

શ્રી જ્ઞાન પ્રદીપ ભાગ બીજો.

(ધાર્મિક, નામાત્મિક, નૈતિક વિવિધ વિષયોના
પુણ્ય નમૂના)

૧૫૪ આચાર્ય
શ્રી વિજય હંતુરમૂરિજી મહારાજ.

પ્રકાશક
શ્રી જ્ઞાન આત્માનંદ મહા-સાવનગર.

[૧ મ ૨૦૦૬]
આમ સ ૫૪

[શી ન ૪૭
અને ૧૯૫૦]

न्यायाज्ञानिधि श्री. विजयानंदसूरि
प्रसिद्धनाम श्री. आत्मारामजी महाराज

श्रीतम श्री. टी. सावनगर

પ્ર સ્તા વ ના

માનસી માત્ર મનગમતું વિચારે છે, બોલે છે અને અણુગમતું વિચારે છે. બધાવની સમજણુ જુદી હોવાથી ભવે ભેદ જણાય, પણ સુખ, શાંતિ, આનંદ તથા જીવનની ચાહનામા તો ભેદ હોતો નથી પરંતુ દિતાદિત કરવામા કે અ-યના સુખ-દુઃખમાં નિમિત્ત બનનાર માનસીઓમા સુખ શાંતિ આદિમાથી કોઈ એક લક્ષ્યમાં તો હોય જ છે. બીજા કોઈ દુઃખી યાઓ, શૂણ્યે મરે કે પીડાઓ પણ પોતાની મનગમતી અનુકૂળતા સચવાતી હોય તો માનસી પોતાને સુખી માને છે પણ દુઃખ, અશાંતિ, દિવંગીરી તથા મૃત્યુથી બચતી બની ઉદ્દેગ પામનાર બીજાને દુઃખ તથા અશાંતિ આદિને સ્વાધીન કરીને પોતે સુખ, શાંતિ આદિ મેળવીને ભોગસી શકતો નથી. જ્યાં સુધી માનસી અંકલ્પમાં દુઃખ તથા અશાંતિને આશ્રય આપે નહિ ત્યાં સુધી બીજાને દુઃખ તથા અશાંતિનો આશ્રિત બનાવી શકતો નથી. અર્થાત્ માનસી પોતે માનસિક દુઃખ અને અશાંતિ ભોગવે નહિ ત્યાંસુધી બીજાને દુઃખ આદિ આપી શકે નહિ. અનેક પ્રયત્ન કરવા છતાં પણ માનસીના ધાર્યા પ્રમાણે જો બીજાને દુઃખ તથા અશાંતિ ન થાય તો બીજાને આપવા નોતરેલાં દુઃખ તથા અશાંતિથી પોતે ચાકે તરફથી ઘેરાઈ જાય છે અને અત્યંત દુઃખ ભોગવી અશાંતિનો આશ્રિત બને છે.

માનસી અંકલ્પ માનસી કોઈને પણ સુખી કે દુઃખી કરી શકતો નથી પણ પોતે સો અંકલ્પ પ્રમાણે સુખી અથવા દુઃખનો ભોગી

બને છે. ભીખને સુખ-દુઃખ આપના માટે તે વાચિક તથા કાચિક
 રાગ વતી જગત પડે છે. ત્યાં સુધી કાર્મકાણ્ય માણ્યને એમ
 જણાય કે સમગ્રતઃ નહિ, અમુક માણ્ય મને સુખી અથવા દુઃખી
 કરવા કે મારું દિત્તાનિ કરવા વિચાર, ગણે છે કે પ્રયાસ કરી
 રહ્યો છે ત્યાં સુધી તેના મનમાં સુખ કે દુઃખની અસર મળી નથી,
 પણ જ્યારે બીજાના કહેવથી કે સચ્ચ પડતાં જાતતપાસથી
 બીજાને પોતાનું દિત્તાનિસચ્ચક પ્રચાર કરતો સમગ્રતઃ છે ત્યારે
 તેને સુખ-દુઃખની લાગ જી થાય છે, જેથી પોતે બીજાને શત્રુ-મિત્રની
 દૃષ્ટિથી જુએ છે.

માનવીને તન મન, વચન, જીવન, ધન આદિ કુદરત તરફથી
 બાંધાય મળેના છે તેથી જો માગી સમજણપૂર્વક ઉપરોક્ત ધાર
 તે માનવી રચ-પગને સુખ શાંતિ આદિ પ્રાપ્ત કરાવી શકે છે, પણ
 સાચી સમજણના અભાવે પોતાને મળેલી વસ્તુગોળો અવગણી
 ઉપરોક્ત કરીને કેવળ પોતે જ આપતિ-વિપત્તિનો ભોગી બને છે
 એટલું જ નહિ પણ અન્ય ઓક જીવને દુઃખ તથા અશાંતિના
 ભાગી બનાવે છે. માનવીને જો જીવન વાપરતાં આવડતું હોય તો
 હમેશના માટે મૃત્યુના કાયદી મુકાર્ષ શકે છે. કારણ કે મર્વયા, નિર-
 પરાધી જીવનમાં જીવનાર માનવી સાચું જો સાચત જીવન મેળવી
 શકે છે કે જો જીવન મૃત્યુના સર્વનાશથી આત્મરક્ષાપે મગદી
 નીકળે છે. પોતે માગી રીતે જીવતા શીખીને બીજા જીવને સાચા
 જીવનમાં જીવનાં ગીખવનાર સાચી સુખશાંતિ મેળવી શકે છે,
 કારણ કે નિ પનથી જીવનમાં જીવે છે, અને નિરપરાધી જીવન
 સિવાય તે સુખશાંતિ મળી શકતી જ નથી.

અણગમતું કાળવાને અને ગમતું મેળવવાને માનવી નિરતર
 પ્રયત્ન કરી રહ્યો છે પણ અવગણી સમજણને લઈને મૃદતિ પણ
 અવગણી થવાથી વિપરીત ફળ મળવાથી નિરાશ થાય છે. અણ

ગમતા અને ગમતા પ્રસંગો માટે તે અનુકૂળતા તથા પ્રતિજ્ઞતાને પ્રમાણતા આપે છે. પ્રાપ્તિપણ્ય પ્રતિ જીવનને પ્રતિદિન કેમ ન હોય પણ પોતાને અનુકૂળતા હોય તો માનની સુખ, શાંતિ તથા આનંદ માને છે, પણ મી નના દુઃખ, અનાતિ તથા દીગીરી તરફ જરાન લક્ષ્ય આપતો નથી, જીવનને દુઃખ તથા અશાંતિ આપવાથી જદ લાભ સુખ-શાંતિ મળી શકતી નથી આવે. અનાદિસિદ્ધ સિદ્ધાંત જાણવા તથા અનુભવવા છતાં પણ મૂઢ માનનીઓ અજ્ઞાનતાથી માનેલા બનાવની સુખ આદિ મેળવવાને સિદ્ધાંતથી અવળા આલે છે, એટલે પરિણામે નિષ્ફળતા મેળવે છે. કદાચ પોતાની માની સુખેથી ધારણા પ્રમાણે સદ્ગતા મેળવી સુખ માને, પણ તે સુખ હોતુ નથી પણ દુઃખ જ હોય છે, કારણ કે તે જીવનને ધ્યેના દુઃખનુ કાર્ય છે જેનુ કારણ દુઃખ હોય તેનુ કાર્ય પણ દુઃખ જ હોય છે, પણ સુખ હોય શકતુ નથી.

કર્મ તો અનેક પ્રકારના હોય છે પણ જધાય કર્મને માનની જોગખી શકતો નથી, પાતુ મોહ કર્મને તો અણુજન્ય અને અલણુ માનની પણ જોગખી શકે છે કોવ માન, માયા, પોણ મદ, મોહ, મમતા, શત્રુતા, મિત્રતા આદિની આખોય સમાગ પરિચિત છે અનાદિ કાગથી જીવ માત્ર મોહના ગાઢ પરિચયમા આવેતો હોવાથી તેને જોગ માની તેને આદર કરવાને કોઈને પણ શીખવવુ પડતુ નથી જન્મ્યા પત્રી જીવન પર્યંત મોહને આનમરે છે એમ વ્યાધિ સિત્રાય મીજ મોના મરેને માનની જોગખી શકે નહિ ન્ય ધીને પણ અશાંતા વેદનીય કર્મના કારણે જાણી શકે નહિ પણ પાપના પરિણામ તરીકે જ જોગખી શકે છે માનનીની અવળા અમજણથી જે અજ્ઞાનતા કહેવામા આવે છે તે મોહનુ જ પરિણામ છે કે જેને લઈને માનની પ્રવૃત્તિ માનમા જડ-પોદ્ગલિષ્ટ વસ્તુને જ અજ્ઞાનતા આપે છે મોહના દગાણથી સાચી વસ્તુ, સમજાવકા

નથી તેથી જે વસ્તુ આત્માના ગુણ-ધર્મ સ્વરૂપ છે તેને જડ વસ્તુઓના સરોમથી ઉત્પન્ન થવાવાળી માને છે શાશ્વત્ વસ્તુને ઉત્પત્તિ વિનાશવાળી માનતી તે જ અજ્ઞાનતા કહેવાય છે, કે જે એક મોહની વિક્રિયા છે પુ ગનાનદી જડાસક્ત માનતીના આચાર વિચાર અને ઉચ્ચારમા મોહનું મિશ્રણ હોય જ છે કાઈ પણ પ્રવૃત્તિ મોહ માટે શૂન્ય હોતી જ નથી તાજ-સેવા-પરોપકાર-આત્મકન્યાણુ આદિ અનેક પ્રકારના ઉદ્દેશો પતાવીને કરવામા આવતો પ્રયાસ માત્ર મોહની વિક્રિયાથી વિમુખ હોનો નથી તે અજ્ઞાનની કાટિમાં મુકી શકાય છે જ્યાંસુધી અજ્ઞાનતાના ઝોળાથી માનતી મુકાતો નથી ત્યાંસુધી તેને સાચી વસ્તુનું જ્ઞાન ન થવાથી આત્મસ્વરૂપ બાધક વસ્તુગો મેળવીને સંતોષ માને છે

માનતી પુણ્ય કાર્ય કરે છે તેમનો આશય માચી અને સારી વસ્તુ મેળવવાનો હોય છે પણ તાત્વિક દૃષ્ટિથી વિચાર કરવાથી જણાય છે કે પુણ્ય કર્મથી પુણ્યગાનદી જીવોએ માની રાખેલી સાચી અને સારી વસ્તુ પુણ્ય કર્મથી મળી શકે છે પણ આત્મા નહી જીવોએ જાણે ની અને માને ની સાચી વસ્તુ તો નિરેન્દ્રકપલો કર્મ માત્ર ક્ષય કરવાના ઉદ્દેશથી આદરથી પ્રવૃત્તિથી મળી શકે છે કે જે વસ્તુગો આત્માથી અમિત આત્મસ્વરૂપે રહેતી હોય છે આત્મસ્વરૂપની પ્રાપ્તિ સિવાય અસારમાં કે ઇપણુ વસ્તુ સારી અને સાચી હોઈ શકતી નથી સમારમા પુ ય કાર્ તથા પાપ કાર્ એમ બે પ્રકારના કાર્ નસિદ્ધિમા આવે । ૬ અને તેને જ ધર્મ તથા અધર્મ તરીકે ગોળ ત્રામાં આપે છે ૫ । તીજુ એ પવિત્ર કાર્ય પશુ છે કે જેને ત ની પુરુષા આદરીને સંપૂર્ણ આ મશુદ્ધિ મેળવે છે તાત્વિક ધર્મ પણ પવિત્ર કાર્યને જ નાની પુરો ઝોળા ખાવે છે બાકી જે પુ ય માર છે તેમા ધર્મનો ઉપચાર કરાય છે તેથી સિ આૈપચારિક ધર્મ કહી તકાર જેનું ફળ પૌદ્ગનિક સારી

મનઃમતી સુદર વસ્તુઓ તથા મનઃમતા પ્રસંગો મેળવી શકાય છે, આપણે ધણા માણસોને એમ કહેતાં આંતરિક જીવો કે ધર્મ કંઈ, પુણ્ય ચરો. તેમનો આશય પૌદ્ગલિક સુખ, શાંતિ તથા આરોગ્યતા અને ધન સંપત્તિ આદિ સાંસારિક ભોગોપભોગના સાધનો મેળવવાનો હેતુ છે તેથી તેઓ ધાર્મિક પ્રવૃત્તિ કરીને પુણ્ય કર્મ જાણે છે અને તેનું ફળ પણ કર્મજન્ય હોવાથી ધારેલી પૌદ્ગલિક સંપત્તિ જ મેળવી શકે છે. પુણ્ય કાર્ય તથા પવિત્ર કાર્યમાં સમજણ તથા અણસમજણને લઈને આગમનો હોય છે. પવિત્ર કાર્ય સમજણપૂર્વકનું હોય છે, તે કેવળ આત્મશુદ્ધિના આશયથી કરવામાં આવે છે. તેમાં કર્મ માત્રનો ક્ષય થવાથી શાશ્વત સુખ-શાંતિ આનંદ તથા જીવન આદિ આત્મધર્મ પ્રગટે છે, અને તેને જ નિકાશી આત્મા કહેવામાં આવે છે તેને જ્ઞાન કરવાને માટે કાંઈપણ જડ વસ્તુની જરૂરત પડતી નથી, કારણ કે તે અનંત જ્ઞાનનો ધારક કેવળજ્ઞાની તથા કેવળદર્શની હોય છે.

‘ત્યાગિનિ પ્રવૃત્તિનું’ એવું પુણ્ય હોય છે ત્યાગિની કર્મસ્વરૂપ જડના સંસ્કર્ષથી આત્મા મુકાતો નથી પણ વધુ જ ધાય છે અને મોહને પુષ્ટ બનાવે છે તેથી અસાનતાનો વિકાસ થાય છે, કારણ કે પુણ્ય પણ કર્મ હોવાથી તે જડ હોઈને પૂર્વના આત્મ સંજ્ઞિત કર્મોને પોષે છે. મોહના દયાણુને લઈને શુદ્ધ તથા સાચી વસ્તુઓની એ જખાણુ ન હોવાથી નિરંતર સુખ, શાંતિ આદિ મેળવવાની આહવાવાળા માનવી આટાના ધોવણુને દ્વંધ માનીને વાપરે છે છતાં પરિણામે સ્વપ્નની તૃષ્ણા શાત કરી શકતો નથી. કારણ કે તે પુણ્ય કર્મથી માત્ર અનુકૂળ પૌદ્ગલિક વસ્તુઓ મેળવી શકે છે, કે જે પાંચે ઈન્દ્રિયોના વિષયસ્વરૂપ હોય છે. વિષયો-પાંચે ઈન્દ્રિયો અને વિષય-વસ્તુ, ગદ્ય આદિ જડના ધર્મો. આ બંને વિષય અને વિષયોનો અનુકૂળ સંયોગ ને સુખ અને વિયોગ તે દુઃખ અથવા તો

વિષય	પૃષ્ઠ
૭૦ વિચારશ્રેણી	૧૭૨
૭૧ કાઠી નામો	૧૮૭
૭૨ સાચી સ્વાધીનતા	૧૯૭
૭૩ મૃત્યુની મૂઝવણ	૨૧૦
૭૪ વિચારશ્રેણી	૨૧૮
૭૫ ભયની સીમા	૨૨૪
૭૬ મરતા સીખો	૨૩૩
૭૭ વિવશ્વજી બાપુ ને મોધુ જી	૨૪૬
૭૮ સાચી ઝોગખાબુ	૨૫૪
૭૯ આત્મ સન્માન	૨૬૫
૮૦ આધિભીમાસા	૨૭૫
૮૧ માનવ દેહ ઉત્તમ કમ ?	૨૮૦
૮૨ સાચી પવિત્રતા	૩૦૫
૮૩ આસાતના	૩૧૬
૮૪ માથે શુ લાઇ જરો ?	૩૨૭
૮૫ કૃતચ મનસી કે કૃતચ ?	૩૩૮
૮૬ જીવતા સીખો	૪૮
૮૭ વિચારશ્રેણી	૩૬૩
૮૮ સીખામણો	૬
૮૯ વર્તમાન વિશ્વની દ્રશ્ય	૫૬

આચાર્યશ્રી વિજયકરતુર મૂર્તિ મહાનગર

श्रीसमयन १.५ लख ।

म. १५३५५.

प. १०१५

શ્રીઅમયજેન ગ્રન્થાલય ।

નાદતા શેગુવાડ,
વીકાનેર,

॥ ॐ નમોઽર્હદમ્યઃ ॥

। શ્રીમદ્ વિજયાનદસૂરિપાદપદ્મેભ્યો નમઃ ।

જ્ઞાન પ્રદીપ

ભાગ બીજો

નગદ ધર્મ

(૫૧)

સંસારમાં દેટલાક છવો કહે છે કે અમારે નગદ ધર્મ
લેઈએ છે, ઉધાર નથી લેઈતો તો તેમને જણાવવાનું
કે વીતરાગનો ધર્મ નગદ છે, ઉધાર નથી, પરંતુ નગદ
અને ઉધારનું સાચું સ્વરૂપ તેમણે જાણખવું લેઈએ, કારણ કે
દેટલાક ધનસંપત્તિ આદિ જઠ વસ્તુઓની પ્રાપ્તિને ધર્મનું
કળ માને છે અને તે ધર્મ કરવાથી તત્કાળ ન મળતી હોવાથી
પરલોકમાં મળે છે એવું કહેવામાં આવવાથી તેઓ તેને
ઉધાર કહે છે; પરંતુ આમ તેમનું સમજવું ઠીક નથી,
કારણ કે તેઓ પ્રથમ ધર્મનું સ્વરૂપ સમજ્યા નથી.

ધર્મ

ધર્મ તે એક ધર્મી માટે કહેવાય છે. ગુણ છે જેમકે સમ્યગ્-જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર એ આત્માનો ધર્મ છે અને તે આત્મામાં જોડેલો છે. જે પ્રવૃત્તિ કરવાથી સમ્યગ્જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રાદિ પ્રગટ થાય તે ધર્મ કયો કહેવાય છે, ણાકી કંઈ ધર્મ નવો કરાતો નથી, પણ ધર્મ નિમિત્તે કરવામાં આવતી પ્રવૃત્તિઓમાં ધર્મનો આરોપ કરીને માણસો કહે છે કે અમે ધર્મ કરીએ છીએ. સમ્યગ્જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રાદિ ફળ-કાર્ય છે અને તે નિમિત્તે કરવામાં આવતી ક્રિયા તે કારણ છે. ક્રિયારૂપ કારણમાં સમ્યગ્જ્ઞાનાદિ ધર્મરૂપકાર્યનો ઉપચાર કરવાથી ધાર્મિક ક્રિયા કહેવાય છે. આવી ધાર્મિક ક્રિયાનું ફળ તત્કાળ મળે છે અને જો ફળ તત્કાળ ન મળે તો તે ધાર્મિક ક્રિયા દેખાવ પૂરતી જ હોય છે, જેમકે સમભાવરૂપ ફળ મેળવવા સામાયિકની ક્રિયા કરવામાં આવે છે, ઔદયિક ભાવથી ઉપશમ ભાવ પ્રાપ્ત કરવા પ્રતિક્રમણ કરવામાં આવે છે, કષાય આદિને ઉપશમાવવા ઉપવાસ આદિ કરવામાં આવે છે વગેરે વગેરે ક્રિયાઓ કર્યા પછી તરત જ સમભાવ, ઉપશમભાવ આદિ તરત જ પ્રાપ્ત થાય છે, પણ આ ભવમા કરેલા સામાયિક, પ્રતિક્રમણ, પૌષ્ઠ, જપ, તપ આદિનું ફળ સમભાવ વગેરે આવતા ભવમા પ્રાપ્ત થતું નથી, કારણ કે સગદેવ ઉપશમ થવાનું નામ સામાયિક છે અને ઉપશમ ભાવનું જ નામ પ્રતિક્રમણ છે તો પછી સામાયિકથી સમભાવ પ્રાપ્ત કરવામાં ભવાંતરના દાણ જેટલું આતરું હોઈ શકે નહિ અને જે ધર્મ કરવાથી ભવાંતરમાં પૌષ્ઠવિક રાંધણિરૂપ ફળ પ્રાપ્ત થાય છે તે ધાર્મિક ક્રિયાનું વાસ્તવિક ફળ નથી, પણ તે પુણ્યકર્મનું

ફળ છે કે જે ધાર્મિક ક્રિયા કરવાથી બધાય છે પૌદ્ગલિક
અપત્તિ સમભાવ આદિ ધર્મ નથી, પણ જડ વસ્તુ છે માટે
જ તે ધાર્મિક ક્રિયાનુ વાન્તવિક ફળ કહેવાતું નથી પૌદ્ગ
લિક સપત્તિઓ દાણવિનશ્વર છે સમભાવ આદિ ધર્મ નિત્ય
છે આવા નિત્ય સમભાવ આદિ પ્રાપ્ત કરવા તે જ ધાર્મિક
ક્રિયાઓનુ વાન્તવિક ફળ હોવાથી તેને જ નગદ ધર્મ કહેવામા
આવે છે પગલોકમા પૌદ્ગલિક વસ્તુની આશા રાખીને કરવામા
આવતો ધર્મ તે નામ માત્ર જ ધર્મ કહેવાય છે ડાગ્યુ કે
તેથી પુન્યસ્વરૂપ કર્મ બધાય છે અને તત્ત્વદષ્ટિથી વિચારીએ
તો ધર્મનુ જળ કર્મળ ધ ન હોઈ શકે પણ કર્મનો ફાય હોઈ
શકે જેઓ ધર્મનુ ફળ ધનઅપત્તિ માને છે અને તે ધર્મ
કર્યા પછી તરત જ પ્રાપ્ત થવાથી નગદ ધર્મ માને છે પણ તે
તેનુ ફળ નથી, પણ પૂર્વજન્મના પુન્યનુ ફળ છે અને તે જેઓ
અધર્મ કરે છે તેમને પણ પ્રાપ્ત થાય છે, માટે જ ધર્મનું
વાન્તવિક ફળ તો સમભાવ આદિ કહી શકાય કે જે તરત જ
મળે છે અને હમેશા-કાયમ રહે છે

પ્રવૃત્તિઓ ત્રણ પ્રકારની છે કાયિક, વાચિક અને માનસિક
તેમા કાયિક તથા વાચિક પ્રવૃત્તિ કરતા માનસિક પ્રવૃત્તિનો ધર્મ
તથા અધર્મની સાથે વધુ પ્રમાણમા સળ ધ રહેલો છે ડોઈ
એક વ્યક્તિ આપણી સાથે પ્રતિકૂળ વર્તન કરે, આપણી પ્રિય
વસ્તુનો નાશ કરે અથવા તો ડોઈ દુઃખદ પ્રસંગો ઊભા કરે
અને તેનાથી ભિન્ન બીજી વ્યક્તિ આપણી સાથે અનુકૂળ વર્તન
કરે, આપણને સુખના આધનો મેળવી આપે, આ બન્ને

યક્ષિતઓની પ્રવૃત્તિની મન અસર ઉપર ન થવા દધને, અને વ્યક્તિઓ ઉપર સમભાવના પરિણામ ગણવા તે ધાર્મિક પ્રવૃત્તિ કહેવાય છે આ પ્રવૃત્તિમા મુખ્ય માનસિક આધાર હોય છે અને ગૌણપણે કાયિક અને વાચિક આધાર પણ હોય છે જેમકે તેના અવર્ણવાદ ન બોલવા, તેને માર્મિક વચન ન કહેવા, તેનું અહિત થાય તેવો માર્ગ ન બતાવવો, પણ તેની સાથે મિષ્ટ ભાષણ કરવું, તેના સહ-શુદ્ધોની પ્રશંસા કરવી તે વાચિક અને તેની દુખી અવસ્થામાં મેવા કરવી, તેને વિપત્તિમાથી બચાવવા બનતી સહાયતા કરવી તે કાયિક આવી રીતે વાચિક તથા કાયિક પ્રવૃત્તિઓ માનસિક પ્રવૃત્તિને અનુમનનારી હોવાથી ગૌણપણે રહેલી હોય છે કે જે સમભાવના ફળરૂપ છે અર્થાત્ સમભાવને જણાવનારી છે અને આ કાયિક, વાચિક તથા માનસિક પ્રવૃત્તિથી વિપરીત પ્રવૃત્તિ તે વિષમભાવનું ફળ છે કે જેને અધર્મ કહેવામા આવે છે હવે તત્ત્વદ્રષ્ટિથી વિચારીએ તો ધાર્મિક પ્રવૃત્તિ અને તેનું ફળ બન્ને ઓતપ્રોત થઈને રહેલા છે એટલે ધાર્મિક પ્રવૃત્તિની સાથે જ તેના ફળની પ્રાપ્તિ છે. પણ કાળાતરે કે ભવાતરે નથી, કારણ કે સમ ભાવનું પરિણામ તે જ ધાર્મિક પ્રવૃત્તિ અને જે ધાર્મિક પ્રવૃત્તિ તે જ સમભાવ એવી રીતે દરેક ધાર્મિક પ્રવૃત્તિનું ફળ તેની માથે જ રહેલું હોય છે વચનથી પ્રિય બોલવું, હિત મિતભાષી થવું તથા કાયાથી કોઈને દુખ ન થાય તેવી પ્રવૃત્તિ કરવી તે જ માનસિક સમભાવના પરિણામ સિવાય કંવામા આવે તો તેથી પુન્ય બાધી શકે છે કે

જેનું ક્ષણ દાળાંતરે અથવા ભવાંતરે મળે છે, કે જે પ્રવૃત્તિને કેટલાક ઉધાર ધર્મ કહે છે

અધ્યવસાયોની વિશુદ્ધિ તે ધર્મ અને અશુદ્ધિ તે અધર્મ. કપાય અને નોકપાયના ઉપશમથી રાગદ્વેષ ઉપશમી જઈને સમભાવ પ્રાપ્ત થવાથી અધ્યવસાયની વિશુદ્ધિ થાય છે અને અધ્યવસાયની વિશુદ્ધિથી ઈર્ષ્યાની નિર્જરા થવાથી આત્મશુદ્ધિનો વિકાસ થાય છે કે જે ધર્મ કહેવાય છે અધ્યવસાયની વિશુદ્ધિ દ્રવ્ય ચારિત્ર વિના પણ આત્મિક શુદ્ધિને મેળવી શકે છે, કારણ કે વિશુદ્ધ પરિણતિને ભાવ ચારિત્ર કહેવામા આવે છે અને તે આત્મશુદ્ધિનું ખાસ કારણ છે. વિશુદ્ધ પરિણતિ ત્રિવાયની ધર્મ નિમિત્તે કરવામા આવતી કાયિક તથા વાચિક પ્રવૃત્તિને દ્રવ્ય ચારિત્ર કહેવાય છે કેવળ દ્રવ્ય ચારિત્રથી પુન્ય જ ધાય છે, પણ આત્મશુદ્ધિ થતી નથી. પુન્યજનક ચારિત્રરૂપ ધાર્મિક પ્રવૃત્તિનું વાસ્તવિક ક્ષણ નથી; કારણ કે તેથી તો પૌદ્ગલિક વસ્તુઓની પ્રાપ્તિ થાય છે કે જે ક્ષણવિનશ્વર હોય છે. જે ધાર્મિક પ્રવૃત્તિથી આત્મશુદ્ધિ ન થાય તે માત્ર વ્યવહારથી ધાર્મિક પ્રવૃત્તિ કહેવાય છે. વાસ્તવિક રીતે તો ભાવ ચારિત્ર જ ધાર્મિક પ્રવૃત્તિ કહી શકાય કે જેનાથી આત્મશુદ્ધિ થઈ શકે છે. કેવળ દ્રવ્ય ચારિત્રમાં કપાય અને નોકપાયના ઉપશમ ભાવની આવશ્યકતા નથી; કારણ કે તે કેવળ કાયિક અને વાચિક પ્રવૃત્તિ સ્વરૂપ છે. ભાવ ચારિત્ર માનસિક પ્રવૃત્તિ સ્વરૂપ છે

પાંચે ઇન્દ્રિયોના વિષયરૂપ પૌદ્ગલિક વસ્તુઓનો કેવળ

ત્યાગ રવા તે દ્રવ્ય ચારિત્ર પ્રહેવાય છે અને તેમા ગ્રહેલી આમંત્રિત તથા મમતાનો ત્યાગ કરવો તે ભાવ ચારિત્ર ગ્રહેવાય છે પૌદ્ગલિક વસ્તુમા ગ્રહેલી આમંત્રિત તથા મમતા નથી જવાથી આત્મા મર્થો શુદ્ધ ધર્મને અવશ્ય વિરામ મેળવી શકે છે જે વાસ્તવિક ધાર્મિક પ્રવૃત્તિનુ ફળ કહેવાય છે કેવળ દ્રવ્ય ચારિત્રવાળાઓને પૌદ્ગલિક વસ્તુમા ગ્રહેલી આમંત્રિત તથા મમતા ન ટળવાથી તેઓ પ્રાનુષ્ઠાન કરી પુન્ય બધે છે કે જેનુ ફળ ભોગવવાને તેમને મસાળી આત્મી ગતિમા અવતરવુ પડે છે ત્યા અવાસ્તવિક ધાર્મિક પ્રવૃત્તિના ફળરૂપ પૌદ્ગલિક મુખો પ્રાપ્ત વાય છે કે જે ઉધાર ધર્મ તરીકે ઓળખાય છે વાસ્તવિક ધાર્મિક પ્રવૃત્તિથી મધ્યગજ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર મમભાવ, શાંતિ, મુખ આદિ આત્મિક સ્વરૂપ પ્રાપ્ત થાય છે જેને મેળવવાને સંચારની ડોઝ પણ જનિમા અવતરવુ પડતુ નથી અને એટલા માટે જ આને નગદ ધર્મ હેવામા આવે છે અથાત ભાવ ચારિત્રરૂપ ધાર્મિક પ્રવૃત્તિ તે નગદ ધર્મ અને દ્રવ્ય ચારિત્રરૂપ ધાર્મિક પ્રવૃત્તિ તે ઉધાર ધર્મ સાચી ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓનો પૌદ્ગલિક વસ્તુઓની સાથે જરૂરે મળધ નથી માટે જ પૌદ્ગલિક વસ્તુઓ મેળવવી તે ધર્મનુ ફળ ગ્રહેવાય નહિ પરણુ કે મિથ્યાદષ્ટિ અજ્ઞાની જીવો પણ પૌદ્ગલિક મુખના સધનો મેળવી શકે છે મિથ્યાદષ્ટિઆની ધર્મનિમિત્તે કે વામા આવતી જય તપ પ્રવૃત્તિઓ કે જેમા જ્ઞાનો વધ આદિ રહેનો હોય છે, તને મધ્યગજ્ઞાની જ્ઞાન ધર્મ તરીકે માનતા નથી મિથ્યાદષ્ટિઓની કરેલી ઉચ્ચ તપશ્ચાને અજ્ઞાન

કદ તરીકે માનવામાં આવે છે, પણ ધર્મ તરીકે માનવામાં આવતી નથી, કારણ કે તેનાથી લેશ માત્ર પણ આત્મવિકાસ થતો નથી, પરંતુ પૌદ્ગલિક સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે, અજ્ઞાન કદરૂપ તપનું ફળ તે જ ભવમાં તેમને મળતું નથી, પણ ભવાંતરમાં દેવગતિમાં જઈને અથવા રાજા કે શ્રીમ તને ત્યાં અવતરીને મેળવે છે. આને કેટલાક ઉધાર ધર્મ કહે છે, પરંતુ તે ધર્મ નથી, પણ ધર્માભ્યાસ છે કેટલાએક પગલોકમાં પૌદ્ગલિક સુખ મેળવવાના આશયથી સારી ગતિ મેળવવા જપ, તપ, કષ્ટાનુષ્ઠાન કરે છે કે જે ધર્માભ્યાસ હોવા છતાં પણ તેમાં ધર્મ માને છે. તેનાથી તેઓ ધાર્યા પ્રમાણે જન્માંતરમાં મેળવી પણ શકે છે આવા પ્રકારની પ્રવૃત્તિથી તે ઉધાર ધર્મ ટહી શકાય વિષયાસક્ત હોવા પૌદ્ગલિક સુખની આકાંક્ષાથી જે કાંઈ તપ, જપ, કષ્ટાનુષ્ઠાન કરે છે તે ધાર્મિક પ્રવૃત્તિ કહેવાય જ નહિ; કારણ કે તેનાથી આત્માનો જ્ઞાનાદિ કોઈ પણ ધર્મ પ્રગટ થતો નથી, પણ પુન્યકર્મ જ ધાવાથો આત્માના ગુણો ઢંકાઈ જાય છે પુન્યકર્મ બે પ્રકારે જાંધાય છે. એક તો પુદ્ગલજ્ઞાન દ્વીપણને લઈને કરવામાં આવતા જપતપથી અને બીજું આત્મિક ગુણ મેળવવા માટે કરવામાં આવતી જપ, તપ પ્રવૃત્તિ આદિમાં કાંઈક ભવસ્થિતિ પરિચક્ર થવામાં અજ્ઞાને લઈને પુન્ય જાંધાય છે. આ જન્મે પ્રકારના પુન્યમાંથી જડાસક્તિથી જાણેલા પુન્યથી ભવાંતરમાં પૌદ્ગલિક સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે કે જે એક સંસારચ્છિનું કારણ બને છે અને આત્મવિકાસ માટે કરવામાં આવતી પ્રવૃત્તિઓથી ઉપાર્જન કરેલા પુન્યથી ભવાંતરમાં આત્મવિકાસનાં આધનમળે છે અને કર્મનો

ક્ષય કરી મુક્તિ પ્રાપ્ત કરે છે જો ભવસ્થિતિ પરિપક્વ થઈ ગઈ હોય તો પુન્ય બાધતા નથી, પણ કર્મની નિર્જરા કરીને તે જ જન્મમા મુક્તિ મેળવે છે ભવસ્થિતિની કયાશવાળા જો તે પુન્ય બાધે છે તો પણ તેની સાથે કર્મની નિર્જરા કરીને કેટલાક આત્મિક ગુણો પણ મેળવે છે

આવું પુણ્યલાભની જીવોની ધર્માભાસ પ્રાપ્તિમાં હોતું નથી તેઓને તો ફક્ત જન્માંતરમાં પૌરુષલિક મુખે જ પ્રાપ્ત થાય છે અને તેમા જ અત્યંત આસક્તિ ધારણ કરવાથી પાપકર્મ બાધીને ૨ મારમા રાગે છે, માટે જ આત્મવિકાસીઓની ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓતુ ફળ આત્મધર્મની પ્રાપ્તિ થવાથી તે નગદ ધર્મ કહેવાય છે.

દુઃખી જગત

૫૨

અનિયમિત અને અનિશ્ચિત જીવનમાં જીવવાના બે વિભાગ પાડી શકાયઃ એક સુખી અને બીજું દુઃખી. સુખની ભાવના અને માન્યતાના અનેક પ્રકાર છે તેવી જ રીતે દુઃખની ભાવના અને માન્યતાના પણ અનેક પ્રકાર છે; જેથી કરીને સુખી જગત અનેક પ્રકારનું છે અને દુઃખી જગત પણ અનેક પ્રકારનું છે. સુખી જગત હંમેશાં સુખી રહેતું નથી અને દુઃખી જગત હંમેશાં દુઃખી રહેતું નથી. જન્મથી લઈને મરણપર્યંતમાં અવારનવાર સુખદુઃખ આવે જ છે. ચોખ્ખા સુખમાં અને ચોખ્ખા દુઃખમાં કોઈ પણ સંસારી જીવ જીવતો નથી અર્થાત્ સુખમાં દુઃખનું મિશ્રણ રહેલું હોય છે અને દુઃખમાં સુખનું મિશ્રણ રહેલું હોય છે. કોઈને ધનનું સુખ હોય છે તો પુત્રનું દુઃખ હોય છે. કોઈને ધન અને પુત્રનું સુખ હોય તો શરીરનું દુઃખ હોય છે. કોઈ શારીરિક સુખી હોય તો ધનથી દુઃખી હોય છે. કોઈ ધનથી, પુત્રથી, શરીરથી સુખી હોય છે તો માનસિક દુઃખી હોય છે. સર્વ પ્રકારે સુખી અને સર્વ પ્રકારે દુઃખી

એવા જીવનમાં કેઈ પણ જીવતું નથી. માનવી મુખે જીવવાનાં
અનંક પ્રયામ કરે છે, છતાં નિર્ણય કરી શકતા નથી કે કેવી
રીતે મુખેથી જીવાય. કારણ કે મુખે જીવવાને સંસારે નિર્ણિત
કરેલા સિદ્ધાંતને અનુસરીને પ્રયાસ કરનાર માનવી સફળતા
મેળવવાની તૈયારીમાં હોય છે કે તરત જ મુખના સિદ્ધાંતનું
પરિવર્તન થઈ જાય છે: જેથી કરીને માનવીને મુખ માટે
ફરીને પ્રયાસ કરવો પડે છે આવી રીતે મંસારી જીવો મુખના
સિદ્ધાંતોને બદલતા રહેવાથી માનવી મુખેથી જીવવાને કેવી રીતે
નિર્ણય કરી શકે ? કારણ કે એક વખત જે પ્રયામ, પ્રવૃત્તિ અને
પ્રાપ્તિમાં મુખ મનાતું હોય તેમાં જ કાળાંતરે દુઃખ માન-
વામાં આવે છે અને જેમાં દુઃખ મનાતું હોય તેમાં જ
કાળાંતરે મુખ મનાય છે, માટે જ માનવી મુખદુઃખનો નિર્ણય-
ન કરી શકવાથી અનિયમિત વ્યવસ્થાશૂન્ય જીવનમાં જીવે
છે જેમણે પોતાના જીવનની વ્યવસ્થા કરી ગણેલી હોય
છે તેમને પણ વખત જતાં વ્યવસ્થા ફેરવવી પડે છે. આપણે
નજરે જોઈ શકીએ છીએ કે મુખનું માધન ધન ઉપાર્જન
કરવાને કેઈ એક ધંધાની વ્યવસ્થા કરી રાખી હોય તો તે
ધંધામાં ન ફાવતાં વખત જતાં એ વ્યવસ્થાને ફેરવવી પડે
છે અથવા તો વિશેષ ધનની ઇચ્છાથી બીજા ધંધાઓ કરીને
પણ વ્યવસ્થા ફેરવે છે. આવી રીતે માનવીઓ પોતાના આખાએ
જીવનમાં એકસરખી જીવનવ્યવસ્થા રાખી શકતા નથી,
જેથી કરીને મિશ્ર જીવનમાં જીવે છે. જે કે મુખમાં દુઃખ
અને દુઃખમાં મુખ મિશ્રિત રહેલું હોય છે, છતાં જીવો દુઃખે
જ જીવે છે, કારણ કે થોડુંક પણ દુઃખ ઘણા મુખને દુઃખ-

મય ણનાવે છે. માનવીને કેટલાક દુઃખના પ્રસંગો જેવા કે : નવ મહિના ગર્ભમાં રહેવું, જન્મવું, મરવું, ઇષ્ટ વિયોગ અને અનિષ્ટ સંયોગ વગેરે વગેરે નિર્ણિત કરેલા હોય છે. તેવી રીતે સુખનો કોઈ પણ પ્રસંગ નિર્ણિત નથી. માનવીના જીવનની શરૂઆત દુઃખથી થાય છે અને અંત પણ દુઃખથી જ આવે છે. જો જીવનનો આદિ-અંત દુઃખસ્વરૂપ છે, તો પછી મધ્યમાં સુખ કેવી રીતે હોઈ શકે ? કારણ કે કારણ અનુસાર કાર્ય થાય છે. ગર્ભથી લઈ જન્મપર્યંત જીવનનું કારણ કહેવાય છે અને તે કારણ દુઃખસ્વરૂપ હોવાથી તેના કાર્યરૂપ જીવનમાં સુખ માનવું તે એક ભ્રમણા છે અને જો તેને સુખ માનવામાં આવે તો પછી તેના કાર્યરૂપ મૃત્યુ પણ સુખ-સ્વરૂપ હોવું જોઈએ; પણ તે દુઃખસ્વરૂપ જોવામાં આવે છે, માટે જીવનનો કોઈ પણ એવો પ્રદેશ નથી કે જેમાં દુઃખ ન હોય.

ઈંદ્રિયોના સારાનરસા વિષયોની અસર થવાથી રાગદ્વેષના તીવ્ર પરિણામ થવા સંયોગવિયોગની ઇચ્છાઓ થવી તે સુખ નથી પણ દુઃખ જ છે. જ્યાંસુધી વિકૃતિરૂપ સ્ફુરણાઓ થયા કરે છે ત્યાંસુધી પોતાને સુખી સમજી સંતોષ ધારણ કરનાર માનવી મોટી ભૂલ કરે છે, કારણ કે વિકૃતિ માત્ર દુઃખ જ છે. જીવનમાં કોઈ પણ ક્ષણ વિકૃતિથી ખાલી નથી; કારણ કે પ્રત્યેક સમયમાં મોહનીય કર્મના વિકારરૂપ ઉદય ણ-ઓ જ રહે છે. મોહનીયના ક્ષય, ઉપશમ કે ક્ષયોપશમ સિવાય પ્રકૃતિસ્વરૂપ સુખ પ્રાપ્ત થઈ શકતું નથી, કે જેને સાચું સુખ

માનવીઓની પ્રવૃત્તિમાં કપાયને અવકાશ મળતો નથી અર્થાત્ દેહને પોતાનું સ્વરૂપ માનનારની ધાર્મિક પ્રવૃત્તિ કપાયગર્ભિત હોય છે અને દેહને ભિન્ન માનનારની પ્રવૃત્તિ કપાયથી મુક્ત હોય છે. કપાયો વિકાસના બાધક છે, પણ પુન્યના બાધક નથી. કપાયોથી સાચું મુખ મળતું નથી, પણ પૌંડગલિક મુખ મળી શકે છે, એટલે કે કપાય ગહિતની ધાર્મિક પ્રવૃત્તિ પૌંડગલિક મુખ આપી શકે છે. કેવળદેહને આશ્રયીને કપાય સહિતની પ્રવૃત્તિ તો એકાંતે દુઃખ જ આવે છે માટે જ આરિમદ ગુણો મેળવવામાં કપાયોની જરૂર જરૂર નથી. અનુકૂળ વિષયોથી જીવો એક જ જીવનમાં પૌંડગલિક મુખ મેળવે છે. તે પણ ઉદ્વિગ્નોની સાથે વિષયોનો સંસર્ગ રહે ત્યાં મુખી જ હોય છે તે વિયોગ થવાથી નષ્ટ ધર્મ જાય છે માટે તે મુખ નથી હોતું, પણ વિષયોનો સંસર્ગ થતાં દુઃખમાં કાષ્ઠપનિક મુખનો આશ્રય કરવામાં આવે છે અને તે વિષયોનો વિયોગ થતાંની માથે ઊડી જવાથી દુઃખ જ અનુભવે છે અને એટલા જ માટે અનુકૂળ વિષયોના સંસર્ગથી થવાવાળો વિકૃતિમાં મુખ માને છે અને પ્રતિકૂળ વિષયોના સંસર્ગથી થવાવાળો વિકૃતિમાં દુઃખ માને છે અથવા તો અનુકૂળ વિષયોના વિયોગથી થવાવાળા ક્રમેશ, ઉદ્વેગ, હીનતા આદિ વિકૃતિને દુઃખ માને છે અને અનુકૂળ વિષયોના સંસર્ગથી થવાવાળા હર્ષ, આનંદ આદિ વિકૃતિને મુખ માને છે. દુઃખ કાયમ રહેવાવાળું હોય છે અને મુખ ઘોડો કાળ રહીને નષ્ટ થવાવાળું હોય છે જે વખતે મુખ હોય છે તે વખતે પણ દુઃખ તો હોય જ છે પણ તે મુખ નીચે દળાઈ રહેલું હોય છે. આવી રીતે દુઃખની નીચે મુખ દળાઈને રહેલું

હોતું નથી અર્થાત્ મુખ એ પણ એક દુઃખની જ અવસ્થા છે. સંસારમાં બેટલા પ્રકારનાં મુખ દેહેવાય છે તે બધાંયે દુઃખના જ રૂપાંતર છે. સંસારમાં પોતાને મુખી માનનારાઓ બે પ્રકારના હોય છે: એક ઉપકાર કરીને મુખ માને છે ત્યારે બીજે અપકાર કરીને મુખ માને છે, અર્થાત્ એક ગળથી મુખ માને છે અને એક દ્વેષથી મુખ માને છે કેટલાક જીવો કોઈ પણ પ્રકારની પોતાને મળેલી સંપત્તિના મદમાં આવી જઈને બીજાના ઉપર પોતાની મત્તા અજમાવી સ્વામી બનવા જતાં અથવા પોતાના વિચારો પ્રમાણે અનુકૂળ બનાવવા જતાં ફાવટ ન આવવાથી બીજા ઉપર દ્વેષબુદ્ધિ ધારણ કરી તેનું અનિષ્ટ કરવા હમેશાં ચિંતાવાળો રહે છે અને અનેક પ્રકારના પ્રયત્નો કરે છે કોઈક પ્રમુખે પ્રયાસમાં સફળતા મેળવીને બીજાનું અનિષ્ટ કરીને પોતાને મુખી માને છે; તેમજ પોતાના વર્તન, વિચાર અને કથનમાં વિરોધ કરનારને પોતાનું અપમાન કરનાર સમજીને તેના ઉપર દ્વેષ ધારણ કરે છે અને ફાવટ આવે ત્યારે તેના ઉપર અપકાર કરીને પોતે બહુ ગણ થઈને પોતાને બહુ મુખી માને છે. ત્યારે કેટલાક જીવો પ્રાણીમાત્રને પોતાના મિત્ર સમજે છે અને ગમે તેટલું પોતાનું અનિષ્ટ કરીને અપરાધ કરવા છતાં પણ ક્ષમા આપી, તેમના ઉપર ઉપકાર કરી પોતાને મુખી માને છે. કેટલાક મનગમતી વસ્તુઓ ઉપર રાગ કરીને, તેને મેળવીને, પોતાને મુખી માને છે ત્યારે કેટલાક અણગમતી વસ્તુઓ ઉપર દ્વેષ હોવાથી તેને નષ્ટ કરી પોતાને મુખી માને છે. આવી રીતે સંસારમાં પોતાને મુખી માનનારના અનેક પ્રકારો જોવામાં આવે છે; છતાં પરિણામે દુઃખના સ્વરૂપમાં દેખાય છે અર્થાત્ તેઓ સાચા મુખથી તો વેગળા જ હોય છે.

મિથ્યાભિમાન

૫૩

મનુષ્યનીશી અણુ-જાતી મનવસમાજમાં અભિમાનની માત્રા અધિકતઃ જોવામાં આવે છે. આ અભિમાન પૌંડ-ગણિક વ-તુનું હોવાથી મિથ્યાભિમાન કહેવાય છે. અભિમાની દમોશા અગ્રાત જ રહે છે; કાન્ય કે તેને પ્રશંસા જાદુ ગમે છે. આ પ્રશંસા બીજાની પાસેથી મેળવવાની હોવાથી જના-તેના આગળ પાતાના વખાણ કરે છે. જો કોઈ તેનાં વખાણ માલગીને તેની પ્રશંસા કરે તો તે પાને જાદુ વાજ થાય છે અને કોઈ વખોટે તો તેનો વિરોધી થાય છે. પ્રશંસા એ પ્રકારની હોય છે: એક શુભની અને બીજી સંપત્તિની દરેક પ્રકારની દગાએ શુભ કહેવાય છે અને ધનધાન્ય વગેરે સંપત્તિ કહેવાય છે. સંપત્તિની પ્રશંસા દંતાં શુભની પ્રશંસા મનુષ્યોને જાદુ ગમે છે. શુભ હોય કે ન હોય તો પણ બીજાની દરેલી પ્રશંસાથી પોતે જાદુ કુલાય છે અને સામેનો માણસ દોષિન કે અપરાધી હોય તો તે તરફ લક્ષ ન આપનાં તેની દરેક પ્રમાણે વર્તવા તથા થઈ જાય છે. મહાકાંટે ઉપાર્જન કરેલા દ્રવ્યનો વ્યય કરતા જરાયે સંકેતવાનો નથી.

મિથ્યાભિમાનીનો આત્મા અત્યંત નિર્જળ હોય છે તેથી રીને તેની અદર અસહિષ્ણુતા પુષ્કળ નેહલી હોય છે પરંતુ પત્તિ તથા ગુણને જોઈને દુષ્કારથી દુલ્લભિત ચિત્તવાળો રહે છે પોતે બીજાની પ્રશંસા કરી શકતો નથી તેમજ બીજાની પ્રશંસા સાંભળી પણ શકતો નથી જે વસ્તુનું પોતાને અભિમાન હોય તે તે વસ્તુ બીજાની પાસે સાગમા સાગી અને વધુ પ્રમાણમાં હોય તો તેની પ્રશંસા કરવાને બદલે દુષ્કારથી તેને વખોડી નાંદે છે

મનુષ્યને દૈવ વસ્તુ પુન્યથી પ્રાપ્ત થાય છે જ્યાં મુખી પુન્યમળ હોય છે ત્યાં મુખી ગમે તટલા અપરાધ કરવા છતાં પણ તે વસ્તુ તેની પાસેથી જતી નથી, તેથી કેટલાક અજ્ઞાની દેહાધ્યાસી માનવી તે વસ્તુનું અભિમાન ધરાવે છે, કાંઈ કે તેને પૌદ્ગલિક વસ્તુની ક્ષણવિનશ્વરતાનું જ્ઞાન જગાં થે હોતું નથી, તેમજ દેહથી ભિન્ન પોતાને જોળખી શકતો નથી પોતાને દેહસ્વરૂપ માનનારને જ મિથ્યાભિમાન હોય છે સમાગમ આત્માને આશ્રયીને વ્યવહાર ચાલતો નથી પણ આત્માએ ધારણ કરેલા દેહ તથા તેને જોળખવાને માટે રાખેલા નામને આશ્રયીને અહંતા થાય છે, દારણ કરી પ્રશંસા કરનાર આત્માને ઉદ્દગીને પ્રશંસા કરતો નથી, છતાં આત્મા અજ્ઞાનતાથી એમ માને છે કે મારી પ્રશંસા થાય છે, પણ મારાથી ભિન્ન દેહની પ્રશંસા થાય છે એમ માનતો નથી

કર્મના વિશ્વરસ્વરૂપ દેહ તથા દેહમા રહેલા રૂપ, બળ, શુદ્ધિ તેમજ દેહની સાથે સળધ ધરાવનાર ધનસંપત્તિ

કે જે એક આત્માથી લિપ્ત પર વસ્તુ છે તેનું અભિમાન આત્મા પોતે કરતો હોવાથી દેહાદિની પ્રશસા સાલણી પોતે રાજ થાય છે અને કોઈ તેને વખોડે તો તેના ઉપર ગુસ્સે થાય છે, અને આ જ વસ્તુઓ જો બીજાની પાસે હોય તો તના પોતે વખાણ કરતો નથી પણ તેને વખોડીને રાજ થાય છે જો કે દેહાદિ પૌદ્ગલિક વસ્તુઓ પોતાની પાસે હોય કે બીજાની પાસે હોય તો પણ પોતાનાથી તો લિપ્ત-પર વસ્તુ જ છે, છતાં મમત્વને લઈને દેહાધ્યાસથી પોતાની વસ્તુની પ્રશસા અને બીજાની નિંદા કહે છે પર-પૌદ્ગલિક વસ્તુઓની સ્તુતિ કે નિંદા કરવાથી જીવનું કાંઈ ઇષ્ટ કે અનિષ્ટ થતું નથી તો પણ અજ્ઞાનતાથી અહંતા તથા મમતાને લઈને જીવ પોતાનું અનિષ્ટ કરે છે. પુન્યકર્મથી મળેલી પૌદ્ગલિક પર વસ્તુઓમાં મમતા ધારણ કરીને મિથ્યા-ભિમાન કરનાર આત્મા કેવળ કલેશનો જ ભાગી બને છે અનાદિકાળથી કર્મની સાથે જોતપ્રોત થઈ ગયેલા આત્મા-ઓમાં કોઈક વિરલો જ એવો હશે કે જે મિથ્યાભિમાન રહિત થઈને પ્રશસાપ્રિય ન હોય. સમારને અસાર માની દિનારે યનારાઓમાં પણ મિથ્યાભિમાન રહેલું હોય છે. જો કે તેમની પાસે અભિમાન કરવા માટે ધનસંપત્તિ વગેરે વસ્તુઓ હોતી નથી, એટલે તેનું અભિમાન તો કરી શકતા નથી, તો પણ જેઓ દર્શનમોહનીયના દાસ બનેલા હોય છે તેમને અજ્ઞાનતાને લઈને દેહ તથા આત્માની લિપ્તતા આચી રીતે જણાતી નથી, જેથી કરીને તેઓ ફેરવીને રાખેલા જનાવટી નામની મોટાઈ માટે કંપાયેનો આશ્રય લે છે.

વિલામી જીવોને તો ધન, સપત્તિ, રૂપ, બળ, જાતિ, કુળ વગેરેનું જ અભિમાન હોય છે અને તેની જ મોઝાઈ અને પ્રશંસા માટે પ્રયાસ કરે છે પણ ઉચ્ચ ઠોટીના વિગસી પુરુષો સળધી પ્રશંસા કનવવાને સાહસ કરતા નથી, પણ જાણુ દોડી દહને આત્મવિકાસને માર્ગે પ્રયાણ કરવાનું દેનાનાઓ ઉચ્ચ ઠોટીના વિકાસી પુરુષોના શુભોની છાયા અગાધે ન હોવા છતાં, વિકાસીપણાનું મિથ્યાભિમાન ધાગણુ મીને બીજાની પાનેથી વિનામીપણાની પ્રશંસા કનવવા પ્રયાસ કરે છે

વિભાગ આનાનો હોઈ ચડે છે, પણ દેહનો હોતો નથી દેહનો તો વિવાસ હોય જ મિથ્યાભિમાનનો વિલામની આવ સળધ છે પણ વિભાગની સારે નથી, જાણુ કે મિથ્યાભિમાન અને વિભાગને પન્નપન્ન વિનાધી છે જ્યાં વિનામ છે ત્યાં મિથ્યાભિમાન નહેતું નથી પણ જ્યાં મિથ્યાભિમાન હોય છે ત્યાં વિલામ હેઠળ રહે છે અને તેના પુરુષાંતરીપણાની મજા ગાઢ મળવ છે ઉચ્ચ ઠોટીના પુરુષોના શુભોવાની અને તેમની જમ પૂજવાની ઈચ્છા મિથ્યાભિમાનીને હોય છે બીજાની દેલી પૂજા તથા પ્રશંસાવી આનંદ મનાવી પ્રકુલિત વધુ તે એક મિથ્યાભિમાનવી ઉદભવેથી વિકૃતિ છે તે વિકાસને નહિ પણ વિલામને આજખારે છે, ધાગણુ કે વિનામ વિકૃતિ વડપ નથી પણ વિનામ વિકૃતિ-વડપ છે અને એટલા માટે જ જો તેમને તેમનો તિસ્કા મીને વખોડે તો તેઓ આવેરામા આવે જાય છે કે જે આવેશ પણ એક વિકૃતિ-વડપ છે

આ આનંદ-ક્રોધ મિથ્યાભિમાનને અપ્રપાતી બાહર કરનારો છે જ્યાં જ્યાં ક્રોધ ગટેલો હોય છે ત્યાં ત્યાં અભિમાન પણ અવરત્ય ગ્રહેલું હોય છે, કાંઈ કે અભિમાન નિવાય ક્રોધ ઈર્ષ્ય શક્તા નથી જેને જે વસ્તુનું અભિમાન હોય છે તે વસ્તુને વખોડવાથી તેને ક્રોધ વાય છે જેમકે કોઈ પોતાને જાની માનતો હોય તેને અજાની મહીને તિન્નર કરવાથી, વિદ્યાર્થીના મદવાજાને મૂર્ખા બે-વાથી, વિદ્યાગ્રીષ્ણના માનવાજાને વિવામી બેવાથી એવી રીતે બીજા કોઈ પણ વસ્તુનું અભિમાન ઝનનારને વખોડવાથી કલ્પિત થાય છે, અને પ્રશ્ન કરવાથી કુવાય છે માટે જ તે વિદ્યુત્તિસ્વરૂપ હોવાથી દેહાધ્યાસને સૂચવે છે, પરંતુ કે આ બધી વિદ્યુત્તિઓ દેહાધ્યાસીને જ થાય છે કે જે એક અજાનતાનું ચિહ્ન છે

આત્મા પોતાના ગુણોથી કબાલ હોઈને પ્રશ્ન કરાયેલા પગપાઠજલિક ગુણોનો પોતાની અંદર આરાપ મૂકીને મિથ્યા ભિમાનના નશામાં અકચૂર બની જાય છે તે એ-ગાદતમ મિથ્યાત્વના ઉદયની નિશાની છે અને અટલા માટે જ તે પોતાનાથી ભિન્ન દેહધારીની પ્રશ્ન સાલણીને ઈર્ષ્યાથી તને અને દોષોથી દૂષિત કરાવે છે, પણ પોતાનાથી ભિન્ન પણ પોતાની નિશામાં ગ્રહેલા નામધારી દેહની પ્રશ્ન સાલણીને ગણ થાય છે પણ દોષોથી દૂષિત કંતો નથી જોડે જાનને દેહ તથા નામો પોતાનાથી તો ભિન્ન જ છે, છતાં એ મા સ્વમુદ્ધિ છે અને એ મા પન્મુદ્ધિ છે જ દેહમાં સ્વમુદ્ધિ છે તે જ અહંતા અને મમતા હોવાથી તેની પ્રશ્નમાં બહુ

ગમે છે અને જે દેહમા પરબુદ્ધિ છે ત્યાં અહંતા અને મમતાનાં અભાવ હોય છે, માટે તેની પ્રગમ સાબળવાથી રાજી ન થતાં કૃષ્ણબુદ્ધિથી તેને વખોડે છે એ મિથ્યાલિમાનનું પરિણામ છે.

આત્માથી લિપ્ત પૌણ્ડલિક વસ્તુ માત્ર-તે પછી પોતાના આત્માની માંડ મળધ ધરાવતી હોય અથવા ધીલ્લ આત્માની માથે સળધ ધગવતી હોય તે મધગીચે-સણવિનશ્વર તથા વિકૃત સ્વરૂપવાળી હોવાથી દોષવાળી છે તેમા વખાણવા જેવું કશું ચે હોતુ નથી છતાં કોઈ પ્રગ સા કહે તો તે ગાભાળીને રાજી થવુ તે અજ્ઞાનતા છે કોઈને ગાહ્ય તપ કરવાની શક્તિ મારી હોય અને છઠ્ઠ, અઠ્ઠમ, અઠ્ઠાઈ, પામખમણ, માસખમણ. વગેરે તપમ્યા સારી કરતો હોય તેને તપમ્યા મળધી મિથ્યાલિમાન થવાથી તપની સદિત વગરના માણુગે તરફ તિગ્ન્કાર ઉત્પન્ન થાય છે અને તેના તપ મળધી કોઈ પ્રગમા કહે તો તે કુલાય છે, અને તેની કોઈ કદર ન કરે તો તેના ઉપર ગુસ્સે થય છે કોઈને જ્ઞાનાવન્પીયનો ક્ષયોપગમ મારો દોવાથી વિદ્વાન થાય છે અને તે લણુતર વગરના માણુમને મૂર્ખ માની પોતે મિથ્યાલિમાનથી છલકાય છે, પોતાને બુદ્ધિગામી મમલ આવડત વગરના સરળ માણુગેની હામી કરે છે મુન્વરવાળો દુસ્વરવાળો, મુરૂપવાળો કુરૂપવાળો, ખજવાન નિર્જાળને મિથ્યાલિમાનથી અવજ્ઞાનો દ્રષ્ટિથી ભુલે છે. મિથ્યાલિમાની નિર્જાળ અને કાયર હોય છે માટે તે કોઈનુ એક વચન પણ ચહન કરી ગકતો નથી કોઈ બે બોધના વચન

કહે તા તેને ન ગણકારીને તેના ઉપર ચીડાઈ જાય છે પોતાની ભૂલ તથા દોષને જરાયે જોતો નથી પોતાને સર્વ-ગુણસપત્ત માને છે ગુણવાન પુરુષોના ગુણોની પ્રશંસા નાભાગીને પોત ગળ્યા કરે છે અને પ્રય હ મેશા ગુણવાનોને વખોડી તેનો નિદા કરે છે ઘણે ભાગે મિથ્યાભિમાની આર્તરોદ્ધવાનવાળા દોષ છે, જેથી ઋગી તેમનામા શાંતિ કે અમતા ભાવે જ હોઈ શકે છે મિથ્યાભિમાનીના ગત્રુઓ ઘણા હોય છે મારણ કે તે ઈજાને અવજાની દૃષ્ટિથી જોનારા હોય છે માટે વિપત્તિ ાળમા કોઈ પણ તેનું અહાયક હોતું નથી અને તને આપત્તિવિપત્તિમા પડેલો જો ને બીજા સંતોષ માને છે કોઈની પણ તેના તન્દ્ર જગાયે લાગણી રહેતી નથી અભિમાનથી આજેના મર્યોમા મદ્ગતા મળી શકી નથી, મારણ કે તેને મામતી અવજાત હોવા છતાં પણ અભિમાનના આગેગથી અને પ્રાપ્તિ ભૂના કરે છે મિથ્યાભિમાની પોતાને બહુ બુદ્ધિવાન માને છે, પરંતુ તેનામા મૂર્ખતા વિશેષ પ્રમદ્ગતા હોય છે તે પ્રશંસાપ્રિય હોનાથી ઘણા માણસો તનો નિદાગદિત તુતિ કરે છે, જેને સાબાગીને પોતે ગણુ ખુબી થાય છે જ ગુણોને લઈને વખાણુ કરે છે હોય છે તેનામા પોતાને ગુણવાન માને છે પણ પોત જોમ નથી મમજતો કે આ મારી મરદરી કરે છે પોતે ગુણશૂન્ય હોવા છતાં પણ બીજાની પ્રશંસાથી પોતાને ગુણવાન માનવાથી તે સુદેહા મળવવને પ્રયત્ન કરતો નથી, જેથી તે નિર્જીવિ જાને છે જમકે કોઈ વ્યક્તિને સાધારણ કાઈ ભાષા અથવા વિષયનું જ્ઞાન હોય અને તેને

તે જ લાપા અને વિષયના કોઈ સાગમા સાગ વિદ્વ નને મળ-
વાનો પ્રયત્ન અને અને તે વિદ્વાન પોતાની સંબંધનતાથી તેના
વખાણુ કરે તો તે બહુ જ અભિમાનના આવેશમા કુલાઈ
જાય છે અને પોતાને મારામા મારે વિદ્વાન માને છે, પણ
મૂર્ખતાથી નથી સમજી શકે તો કે સંબંધન-ગુણવાન પુરુષો
એક આધારણુ નહિ જેવા પણ બીજાના ગુણને નહાન કરીને
વખાણુ છે આવી જ રીતે રૂપ, વળ, એશ્વર્ય, ધન, સંપત્તિ
વગેરેને મારે પણ જ્યારે કેટલાક વ્યર્થને લઈને તો કેટલાક
સંબંધનતાથી વખાણુ કરે છે, ત્યારે મિથ્યાભિમાની મૂર્ખતાથી
બહુ કુલાઈ જાય છે, જેથી કરી પશ્ચિમા પોતાને સર્વનાશ
કરી અને છે મિથ્યાભિમાની મૂર્ખતાને લઈને પોતાને મોઢે
પોતાના જ વખાણુ કરે છે, એટલું જ નહિ પણ પોતાના હાથે
અનેક શુભગર્ભિત પોતાની પ્રશંસાઓ લખીને જનતામા
ગજ કરે છે કે જે ગુણોમાનો તેનામા અગ પણ હોતો
નથી, તો પણ પોતે અભિમાનના નગામા ચડ્યું નહે છે.
બીજાની કંઠેલી મિથ્યા પ્રશંસા માલખીને પોતે ગમ્માવુ
લેઈએ છતાં પોતાના મોઢે જ તે મળધી પોતાના વખાણુ
કરીને નિર્લજ્જના બહોર કરે છે, ત્યારે ગુણવાન પુરુષો
બીજાની કંઠેલી આગી પ્રશંસા માલખીને ગરમાય છે અને
પોતાને એક ગાધાણુવ્યતિતતીકે જણાવે છે તે જ તેઓની
એક ઉત્તમતા સૂચવે છે મિથ્યાભિમાની માણુનોમા હલકાઈ
અને નિર્ગુણતા વધુ પ્રમાણના હોય છે અને ગુણવાન માણુ-
નોમા ઉત્તમતા અને નિર્મલિમાનતા વધુ પ્રમાણમા હોય છે

પૌદ્ગલિક વસ્તુઓ અભિમાને પોષનારી હોય છે,
કાણુ કે તે પ્રાપ્ત થયા પછી કોઈક વિરલ જ વ્યક્તિ હશે

કે જને મદનો નશો ન ચડ્યો હોય જે વસ્તુ મગવાથી જેને અભિમાન થયું હોય ત વસ્તુ જનતામા જાહેર કરવાને અનેક પ્રકારની પ્રવૃત્તિઓ જે તે તેનો રેતુ કેવળ પ્રશંસા બનાવવાનો અને કુદ્ર મમતાઓ માધવાનો હોય છે તે પ્રશંસાને એટલા માટે ચલાય છે કે તેનાથી કુદ્ર સ્વાર્થ માધી શકાય છે પૌરુષલિંગ વસ્તુઓ મેગવનાગ્ની પ્રશંસા કરનારાઓ પણ પુરુષલિંગની સ્વાર્થ હોય છે અભિમાન કરનારાઓમા અત્યંત અજ્ઞાનતા તથા અપૂર્ણતા જોવાઈ હોય છે અને તેમા વિવકદષ્ટિ હોતા નથી, જેથી રીને તેમની પ્રવૃત્તિ સ્વ-પરને અહિત રનારી હોય છે જ્ઞાનમદ અને બુદ્ધિમદ કરનારમા અજ્ઞાનતા તથા નિર્બુદ્ધિપણ હોય છે, કારણ કે જ્ઞાનીઓ તથા બુદ્ધિશાળીઓમા અભિમાન હોતું નથી, કારણ કે તેઓ વસ્તુચિંતિને જાણનારા હોય છે, માટે જ તેઓ વિરોધદષ્ટિ કહેવાય છે, જેથી જીને તેઓ અનેક જીવાંતુ કે પાણુ કરી શકે છે અભિમાન એક પ્રકારની વિવૃત્તિ છે માટે તે આન્મિક શુષ્કોને ઘાત કરનારી છે અભિમાની નીતિ તથા ધર્મના માર્ગથી હંમેશા પરાડુંમુખ રહે છે ખીજા બધાએ અભિમાની કરતા જ્ઞાન તથા બુદ્ધિનું અભિમાન કરનાર વધારે અપરાધી બની અનર્થ કરનાર હોય છે, કારણ કે તે માયા-પ્રપચથી અનેક જીવાને અવળે માર્ગે દોરે છે, જ્ઞાની પુરુષોના વચનોમાથી પણ ભૂલ કાઢવાનું સાહમ રહે છે, સાચી વસ્તુ જણાવા છતાં પણ પોતાનું માનેવું કે કહેવું ઈચ્છે તે નથી, કારણ કે તેને અપમાનનો ઘણો જ ભય રહે છે, તેમજ કુદ્ર સ્વાર્થથી વ્રણ થવાની આશંકા રહે છે, માટે જ તેને નીતિ તથા ધર્મનું ઉત્વ ધન કંવું પડે છે પ્રાયે જીને આવી વ્યક્તિઓમા ધર્મની શ્રદ્ધા હોતી નથી તેમજ તેઓ ઇન્દ્રિ-

ચોના દામ હોય છે, જેથી કરીને તેઓ આત્માર્થી હોવા
જીવેને અવળે માર્ગે દોરી જાય છે ભલે, તેઓ પે-
બુદ્ધિમાન તથા વિદ્વાન માને પણ તેમના આ-ભેડા-
નિ-લિમાની-ડાહ્યો માણસ કાંઈ ખામી જતાં ને
મિથ્યાલિમાનને લઈને પોતાની ભલેને સુધારતા નથી
કરી પશ્ચિમે તેને ઘણું આપત્તિવિપત્તિનું કારણ
કે જે એક મૂર્ખ માણસની પ્રવૃત્તિના કળકળાટ
આવા માણસોની બુદ્ધિ તથા જ્ઞાન મળી નથી
કવ મા આવે તો તે પોતાને મોઢે જ પોતાને
છે કે જે એક મિથ્યાલિમાનનું ચિહ્ન છે નિ-
માણસોનું એક લક્ષણ છે કે તેમની જ્યાં પ્ર-
આવે છે ત્યારે તેઓ હું મૂર્ખ છું એમ જણાવે
મહત્વ છે એમ મમત્તે છે પણ જો તેનું
આવે તો મિથ્યાલિમાનને લઈને સુ-
તપ, જપ, ધ્યાન આદિ ઉત્તમ પ્રવૃત્તિ-
લિમાનના અસર્ગથી રૂપિત થાય છે, જેથી નિ-
જાય છે અર્થાત્ વિપરીત કૃપા આપનાર
મિથ્યાલિમાનીને આર્તગેદ્રધ્યાન નિવૃત્ત
કે તેની અદૃશ્ય પુણ્ય હોય છે, જેથી તેની
પ્રથમ સહન કરી શકતો નથી, તેથી તેની
ગુણ તથા ધનમપત્તિ આદિને ભોળું
મહાન માની મિથ્યાલિમાનથી નિ-
લિમાનીની ભાવના ઘણી જ હલકી છે કે નિ-
અભ્યુદય ઈચ્છતા નથી દરેક જાણનારને પે-
હીન જોવાને આતુર હોય છે, કાણકે તેની માનસ
ભય હોય છે બીજા જણાયે મારી આ

જની જો એવી ભાવનાથી જીવને ધનસંપત્તિ પ્રાપ્ત થવાથી પોતે બહુ કહે છે, અને પ્રાપ્ત ન થઈ હોય તો તેને કગાલ જ રાખવાની ઇચ્છાવાળા હોય છે, કારણ કે જીને પોતાનાથી ધનસંપત્તિમાં વધી જાય તો પોતાનું માન જાળવાતું નથી, માટે તે જીવની નળગી સ્થિતિ જોઈને જ ગદ્ય દેવાવાળા હોય છે આવી જ રીતે વિદ્યા, ઉપ, બળ, ઐશ્વર્ય વગેરેમાં પણ પોતાનાથી નળગી સ્થિતિમાં જોવાને ઈચ્છે છે માટે જ મિથ્યાભિમાની માણસો અધમ વૃત્તિવાળા હોય છે

આવા માણસો જીવનમાં પોતાનું કાંઈ પણ શ્રેય સાધી શકતા નથી એમને અભિમાની માણસ જરાયે પસંદ હોતો નથી, કારણ કે પોતે મિથ્યાભિમાની છે, એટલે જીને અભિમાની માણસ તમને કાંઈ હિતનામાં ગણાતો નથી, જેથી કંઈ તેઓ ચિત્તમાં કંઈ રાખવાળા રહે છે એમને આખાં જીવનમાં જાય પણ શાંતિ કે સુખ મળી શકતા નથી એમને હમેશાં મોટાઈ પસંદ હોવાથી માયા-પ્રપન્ન સેવે છે અને મિથ્યા હોય આડખર કરે છે માન મેળવવાને પરાધીન હોવાથી જેમ જાને તેમ પોતાનું મહત્ત્વ વધારવાને ઈચ્છે છે મહદ માટે જીવની ખુશામતો કહે છે, જીવનના સુખ ગાઈને પણ તેની પાસે પોતાના વખાણ કરાવે છે જનતામાં ન પત્તિ તથા મત્તાથી માનનીય ગણાતા માણસોને પોતાના અનુયાયી બતાવી તેમની ઈચ્છેથી પ્રગમ થઈ જનતામાં યશસ્વીર્તિ મેળવવા તેમના સુખ ગાઈને તમનું જહુમાન કહે છે આવી રીતે મિથ્યાભિમાન માનવજીવનને અધમ બનાવી ભાવી ભવમાં અધમ ગતિ આપવાવાળું હોવાથી પોતાનું હિત ઇચ્છનારાઓએ સર્વથા તેનો ત્યાગ કરવો જોઈએ કે જેથી કરીને અહિક જીવન સુખમય વ્યતીત કરીને ભાવીમાં સુખ ગતિ મેળવે

સમ્યક્ત્વ મીમાંસા

૫૪

દ્રવિયોના વિષયમાં આમૃતિ ધરાવનાર સસારવાસી
 જીવેને કપાય તથા નોકપાયની અત્યંત આવશ્યકતા રહે
 છે અર્થાત્ રાગદ્વેષ વગર પૌણ્ડલિક વસ્તુમાં આસક્તિ ટકી
 શકતી નથી. અત્યંત આસક્તિને કારણ કરનારા જીવો
 અનુકૂળ પૌણ્ડલિક વસ્તુના સંયોગને ઇચ્છનારા અને પ્રતિ-
 કૂળ સંયોગને ત્યાગનારા હોય છે સ્વર્ગની વાતો સાંભળીને
 રાજ થાય છે, નારકીના દુઃખો સાંભળીને દિલગીર થાય છે
 માટે તેઓ સ્વર્ગને પ્રસન્ન કરે છે પણ નારકીને પ્રસન્ન
 કરતા નથી. સ્વર્ગના મુખો મેળવવાને પૌણ્ડલિક વસ્તુઓનો
 ત્યાગ કરવામાં આવે છે, પણ તેથી કાંઈ આત્માને લાભ
 મળી શકતો નથી; કારણ કે ત્યાગ આસક્તિગર્ભિત હોય
 છે આસક્તિ ટળ્યા વગરના ત્યાગથી શારીરિક મુખ પ્રાપ્ત
 થાય છે કે જેનો અનુભવ શરીરમાં જ થઈ શકે છે પણ
 આત્મિક મુખ પ્રાપ્ત થતું નથી. જેમ વ્યાધિગ્રસ્ત માનવી
 દુપથ્યનો ત્યાગ કરે છે કે જેથી તેને શારીરિક આરોગ્યતા
 પ્રાપ્ત થાય છે, તેવી જ રીતે પ્રતિકૂળ પૌણ્ડલિક વસ્તુના
 સંસર્ગથી દુઃખી થનાર તેનો ત્યાગ કરીને ભવાંતરમાં
 અનુકૂળ પૌણ્ડલિક વસ્તુઓ મેળવીને મુખી થાય છે.

ઠે અથવા તે એક વસ્તુ ઉપર રાગ હોય છે ત્યાં તેનાથી વિરાધી વસ્તુ ઉપર દ્વેષ હોય છે અણુગમતી વસ્તુ ઉપર અનાસક્તિ જુલુ જણાય છે, છતાં તે પણ એક પ્રકારની આસક્તિ છે વ્યવહાર-મા જે વસ્તુ ઉપર અત્યંત રાગ હોય છે તેને આમંતિ દેવામા આવે છે, પણ જે વસ્તુ ઉપર દ્વેષ હોય છે તેને આસક્તિ કહેવામા આવતી નથી, તેથી ઠાંઈ તના ઉપર અનામંતિભાવ છે એમ જી શકાય નહિ પણ રાગસ્વરૂપ આસક્તિથી એક બિન્ન પ્રકારની આસક્તિ હી શકાય જે વસ્તુ ઉપર અત્યંત દ્વેષ હોય છે તેનો વિનાશ કરવામા હમેશા લીન જોવા અને જે વસ્તુ પર અત્યંત રાગ હોય તેનો ઉપભોગ કરવામા હમેશા લીન જોવા અર્થાત્ કોઈ પણ વસ્તુમા ઠાંઈ પણ પ્રાપ્તિ લીન થવું તેને આસક્તિ કહેવામા આવે છે આ આસક્તિ જડ તથા જડના વિકાસને આશ્રયીને થાય છે અને તે મોડના વ્યવસ્થા છે

અનુકૂળ પૌદ્ગલિક વસ્તુઓ મેળવવાની તીવ્ર અભિલાષા છે જે પૌદ્ગલિક વસ્તુઓ મેળવવા છતાં પણ વધુ મેળવવાની આકાંક્ષા જોવી તેને લોભ કહેવામા આવે છે આ લોભ અનેક પ્રકારનો હોય છે અને તે સઘળો જ પૌદ્ગલિક વસ્તુઓ મેળવી હોય છે લોભ જ્યાં હોય છે ત્યાં માયા અવશ્ય રહેલી હોય છે, કારણ કે માયા અને લોભમા નામમાત્રનો જ ફરક છે અને તેથી કરીને જન્મેને રાગ કહેવામા આવે છે માયાના અનેક અર્થ થાય છે અનેક-મનનાને માયા કહેવામા આવે છે અને પ્રપચ-કપટને પણ માયા કહેવામા આવે છે વૈષ

યિક વસ્તુને મેળવીને તેનો ઉપલોગ કરવા છતાં પણ અતૃપ્ત
 ગ્રહીને વધુ ને વધુ તેને મેળવવાની આકાંક્ષા પૂરી કરવાને માટે
 જે પ્રયાસ કરવામાં આવે છે તેને માયા કહેવામાં આવે
 છે કે જે એક મમતાસ્વરૂપ છે અથવા તો વૈષયિક વસ્તુઓ
 સંરળતાથી પ્રાપ્ત ન થાય તો તેને મેળવવા મનના વિચારોથી
 કાયિક તથા વાચિક પ્રવૃત્તિને લિપ્તપણે દર્શાવવી તે પણ
 માયા કહેવાય છે, કે જે એક પ્રપચસ્વરૂપ હોય છે આ
 બધી ચે પ્રવૃત્તિઓ રાગને લઈને થાય છે કે જેને આસક્તિ
 કહેવામાં આવે છે પૌદ્ગલિક અપત્તિમાં મમતાને લઈને
 સ્વામીપણની બુદ્ધિથી મિથ્યાભિનિવેશ થયેા તે માન કહે
 વાય છે આ માન પરપૌદ્ગલિક વસ્તુને આશ્રયીને થાય
 છે માટે તેને મિથ્યાભિમાન પણ કહેવામાં આવે છે. તેને
 સ્પષ્ટપણે પ્રગટ કરનાર કાયિક તથા વાચિક ચેષ્ટાઓને ક્રોધ
 કહેવામાં આવે છે અર્થાત્ ક્રોધ અને માનમાં નામ માત્રનો
 ભેદ છે અને તે બન્ને દ્વેષની ડોરીમાં ગણાય છે કે જે એક
 પ્રકારની આસક્તિ છે, કારણ કે પૌદ્ગલિક વસ્તુમાં આસક્તિ
 વગર અભિમાન આવી શકતું નથી, માટે જ ગગદ્વેષ
 આસક્તિના અંગ છે અને તે જ્યાં સુધી હોય છે ત્યાં સુધી
 સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થઈ શકતું નથી અર્થાત્ તેને સમ્યગ્જ્ઞાન
 કહી શકાતું નથી જ્યાં પૌદ્ગલિક વસ્તુમાંથી આસક્તિ
 દૂર થઈને અનાસક્તિભાવ પ્રગટ થાય છે ત્યારે રાગદ્વેષ
 ઉપશમી જાય છે, જેથી કરીને વસ્તુના ચતુર્થ સ્વરૂપનું
 ભાન થાય છે, જેને સમ્યગ્જ્ઞાન કહેવામાં આવે છે

જ્યાં સુધી આસક્તિભાવ છે ત્યાં સુધી વિકાસની શક્તિ

આત યર્થ શકતી નથી પણ વિદ્યામગ્નિય ધનીને જીવ આત્મિક ગુણોનો વિનાશ કરે છે, કારણ કે અનાદિદાગના પૌંડગલિક સર્ગને લઈને કુવામનાઓથી વિપરીત શ્રદ્ધાવાળો હોવાથી ગુણમા દોષ અને દોષમા ગુણ જુએ છે. ઇદ્રિયોના વિષયો કે જે આત્માને ઝોકાતે નુકમાન કરનાર છે અને કેવળ દોષસ્વરૂપ છે તેમા પોતે ગુણ જુએ છે અને કષાય તથા વિષયની વિરતિસ્વરૂપ અભાવ કે જે એક ગુણ છે તેમા પોતે દોષ જુએ છે આવી વિપરીત શ્રદ્ધાસ્વ અજ્ઞાનતાને લઈને કર્મની પરાધીનતામાથી તે છટી શકતો નથી અને જન્મ, જરા, મરણ, આધિ, બ્યાધિરૂપ મસાગ્મા ભમ્યા કરે છે જે ભવમા ઉત્પન્ન થાય છે ત્યા જ આનંદ માની પોતાનું જીવન પૂરું કરે છે જ્યાં મુખી જીવને જડના વર્ણાદિ ધર્મમા ગાન નગ્સાપણું રહે છે ત્યાં મુખી તેને જડને બાધીન નહેવું પડે છે પૌંડગલિક વિષયોમા આસક્તિ ધાન્ય કરનારને વારવાર જન્મમરણ કરવા પડે છે જ્યાં મુખી પુંડગલાનદીપણની વામના હોય છે ત્યાં મુખી આત્માનદીપણ પ્રાપ્ત થતું નથી, અને આત્માનદીપણ પ્રાપ્ત થયા વગર આત્મિક સપત્તિ પ્રાપ્ત થઈ શકતી નથી આત્મિક સપત્તિના અભાવે મમ્યગ્રજ્ઞાનની દ્વિદ્રતા દૂર થઈ શકતી નથી સ્ત્રી, પુત્ર, ધન, ભાગ, જગદા આદિ વૈષયિક સપત્તિના મદમા અધ જનેલા આત્મા તુચ્છ-દીચ્છિક-અસાર એવા પૌંડગલિક સુખમા આનંદ માની મતોષ ધારણ કરનારા હોય છે, જેથી તેઓ શાશ્વત સુખ મેળવવા જરાયે પ્રયાસ કરતા નથી, કાળુ કે તેથી તેઓ સર્વથા અજ્ઞાત

હોય છે કદાચ કોઈ તેમને શાશ્વત સુખનું સ્વરૂપ જણાવી તે મેળવવા ઉદ્યમ કરવા કહે તો તે તેમને ખિલકુલ સ્વચ્છ નથી; કારણ કે તેમને શાશ્વત સાચા સુખની શ્રદ્ધા જ હોતી નથી. દર્શનમોહનીયને લઈને તેઓની એવી જ દૃઢ શ્રદ્ધા થઈ ગયેલો હોય છે કે પૌદ્ગલિક વિષયોના ઉપભોગ વગર સુખ જેવી કોઈ વસ્તુ નથી આવી માન્યતાથી તેઓ નિરંતર પૌદ્ગલિક વિષયોને મેળવવાના પ્રયાસવાળા હોય છે. જ્યાં સુધી અનુકૂળ પૌદ્ગલિક વિષયોનો સંયોગ ધિદ્રિયોની આથે રહે છે ત્યાં સુધી તેઓ આનંદ તથા સુખ માને છે જ્યારે તેનો વિયોગ થાય છે ત્યારે આનંદ તથા સુખનો અંશ પણ રહેતો નથી, જેથી કરીને તેમને વિષયોની ઈચ્છા ટળી શકતી નથી અને અતૃપ્તપણે તે પાછા મેળવવા પ્રયાસ કરે છે. આ બધું એ જીવની વિપરીત શ્રદ્ધાનું પરિણામ છે કે જે મિથ્યાત્વ કહેવાય છે

જેઓ મોતથી બીજો છે તેઓ આત્મવિકાસની દિશામાં જવાને લાયક નથી. શરીર છૂટી જવાનો કે શરીરને ઈજા પહોંચવાનો ભય આસક્તિભાવથી રહે છે. આસક્તિભાવવાળો જીવ આત્મિક સંપત્તિનો વિનાશ કરીને પણ પૌદ્ગલિક વિષયોને જાળવી રાખે છે; કારણ કે તે પૌદ્ગલિક વિષયોમા જ આનંદ તથા સુખ જોનારો છે, માટે જ તે સુખ અને આનંદ-રૂપ વિકાસને મેળવી શકતો નથી, પણ કોઈક વખતે ઉપશમ-ભાવે કાંઈક મળેલાં હોય તેને ખોઈ બેસે છે, કારણ કે તે અજ્ઞાની-બાળજીવ છે, માટે જ તે સાચાને ખોટું અને ખોટાને સાચું માને છે, જેથી કરી સાચી વસ્તુનો વ્યય

કરી ખોટી વસ્તુ મંધરે છે કે જે પશ્ચિમાને તેની ધારણાને સફળ કરી શકતો નથી

અજ્ઞાનીઓની ધારણાઓ અને ભાવનાઓ પણ મિથ્યા હોય છે, પ્રજ્ઞ કે તે વૈષયિક વસ્તુઓની આવે ગંજ ધ પાનવનાર હોય છે. પૌંડગલિક વિષયોનાં ઇદ્રિયો ગાથેનો ગંજ ધ છૂટે પાડીને જ્ઞાનનો જ વિષય માનવામાં-શ્રદ્ધવામાં આવે તે તે વિષયો આન્મિક વિકાસને બાધકતા થઈ શકતા નથી જ્ઞાનમાં વિષયોની અગર થવાવાળી વિકૃતિ થઈ શકતી નથી આ જ્ઞાનને અમ્યગ્નજ્ઞાન કહેવામાં આવે કારણ કે તે આત્માનો સ્વભાવ છે

શબ્દ,વર્ણાદિ વિષયોને ઇદ્રિયોનો વિષય માનવામાં આવે તે વિષયોની અસર આત્મા ઉપર જરૂર થાય અને વિકૃતિ ઉત્પન્ન કરે છે પણ ઇદ્રિયનો વિષય ન માનતા જ્ઞાનનો વિષય જો માનવામાં આવે તે આત્મા ઉપર વિષયોની અસર થતી નથી અર્થાત્ પૌંડગલિક વિષયોને ઇદ્રિયોના ઉપલોગ તરીકે માનવા તે મિથ્યાત્વ-અજ્ઞાન છે અને જ્ઞાનના ઉપલોગ તરીકે માનવા તે અમ્યગ્નજ્ઞાન છે

જેય માત્ર જ્ઞાનનો વિષય છે. દ્રવ્યગુણ-ધર્માધિભયી જગત બધુંયે જેય છે આત્મા જ્ઞાનનો લોકતા છે અને જ્ઞાન જેયનો લોકતા છે, માટે જેયનો પર પગથી આત્મા લોકતા થઈ શકે છે જેયનો આત્મા લોકતા છે એટલે તે જેયને જાણે છે અર્થાત્ લોગવણુ એટલે જાણવું. જ્યાં સુધી સકર્મક આત્મા અજ્ઞાની હોય છે ત્યાં સુધી ઇદ્રિયો-

દ્વાગ જડના ગુણસ્વરૂપ વિષયોને જાણે છે. એ અપેક્ષાને લઈને ઇન્દ્રિયોના વિષયો કહેવાય છે કે જેમાં રાગદ્વેષને લઈને જીવ આસક્ત થાય છે અને તેને મેળવીને, તેનો ઉપલોગ કરીને પોતે આનંદ તથા મુખ મનાવે છે કે જે એક વિકૃતિસ્વરૂપ છે ઇન્દ્રિયો જડ હોવાથી વિષયો ગ્રહણ કરી શકતી નથી દર્શન-મોહના આવરણવાળો આત્મા ઇન્દ્રિયોદ્વારા વિષયોને ગ્રહણ કરે છે અર્થાત્ જાણે છે તે આજ્ઞ જાણતો નથી પણ વિપરીત જાણે છે જેને અજ્ઞાન કહેવામાં આવે છે કેવળ ઇન્દ્રિયોદ્વારા વસ્તુનું સાચું સ્વરૂપ જણાતું નથી પણ વિપરીત જ જણાય છે કે જે એક વિકૃતિ ઉત્પન્ન કરે છે વિકૃતિ એટલે ઉપયોગશૂન્ય થઈને સ્વરૂપને ભૂલી જવું અને પોતાને પરસ્પરે માનવું, અને તે વિષયોનો ઇન્દ્રિયો સાથે સંબંધ થવાથી થાય છે. વિષયોનો ઇન્દ્રિયોની સાથે સંબંધ થતી વખતે જીવની દેવની પશ્ચિતિ હોય તો તે મળવાને પ્રતિકૂળ માની દુઃખ મનાવે છે અને જો રાગની પશ્ચિતિ હોય તો અનુકૂળ માની મુખ મનાવે છે અનુકૂળ વિષયના સંસ્પર્શથી હર્ષ થાય છે—આનંદ થાય છે અને પ્રતિકૂળ વિષયના સંસ્પર્શથી દિલગીરી શોક થાય છે. ઇન્દ્રિયોના વિષયો ભોગવવા એટલે પૌણ્ડલિક વસ્તુનો ઇન્દ્રિયોની સાથે સંબંધ થવો. પૌણ્ડલિક વસ્તુઓનો ઇન્દ્રિયની સાથે સંસ્પર્શ થવાથી ગગપરિણતિવાળા આત્માને આસક્તિ થઈ અનુકૂળ વિષયના મળવાને જ ઉપલોગ કહેવામાં આવે છે પણ પ્રતિકૂળ વિષયના મળવાને ઉપલોગ કહેવામાં આવતો નથી. આ ઉપલોગ અજ્ઞાતાને લઈને થવાવાળી વિકૃતિ માત્ર

છે તાત્ત્વિક દૃષ્ટિથી વિચારીએ તો આત્માનો ઉપલોગ ઉપ
યોગ-સ્વરૂપ પ્રવૃત્તિ છે અર્થાત્ મોહ ક્ષય થવાથી સમ્યક્
જ્ઞાનદ્વારા વિષયાદિ જ્ઞેયનું ચતુર્થ સ્વરૂપ જાણવું તે આત્માનો
ઉપલોગ કહેવાય છે જે એક પ્રકૃતિસ્વરૂપ છે અને તેને
મમ્યત્વ કહેવામાં આવે છે

નિરતર પૌદ્ગલિક વિષયોની ઇચ્છા થવી તે વિકૃતિ છે
કે જ એક અજ્ઞાનસ્વરૂપ છે અર્થાત્ પ્રકૃતિ તે જ્ઞાન છે
અને વિકૃતિ તે અજ્ઞાન છે આ વિકૃતિ જીવ અને ૧૬
ખેત્રોની પ્રકૃતિઓ ભેગી ભાગવાથી થાય છે જેમ જેમ પૌદ
ગલિક વિષયોનો અમર્ગ વધારે તેમ તેમ અજ્ઞાનતા વધતી
જાય છે અને તે અજ્ઞાનતાને લઈને જીવ નિરતર વિષયા
ભિન્ન થાય છે મનગમતા વિષયોને મેળવીને આનંદ
તથા સુખનું મિથ્યાભિમાન ધનવ છે કે જે પરિણામે દુઃખ
રૂપ નીવડે છે જીવને દુઃખ નથી જોઈતું, પણ સુખ જોઈએ
મે, પણ તેનું સાચું જ્ઞાન ન હોવાથી પ્રયાસ કરીને
સુખાભાસ મેળવીને પોતે રાજી થાય છે, પણ પરિણામે
તેનું લજ્જાવિનશ્વર સ્વરૂપ પ્રગટ થતાં તને અત્યંત દિલગીર
થવું પડે છે આ જાણીને મિથ્યા જ્ઞાનરૂપ હોય છે વસ્તુ
સ્વભાવને માઠી નીતે જાણવું તે સમ્યક્જ્ઞાન કહેવાય છે
અને સાચી રીતે તદ્દત્ત તે સમ્યક્દર્શન કહેવાય છે જ્યાં
સુખી અજ્ઞાન હોય છે ત્યાં સુખી સાચી શ્રદ્ધા હોવી નથી

દર્શનમોહનો રૂપ થવાથી સમ્યક્જ્ઞાન થાય છે અને
પડી સમ્યક્શ્રદ્ધા થાય છે જે કે જીવનમાં જ્ઞાન અને શ્રદ્ધા

ગત્રે નહેલા હોય છે પણ તે દર્શનમોહને લઈને વિપરીત હોય છે અર્થાત્ અતાત્વિક હોય છે લેથી કરોને જીવ તાત્વિક સુખ, શાંતિ, આનંદ અને જીવન મેળવી શકતો નથી માનવીને પ્રત્યક્ષપણે અનુભવ થાય છે કે દેહને છોડી જીવ આત્મોભાય છે જીવતા ગયા પછી દેહમાં બુદ્ધિ, જ્ઞાન કે કોઈ પણ પ્રકારની ક્રિયા જણાતી નથી-નિશ્ચેષ્ટ થઈને પડી રહે છે, માટે જીવ અને દેહ જાનને જુદી વસ્તુ છે જાનનેના સ્વભાવ પણ જુદા જ છે દેહ જડસ્વરૂપ છે અને જીવ ચેતન્યસ્વરૂપ છે, છતાં માનવી દેહને ચેતન્યસ્વરૂપ માને છે અને તેને જાળવી રાખવાને અનેક પ્રકારની જડ વસ્તુઓનો ઉપયોગ કરે છે, છતાં પરિણામે જીવનો વિયોગ થવાથી દેહમાં ચેતન્યની કોઈ પણ શક્તિ જણાતી નથી અને જડનો ક્ષણ વિનશ્વર સ્વભાવ સ્પષ્ટપણે જણાય છે કે જે ચેતન્યનો મળધ હોતો ત્યાં સુધી અપ્રગટ હતો આમ હોવા છતાં પણ માનવી મિથ્યા જ્ઞાન તથા મિથ્યા શ્રદ્ધાને લઈને નિઃસર દેહની સેવામાં વળગ્યો નહે છે અને પોતાને ન ઓગળવાની પોતાનું કાંઈ પણ શ્રેય સાધી શકતો નથી જ્યાં સુધી દેહમાં આત્મબુદ્ધિ હોય છે ત્યાં સુધી પુણ્યલાભદીપણું ટળી શકતું નથી તેમજ ગગદ્રેષ પાતળા પડી જઈને મમભાવની પણ પ્રાપ્તિ થઈ શકતી નથી અને દરેક પ્રવૃત્તિ અજ્ઞાનતાને લઈને વિપરીત થાય છે દેહને પોતાના પૌદ્ગલિક વિષયોમાં અન્યંત આગ્રહિત ધરાવે છે અને દેહને નુષ્ઠાન ઝરનાગ પદાર્થો ઉપર દેષબુદ્ધિ ગળે છે જીવ પોતાને દેહસ્વરૂપ માનવાથી દેહની સાથે મળધ ધગવના

વસ્તુ માત્રમા નિતર રાગદ્વેષની પરિણતિવાળો બને છે જેને લઈને તે ડોઈ પણ વસ્તુના સાચા સ્વરૂપને ઓળખી શકતો નથી, કારણ કે જેનું કારણ જ અજ્ઞાન-સ્વરૂપ છે, તેનું કાર્ય અથવા ફળ જ્ઞાનસ્વરૂપ વ્યાપી હોઈ શકે? જીવ દેહને પોતાના સ્વરૂપ માને છે એટલા માટે જ તેને જડ તથા જડના વિકારો બહુ ગમે છે સુખ, શાંતિ, આનંદ તથા જીવનના આધારભૂત જડના વિકારોને માને છે ધન, ધાન્ય, ઘેર મકાન આદિ જડાત્મક બાહ્ય સંપત્તિને સુખના સાધન માનતો હોવાથી તે વસ્તુના વિયોગ તથા વિનાશથી પોતાને દુઃખી માની અત્યંત દિલગીર થાય છે પૌદ્ગલિક વસ્તુઓના વિનાશથી પોતાનો વિનાશ માને છે તાત્ત્વિક દૃષ્ટિથી વિચારીએ તો જીવને રતિ, અરતિ, લય, શોક આદિના સંકટપો, વિકટપો તથા નુકસાનો થાય છે, તે બધુંયે દેહાધ્યાસરૂપ અજ્ઞાનતાનું પરિણામ છે

જ્યાં સુધી જીવ હું દેહ-સ્વરૂપ છું એવી દૃઢ શ્રદ્ધાવાળો હોય છે ત્યાં સુધી ગિત્યાત્વને લઈને બાહ્ય સંપત્તિનો સાચો ત્યાગી બની શકતો નથી માતા, પિતા, સ્ત્રી, પુત્ર આદિ પરિવાર ઠાડવા છતાં પણ તેઓના ઉપરની ભક્તિ ટળી શકતી નથી-પૌદ્ગલિક વિષયોની ઈચ્છા વિરામ પામી શકતી નથી અતુલ પૌદ્ગલિક વસ્તુઓના સમર્જથી આનંદ અને પ્રતિ ફળથી દિલગીરીની અમરવાળો રહ્યા કરે છે બાહ્યની ધન સંપત્તિ અસાર બાળી છોડવા છતાં પણ શ્રીમં તોનો સમર્ગ અને તેમની સેવાની ચાહના રાખ્યા કરે છે અજ્ઞાનીઓએ માનેલી પૌદ્ગલિક સુદર વસ્તુઓમા આસક્તિને ધારણ કરે

છે પોતે જે નામથી ઓળખાતો હોય તેને માટે માયા પ્રપચને એવે છે દરેક પ્રાણના ઝડાનુકૂળ કરીને ઉચ્ચ પુષ્પોની કોટિમાં ગણુત્રી કનવવાની હમ્મણવાળો રહે છે દેહાધ્યામી પગ્નિય તથા ઉપમર્ગ સહન કરવામાં નિરત કાયર હોય છે જીવ જાણની બધીયે સપત્તિ છોડી શકે છે, પણ દેહને છોડી શકતો નથી, કારણ કે દેહને સાથે લઈને અવતરે છે અને બીજી બધીયે વસ્તુઓ પાછળથી મેળવે છે, માટે ઠોડેલી વસ્તુઓનો દેહને માટે પાછો ઉપયોગ કરે છે અને પૌણ્ડલિક વસ્તુઓ સળધી સારાનરસાની ભાવના બુસાતી નથી પૌણ્ડલિક વસ્તુઓના વિનાશની આશ ઠાથી દિલગીરી ઉત્પન્ન થવી તે સ્પષ્ટ પુણ્ડલાનદીપણાને સૂચવે છે

નાગ, દ્વેષ, રતિ, અરતિ, ભય, શોક, હર્ષ પૌણ્ડલિક વસ્તુને આશ્રયીને જ થાય છે વિકાસી આત્માઓ સિવાયના વિલામી જીવોને જીવન-વ્યવસ્થા પૌણ્ડલિક વસ્તુને અવ લખી નહેલી હોય છે તેમના વિચારોમાં નિરત વિલાસ પ્રિયતા જ રહેલી હોય છે દેહાધ્યાસ અને વિલાસપ્રિયતાને ગાઢ સળધ છે, અને તે અજ્ઞાનતાનું પરિણામ છે જેમાંથી એકના અભાવે બીજાનો પણ અભાવ થઈ જાય છે દેહાધ્યાસ છૂટે તો પુણ્ડલાનદીપણુ છૂટે અથવા પુણ્ડલાનદી પણ છૂટે તો દેહાધ્યાસ છૂટે છે જન્મે ખસી જવાથી મમ્યગૂણાન પ્રગટ થાય છે કે જે એક આત્માનું સ્વરૂપ છે મોતથી ભયભીત રનાર તથા પોતાને દુષ્ટી માનનાર જીવ પોતાને સાચી રીતે ઓળખી શક્યો નથી તેને દેહમાં જ પોતાપણાની શ્રદ્ધા છે જ્યાં સુધી તીવ્ર રાગદ્વેષ હોય છે

ત્યા સુધી ગાઢ અજ્ઞાનતા હોય છે અને જ્યાં સમગ્રેય મદ હોય છે ત્યા મદ અજ્ઞાનતા હોય છે, અને ક્ષયોપશમ થવાથી મમ્યજ્ઞાન થય છે, અને ક્ષય થવાથી મપૂર્ણ જ્ઞાન થાય છે માટે અજ્ઞાનતાનું કારણ ગમદેય છે અને તે દેહમા આત્મજુદિ થવાથી રાય છે.

ગમદેય ન્યાય-વરૂપ છે અર્થાત્ કપાયો ગમદેયને ઓળખાવે , જેઓ માન, મોટાર્થ, દીર્ઘ, યશ મેળવવાના અભિલાષથી પ્રયાસ કરે છે, જેઓ પોતાની નિદા ન્તુતિ મંગલગીને હર્ષ શોક કરે છે, પોતાનું નામ અમર રાખવાને આગ્રહ બતાવે છે, બીજાએ કરેલા પોતાના શુણ્ણાનુવાદો નાભગીને બહુ ગણ થાય છે, બીજાની પાસેથી મત્કાર-મન્માન મેળવવાને હમેશા ઉત્કંઠાવાળા હોય છે, પોતે નિર્ગુણી હોવા છતાં પણ વિકામી ઉચ્ચ ટોટિના મહાપુરુષોની પદ્ધતિમાં ગણાવાને માયાનો આદર કરે છે, વિકામી પુરુષો તરીકે બીજાની પાસેથી પૂજન-મત્કાર મેળવીને પોતે ગર્વથી ખૂબ ફુલાય છે એવા છવોને દેહથી આન્મા લિપ્ત છે એવી જગતે શ્રદ્ધા હોતી નથી, માટે તે અજ્ઞાની હોવાથી મિથ્યાદૃષ્ટિ કહેવાય છે તેઓ વિશ્વસના માર્ગથી અવળી દિશામાં પ્રયાગ કરવાવાળા હોય છે માટે તે આન્મવિકામરૂપ ધર્મથી પગડૂમુખ હોવાથી નિર્જરામ્વરૂપ સુક્ષ્મ મેળવવાના અધિકારી નથી, કારણ કે તે પુદ્ગલજનદીપણને લઈને એક પ્રકારના વિલાસી કહેવાય છે પાદગલિત વિરયો મેળવવાના આગયથી અથવા તો જનતામાં પૂજવાની ઇચ્છાથી જેઓ લાધાજ્ઞાન મેળવી શાસ્ત્રસિદ્ધાંતોનો અભ્યાસ કરે છે અથવા તો જપ-તપ

નિમિત્તે અનેક પ્રકારનાં કષ્ટાનુષ્ઠાન કરે છે તેઓના અંશ-
માત્ર પણ દેહાધ્યાસ ટળ્યો નથી, તેથી આત્મસ્વરૂપને પણ
ઓળખી શક્યા નથી અને તે વિષયાભિનંદી હોવાથી
કપાયોનો આદર કરનારા હોય છે. આવા જીવોમાં મિથ્યા-
ભિમાનની માત્રા અધિક રહેલી હોવાથી, ધાર્યા પ્રમાણે
ઈચ્છા નિષ્ફળ જવાથી અથવા તો તેમનું અપમાન થવાથી
ઘણો ક્રોધ કરે છે, માટે તે વસ્તુસ્થિતિની અબલ્લણતાને લઈને
અજ્ઞાની કહેવાય છે. પરને મોઢે જેઓ પોતાની પ્રશંસા
સાંભળીને કુલાય છે તેમનામાં પ્રશંસાને લાયક એકે ગુણ
હોતો નથી, કાળુ કે ઉચ્ચ કોટિના ગુણવાન પુરુષો
પોતાની પ્રશંસા સાંભળીને મિથ્યાભિમાનથી મદવાળા થતા
નથી. પ્રશંસા સાંભળી મદમાં આવી જઈ કુલાવું તે એક
નિર્જીવતાની નિશાની છે એ સારમાં કોઈક વિરલા પુરુષ હશે
કે જે પ્રશંસા સાંભળીને રાજી ન થાય હાથા અને બુદ્ધિ-
શાળી કહેવાતા પુરુષોને પણ પ્રશંસા પ્રિય હોય છે. જેઓ
પ્રશંસા સાંભળીને ગજી થાય છે તેઓ નિદા સાંભળીને અવશ્ય
દિલગીર થવાના જ. આ હર્ષ અને દિલગીરીનું કારણ દેહા-
સક્તિ સિવાય બીજું કંઈ પણ હોતું નથી. આ દેહાસક્તિને
અજ્ઞાનતા કહેવામાં આવે છે દર્શનમોહનીયના દબાણ વગર
પ્રશંસાની ઈચ્છા પણ થતી નથી માટે જ તે એક પ્રકારનું
મિથ્યાત્વ છે

જીવ જે ગતિમાં વ્તય છે તે ગતિમાં જે શરીરને ધારણ
કરે છે તે શરીરની મમતાવાળો થાય છે, અને તે શરીરને

દોડવું પસંદ કરતો નથી, કારણ કે અજ્ઞાનતાથી તેને દેહથી
 ભિન્ન હું જુદી વ્યક્તિ છું એમ જણાતું નથી, પણ અનાદિ
 કાળના અભ્યાસને લઈને દેહનો નાશ થવાથી મારો નાશ
 થઈ જશે એવી દૃઢ શ્રદ્ધા હોય છે, માટે જ દેહની રક્ષા
 નિમિત્તે અનેક પ્રકારના અપરાધો કરે છે અનેક જીવોનો
 વધ કરીને તેમના દેહથી પોતાના દેહને પોષે છે પણ
 જીવનમાં જીવનારાઓને વિવેકદષ્ટિ ન હોવાથી અજ્ઞાનીઓ
 હોય, જ્યાં કરી તેઓ દેહ તથા આત્માની ભિન્નતા જાણી
 શકતા નથી, પણ મનુષ્યજીવનમાં જીવનારા દેહધારીઓમાં
 વિવેકબુદ્ધિ હોય છે, તે પણ તેઓ દેહથી આત્મા ભિન્ન છે
 એમ જાણી શકતા નથી માનવીઓ પણ તથા મનુષ્યોને
 મરતા નજરે જુએ છે તેમજ નિર્જીવ થયેલા ડેવળ દેહને
 પણ જુએ છે છતાં તેમને દેહ તથા જીવની ભિન્નતા સમ
 જાતી નથી, તે એક પણ કરતા પણ વધારે અજ્ઞાનતા હી
 રાકાય ટેટલાક જો છે કે-અમને પ્રભુના વચનો ઉપર પૂર્ણ
 શ્રદ્ધા છે પણ તેમની પ્રવૃત્તિ જોતા તેઓ અસત્ય જોલે છે
 અથવા તે તેઓ પ્રભુના વચનોનું રહસ્ય સમજ્યા નથી,
 કારણ કે પ્રભુએ કહ્યું છે કે 'દેહથી આત્મા ભિન્ન છે, એટલા
 માટે જાણેના સ્વભાવ જુદા છે સમ્યગ્જ્ઞાન-દર્શન-આત્મિક
 સ્વભાવવાળો આત્મા છે અને સંકુ, પંડુ, નાશ પામવાના
 સ્વભાવવાળો દેહ છે. જાણે સયોગસ જ થઈ જોતપ્રોત થઈને
 રહેલા છે, માટે સયોગની અવધિ પૂરી થતા જાણે છૂટા પડી
 જાય છે, જેને મરણ કહેવામાં આવે છે આવા વિનાશ ધર્મ
 વાળા જન્મરૂપ દેહનો સયોગ જાળવી રાખવાને અનેક

જીવોનો વિચાર કરનાર અજ્ઞાની છે ગમે તેટલા પ્રયાસો કરવા છતાં પણ દેહ તથા આત્માનો સંયોગ શાશ્વત ણની ગતિ નથી આયુષ્ય કર્મની સ્થિતિ પૂરી થવાથી ણને અવશ્ય છૂટા પડી જાય છે જીવદેહના સંયોગને બળવી રાખનાર આયુષ્ય કર્મ જ છે, પણ બીજા જીવોના નિર્જીવ શરીર નથી આમ દોષા છતાં અજ્ઞાની જીવોને જેમ પોતાના શરીર પર મમતા હોવાથી ડોડવું ગમતું નથી તેમ બીજા જીવો પણ મમતાને લઈને પોતાના શરીરને ડોડવા રાજી નથી, છતાં ણનાત્તરે તેમના પ્રાણોનો નાશ કરીને તેમના શરીરનો પોતાને જીવવા માટે ઉપયોગ કરે છે, તે તેમની એક અજ્ઞાનતા છે.

પરમાત્મા કહે છે તે જ સાચું છે એવી દૃઢ શ્રદ્ધા હોય તો તેમના બતાવેલા માર્ગને અનુસરવો જોઈએ, પરંતુ મુખને માટે નિરંતર પ્રયાસ કરનારાઓ પ્રભુના માર્ગને ન અનુસરતા અજ્ઞાનીના માર્ગને અનુસરે છે આત્મામા નહેલા સ્વાધીન, અખંડ, નિત્ય મુખને વિસરી જઈને અર્થાત્ ન જોળખીને પરાધીન ક્ષણવિનશ્વર મુખને માટે જડની ઉપામના કરે છે કે જે પ્રવૃત્તિ પ્રભુના કથનથી તદ્દન વિરુદ્ધ છે, માટે જ તેવી પ્રવૃત્તિવાળા અજ્ઞાની કહેવાય છે પ્રભુ પ્રશમ મુખને સાચું બતાવે છે અને ઇન્દ્રિયોના વિષયસ્વરૂપ પાદ ગલિક મુખને મુખાલાસ બતાવે છે, કે જે એક દુષ્ણ સ્વરૂપ છે આ ણને પ્રજારના મુખોમાથી મિથ્યા મુખ ઉપર શ્રદ્ધા હોવાથી તેને મેળવવાને પ્રયામ કરે છે આ મુખથી

મુખી થવાને વર્ણુ, ગધ, રમ, શબ્દ, સ્પર્શવાગા જડ તથા જડના વિકારોનો સંગ્રહ કરવો પડે કે જેવા કે. ધન, ભાગ, ભગવા, વગ્ન, આબૂપણ વગેરે વગેરે આ જડ વસ્તુઓ સ્વાધીનપણે પ્રાપ્ત થવાથી એવ પોતાને મુખી માને છે અને જ્યાં મુખી તે પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાં મુખી પોતાને દુઃખી માને છે, કે જે એક પ્રભુના વચનની અમરદાનું પરિણામ છે પ્રભુએ ખતાવેલ પ્રશમ મુખ આનાથી વિપરીત છે અને તે પૌદ્ગલિક વિષયોની ઇચ્છા ત્યાગવાથી પ્રાપ્ત થાય છે આ મુખ હદ્રિયોદ્ધાન નથી થતું, કાગળ કે હદ્રિયો જડ છે અને તેનાથી અલગ થતી વસ્તુઓ પણ જડ છે, માટે તે પૌદ્ગલિક મુખ ઠહી શકાય, પણ પ્રશમ મુખ નહિ, કાગળ કે પ્રશમ મુખ ચૈતન્યસ્વરૂપ છે, અને તે હદ્રિયો દ્વય વિજય મેગવવાથી પ્રાપ્ત થઈ શકે છે જેટલે અથે પૌદ્ગલિક વિચયની ઇચ્છાઓ ઓછી થતી જાય છે તેટલે અથે પ્રશમ મુખ પ્રાપ્ત થતું જાય છે. મપૂર્ણ ઇચ્છાઓનો નાશ થવાથી સપૂર્ણ પ્રશમ મુખ પ્રગટી નીકળે છે આ પ્રશમ મુખ એવનો સ્વભાવ હોવાથી નિરતર તેની અથે જ રહે છે, અને પૌદ્ગલિક મુખ જડનો સ્વભાવ હોવાથી જડના વિયોગે નષ્ટ થઈ જાય છે, અને તે એક જ એવનમા અનેક વખત પ્રાપ્ત થાય છે અને અનેક વખત નાશ પામે છે મૃત્યુ પડીના એવનમા તો તેનો અશમાત્ર પણ રહેતો નથી, કાગળ કે મૃત્યુ સમયે મુખ માટે મેગવેલી જડ વસ્તુઓનો સર્વથા વિયોગ થઈ જાય છે, પણ એવસ્વરૂપ પ્રશમ મુખનો વિયોગ થતો નથી, માટે તે જન્માતરમા પણ એવની સાથે

જ રહેલો હોય છે. આ સુખને જ પ્રભુ સુખ કહે છે, છતાં
જીવાત્મા જડના સંયોગથી ચવાવાળા સુખને સુખ માને છે,
તે એક પ્રભુના વચનથી વિપરીત શ્રદ્ધાવાળા હોવાથી
અજ્ઞાની-મિથ્યાદૃષ્ટિ કહેવાય છે વસ્તુને તેના ધર્મથી વિપ-
રીતપણે જાણવી તે મિથ્યાત્વ-અજ્ઞાન કહેવાય છે અને
અવિપરીતપણે જાણવી તે સમ્યગ્જ્ઞાન કહેવાય છે મિથ્યા-
ત્વને લઈને સમારમ્મા બ્રમણ એટલા માટે કંવુ પડે છે કે
વસ્તુમાં અછતા ધર્મનો આરોપ કરવામાં આવે છે, જેથી
કરીને સારી વસ્તુ ન જાણવાથી વિપરીત આચરણ કરીને
સમારબ્રમણના કાળજીરૂપ મિથ્યાજ્ઞાની જીવ કર્મ બાધે છે,
જેને ભોગવવા સંસારની ચારે ગતિમાં ગળવુ પડે છે

વસ્તુમાં અછતા ગુણોનો આરોપ કરીને તેનો ઉપયોગ
કરવાથી દુષ્કિત ક્ષણની પ્રાપ્તિ થઈ શકતી નથી ગુણ-દોષની
મમ્યગવિચારણા વગર ગુણી બની શકાય નહિ. દેહને માટે
ઉપયોગમાં આવતી પૌદ્ગલિક વસ્તુઓ કે જે એક દોષમ્બરૂપ
છે અર્થાત્ આત્માને એકાંતે દુષિત કરનારી છે તેમાં ગુણ
માની મેળવવા પ્રયાસ કરવો અને આત્માના ગુણ મમ્યગ્-
જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર આદિ મેળવવા જપ-તપ આદિ કરવામાં
દોષ માની તેનો પરિત્યાગ કરવો તે એક અજ્ઞાનતા કહેવાય
છે. આત્માના સમ્યગ્જ્ઞાન જીવન-સુખને ટાકી દેનાર
વસ્તુમાં ગુણ હોઈ શકે જ નહિ, પણ જેનાથી આત્મમ્બરૂપ
વિકાસ પામે તેમાં જ ગુણ હોઈ શકે, કાળજી કે અહિંચા
ગુણદોષ મમ્યગ્દૃષ્ટિથી જોવાના છે માટે જો મમ્યગ્દૃષ્ટિથી
જોઈએ તો પૌદ્ગલિક વસ્તુમાત્રના ગુણો આત્મગુણના

વિનાશક હોવાથી તે દાષસ્વરૂપ હોવાય છે, તેથી તે આત્માને
માટે મર્વથા નિરૂપયોગી છે જડ વસ્તુઓ દેહને ઉપયોગી
થઈ શકે કારણ કે તે જડથી દેહપુષ્ટિ મેળવી શકે છે જે
તેના અજ્ઞાનતાથી હૃદયોથી ગ્રહણ થતા જડના ધર્મસ્વરૂપ
વિષયોમા આત્મ સુખ માની આમંત્રિત ધારણ કરે છે,
તેમના તથા સુખ શાંતિ હવન આદિ પ્રાપ્ત થઈ શકતા
નથી । છુ કે તેઓ હૃદયોના દાસ હોવાથી જડના
ઉપામક બની પડે છે

જ્યાં સુધી હૃદયોના વિષયસ્વરૂપ જડ વસ્તુથી આત્માનું
અલિપ્ત મનનનું નથી ત્યાં સુધી દેહાધ્યાય તળી શકતો
નથી, અને જ્યાં સુધી દેહાધ્યાયપણું તળતું નથી ત્યાં સુધી
અશમાન પણ આત્મિક શુદ્ધિવિગમ ન થાય ત્યાં સુધી જે
સમજણથી પ્રવૃત્તિઓ કરવામા આવે છે તે મિથ્યા જ્ઞાન
પૂર્વકની નવૃત્તિના હોવાથી મિથ્યાત્વ હોવાય છે, માટે
આત્મવિગમની હોવાનાથી દેહને આત્માથી મર્વથા ભિન્ન
માની તેને માટે હરવામા આવતી ધૌદગલિત વસ્તુમાનની
આસન્નિ છોડી દેવી, જેથી મમ્યજ્ઞાન-સ્વરૂપ સમ્યક્ત્વ
મેળવી આત્મવિગમ સાધી શકાય

માનની મહત્તા

૫૫

માનવીને પોતાની યોગ્યતાના પ્રમાણમા માન મળે તો ખુશી થવું જોઈએ અને સતોષ માનવો જોઈએ, પણ અનુચિત વધુ પડતું માન મેળવીને ખુશી થવું-કુલાવું તે એક પ્રકારની મૂર્ખતા છે, કારણ કે તેવા પ્રચારના શુભો અવવા તો જેને આશ્રયીને માન આપવામા આવતું હોય તેવી વસ્તુ પોતાની પાસે ન હોવા છતાં પણ જ્યારે તેવો શુભી કે મપત્તિવાળો કહીને કોઈ માન આપે તો તે એક પ્રકારની મશ્કરી હોવાથી પોતે શરમાવું જોઈએ પણ ખુશી થવું જોઈએ નહીં જેમકે ગલીઓમા લટકી એઠવાડમાથી અનાજના દાણા વીણી ખાઈને જવના અને કાટી ગયેલા મેલા કપડા પહેનારા લિખારીને 'આવો, શેઠ આહુણ પધારો,' એમ કહીને કોઈ માન આપે તો તે એક પ્રકારની મશ્કરી કરી કહેવાય છે મન્યારમા અણુછાનતું વધુ પડતું માન આપીને અપમાન કરવાની પણ એક પ્રવા છે કે જેને મુધ રહી સહ્યતા જોવામા આવે કે હૃદયમા તિરસ્કાર હોવા છતાં પણ દેખાવમા મત્કાર કરવો તે મુધરેલી સહ્યતા છે

દા પ્ર ૪

પોતાને નિર્ગુણી જાણવા છતાં પણ જોટી પ્રશંસા સાલજીને કે માન મેળવીને કુલાઈ જઈને અભિમાન કરનાર હાથો, બુદ્ધિશાળી કે વિદ્વાન દટી શકાય નહિ શુભવાન અને સપત્તિવાન હાથો બુદ્ધિશાળી માણસો ઉચિત માન મેળવી કે પ્રશંસા સાલજીને કુલાતા નથી પણ શરમાય છે, તો પછી અનચિત માન મળવાથી તો ખુશી થાય જ જ્ઞાના ? શુદ્ધ પ્રકૃતિવાળા માણસો હંમેશા ધીજીની પામેથી માન મેળવવા નાનુ રહે છે અને તેથી કરીને પોતે પણ ધીજીની જોટી પ્રશંસા કરે છે અને વધુ પરતું માન આપે છે. આવા માણસોને ધીજીની ઇચ્છાને આધીન રહેવું પડે છે અને તેના અધમ કાર્યોની પણ પ્રશંસા કરવી પડે છે ધીજી-જોની કહેલી જોટી પ્રશંસાથી કે તેમને માન આપવાથી તેવા પ્રકારના શુભો કે કોઈપણ પ્રકારની સપત્તિ પ્રાપ્ત થઈ શકતી નથી, છતાં પોતાનો શુદ્ધ સ્વાર્થ સાધવા જોટી પ્રશંસા કે માનની આહવા, માની માણસ રાખ્યા કરે છે નિર્ગુણી તથા કંગાલની પામેથી પ્રશંસા તથા માન-મતકાર મેળવવા કગતાં શુભવાન તથા ધનવાનના કહેલા માન, મતકાર અને પ્રશંસાને વધારે આપે છે; કારણ કે સ્વાર્થ સાધવામાં તે બહુ ઉપયોગી નીવડવાથી તે મેળવવા તેમનો અત્યંત આદર કરે છે અજ્ઞાની સસાગની દૃષ્ટિમાં જણાતા શુભવાન અને ધનવાનો તાર્ત્વિક દૃષ્ટિથી જોતા નિર્ગુણી અને કંગાલ જ હોય છે, છતાં તેમનાથી મેળવેલા આદર, સતકાર અને પ્રશંસા અજ્ઞાની જનતાની પામેથી સ્વાર્થ સાધવાના સાધનરૂપ થઈ પડે છે જેઓ વસ્તુતત્ત્વને સમજનાર હાથો અને જ્ઞાની

પુરુષોની દૃષ્ટિમા નીતિ અને ધર્મનું ઉન્નયન કરવાથી અપ
માનિત થઈને વખોડાયેલા હોય છે, તેઓ અજ્ઞાની સમારની
પાનેથી માન તથા પ્રશસા મેળવવાની લાલચાવાળા હોય
છે અને એટલા માટે તેઓ મહાપુરુષોને છાન્ને તેવા ગુણોના
અજ્ઞાની જનતાની અમક્ષ પોતાનામા આરોપ કરે છે અને
તેમની પાસેથી મહાપુરુષ તરીકેનું માન મેળવીને મતોષ
માને છે, કે જે એક મધના નશામા અચૂર જનીને પોતાને
મહાજ્ઞાન માનનાર દાડ્ડિયાના તન્નો જેવું છે અજ્ઞાની
જનતાથી મેળવેલા માન, મન્ન અને પ્રશસાથી આત્મા
ગુણવાન કે ઉચ્ચ જની શક્તો નથી, છતાં પોતાને ગુણવાન
અને મહાપુરુષ તરીકે માની નેષુ તે મહામૂર્ખતા છે જે
કે પોતાની અદ્વ અણુદાજતા ગુણોનો આરોપ કરીને પોતે
મહાન તો જની શક્તા નથી, તા પશુ અજ્ઞાની જનતાને
ઠેતરીને પોતાની કુદ્ર વાસનાઓને પોષી શકે છે

મન્નમા જનતા જીનતુ માન અથવા તો પ્રશસા
સ્વાર્થને માટે અને પરમાર્થને માટે કરે છે જ્ઞાની પુરુષો
પરમાર્થદૃષ્ટિવાળા હોય છે ત્યારે અજ્ઞાની જીવો સ્વાર્થદૃષ્ટિવાળા
હોય છે પરમાર્થદૃષ્ટિવાળા જ્ઞાની જીવો વિહસી આત્માઓમા
પોતાના ઠગતા અધિક ગુણ જોઈને આઠ્ઠાઈ છે અને આત્મિક
ગુણ મેળવવાને માટે તેમની પ્રશસા કરી માન આપે જ,
પણ અદ્વતા ગુણોનો આરોપ કરીને વધુ પડતું માન આપીને
અનુચિત પ્રશસા કરતા નથી વિકાસી ગુણવાન પુરુષો
ઉચિત માન તથા પ્રશસાની અપૂરતા ગણતા નથી, તે પશુ
જ્ઞાની પુરુષો તેમને માન આપીને પ્રશસા કરે છે, છતાં

તેઓ મિથ્યાભિમાન કરી કુલાતા નથી, તેમજ તેમનાવી મંગલેશ માન-પ્રશ્ન માવડે અજ્ઞાની જનતાને છેતરવા પ્રયાસ પણ કરતા નથી, નરણ કે તેઓ નિઃપૃહી હોય છે

સ્વાધ્ય દૃષ્ટિવાળા અજ્ઞાની જીવો અનેક પ્રકારના ન્વાર્થોને ૧ જે નફ વાનનાવાળા નિર્ગુણી જીવોમાં અછતા ગુણોનો આરોપ કરીને અને માન આપીને પ્રશ્ન મા કરે છે કે જોથી રીત ૧ ૥ પ્રશ્નના કરનારનો સ્વાર્થ પૂરો કરવા માટે પાતાનાથી જનતુ જાણુય કરે છે માન પ્રતિષ્ઠા તથા પ્રશ્નના મેળવવા માટે પોતાની જાતે પોતાનામાં કરવામાં આવેલા અછતા ગુણોનો આરોપ તેમજ અણછાજતી ઉપમાઓ ચઢાવવામાં આવેલાં જોય તે પોતાને ગુણમય પતિથી ગુન્ય જણાવવાના ચિહ્નો છે. કારણ કે ન્વાર્થો જીવો પોતાની પ્રશ્ન મા કરવાની કુલાય છે તથા મિથ્યાભિમાનમાં ધમરાડ જાય છે તે લાભની અપૂર્ણતા મૂલ્યે છે

ગુણ-મય પતિ મેળવીને માચી રીતે મહાન પાતનારાઓને માનની મિલકતુલ આવશ્યકતા હોતી નથી, કારણ કે માનથી આત્મિક ગુણોનો વિનાશ થાય છે, પણ વિકાસ થતો નથી, માટે તેઓ હમેશા માનનો વિનાશ કરવાના અર્થો હોય છે, પણ તેને મેળવવાની ઇચ્છાવાળા હોતા નથી તાત્ત્વિક દૃષ્ટિથી જોતા બીજાની પાસેથી માન મેળવવા પ્રયાગ કરનાર અવશ્ય માની હોય છે, અને તેથી કરીને જ તેઓ માનને અત્યંત પુષ્ટ જનાવં છે બીજાની કરેલી પ્રશ્ન મા માલગીને રાજી થવું તે પ્રશ્ન સા કરાયેલી વસ્તુની હિલુપ જતાવી આપે

છે મિથ્યાભિમાનને ઉદયમા લાવનાર તથા પોષનાર અનુચિત
મ જાન તથા પ્રશસા જે ઉચિત માન તથા પ્રશસાથી મનુષ્ય
માન ભૂલી વિકૃત બની શકતો નથી જ્યારે કોઈ
પણ માણુચના વખાણુ કરવામા આવે જે અથવા તો
તેને માન આપવામા આવે જે ત્યારે તે પોતાને એમ માની
લે છે કે હું રૂપમા, બળમા, મપત્તિમા કે જ્ઞાનાદિમા
બીજા બધાએ કરતા અદિયાતો છું આવી માન્યતાથી તે
મિથ્યાભિમાનથી ઘવાય છે, પણ જો કોઈ કહે કે અમુક
માણુચ ગુણુ મપત્તિ, જ્ઞાનાદિમા ઉચ્ચ કોટીનો છે અને
તમે પણ ગુણુમપત્તિમા ઠીક જે તો તેને મિથ્યાભિમાનનો
આવેશ આવતો નથી, ઠારણુ કે તે એમ જાણુ છે કે મારામાં
પણુ મારા અદિયાતા મ અરમા ગુણુમપત્તિવાળા તવા જ્ઞાન
વાન છે

જો વાસ્તવિકપણે વિચાર કરીએ તો ગુણુમપત્તિહીન
માણુસમા અભિમાનની માત્રા અધિ-તર હોય છે આવા
માણુસો બીજાની પ્રશસા માલગી શકતા નથી અથવા
બીજાને અપાયેલુ માન સહન કરી શકતા નથી, પછી ભલે
તે ગુણુમપત્તિવાન કેમ ન હોય? તેમનામાથી પણ પોત
અછતા દોષો પ્રગટ કરી જતાવે છે, કાણુ કે એવાને
પોતાની જ માન-પ્રશસા પ્રિય હોય છે જેઓ બીજાને
અપાયેલા માન-પ્રશસા નહુન કરી શકતા નથી, તેઓમા
દરેક જાગતની ઊણપ જુદી હોય છે એનાવીએ વધારે
ઊણપવાળા તો તે છે કે જે પોતાના મોઢે જ પોતાની પ્રશસા
કરે જે અથવા અણુછાજતા ગુણુ પોતાના હાથે લખીને જનતા

મમતા ધરે છે ઈની કોટિના મહાપુરુષોને છાત્રો તેવા
 ગુણોનો પોતાના નામની ઉપર ઓપ ચડાવીને કુડાવુ તે
 એકે મૂર્ખાઈભરેલું છે, અને બુદ્ધિમત્તા તથા દહાપણથી
 વેગળુ છ, માણુ કે લોદા ઉપર મોનાનો ઢાળ કરવામાં
 આવે તો તે લોદુ કાઈ સોનુ જની જતુ નથી હાથા
 પરીજક માણસોના હાથમા આવતા વેત જ મોનાનો ઢાળ
 હોવા છતાં પણ નચો લોદાને પારખી કાઢે છે તેવી રીતે અણ-
 જાણુ માણુ માને ઉતરવા ગમે તેટલો શુભનો ઓપ ચડાવવામાં
 આવે તો પણ શુભવાન હાથા માણુનાં વળણી શકે છે કે
 આ શુભનો ઓપ ચડાવવામા આવેલો છે જેઓ સાચા
 શુભવાન પુરુષો હોય છે તેમને પોતાના નામની માથે વિશે-
 પણો લગાડીને ઓપ ચડાવવાની આવશ્યકતા રહેતી નથી.
 સાચા શુભ-મ પત્તિવાળા પુરુષોને જીજ્ઞાની મેવા, મત્કાર
 અને પ્રશ્ન સાની નૃહા હોતી નથી જેઓ એકિંક દષ્ટિ-લુપ્ત
 વાસનાવાળા હોય કે, તેઓને જ જીજ્ઞાની યાનેથી પ્રશ્ન સા-
 તથા આદર-સત્કાર મેળવવા જાડુ ગમે છે અને એટલા માટે
 જ તેઓ જીજ્ઞાને ગમે તેવી રીતે વર્તે છે અને જોલે છે
 અને પોતાને માથા શુભસ પત્તિવાન ઓગખાવે છે, જેથી
 અપુજણુ જેવા આકર્ષાઈને તેમને વામના તથા મ્વાર્થ પોષ-
 વાના સાધનોની મળવડતા કરી આપે છે, જેથી તેઓ
 કુલાર્થ જઈને પોતાને કૃતકૃત્ય માને છે જેઓ શુભ-મ પત્તિ
 મેળવવાની આહુનાથી નાચા શુભી પુરુષોના માર્ગને અનુસરે
 છે, તેઓ શુભ-મ પત્તિ મેળવી શક્યા હોય કે ન હોય તો
 પણ પોતાને શુભ-મ પત્તિવાળા ઓગખાવવા માટે કોઈ પણ

પ્રકાશનો પ્રયાગ કરતા નથી, કાચુ કે તેમનામા કુદ્ર વામના કે ન્વાર્થ હોતો નથી અને તેથી કરીને તેઓ હામીને પાત્ર બનતા નથી જેઓ પોતે અવગુણી હોઈને શુભ-અપત્તિવાળા મહાન પુરુષોનું માન મેળવવાને તેમના માર્ગે વિચરવાનો ડોળ કરીને જનતાને છેતરે છે, તેઓ જાણે છે કે અમાગ-મા આમાની એકે વસ્તુ નથી, છતાં પોતે તેવા પ્રકાશના વિશેષણોથી પોતાનો પ્રશ્ન સ્વીકારીને પોતાનો જનને હામીનું પાત્ર બનાવે તે તે કાઈ કહાપણુભરેલું જી મનસ નહિ

તાત્ત્વિક દૃષ્ટિથી શૂન્ય શ્રવે મમજી શક્તા નથી કે જે કાઈ પ્રશ્ન મા અને આદ્યસત્કાર કનય છે તે જડવ્યવસ્થા નામધારી દેહનો જ છે પણ આત્માનો નથી, કાચુ કે વસ્તુ ન હોવા છતાં પણ બીજાની પાનેથી પ્રશ્ન મા અને માન-સત્કાર મેળવવાની ઉત્ક્રાંતિવાળા માણુઓ પોતાના નામની માથે એવા પ્રકાશના વિશેષણો લગાડે છે કે જેને આલગીને બીજા માણુઓ તે નામધારી દેહની પ્રશ્ન મા તથા આદ્ય મત્કાર કહે છે, કે જેની માટે આત્માનો વ્યવસ્થાપન હોતો નથી, અને જો અજ્ઞાન હોય તો આત્મા તવા પ્રકાર નો શુદ્ધ થઈ જવો જોઈએ

આત્માનું માન કે અપમાન કરવા કોઈ સમર્થ નથી. આત્માએ જો પોતાના શુદ્ધોનો વિકાસ કર્યો હોય તો બીજાઓ તેનું અપમાન કરવા ગમે તેટલો પ્રયાગ કરે તો પણ તેનું અપમાન થઈ શકતું નથી અને જો દોષોથી ભરેલો હોય તો બીજા ગમે તેટલું માન આપે તો પણ માનનીય થઈ

શકતો નથી માન આપનાર નિઃસ્વાર્થી માણસો ધીજનતા શુણોને બેઠ શકતા નથી, પણ જાણ પ્રવૃત્તિથી કાંઈક અનુમાન કરીને માન આપે છે અને સ્વાર્થી માણસો જેનાથી પોતાનો સ્વાર્થ સધાના હોય તેની પ્રશંગા કરીને માન આપે છે તેઓ ધીજનની અવશુણવાળી પ્રવૃત્તિ બેવા છતાં પણ તેના વળાણ કયા વગર રહેતા નથી.

આગ્નિક ગુણોનો વિકાસ દરવામાં ધીજનનાં માન તથા પ્રશંગાની જગથે જરૂર નથી -વતંત્રપણે પોતાનો વિકાસ સાધી શકાય છે જેમને ધીજનતા માન તથા પ્રશંગાની જરૂર જણાય છે તેઓ વિકાસ આધવાના અધિકારી નથી આવા જીવો વિલાસપ્રિય અને ધંદિયોના દામ હોય છે. તેમનામા વિકાસના બાધક સગદેષની માત્રા અધિકતર હોય છે, અને આછતા ગુણોની પ્રશંગા માલગવાના ઉત્સાહી હોય છે, અને તેઓ પ્રશંગા કરનારમા ગમે તેટલા અવશુણ કર્યા હોય તો પણ તેની પ્રશંગા કરીને જહુમાન આપે છે. જેમણે સાચી રીતે શુણોનો વિકાસ કર્યો હોય છે તેઓ પ્રશંગાની જગથે જરૂર રાખતા નથી. તેમની કોઈ પ્રશંગા કરે કે નિદા કરે, કોઈ માન આપે કે અપમાન કરે તેમના ઉપર સમભાવ ધારણ કરનારા હોય છે તેઓ પોતાના નામની માથે કોઈ પણ પ્રકારના અનુચિત વિશેષણો લગાડતા નથી, કારણ કે તેમનામા દુર વાગનાઓનો અભાવ હોવાથી અણભણ જીવોને ફસાવવા માયાબળ પાથરવાની તેમને આવશ્યકતા રહેતી નથી. તેમનામાં સાચી જ્ઞાનશક્તિ હોવાથી

જડસ્વરૂપ નામધારી દેહની પ્રશંસા કરાવી આત્માનું અનિષ્ટ કરતા નથી, કાંણ કે તેઓ માચી રીતે જાણે છે કે નામધારી દેહની પ્રશંસા તથા માન-પ્રતિષ્ઠાનું પરિણામ છેવટે દેહ યાળી જતાં શૂન્ય જ આવે છે

જેવી રીતે માયા શુદ્ધ મેળવીને પરલોકમાં જનાર આત્માની પ્રશંસા તથા જહુમાન થાય છે તેવી રીતે નામધારી દેહની પ્રશંસા તથા જહુમાન કરાવી પરલોકમાં જનારની અવજ્ઞા થાય છે પણ આદ્ય થતો નથી માટે જ જ્ઞાનવાન પુરુષો આત્મિક શુદ્ધિનો વિકાસ કરવાનો જ પ્રયાગ કરે છે પણ અછતા શુદ્ધિનો ઓપ ચડાવવાનો આદર કરતા નથી.

માયાવી જન્યા વગર માન મેળવવાની ઇચ્છા પાર પાડી શકાય નહિ ધની તરીકે માન મેળવવા ધનવાનનો, જ્ઞાની કહેવગવવા જ્ઞાનવાનનો, વિદ્વાન કહેવગવવા વિદ્વાનનો ટાળ-આડંબર કરવો પડે છે; જેમાં અણુજાણુ માણુમે ફસાઈને પ્રશંસાપૂર્વક માન આપે છે, જેને મેળવીને ને વસ્તુઓના દરિદ્રી માણુમે ગર્વિષ્ઠ જાને છે જેથી કરીને તેમનો આત્મા ભવાંતરમા સાથે લઈ જવા કાંઈ પણ મેળવી શકતો નથી અને નામની ઉપર ચડાવેલો ઓપ દેહને દેવતામા મૂકતાં વેંત ભડી જાય છે.

માની પુરુષો વિલક્ષણ પ્રકૃતિવાળા હોય છે. તેઓ દોષોથી ભરેલા સ્વાર્થી પુરુષોને ઘણા ઉપયોગી નીવડે છે; કારણ કે કુદ્ર પ્રકૃતિવાળા સ્વાર્થી પુરુષો અનુચિત અવળા

કાર્યો કરીને સભ્ય-ગુણી જનમસુદાયમા પોતાની ગુણવાન તરીકેની છાપ બેસાડવા માટે માનીઓની પ્રશંસા કરી તેમની ગહાનુભૂતિ મેળવે છે અને પોતાના પદ્મકાર તરીકે જિમા નાખે કે દોઢક પ્રગળે અનુચિત કાર્ય કરી બેસતાં સભ્ય સમાજ તને ત્યારે વખોડે છે ત્યારે માની પુરુષો તેનું અપકૃત્ય બતાવવા છતાં પણ તેનો પદ્મ લઇને સભ્ય જનમસુદાય નામે ઝવડે છે, તેથી કરી આવા માની પુરુષો સભ્ય-ગુણવાન સમાજમા પોતાની પ્રમાણિકતા ગુમાવી બેસે છે, કારણકે ૬ ૧ અવગુણી માણસનો પદ્મ તાણે નય છે

માની માણસમા સેવાભાવ હોતો નથી તે બીજાને પોતાની સત્તામા રાખીને સ્વામી બનવાના વિચારવાળો રહે છે, જેથી કરીને તે દોષની પણ સાચી શિખામણનો આદર કરતા નથી તે ભાગ્યે જ સાચી વસ્તુનો ગ્રાહક હોય છે, કારણકે ૬ ૧ તની અદર કદાચરની માત્રા અધિકતર હોવાથી પોતાનું અણગણપણ કે ભૂત મુદારતા નથી. તે પોતાની સમજણ પ્રમાણે હરેક કાર્યમાં પ્રવૃત્તિ કરે છે તે કાર્ય ઠીક થાય છે કે કેમ તે વિષે કાંઈ માણસોની મતલબ લેતો નથી. પોતે ભૂલનો હોય ને કદાચ કોઈ તેને મુદારવાની સૂચના કરે તો તે ખોટી દલીલો કરીને તેના મથનની અવગણના કરે છે, જેથી કરીને તે સાચા અને મારા કાર્યોથી વચિત રહે છે તેની ભૂલ કાઢવા જતા અનેકની અછતી ભૂલો બતાવીને જનતા આગળ પોતાની પ્રવૃત્તિને ચાચી બતાવવા પ્રયાસ કરે છે અને એટલા માટે તે કોઈ પણ ગુણ મેળવવાનો અધિકારી બની શકતો નથી

સત્યાસત્ય વિવેક

૫૬

સંસારમાં માનવીને દેહ ઉપરથી મમત્વભાવ ચોછો. ઠરીને દસ પંદર દિવસ આહારનો ત્યાગ કરવો જેટલો મુશ્કેલ છે તેનાથી પણ હજારગણી મુશ્કેલી સત્ય જોલવામાં નડે છે. જ્યાં સુધી માનવીમાં માન તથા કપટ હોય છે ત્યાં સુધી તે સત્ય જોલી શકતો નથી. પ્રથમ તો સત્યનું સાચું સ્વરૂપ જાણવું ઘણું જ કઠણ છે, અને વસ્તુને સાચી રીતે જાણ્યા વગર સાચું જોલી શકાતું નથી. અજ્ઞાની જીવ જગતને પોતાની બુદ્ધિ પ્રમાણે સમજીને સત્ય જોલવાનો દાવો કરે છે, પણ તે બધુંયે વ્યર્થ છે; કારણ કે સત્ય જોલનારે પ્રથમ તો સંસારમાં સત્ તથા અસતનું સ્વરૂપ સારી રીતે જાણવું જોઈએ. સંસારમાં એક આત્મા જ સત્ છે, બાકીનું બધુંયે અસત્ છે. આત્મા સિવાયનું જડ જગત ક્ષણવિનશ્વર છે અને આત્મા ત્રણે કાળમાં એક સ્વરૂપે વિદ્યમાન રહેવાવાળો હોવાથી સત્ છે; માટે આત્માને ચૈત્યન્યસ્વરૂપ જાણી સમજીને અને જડને સરણપડણ સ્વભાવવાળું જાણીને જોલવાથી સત્ય જોલી શકાય છે.

સ્વર્થી તથા -પૃહાવાળો માણસ માત્રુ જોલી શકતો નથી, કારણ કે નમાન્મા સ્વાર્થ તથા -પૃહા જડ વસ્તુને આશ્રયીન થાય છે જ્યાં સુધી માનવી એમ ગમજતા હોય કે જડ જગતના ઉપાન્નાથી આત્માને શાંતિ તથા સુખ મળી શકે છે ત્યાં સુધી તે માત્રુ જાતો છે એમ કહી શકાય નહિ અને માત્રુ જડયા વગર માત્રુ જોલી શકાય જ કેમ? મિથ્યા બોલવાનું કાળજી જ મિથ્યા જ્ઞાન છે જેને સ્વાર્થ અને -પૃહા દેવાના આવે છે તે મિથ્યા જ્ઞાનીઓમાં જ મળી આવે જ, નન્યજ્ઞ જ્ઞાનીઓમાં હોતા નથી. મિથ્યા જ્ઞાન જડાં ક્રિતુ જાણુ છે. જડાન્ક્રિત તે અજ્ઞાનતાનું લક્ષણ છે આંવો એક અણબાણ માણસ સાત્રુ કેવી રીતે જોલી શકે? સમ્યજ્ઞાન વગર કેવળ આખથી જોઈને કે કાનથી માલજીને જે સાત્રુ જોલવાનો દાવો કરે છે તે ભૂદે છે જેનડ ઉનાજાના દિવસોમાં રેતાળ પ્રદેશમાં જે મૃગતૃષ્ણા દેખાય તે અર્થાત્ પાણી ભર્યું હોય તેવો પ્રદેશ દેખાય છે, જેને જોનાર જળાશય કહે છે પણ તે જળાશય હોતુ નથી; મારે તેનુ જોલવુ માત્રુ નથી, કાણુ કે તેનુ જાણવું માત્રુ નથી જેણે ધતૂરે પીધો હોય તે ગંધી વસ્તુઓ પીજી જોવાનો અને કહેવાનો, તેવી રીતે મોહનીયના નગાવાળો પણ ગંધી ચે વસ્તુને વિપરીત જ જાણવાનો અને જોલવાનો જેવુ જોયુ હોય તેવુ કહેનાર મિથ્યા જ્ઞાની જીવ અજ્ઞાની જનતામાં ભડે મત્ય વપ્તા કહેવાય પણ જ્ઞાની-પુરુષોની દષ્ટિમાં તો તે મિથ્યાભાષી જ કહી શકાય છે; કારણ કે વિપરીત બોધવાળાનો પ્રયાસ વિપરીત હોવાથી

તેનું પરિણામ વિપરીત આવે છે. જેનું પરિણામ વિપરીત આવે તે સાચું કેવી રીતે કહી શકાય? જગતે માની રાખેલ સાચું બોલવાથી જગતનો વ્યવહાર બળવી શકાય ખરો, પણ વાસ્તવિકમાં પરમાર્થ દૃષ્ટિથી સાચું ન હોવાથી આત્મ-વિકાસમાં બાધકર્તા થઈ પડે છે. પુણ્યલાનંદી-અજ્ઞાની જગતમાં મત્ય વક્તાનું ગિરુદ ધારણ કરનાર, વિકાસની વાટે વળેલા આત્માનંદી પુરુષોમાં પ્રમાણિકપણું મેળવી શકતો નથી; કારણ કે અજ્ઞાની અને જ્ઞાનીનો માર્ગ બુદ્ધો હોવાથી જ અજ્ઞાનીને ગમે તે જ્ઞાનીને ન ગમે અજ્ઞાની દેહને આત્મા કહે ત્યારે જ્ઞાની દેહથી બુદ્ધો ચેતનવાળાને આત્મા કહે આમ બેઉનો મતભેદ પડે એટલે અજ્ઞાનીની સાથે જ્ઞાની ન લખે. બેઉનું બાણવું, માનવું અને બોલવું બુદ્ધ જ હોય છે. વસ્તુથી અણબાણ હોવા અજ્ઞાનીના બોલવાને સાચું માને ત્યારે વસ્તુને ઝાળખનારા જ્ઞાની કહે છે તે સાચું છે એમ માને તત્ત્વદૃષ્ટિથી જોતાં જ્ઞાનીઓનું કહેવું સાચું કહી શકાય કે જેને તાત્ત્વિક મત્ય કહેવામાં આવે છે જેનું ખીન્નું નામ લોકોત્તર સત્ય છે. આવું માયું તો ઉચ્ચ કોટિના મહાપુરુષો બોલી શકે છે. સંસારમાં જેવું જણાય તેવું બોલનારને જે મત્યવક્તા કહેવામાં આવે છે તે લૌકિક મત્યને અનુમરીને છે. આવું માયું બોલનારાઓ પણ ઘણા જ થોડા હોય છે.

ક્રોધી, લોભી, લયલીત અને મસ્કરી કરનાર માયું બોલી શકતા નથી ક્રોધી માણસને ક્રોધ આવે છે ત્યારે ભાન ભૂલીને જૂઠું બોલે છે. મામેના માણસને દુઃખી કરવા

અછતા દાખો જો । ૮ લોલી માણુ ન પણ મળેલી વસ્તુ
 માનવવા અને નહિ મળેલી વસ્તુ મેળવવા નાચુ જોડતો
 નથી ભયભીત વાન માણુમ ભયભાથી છૂટી જવા જૂઠું
 પાચે ૧ મરતી રાગજો જૂઠું જોવા વગર મરકરી
 મરી ગતતા નથી નાચા જાણોને લઈને માણુનો લૌકિક
 મત્ય ૫ પાવના બચાય છે

નન ના ન્વાર્થ મયના પુર્ણ વિરોધી છે બીજાની
 પાવના નાન મેળવવાની લાવવાવાળા અમન્યનો ઉપયોગ
 ૫૨ જ્વળ જોવવામા ન મત્યનો ઉપયોગ થઈ શકતો નથી,
 જા પિયારવામા અને વર્તવામા પણ મત્યનો ઉપયોગ થઈ
 શકે છે માચુ જોવણુ, માચુ વિચારણુ અને માચુ વર્તણુ, આ
 પ્રમાણે મન, વચન અને કાયાના વ્યાપારો માચાયે હોય
 તે અને જૂઠાચે દોષ છે માચું કે જૂઠું જોલાય તેને તો
 મોટે ભાગે સારી ગેતે સમજી શકે છે, પણ માચુ વિચા
 રણુ અને માચુ વર્તણુ તેને તો અમજી માણુમે જ અમજી
 શકે છે માચુ વર્તણુ એટલે પોતે જેવી સ્થિતિના હોય
 તેથી રીતે બહાજ દેખાણુ કાઢવા હોવા છતાં શ્રીમતાઈનો
 ઠાઠ રાખવો, મૂર્ખ હોવા છતાં વિદ્વાનનો દોશ કરવો અર્થાત્
 પોતાની પાસે જે વસ્તુ ન હોય તે દેખાડવાનો દોશ કરવો
 તે એક પ્રકારણુ જૂઠું વર્તન કરવાય છે, કે જેને માની
 પ્રશન્નાગ્રિય માણુમે ચાહે છે અને હમેશા ગળે છે

બધાય ન્વાર્થ કળતા માણુમને પ્રશ્ન મા મેળવવાનો ન્વાર્થ
 ધણો હોય છે, માટે તેને બીજાની પાસેથી પોતાના વખાણુ

કનાવવા જૂઠું બોલવાની અને જૂઠું વર્તવાની બહુ જ જરૂર
 નહે છે માણસોને મનગમતા પણ તેમનાથી નહિ બની
 શકે તેવા કામોને મેં ઘણી મહેલાઈથી અને ઘણી વખત
 ડરી નાખ્યા-એવું કહીને દોઝિયારી બતાવે છે અને
 તેવા કામો કન્યાનો ખોટો ડોળ ઠરે છે જેથી માણસો
 તેના વખાણુ કરે છે, જેને માલગીને પોતે ગણ ધાય છે
 થોડું લણ્યા હોય અથવા જિલકુલ ન લણ્યા હોય, થોડું
 ધન હોય, થોડું બળ હોય વગેરે વગેરે વસ્તુઓ થોડી
 હોવા છતાં પણ વિશેષ પ્રમાણમાં હોવાનું જણાવવાને જૂઠું
 બોલે છે અને જૂઠું વર્તન કરી દેખાડે છે જેને લઈને
 ખીજાઓ તેના વખાણુ કરે છે કે જે માલગીને તે કુલાય
 છે, પણ તે વખાણુ તથા રાજ થવું બન્ને જૂઠાં છે, કાંઈ કે
 માણસ જેના વખાણુ કરે છે તે તેની પાસે નથી એટલે વખા
 ણુ એ પણ જૂઠું છે અને ગણ થવું એ પણ જૂઠું છે આવી
 રીતે જૂઠું બોલનાર તથા જૂઠું વર્તનારના વિચારો કયાથી
 માથા હોઈ શકે? બોલવું અને વર્તવું માન્ય ત્યારે જ કહી
 શકાય કે જ્યારે વિચારો માથા હોય, ગણ કે માન્ય વિચાર
 વગર સાચું બોલી શકાય નહિ જેમ જૂઠાં વિચારથી સાચા
 વર્તનનો ડોળ કરી શકાય છે તેવી રીતે જૂઠાં વિચારથી માન્ય
 બોલવાનો ડોળ કરી શકાતો નથી સમાજમાં બોલ્યા પ્રમાણે
 વર્તનારને મત્યવશતા ઝહે છે, પણ વિચાર માથા પડે જૂઠાં તે
 તન્નું ધ્યાન અપાતું નથી સ્થૂંવ બુદ્ધિવાળા વર્તનને અનુસરીને
 બોલવામાં જ માથાજૂઠાનું માપ કાઢે છે, પણ વિચારનું
 માપ ઠીક શકતા નથી જેવી રીતે વચનનો અને કાયાનો

વ્યાપાર પ્રત્યક્ષ થઈ શકે છે તેવી રીતે મનનો વ્યાપાર પ્રત્યક્ષ થઈ શકતા નથી પણ જોલવા પ્રમાણે વર્તવાથી ગાથા વિચારનું અનુમાન શ્રી શકાય છે જો જોલવા પ્રમાણે ન વર્તે તો તેના વિચારો જૂઠા છે એમ અનુમાન કરી શકાય છે ગાથા વિચારથી કદાચ સાચું ન વર્તી શકાય પણ સાચું ના જોની શકાય છે આથી અથવા તો જૂઠું જોલવાનો કે વર્તવાના આધાર વિચારો ઉપર રાખી શકાય છે જે જોલવામાં કે વર્તવામાં વિચારો લાગે તે સાચું અને ન લાગે તે જૂઠું.

જેને માયા ઢોલવામાં આવે છે તે પણ આ અસત્યનું જ રૂપાંતર છે અર્થાત્ મનમાં કાંઈ બીજું અને જોલવામાં તથા વર્તવામાં કાંઈ બીજું તે જ માયા છે કે જેને અમત્ય ઢોલવામાં આવે છે માયા વગર અમત્ય જોવી શકાતું નથી અથવા વર્તી શકાતું નથી જોલવા પ્રમાણે વર્તવા ઉપરથી તના માયા વિચારોનું અનુમાન શ્રીને આ સાચું જોલે છે એમ ઢોલવામાં આવે છે ખુદ, પણ જહાજી પગમાર્થ દ્રષ્ટિ દેખાડીને જો અર્થ પોષવામાં આવે છે હોય તો તે વિચારો જોલવા તથા વર્તવામાં ન લાગવાથી જૂઠા છે અને એટલા માટે તેનું જોલવું તથા વર્તવું પણ જૂઠું છે વર્તનને અનુગરીને વિચારમાં સાચા જૂઠાપણું ટહી શકાય પણ વિચારને અનુસરીને વર્તનમાં સાચાજૂઠાપણું કહી શકાતું નથી, એટલે કે વિચાર પ્રમાણે વર્તવું તે સાચું અને વિચારથી વિપરીત વર્તવું તે જૂઠું હોય વસ્તુ એમ વધવાના સ્વાર્થગર્ભિત વિચારો હોય અને તે જ પ્રમાણે

વર્તનમાં પણ સ્વાર્થ તરી આવતો હોય તો તે સાચું કહેવાય એવી રીતે કોઈ પણ ખરાબ કાર્ય કરવાના વિચારો હોય અને વર્તનમાં પણ ખરાબ કાર્યની છાયા પડતી હોય તો તે સાચું કહી શકાય વિચારમાં સ્વાર્થ હોય અને વર્તનમાં પરમાર્થનો ડાળ કરવામાં આવતો હોય તો તેને 'જૂઠું' કહેવામાં આવે છે. આપું વર્તન કરનાર માયાવી પણ કહેવાય છે. જોલવામાં તો વિચાર પ્રમાણે જોલી પણ શકાય છે, કારણ કે જોલતાં પહેલાં ઝીળને સબળાવવાને માટે વિચારમાં પણ જોઠવીને જ માણસ જોલે છે. વિચારમાં જોઠવ્યા પગર કાંઈ પણ જોલી શકાતું નથી. જૂઠું જોલવાને માટે પણ જૂઠા વિચારો કરવા પડે છે, અને એટલા માટે જ વિચાર પ્રમાણે જોલવાનું કહેવાય છે. વિચારથી લિંગ જોલી શકાતું નથી છતાં તેમાં સાચાજૂઠાનું અંતર વર્તન જ પાડે છે. વિચાર પ્રમાણે જોલવામાં માયા પણ હોતી નથી, તો પણ જોડ્યા પ્રમાણે ન વર્તવાથી જૂઠું કહેવાય છે. વિચાર પ્રમાણે જોલીને પોતાનું વર્તન પણ તેવું હોય તો તે પણ સાચું કહેવાય છે. તાત્પર્ય કે-મન, વચન અને કાયાના વ્યાપારની એકતાનું નામ સત્ય છે. એ ત્રણેમાંથી એકનું પણ વિપરીતપણું હોય તો તે જૂઠું કહેવાય છે.

તત્ત્વને જાણનારા મહાપુરુષો પણ વિચાર પ્રમાણે જોલવાનું કહે છે. તેમનું માનવું છે કે જ્યારે માણસ કોઈ પણ પ્રકારના વિચારો કરે છે ત્યારે અંતરજ્વલ થાય છે. અર્થાત્ જ્યારે 'માનવી' એવો 'વિચાર' કરે કે મારે પ્રભુભક્તિ

કરવી છે ત્યારે આ ગાંધી જે અક્ષરેનો તેના ઘટમા ઉચ્ચાર થાય છે આ ઉચ્ચારને બીજો માણુમ સાલળી શકતો નથી, તો પણ પોતે તો માલગી શકે છે આવી રીતે વિચાર પ્રમાણે વર્તવાનો નિયમ નથી વિચારથી બુદ્ધ પણ વર્તી શકાય છે, તેવી રીતે બોલી શકાતું નથી કોઈ માણુમ આગળ હ' બીજી વ્યક્તિ વિષય મેવવાની વાત કરે તો તે વચનથી તિસ્માર કરીને વર્તનમાં ગ્વાનિ દેખાડે છે, છતાં તેના વિચારો તો વિષય મેવવાના હોય છે, એટલે બીજી વ્યક્તિની પરોક્ષમાં વિચાર અનુસાર જ વર્તે અને પોતાના અગત માણુસ આગળ વચનથી વિષયની પુષ્ટિ કરે તો બીજા માણુમ આગળ બતાવેલા વચન અને વર્તન બંને જુદા છે, પણ પરોક્ષમાં તો વિચાર પ્રમાણે વર્તવાથી અને બોલવાથી માન્યા છે, કારણ કે સાચાજુદાનું સ્વરૂપ બારી કાઢી તપાસીએ તો બીજી વ્યક્તિના બાહ્ય પ્રમાણે તેની રૂબરૂમાં કે તેની પીઠ પાછળ એકસરખી રીતે વર્તવું અને બોલવું તે સાચું, અને તેની પરોક્ષમાં વિપરીત વર્તવું અને બોલવું તે જુદું

જે માણુસો માન-પ્રતિષ્ઠાને ચાહે છે તેઓ ભાગ્યે જ સાચું બોલી શકે છે અને વર્તી શકે છે, કારણ કે જે વસ્તુનું માન મેળવવું છે તે વસ્તુ તેનામાં હોતી નથી મારે જ તેને બીજા પાસે જુદું બોલી આડઝર કરવો પડે છે. જેઓ બીજાની પાસે જુદું માન મેળવવાની લાલસાવાળા હોય છે તેઓની મનોદશા બહુ જ દીન અને કંગાલ હોય છે, કારણ

કે તેમને જીવનની અત્યંત ખુશામત કરવી પડે છે માની માણસને પોતાનું જોણું જૂઠું જણાય તોય તેને માણિત કરવાને જીવન ઘણું જૂઠું જોવા પડે છે જૂઠું માચાથી સાણિત થઈ શકતું નથી, પણ તે જૂઠાથી જ સાણિત થઈ શકે છે જૂઠું માણસ જ કદાચહુનો આશ્રિત થઈ શકે છે, પણ માચો થઈ શકતો નથી માની માણસો અવશ્ય કદાચહી હોય છે જેઓ ખુદ્દિમત્તા અને વિદ્વત્તાનું અભિમાન ધરાવે છે તેમની અંદર અસહિષ્ણતા હોવાથી કોઈ માણસ માચી રીતે વસ્તુનું વર્ણન કરતો હોય તો તેને જૂઠું ઠરાવવા પે તે જૂઠાનો ઉપયોગ સારી રીતે કરે છે

સંજ્ઞતા વગર માયુ જોવી શકાય નહિ, અને તે સંજ્ઞતા કહેવાતા વિદ્વાનો અને ખુદ્દિશાળીઓમા લાગ્યે જ નજરે આવે છે, કાંણુ કે તેમને પોતાની પ્રશસા જુદું ગમે છે અને પ્રશસાપ્રિય માણસ સંજ્ઞ હોતા નથી જૂઠું જોવા વગર પોતાના મોઢે પોતાની પ્રશસા થઈ શકે નહિ કદાચ પ્રશસા કરવામા કંઈક સાચું હોય તો પણ જૂઠું મિશ્રણ થયા વગર ગ્રહેતું નથી જો કે પરિણામ સાચું ન આવતું હોય તો પણ કહેવાતો વિદ્વાન અને ખુદ્દિશાળી માન હાનિના ભયથી અણુજાણ ગાળતોમા જૂઠી રીતે માયુ મારે છે તેમની કોઈ સલાહ લે અથવા કાંઈ પ્રશ્ન પૂછે તા ખુદ્દિમત્તા અને વિદ્વત્તામા ઊણુપ ન આવવા દેવા માટે જૂઠાનો ઉપયોગ કરે છે.

સમારમા વિશ્વાસઘાતી મહાપાપી કહેવાય છે સાચું

બોલતા શીખ્યા વગર વિશ્વાસઘાતના મહાપાપથી બચી શકાતું નથી ઘણાખન માણુનો કહેવાતા બુદ્ધિશાળીઓ, વિદ્વાનો અને જ્ઞાનીઓ ઉપર વિશ્વાસ રાખનારા હોય છે તેમની પાનેથી માન મેળવવાને અને ક્ષુદ્ર વાસનાને પોષવાને જૂઠું બોલીને અને વર્તીને વિશ્વાસઘાત કરે છે કંગાઈ નરાઓ જૂઠું બોલવામા જાહું હોશિયાગ હોય છે આ કંગાઈ પણ વિશ્વાસઘાતનું રૂપાતર છે, કારણ કે વિશ્વાસ રાખ્યા વગર કંગી શકાતું નથી ખીજો માણુગ વિશ્વાસ રાખે તો જ તેને કંગી થાય છે

માણુસ પ્રમાણિકપણાને વાહે છે, પરંતુ સાચુ બોલવાની દરિદ્રતા દૂર કરવાને પ્રયાસ કરતા નથી અને તેથી કરીને જૂઠાણાનો આશ્રિત, કંગ અને વિશ્વાસઘાતી પ્રમાણિક પણ મેળવી શકતો નથી અણુબણુ દુનિયા બલે તેને પ્રમાણિક માને પણ જાણીતા માણુનોમા તો અપ્રમાણિકપણાનું ક્ષેત્ર મેળવે છે જૂઠું બોલનાગ અને વર્તનારને ઓગળવા છતાં અપ્રમાણિક માણુસો અગત સ્વાર્થને લઈને પ્રમાણિકપણાનું માન આપે છે, તેથી કાંઈ તે પ્રમાણિક બની શકતો નથી, અને અપ્રમાણિક માણુસો પાતેથી પ્રમાણિકપણાનું માન મેળવી શકે થયુ તે એક મૂર્ખતા છે

-સાચુ બોલવા માત્રથી કાંઈ આત્મવિકાસ કે શ્રેય થઈ શકતું નથી, કારણ કે સાચુ દોષમિશ્રિત અને ગુણમિશ્રિત એમ બે પ્રકારનું છે દોષમિશ્રિત સત્ય ભાગ્યે જ કોઈ બોલે છે, અને જે બોલે છે તે વસ્તુતત્ત્વના અણુબણુ બુદ્ધિ વગરના

હોય છે. ગુણમિશ્રિત સત્ય જોડતાં ગુણી-માણસો શરમાય છે. ચોરીના વિચારવાળો માણસ ચોરી કરીને પોતાને ચોર પહે જોડીને જણાવે છે તે સાચું જોડે છે. છતાં સાચાનું ફળ જે આત્મશ્રેય છે તે મેળવી શકતો નથી. તેવી રીતે ઠગવાના વિચારવાળો બીજાને ઠગીને પોતાને ઠગપણે જોડીને જણાવે છે તોય તે શ્રેય માધી શકતો નથી; કારણ કે આ સાચું દોષમિશ્રિત છે. બુદ્ધિની નળજાઈને લઈને આ મહત્ત્વનાં કાર્યો છે એવી સમજણથી બીજા પામેથી મહત્ત્વ મેળવવાને પોતાની વૃત્તિ, વર્તન અને વચનને સાચી રીતે જણાવે છે અને જેઓ આવા કાર્યોને હલકાં માને છે તેઓ તો હલકા બનવાના ભયથી સાચી રીતે જણાવી શકતા નથી. ઉત્તમ આચારવિચારવાળા ગુણવાન પુરુષો પોતાને ગુણીપણે જોડી જણાવતા શરમાય છે તેમના વર્તન અને વિચાર અંગથી કોઈ પૂછે તો જ તે નમ્રતાથી માચી રીતે જણાવે છે. અવળાં કૃત્યો કરનારા દોષિત માણસો માનહાનિના ભયથી રાચું જોડી શકતા નથી અને જેઓ સાચું જોડવાનું સાહસ કરે છે તેઓ બુદ્ધિમત્તા, વિદ્યતા કે બીજી કોઈ પણ પ્રકારની ડગાધી જનતામાં માન મેળવેલું હોવાથી તેઓ માનહાનિનો ભય શખતા નથી; કારણ કે પ્રથમથી જ દેટલાકે માણસો તેના પક્ષપાતી હોવાથી દોષિત જણાવતા છતાં 'પણ' તેનાં ગુણ ગાયા કરે છે. 'જૂઠું જોડ્યા વગર' પોતાના દુષ્ટકૃત્યો સંતાડી શકાતાં નથી માટે માનવીઓને જૂઠો આડંગ કરવો પડે છે. જ્યાં આડંગર હોય છે ત્યાં આર્યોનો આદર ભયે જ થાય છે, કારણ કે 'આડંગર' અસત્યનું રૂપાંતર

છે અછતી વસ્તુને દેખાડવી તે આડંબર કહેવાય છે આવી રીતે માનવીઓ જૂઠું બોલવાને દેવાઈ ગયેલા હોવાથી માધારણ જાગતમા પણ સાચું બોલી શકતા નથી

ઘણાખરા માણસોને પોતાની મોટાઈ અને બીજાની હલકાઈ ગમે છે. જે સાચું બોલવામાં પોતાની મોટાઈ જળવાતી હોય તો સાચું બોલતા અચકતા નથી, પણ જે તેમને હલકાઈ સમજાય તો જૂઠું બોલવાના. જૂઠું બોલ્યા વગર બીજાની પાસેથી મોટાઈ મેળવી શકાતી નથી અણબણપણે અથવા બાણતાં છતાં સ્વાર્થને લઈને બીજો માણસ પ્રશંસા કરીને મોટાઈ આપતો હોય અને પ્રશંસા કરાયેલા શુણે તથા તેવી સ્થિતિ પોતાનામાં ન હોય તો અટકાવી શકતો નથી; અને પોતે રાજી થાય છે અને જે પોતાનામાં કોઈ પણ તેવા પ્રકારના અવશુણો હોય અને મામેનો માણસ વળોડે તો તેને તરત અટકાવી દે છે આ પ્રમાણે જેઓ સાચું સાંભળવાને પણ રાજી નથી, તેઓ સાચુ કેવી રીતે બોલી શકે? બીજાની જૂઠી રીતે કરવામાં આવતી હલકાઈને પોતે ખુશીથી સાંભળે પણ પોતાની સાચી રીતે કરવામા આવતી હલકાઈને સાંભળી શકતો નથી, પણ જૂઠી રીતે કરાયેલી પ્રશંસાને સાંભળે છે. તાત્પર્ય કે-આવા માણસોને જૂઠું બોલવું ગમે છે અને જૂઠું સાંભળવું ગમે છે

દેવબુદ્ધિવાળા ઈર્ષાળુ માણસો પણ સાચું બોલી શકતા નથી, કારણ કે એવા માણસો બીજાની સાચી પ્રશંસા સાંભળી

શકતા નથી, એટલે તેમનામાં જૂઠા દોષોનો આરોપ કરે છે. આ પ્રમાણે સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિથી સંસારને તપાસીએ તો માણસોમાં અનેક પ્રકારે જૂઠું જોલવાનો પ્રચાર થઈ રહ્યો છે. ઘણા જ થોડા પ્રમાણમાં માણસો સાચું જોલનારા જણાય છે. જ્યારે વ્યાવહારિક સાચું જોલવામાં ઘણી જ અછત જણાય છે, તો ખરી પારમાર્થિક સત્ય જોલવામાં તો હજારોમાં ભાગ્યે જ એકાદ નીકળી આવશે અને પારમાર્થિક સાચું જોલ્યા વગર વિકાસ સાધી શકાય નહિ.

જ્યાં સુધી ક્ષમા નથી જડતી ત્યાં સુધી અજવાળાની દિશાથી પરાક્રમુખ જ રહેશે શકાય; તો આથી અજવાળામાં ચાલનાર દેવી રીતે રહેશે શકાય? અજવાળા વગર તો અમંતો કાળ આયડતો ગયો પણ, સ્થાન મળ્યું નહિ તેમજ ઓળખ્યું પણ નહિ.

ક્ષમા એટલે? સહન કરવું. આ સહન કરવું તે કેવળ અશુભના ઉદય માટે પણ હોય છે શુભના ઉદયથી મળેલા પૌદ્ગલિક સુખના સાધનો જોઈને મનુષ્ય ઘણો હરખાય છે, ઘણો મદમસ્ત થાય છે, ઘણો ક્રોધી થાય છે, ઘણો ક્રામી થાય છે, ઘણો અન્યાયી થાય છે, ઘણો લોભી થાય છે, ઘણો માની થાય છે, ઘણો નિર્દય થાય છે. આ બધું શાનું પરિણામ? અક્ષમા-અસહિષ્ણુતાનું. અશુભના ઉદયથી થતા અનિષ્ટ પ્રસંગો જેવા કે: રોગ, શોક, દરિદ્રતા, પ્રતિકૂળતા, અપમશ આદિ સુવિદિત જ છે. કે જેને માનવીઓ ન સહન કરવાથી આ લોકમાં વૈષ, વિદોષ, અશાંતિ આદિ કળોને મેળવે છે ને પરલોકમાં દુર્ગતિની ચાલનાઓ મેળવે છે.

પાંચે ઇન્દ્રિયોના વિષયોને ઉદયભાવમાં પણ માનવીને ક્ષમા સહન કરવાની અતિ આવશ્યકતા રહે છે. જેઓ વિષયોને સહન કરી શકતા નથી અને ચિંતન થાય છે તેઓની ઉભય લોકમાં માઠી દશા થાય છે.

ક્ષમા એટલે 'કર્મોના ઉદય' માત્રને સહન 'કરવું'. લેશે માત્ર પણ 'વિકૃતિ' ન થવા દેવી આવી ક્ષમાથી નિર્જરા થાય છે, કર્મનો ક્ષય થાય છે. આ ઉપરથી સ્પષ્ટ સમજાય છે કે કર્મથી છુટવાનો કેવળ એક જ માર્ગ છે અને તે ક્ષમા છે.

પ્રસંગો અને મળેજોને તંમજ વિદોરી જગતની પ્રવૃત્તિને જ્યાં સુધી સહન કરવાનું આમર્થ્ય પ્રાપ્ત થયું નથી, સહન કરતા શીખ્યા નથી ત્યાં સુધી ધર્મ કરીએ છીએ અથવા ક્યો છે, તત્ત્વગ્રોધ કરીએ છીએ અથવા ક્યો છે એમ મૂઢી ગમાય જ નહિ.

નાચી સહનશક્તિ પ્રગટ થયેલી ત્યારે જ કહી શકાય કે જ્યારે પ્રતિફળ સંયોગો કે સંબંધોનું અમરણ પણ ન થાય, તેમજ સ્ફુરણા પણ ન થાય, કારણ કે સ્ફુરણા જ સકળ મસારતું ઉપાદાન કાળુ છે બહારથી ગમે તેવી પ્રવૃત્તિ માં રદ્યા છતાં તે અમયની સ્ફુરણા જ બાધી સસાગની બંધનમાં બંધાયે છે તમે વાચ્યુ હશે અથવા તો વાનો માલગી હશે કે ‘एकाद बहु क्याम्’ આ સ્ફુરણા જ જગતનું ઉપાદાન મરણ બની છે અર્વાત્ સ્ફુરણામય પ્રભુથી સસાગની ઉત્પત્તિ થઈ છે સ્ફુરણામય પ્રભુ તે જગત અને સ્ફુરણાવિટીન પ્રભુ તે પ્રભુ આમ ગમળ અને નિર્મળ આત્મા એ સ્વરૂપમાં વહેવાઈ ગયા છે જ્યાં સ્ફુરણા નથી ત્યાં કેવળ આત્મસ્વરૂપ જ છે નિર્વિદ્ય સ્ફુરણાવિટીન મમાધિ તે જ વાસ્તવિક ધર્મ અને તે જ પોતે આત્મા

પ્રસન્નચદ્ર સાર્વિને પણ સ્ફુરણાત્મક આત્મી નરક હતી સ્ફુરણા નષ્ટ થતાની સાથે જ આત્મી નરક પણ નષ્ટ થઈ ગઈ અને નિર્વિદ્ય પ સમાધિ થતાની સાથે જ આત્મ દર્શન થયા

આત્મસ્વરૂપ મેળવવાને સ્ફુરણાની આવશ્યકતા નથી

સ્કુરણાનુ ઉપાદાન કાળુ કર્મ છે, માટે કર્મજન્ય સ્કુરણા હોવાથી કર્મનો વિકાર છે, અને વિકાર વિકાસનુ કારણ બની ગકે નહિ જડ અને જડના વિકારો પ્રારભમા કાર્ક મદદગાર વર્ધ શકે ખરા, પણ તે વિકાસદષ્ટિ વિસારીને નહિ વિલાસ દષ્ટિવાગાને વિકાર તેનુ આત્મિક નુકસાન કરનારો થાય છે શક્તિ મેળવવાની દષ્ટિવાળો અમુક વખત મુખી લલે લાકડીનુ આલળન લે, પણ વિલાસદષ્ટિવાળો લાકડીના નિરતર આલળનથી અશક્તિ જ મેળવે છે અશક્તળનનારે અશક્તિના આશ્રયસ્થળો મર્વયા છોડી દેવા જોઈએ

માટે ક્ષમા—સહનશક્તિ અર્થાત્ ઉદયનુ અલક્ષ્ય, સ્કુ ગણાનો અભાવ થયા પછી જ આત્મા નિવૃત્તિમા આવે છે અને પોતાનો વિકાસ મેળવી ગકે છે શાંતિ, આનંદ અને મુખ ત્યા જ છે બાકી તો આત્માને ઉચ્ચ ડોટિના વિકાસ માર્ગમા ગમન કરનારો ઓળખાવવા બહાગથી ગમે તેટલો ડોળ કરો પણ શાંતિ, મુખ, આનંદ મળી શકતા નથી

મોહથી મુક્ત બની સ્વતંત્ર થયા વગર અથવા સ્વતંત્ર બનવાની હાર્દિક ઇચ્છા વગરની ધર્મના નામે જેટલી બાહ્ય પ્રવૃત્તિઓ કરી ડોળ કરાય છે તે ડેવળ આશ્રવિકાના ધધા મિવાય કશુ ય નથી, માટે જ્યા જ્યા જેટલે જેટલે અશે ક્ષમા છે ત્યા ત્યા તેટલે અશે ધર્મ છે, વિકાસ છે, મુખ છે, આનંદ છે, શાંતિ છે

આન છે ત્યાં અજ્ઞાની માનવી મોતથી બચવાને માટે બીજા
 જીવન મોતના મોખા હાલેથી મૂકે છે પણ તેમાં કાર્મિકની શકાતુ
 નથી બીજા જીવનને કોણિયો કઠીને તેનો પણ કોણિયો
 કંવાનુ જ અજ્ઞાની માનવી બીજા જીવનને મોતને સ્વાધીન
 કરીને પોતાનું જીવન વધારી જીવવા તમના શ્રીગેનો ઉપ
 યોગ રે છે પણ એમ જીવન ન વધી શકે જીવન અને
 દેહ બન જીવી વસ્તુઆ છે દેહથી દેહ પુષ્ટ બની શકે છે,
 પણ જીવન પુષ્ટ બની શકતું નથી જીવનને પોષણના જીવન
 હોય છે અને તે બીજા જીવનને જીવવા દેવાથી પોષાય છે
 બીજા જીવનના જીવન વાપરી અમર બનવાને બદલે પ્રભુશ્રી
 કહે છે કે મમારના જીવ માત્રને પોષણપોષાના જીવનમાં
 જીવવા દો અને જો મોત તેમના જીવનનો કોણિયો કંવા
 આવે તો તમારા જીવનનો કોણિયો આપીને પણ
 તેમને જીવડાડો ”

મમારમાં મેવા અને પરોપાર કહેવાય છે અને કરાય
 છે, પણ તેનો છેડો પોષાના પ્રાણ અર્પણ કરીને પણ
 બીજા જીવનને જીવડાડવામાં તથા જીવવા દેવામાં પ્રભુશ્રીએ
 જોયો છે સસાગના જીવ માત્રને જીવવા દેનાર જ સમાગનો
 સાચો મેવ- કહેવાય છે અને તે જ મમત્ર મમાગનો માચો
 સ્વામી બની શકે છે સેવક બન્યા વગર સ્વામી બની
 શકાય નહિ, અને જીવન આપ્યા વગર પરોપકાર દે
 વાય નહિ જીવવાની ઇચ્છાવાળાને જીવવાનું માધન આપવા
 બરાબર બીજો કયો ઉપકાર હોઈ શકે ? માનવી સસાગના
 ને જ જીવોમાં શ્રેષ્ઠતમ કહેવાય છે માનવજીવન ઉત્તમ

કહેવાય છે. થોડામા થોડા અપરાધે માનવી જીવી શકે છે શેર આટો અને જો કંપડાનો થાહક છે માનવપ્રકૃતિના માનવીઓના જીવનને ટકાવવાને એક સરખા જ સાધન હોય છે જીવવાના સાધનહીન માનવીને પોતાના શેર આટા-માથી પાશેર આટો આપીને માનવી જીવાડી શકે છે, અને પોતે પણ જીવી શકે છે બુદ્ધિહીન-નિર્દય લોભના આશ્રયમા જીવનાર માનવી સાધનની અછતમા ધાન વેચી ધન મઘરી ને જીવનને મારે છે અને પોતે પણ મરે છે ધાન વધારે હોય તો ધાન વેચી ધન ન ડરતા ધાન વગરનાને આપી જીવાડે તે દયાળુ માનવી-દેવનો અવતાર-માનવ જીવનમા પણ દેવની જેમ પૂજાય તમારી પાને ધાનનો ઢગલો હોય અને જીભે ધાન વગર મરતો હોય અને તમે નિર્દયતાના સ્વામી બનીને જેમી જાઓ, તો કેમ પાલવે ? ખૂટી જવાની આ શકાથી, ભૂખે મરવાના ભયથી કે ધાન વેચી ધન ભેગુ કરવાના લોભથી “આપણે શુ ?” એમ ઝહીને ઉપેક્ષા કરવી તે માનવપ્રકૃતિના માનવીને ન શોભે ધાનના ઢગલા અખૂટ હોય નહિ અને ધન પ્રાપ્તિને જીવાય નહિ, તો પછી ધાનનું ધન કરવા કગ્તા ધાનથી જીવન બચાવવા શુ ખોટું છે ? જો જીવનના જીવન બચાવવામા આવશે તો ધાનના ઢગલા અખૂટ થશે અને પોતાનું જીવન પણ બચશે, મારે નિર્દય તાના સ્વામી બનવા ડરતા દયાના દાસ બનવું ખડું જ ઠીક કહેવાય

ભગતે સૂર્યે માનવીને શેર આટો જોઈએ, પછી જીવન સૂર્ય આધરમતો નથી કુદરતે આપેલા જીવનના બધાય

સૂર્ય જોઈ શકે છે ફક્ત શેર આટો વાપરનાર ગરીબ માણસો
 પણ આઠ, સિત્તર, એ શી અને સો સુધીના જીવન વાપરતા
 દેખાય છે, માટે પ્રારબ્ધ વધુ આપ્યું હોય તો તમારે જીવ
 વાને શેર આટો લઈ લો અને જામીનું જેના ઉપર પ્રારબ્ધ
 ફળ્યું હોય તેને જીવવાને આપો, પણ જીવનમાં જેની
 જરાયે જરૂર નથી એવા મેવા, મિષ્ટાન્ન, ઝિનેમા, નાટક,
 મોજશોખના વાપરીને વેરી નાખશો નહિ તમે માનવી
 છો એટલે માનવીની સલાહ વહેવી લેવી જોઈએ તૂટેલો
 દંડ જીવનની જરૂરિયાત કરતા વધારે જે તમને આપે છે તે
 વેરી નાખવાને માટે નહીં પણ જીવનને જીવવા તમારી
 મારફતે અપાવવાને આપે છે, માટે જો તમે જીવનને જીવવા
 ન આપતા મદ્યેલા બની વેરી નાખશો તો દેવની આજ્ઞા
 ન પાળવાથી તેના તમે અપરાધી થશો અને તેની મળ
 આ જીવનમાં કાળજી બનીને ભોગવવી પડશે કદાચ જીવન-
 દીપ્તિ પુરુષાર્થ ગયો તો આગલા જીવનમાં તો છૂટવું મુશ્કેલ
 છે, મોત આવે તો તેને હાડી કાઢી ધન-ધાન વગરનાની
 પાસે મોકલવા વધુ પડતું ધન-ધાન સઘરી રાખશો તો તમે
 જીવતા પણ મરેલા જ છો, કારણ કે મોતને અમલની કાઢી
 મૂકવાનું સાધન તમારી પાસે હોવા છતાં તમારા દેખતા
 જીવ માનવીઓના જીવન લક્ષણ કરીને જાણવાનું બનેલું
 મોત તમારા ઉપર કાર્ય પણ અરોપ મૂકીને, ધન-ધાનના
 સાધનની અવગણના કરીને તમારા જીવનનો કેળવિયો કરી
 જશે, માટે દયાગુતાનો આદર કરી તમે જીવો અને
 જીવનને જીવો

મોટા પૈસાદાર જનવાની ધૂન ન ગળતા પૈસા વગરનાને જીવવા પૈસા આપવાની ધૂન રાખવી ને કડો કુટુંબોને નિર્ધન બતાવીને અને જીવનનિર્વાહની મુશિળતામાં ઉતારી પાડીને પૈસાદાર જનનાર કઠ્ઠા વગડામાં જઈને પરિશ્રમથી અડધા માણનો સૂકો લાકડાનો ભારો લાવી, પાંચ ગાઉ ૬૦ શહેર-માં જઈ વેચી આવીને નિર્દોષ જીવન જીવનાર ગરીબ માણસ શ્રદ્ધ છે, અને તે માનવી કહેવડાવવાનો હકદાર છે. વધુ પૈસાદાર જનવાને માટે માધારણ માણસોએ જીવવાને માટે સઘરી રાખેલા પૈસા અનીતિથી પડાવી લેવા વ્યવસાય દરવે તે માનવ પ્રકૃતિવાળા માનવીને છાત્ર નહિ ગરીબ માણસ પાસેથી જીવવાનું સાધન છીનવી લઈ મારવો નહિ, પણ તેની પાસે રહેવા દઈ જીવવા દેવો. દયાના સેવક-ઉપાસક હો અને ઈચ્છા થાય તો પાસે હોય તે બીજાને આપીને જીવાડો અને એમ ન જની શકતું હોય તો બીજાની પાસે હોય તે રહેવા દઈ જીવવા દેવાને દયાનો આગરો લો. અનિશ્ચિત જીવનવાળા માનવી જાણી શકતા નથી કે નિર્દયતાના આશરામાં રહીને પૈસા વધારવાથી જીવન વધી શકતું નથી. દયાની ઉપાસના કરવાથી જ નવું લાભુ જીવન મેળવી શકાય છે અને જે જીવનને વાપરતા હોય, તે હોય તેટલું મુજેથી વાપરી શકાય છે. પૈસા તથા મોટાઈના માટે પોતે જ પોતાના જીવનના શત્રુ બની બીજાના જીવનના શત્રુ જનવામાં માનવ-પ્રકૃતિને લાછન લાગે છે. માનવજીવનમાં જીવનારને માનવી ના હુ બની અસર થવી જ જોઈએ જો ન થાય તો તે પણ કહેવાય જીવવાના સાધનના અભાવે અથવા તો બીજા-
સા ૩૬

અને પાણીથી જીવનારાં હોવાથી માનવી કરતાં પણ થોડાં અપરાધી છે, માટે તેમના ઉપર નિર્દયતા કરનાર માનવી ધાનકી જનવરોનો જ સાથી કહી શકાય.

સ્વાશ્રયમાં રહીને જીવનારા વનવાસી પશુ-પંખીઓને માનવીએ જીવવા દેવા જોઈએ. પોતાના મોજશોખ માટે ભય-ત્રાસ આપવો ન જોઈએ અને તેમના પ્રાણ લઈને પુરી થવું જોઈએ નહિ. જીજ્ઞાસુ આપીને આનંદ માનનાર માનવી ન કહી શકાય. પણ દાનવ જ કહેવાય. માનવજીવનમાં જીવનાર તો જીજ્ઞાસુ મુખ-શાંતિ આપીને જ પોતાને કૃતાર્થ માનનાર હોય છે. જે દુઃખ, ત્રાસ, ભય અને મૌત આપણને પસંદ નથી, તે જીજ્ઞાસુ શા માટે આપવાં જોઈએ? આટલો પણ વિવેક જેનામાં ન હોય તે માનવ-જીવનનું કૃણ મેળવવાનો અધિકારી નથી. પશુપક્ષીઓના શરીરથી પોતાનું શરીર પોષવાને જોરાક તરીકેનો ઉપયોગ કરવા જ તેમના પ્રાણ લેનારાઓ માનવદેહ હોવા છતાં પણ સિંહ જેવા હિંસક જનવરોનું જીવન જીવે છે. વનવાસી પશુઓ વગડામાં કુદરતી નીપજેલાં વનસ્પતિ તથા પાણી વાંપરીને જીવે છે. માનવીની જેમ ખુદિ, વિવેક તથા હાથ આદિ અવયવોની ખામીને લઈને કુદરતે પશુઓને ભાણે-પાલો ખાઈને જીવવાના અધિકારી બનાવ્યા છે. માનવીઓની પાસે ખુદિ આદિની સામગ્રી હોવાથી પોતાના જીવનનિર્વાહ માટે તેમને અન્ન આદિ ઉત્પન્ન કરવામાં પરિશ્રમ કરવો પડે છે. જે માનવી જેવી આદિનો વ્યવસાય કરી જીવનનિર્વાહનું સાધન ન મેળવે તો તેને જીવવું ભારે થઈ પડે છે;

કારણ કે માનવીને પશુનો ખોરાક કામ આવે નહિ પશુની જીવનવ્યવસ્થા કુદરતે માનવીથી જુદા પ્રકારની જ નિર્માણ કરેલી છે, માનવીના આશરે રહી પરાધીનપણે જીવનારા પશુઓ માનવીઓ આપેલા કેટલોક અકુદરતી ખોરાક પણ વાપરે છે, પરંતુ તે પોતાની મહેનતથી નીપજેલો હોય છે કુદરતે માનવીના જીવનનિર્વાહના માધનમાં કે જે પશુઓની સહાયતાથી ઉત્પન્ન કરવામાં આવે છે તેમાં પશુના ખોરાકનો ભાગ ગણેલો છે, પણ પશુના ખાસ ખોજકમાં માનવીના ખોજકનો ભાગ ગણેલો નથી કદાચ પશુના ખોરાકમાં વિધા તાએ ભૂલથી ભાગ રાખ્યો હોત તો વિવેકશીલ પ્રકૃતિના માનવી પશુઓને જીવવામાં મોટું વિધિ ઉપસ્થિત કરતો આ પ્રમાણે પશુની જીવનવ્યવસ્થા તપાસતા અપદ્ધ જણાય છે કે પશુઓ માણસને જીવાડીને જીવે છે જો પશુઓનું જીવન આવું પરોપદાગી હોય છે તો પછી માનવ જીવન તો વિવેકી અને પશુઓ કંઈતા પણ અત્યંત ઉત્તમ હોય છે, માટે માનવ જીવન જીવનારે તો અવશ્ય પ્રાણી માત્રને જીવાડીને અથવા જીવવા દઈને જીવવા માનવપ્રકૃતિને અનુસરીને વર્તવું જોઈએ

સાચો પ્રકાશ

અન્યારે તો ચોમેચી ઠોલાહલ થઈ ગયો છે કે ઉદ્યોત થયો, ઉત્પત્તિ થઈ, પ્રકાશ થયો. ક્યા કઈ જિજ્ઞાસા ? પૂછીએ તો એ જ ઉત્તર મળે છે કે વીતગગના શામનની, વીતરાગના ધર્મની ભાગ્ય દેવ હોય કે મતિમંદતા હોય, ગમે તે દારણને લઈને ખતાવેલી દિશામાં દૃષ્ટિ કરીએ છીએ તો સર્વન ગાઢ અધકાર જ દેખાય છે. કદીયે છીએ કે ગાઢ અધકાર છે, તો તેઓ ખૂબો પાડી બેઠે કે માનો કે અજવાળુ છે. કહો કે અધારુ નથી મધ્ય રાત્રિએ પણ મધ્યાહ્ન મનાવવાની વિલામીઓની પ્રજાળ ધમ્મકાને પાગલી કે ટાળવી તે એક વિકાસ માર્ગમાં પ્રયાણ કરનાર મહાન્તરના સહવાસની કાનનાવાળા, નીગમ ચિત્ત મનસ્વિઓ માટે વિચારણીય થઈ પડ્યું છે. દેખાય ગત્રિ અને માનવો દિવસ તે જ્ઞાન અણુવાળો. દૃઢચથી કેમ માને ? અપૂર્ણ વિકાસી તો ઇદ્રિયોના વિલાસીને જણાવો કે મળવો મુશ્કેલ છે વિકાસના માર્ગમાં રહેલો અને વિકાસનો અર્ધી અપૂર્ણ નહિ નો સામાન્ય વિકાસીને જણી શકે, મેળવી શકે ખાકી વિલાસી તો અનધિકારી છે વિલાસી વિલાસીને જાણખી

શક્તો નથી વિલાસની વૃત્તિઓ ઝાઝક અશે મ ધાય તો જ
વિકાસ અને વિકાસીને ઓગળી વિકાસના માર્ગમા સન્મુખ
રહી શકે છે વિકાસ એટલે ખીલવુ, અદગ્ની વિભૂતિનું
ગહાર પ્રગટી નીકળવુ - કમળની જેમ અવિકસિત કમળ
ઉપનથી લીલુ દેખાય છે પણ જ્યારે વિકસિત થાય છે ત્યારે
વિવિધ વર્ણ યુક્ત થઈ તેની સૌગલ ઓમેર પ્રસરી જાય
છે આત્માનો વિકાસ એટલે મમ્યગુજ્ઞાન, દર્શન, ચરિત્રનું
પ્રગટી નીકળવુ જ્ઞાનનું પદાર્થ મારમા વ્યાપ્ત થઈને રહેવુ.

વિલાસ એટલે ધૌણલિક પદાર્થોમા વૃત્તિઓનું તન્મય
થવું, વિરથી ઇદ્રિયોનું વિષય જડના ધર્મો વર્ણાદિમા રગાઇ
જવુ અને વૃત્તિઓ ઉપનથી વર્ણાદિનો રંગ ક્ષિપ્તો પડી
જવો ઊડી જવો, તે જ વિગ્ગ, વિગ્ગા, વૈરાગ્ય તાતણાની
રુવાટીમા પેસી જાયેલો રંગ કાઢતા ઘણો જ પરિશ્રમ વેઠવો
પડે છે અને તે વિલાસીને જ્યે નહિ મમાગેનો મોટો
ભાગ શ્રીમત જનવાની કેમ ઇચ્છા ગણે છે? ધનામક્ત
જની ધોખી શા માટે ધાય છે? પરિશ્રમ પમદ નથી
પરિશ્રમ વગર જો પેટ ભગતુ દોય તો પરિશ્રમને ડોઢપણુ
ઇચ્છે નહિ

દોરાને ઉપરાઉપરી ગાળે વાળતા જરા યે પરિશ્રમ
પડતો નથી પણ તે વાળેલી ગાંઠો દોડતા ઘણો પરિશ્રમ
પડે છે અત્ય પરિશ્રમે કપડાના ટુકડા થઈ ગઈ છે, પણ
કપડું વણતા ઘણો પરિશ્રમ કરવો પડે છે ધન વેંડફી
નાખતા પરિશ્રમ પડતો નથી ધન લેણુ કરતા ગહેનત

અને વખત લાગે છે ચિત્રને ભૂમી નાખતા પરિશ્રમ અને સમય લાગતો નથી ચિત્ર ચીતરતાં પરિશ્રમ ને સમયની બહુલતા હોય છે

ગગદંપની ગાઠો વાળતાં પરિશ્રમ કે મુશ્કેલી નહીં નથી. દોડતા અત્યંત પરિશ્રમ અને મુશ્કેલીઓ નહે છે. જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર જોઈ નાખતા જગ જે વાગ લાગતી નથી, મેળવતા વાગ લાગે છે. શુભોને ભૂમી નાખતાં પરિશ્રમ પડતો નથી. મુસંકારને ભૂમી નાખતાં વાર લાગતી નથી પણ શુભો અને મુસંકારોને મેળવતાં પરિશ્રમ પડે છે અને વખત લાગે છે મન, વચન, કાયાના યોગોમાં મહુધી અપ, નહિ જેવા જ પરિશ્રમવાળો-વચનયોગ છે. મોઢથી મોટી મેટી વાતો દગ્ધામાં જરા જે ભેર લાગતું નથી વચન આતુર્ય એટલે વચન-વંચનામાં વગર ગ્રેબ્જાયે અને વગર-પરિશ્રમે આપુ જે જગત વળી ગયું છે

વચનયોગ કરતા કાયયોગ ઘણા જ પરિશ્રમવાળો છે. મોઢથી જોલી જણુ મહેલુ છે, પણ દરી ગતાવણુ ધણું દંઢલુ છે.

વસ્તુતું સ્વરૂપ દહી ગતાવણુ, શાસ્ત્રો વાંચી મંભળાવવા, એ બધું જે સહેલુ છે. પણ તે પ્રભાણે વર્તણુ, આચરણમાં ઉતારણુ, પરિશ્રમ વગર બની શકતું નથી.

વચનયોગ અને કાયયોગ કરતાં મનોયોગમાં પરિશ્રમ અનહદ છે કાયયોગના પરિશ્રમના પાર પામેલા કેટલાય નીકળી આવશે પણ મનોયોગ સાચવવાવાળા સંસારમાં કોઈક જ નીકળશે.

કષાય અને વિષયની વૃત્તિઓ-દોરડીયો-દાખી નાખી આત્માને બાંધનમાંથી છુટો કરનાર આજના સમયમાં કેટલા હશે ? તો પછી વીતરાગની દિશામાં ઉદ્યોતની અને ઉન્નતિની ખૂંચો પાડનારમાં તથ્યતા-સત્યતા કેટલી છે તે સહેજે ગણી શકાય છે

ગગદ્વેષ, વૈરવિરોધ અને કષાયવિષયની દિશા સન્મુખ વળીને કહેવું કે જીઓ, વીતરાગની દિશામાં કેટલી ઉન્નતિ અને કેટલો પ્રગતિ થયો છે ? એમનું કહેવું સાચું છે, ઉન્નતિ છે અને પ્રગતિ પણ છે, પરંતુ તે વીતરાગની દિશામાં નહિ પણ મરાગની દિશામાં પૂર્વમાં નહિ પણ પશ્ચિમમાં પશ્ચિમમાં હોવા ગૂંચી મધ્યાસમયે કહેવું કે જીઓ, સૂર્યોદય વાય છે, તો જ્ઞાનચક્ષુ કેમ માને ?

સસાગમાં વસ્તુ બે એક જડ અને બીજું ચૈતન્ય આ બેનો પ્રપચ તે જ સસાર આ બે વસ્તુઓને જુદા જુદા રૂપે તપાસવાની છે આપણે તો આપણા પક્ષમાં રહીને અતન્ય માત્રનું હિત ચિતવવાનું છે ભગવાન પોતે પોતાના પક્ષનું સમર્થન કરીને બાંધનમાંથી મુક્તાત્વ સ્વસ્વરૂપી આત્માઓને ચેતાવતા ગયા, કે પરસ્વરૂપ લયાવહ છે માટે સ્વસ્વરૂપમાં શમાઈ જાયો

૧૬૬

સંયોગ વિયોગ સુખદ નથી

૧૬૭

સંયોગ વિયોગ સુખદ નથી

૬૦

સ્વનાના મળધ માત્ર સ્વમળન છે જાત્ર દશા
જાન ગાના ભેધએ તો ગર્ધ જ નથી સમારના સધળા
અને ન રે અનેક ભવેમા અનેક વખત અનેક પ્રગરના
સળધેથી ભેડાયા છીએ જ્યાં સુધી સસારમા છીએ ત્યાં
સુધી દુઃખ અને પ્રકારના સળધેથી ભેડાઈશું માટે
તત્ત્વજ્ઞ પુનઃને હર્ષ કે શોક હોતો જ નથી

આ : : જીવન, મરણ, યશ, અપયશ, સુખ દુઃખ
આદિની ભગી વ્યવસ્થા અદ્યને મોપી દીધી છે, અને
અદ્ય નિ જીવાત્માનુ વિરોધી હોય જ છે. એટલે તે
ભાગ્યે જ જીવાત્માને અનુકૂળ થઈને આવે દરેક ણાળતમા
કાર્મિક જ ક્રિયા જેવું દેખાડે પણ તે વાસ્તવિક અનુકૂળતા
હોતી નથી એવું ભાવે માની લે કે મને અદ્ય અનુકૂળ છે,
અર્થાત્ હું પૈને ટકે, કુટુંબ પરિવારથી સુખી છું, પરંતુ
આ બધું માનવું જાત્ર દશાનું નથી અદ્યે જ મોહ,
મમતા મ. અજ્ઞાનતા આદિના કેશ પાઈને મનાવેલું છે,
જેથી કર્મ પશ્ચિમે એ જ વસ્તુઓથી જીવાત્મા પોતાની
સાચી વસ્તુઓ જોઈ નાખીને દુઃખી થાય છે જે વસ્તુઓથી
જ જ્ઞાનદ્વયુગ માને છે તે જ વસ્તુઓથી એવ દુઃખ

માને છે. ફરક એટલો જ હોય છે કે સંયોગે સુખ અને વિયોગે દુઃખ, સંયોગમાં અદૃષ્ટની અનુકૂળતા અને વિયોગમાં પ્રતિકૂળતા વિચારક જ્ઞાની પુરુષોને માટે તો સંયોગ માત્ર ખોટા છે, કાળજી કે જે પરિણામે દુઃખ રૂપ નીવડે તે સુખરૂપ કદી શકાય જ નહિ અને તેથી કરીને જ જ્ઞાની પુરુષો કોઈ પણ પ્રકારના સંયોગને સારા કે નળળા મમ-જતા નથી, પણ મમલાવે રહીને સર્વ સંયોગોના અલાવને ઇચ્છવાવાળા હોય છે તેઓ જાણે છે કે જ્યાં સંયોગ વિયોગ છે ત્યાં જ સંસારનાં બીજ વેરાયલાં છે અનુકૂળ સંયોગ અને પ્રતિકૂળ વિયોગ અથવા પ્રતિકૂળ સંયોગ અને અનુકૂળ વિયોગ આદિની જે લાવનાઓ છે તે એક પ્રકારની ઈર્ષ્ય-જન્ય વિકૃતિ છે. મૃત પુરુષો આવી વિકૃતિઓના વિનાશ માટે જ ઉદ્ધમવાળા હોય છે જ્યાં સુધી આ વિકૃતિઓ નષ્ટ ન થાય ત્યાં સુધી જીવનની પ્રકૃતિમાં અસ્વસ્થતા જ રહેવાની અને જ્યાં સુધી જીવને અસ્વસ્થતા છે ત્યાં સુધી જીવને સુખ અને આનંદ કયાથી ?

પોતાના માનેલા અનુકૂળ સંયોગોમાં અનેક વખત અવતરવા છતાં જીવ આનંદનો તો લિખારો રહ્યો, આનંદ અને સુખની કંગાડતા તો મટી જ નહિ આમ ને આમ અજ્ઞાનતાથી અનેક ભવોમા રખડ્યો અને અનેક વખત જન્મમરણ કયાં તોયે કૃત્રિમ સંયોગોનો વિયોગ થવાથી દુઃખી થાય છે. કેટલી અજ્ઞાનતા ! અજ્ઞાનીઓને દેખાડવા માટે સંસારમાં મનાતી ઇષ્ટ વસ્તુના વિયોગ વખતે દુઃખ મનાવતો હોય તો વાત જુદી જ છે, તો પણ સંસારમાં તત્ત્વજ્ઞ વિચારક પુરુષો તરીકે પ્રચિદ્ધ પામે-

લાને માટે તો ઉપરથી ખોટો ડાળ કરીને દેખાડવું તે અજ્ઞાનની જનતામાં પણ ઉપક્રાંતનું પાત્ર બનાવે છે માટે જ્ઞાની પુરુષોએ તો કૃત્રિમ વસ્તુના સંયોગ-વિયોગ સમયે સમજાવ નહીને અજ્ઞાની સચારને જ્ઞાનસ્વરૂપી બનાવવો જોઈએ.

સંઘરી રાખેલું ઔપધ વ્યાધિના સમયે કામ ન આવે તો તે સંગ્રહ શું કામનો ? કામ પ્રસંગે સંગ્રહતો દીપક જુઝાઈ જાય તો શું કામનો ? વસ્તુતત્ત્વના જાણકારને તો જનતાને વસ્તુતત્ત્વ સમજાવવા આવધાન રહેવાની અત્યંત આવશ્યકતા છે. આયુધ્ય કર્મનો ઉદય તે જીવન અને આયુધ્ય કર્મનો હાય તે મરણ મર્વથા અપુનર્ણ ધપણે આયુધ્યનો હાય તે મુક્તિ આ તત્ત્વના રહસ્યના જાણકાર મુખ તથા આનંદના અભિલાષી પ્રાપ્તિઓ તો મર્વથા આયુધ્યનો હાય કરવાના પ્રયત્નવાળા હોય છે.

જીવનમાં જ દુઃખ રહેલું છે. કારણ જન્મ સિવાય જીવન હોતું નથી, અને જીવન સિવાય મરણ હોતું નથી. માટે જ્યાં જન્મ મરણ છે ત્યાં દુઃખ રહેલું છે જીવના સ્વ-સ્વરૂપ જીવન કે જે જન્મ મરણના સર્વથા નાશથી પ્રગટે છે, અને કૃત્રિમ જીવન મરણસ્વરૂપ જીવનથી સર્વથા ભિન્ન સ્વરૂપવાળું છે અથવા તો જન્મ મરણના નાશરૂપ કારણનું કાર્ય છે તે જ જીવનમાં અનંત મુખ અને અનંત આનંદ રહેલો છે. બાકી તો સંસારી આત્માઓને જામણ કરવાને માટે મળેલા કર્મજન્ય જીવનમાં મુખ તથા આનંદનો લેશ પણ હોતો નથી, માટે મહાપુરુષો આવા જીવનની પરવા રાખતા નથી. અને સાચા જીવનની પ્રાપ્તિ માટે સમગ્ર કર્મ, જીવનને અર્પણ કરી દે છે.

જીવને જીવનો મ યોગ થતો નથી, પણ જડનો સ યોગ થાય છે સ સારના સ યોગ માત્ર જડ સ્વરૂપ છે અને એટલા જ માટે તે કૃત્રિમ હોવાથી તે સ યોગોનું કાર્ય પણ કૃત્રિમ જ છે કર્મથી આવરિત જ્ઞાનવાળો આત્મા જે જે અજ્ઞાની કહેવાય છે, તે કર્મના કાર્યમાં મુજાઈ જાય છે અને અનુકૂળતા તથા પ્રતિકૂળતાની ભ્રમિત લાવનાથી પોતાને મુખી તથા દુ ખી માને છે પોતાને નિર્માલ્ય, નિર્ણજ, દીન, ઠગાવ માની પોતાના અસ્તિત્વ માટે જ તથા પોતાના આનંદ અને સુખ માટે જ નિગતર જડનો જ આભારી બની રહે છે

મ યોગો નિત્ય નથી, સ યોગો વિયોગસ્વરૂપ હોય છે, માટે જ જ્ઞાનીઓ સ યોગોને ઈચ્છતા નથી તેમજ વિયોગોને પણ ઈચ્છતા નથી પણ સ્વરૂપગુણતાની સ્પૃહાવાળા હોય છે અને તેથી ઠરીને મમતા, શાંતિ અને આનંદના ભોગી હોય છે સ જ ધોને આત્મા નથી જોડતો, કાગળુ જે તે સ્વરૂપે હ મેશા સ જ ધ વિનાનો હોય છે આત્માઓના સ જ ધ થતા નથી, પણ જડના સ જ ધ થાય છે જડાસક્ત જડાધીન આત્મા માની લે છે તે મારો અમુક આત્માની સાથે સ જ ધ થયો છે, પણ તે એક પ્રકારની મિથ્યા બ્રાન્તિ જ છે અને તે મિથ્યા બ્રાન્તિને લઈને અત્યંત દુ ખ મનાવે છે વાસ્તવિક રીતે દુ ખ, સ યોગસ જ ધ, ઇષ્ટઅનિષ્ટ આદિ કોઈ પણ ભાવો સ સારમાં સ્વરૂપે સત્ય કે નિત્ય નથી, માટે વિચારક ડાહ્યા તત્ત્વજ્ઞ આત્માઓએ વસ્તુસ્થિતિને લક્ષમાં રાખીને આત્મસ્વરૂપ, સમતા, શાંતિ તથા આનંદાદિથી પરાડમુખ ન થતા સ્વરૂપના વિકાસ માર્ગે વળવું જોઈએ

નિરપરાધી બનેા

પ્રતિદશ્યે અપરાધના આશ્રિત ણનેલા સંસારવાસી સકર્મક આત્માને પ્રત્યેક જીવની ક્ષમાના અર્થી ણનવાની આવશ્યકતા છે તેટલી જ આવશ્યકતા અન્ય આત્માઓને ક્ષમા આપવાના અર્થી ણનવાની છે ક્ષમા આપવી અને લેવી જેટલી અગત્યની બાબત છે તેના કરતાં કદોડગણી અપરાધ ન કરવાની અગત્યની બાબત છે.

અપરાધ કરવો, પછી ક્ષમા માગવી, વળી અપરાધ કરવો, વળી પાછી ક્ષમા માગવી તેના કરતાં અપરાધ ન કરવામાં લક્ષ આપવામાં આવે તો કેવું ચારું? મોહને કાસ માનવી નિરપરાધી ણની શકેતો નથી જ્યારે જ્યારે મોહની સેવામાં માનવી તલ્લીન ણને છે ત્યારે ત્યારે અપરાધને કર્તવ્ય માની મોહને રાજી ગણવા પોતાની શાનદર્શનાદિ સચ્ચિના લોગે પણ અનેક આત્માઓના અપરાધી ણને છે.

અગત્યપણે અપરાધ થયો હોય તો ક્ષમા આપવા-લેવામાં ધ્રેય થાય ખરું; પણ બહીને અપરાધ કર્યો હોય

તો કેવી રીતે બીજા ક્ષમા આપી શકે? અને જો બીજા ક્ષમા ન આપે તો વેરથી મુક્ત થઈને આત્મા શ્રેય કેવી રીતે ગાંધી શકે? તે કાંઈ મમલું શકાતું નથી ક્ષમા આપવા લેવાની પ્રથા કરતા અપરાધ ન કરવાની પ્રથાનો પ્રચાર થયો હોત અથવા થાય તો ઉત્તમ છે બીજી વાત એ છે કે-મોહની આજ્ઞાથી જે માનવી અજ્ઞાનતાથી પાથે ઇદ્રિયોના વિષયોને પોષવા અનેક ક્ષુદ્ર જીવોનો મહાર કરે છે કે જે જીવો લોગીઓના લોગના આનંદ માટે મરીને ક્ષુદ્ર જ તુચ્છોપણે ઉત્પન્ન થયેલા છે, અને જેમનામાં ક્ષમા આપવા જેટલું જ્ઞાન પણ નથી તથા કોણ મારી પાસે ક્ષમા માગે છે તેનું જ્ઞાન પણ નથી એવા પ્રકારના જીવો પાસેથી કેવી રીતે ક્ષમા મેળવવી? કદાચ આપણે એમ માની લઈએ કે આપણા આત્માની કેમળતાથી તથા પશ્ચાતાપથી તે જીવો ક્ષમા ન આપે તો પણ આપણે અપગ્રધથી મુક્ત થઈને આપણુ શ્રય માધી શક્તીએ છીએ આમ બની શકે ખરું, પણ તે ક્યારે? કે જો આપણે મોહના સામે બંડ ઉઠાવી પૂર્ણ સ્વતંત્રતા મેળવવા પ્રયત્નવાળા થયા હોઈએ તથા ફરીને અપરાધ કરવા બળતે હૃદયે પ્રેરાઈએ ત્યારે તો આપણે કદાચ કરેલા અપગ્રધથી મુક્ત થઈએ અર્થાત્ અપરાધની મજા લોગવવા દુર્ગતિના મહેમાન ન થવું પડે, પણ જે જીવોનો અપગ્રધ કર્યો હોય તે જીવો જ્યાં સુધી ક્ષમા ન આપે ત્યાં સુધી તો તે જીવો પોતાનું વેર લીધા વગર છોડવાના નથી અને જ્યાં સુધી તેઓ પોતાનું વેર ન લઈ લે ત્યાં સુધી આપણે સસારમાવી મુક્તિ મેળવી

શક્તા નથી-છૂટી શક્તા નથી. કદાચ આત્મવીર્યની પ્રગ-
ળતા થઈ જાય અને ક્ષપકચ્છેદીમાં આડૂદ થઈ જઈએ તો
ભોગવવા લાયક કર્મોના પણ ક્ષય કરીને આપણે બીજા
જીવોનું વેર લીધા વગર પણ મુક્તિ મેળવી શકીએ છીએ,
નહિ તો ક્ષુદ્ર ગતિમાં ભ્રમણ કરતાં વેરી જીવો અવશ્ય
પોતાનું વેર લેવાના જ, સંસારમાં ભ્રમણ કરતાં કોઈ ને કોઈ
ગતિમાં આપણને કનડવાના જ-હુઃખ આપવાના જ. સંસાર-
ની કોઈ પણ ગતિમાં આપણે અવતર્યા હોઈએ અને પૂર્વ-
જન્મોના વેરીનો ભેટો થઈ જાય અને તે આપણને પ્રાણ્તાંત
કષ્ટ આપે ત્યારે આપણે આપણા સંચિત કર્મોના દોષ કાઢી
ને શાન્તપણે હુઃખ ભોગવી લઈએ તો આપણે વેરમાંથી
મુક્ત થઈ શકીએ; પણ જો તે વખતે આપણે તેને નિર્દય
માની, તેના ઉપર દ્વેષ કરી તેને હુઃખ આપવા તયાર
થઈએ, તેને હુઃખ દેવાના પરિણામ કરીએ તો તે વેરથી
છૂટવાને ગદ્ગદે તે વધારે મજબૂત થશે આ જાગતમાં
શ્રી પાર્શ્વનાથ સ્વામી અને કમઠના પાછલા ભવો વિચા-
રીશું તો સ્પષ્ટ થઈ જશે. શ્રી પાર્શ્વનાથસ્વામી ક્ષમા કરતા
આંખો છે ત્યારે કમઠ દ્વેષ રાખી હુઃખ દેતો જ આંખો છે
શ્રી પાર્શ્વનાથસ્વામીએ ઘણા જન્મોમાં ક્ષમા આપી ત્યારે
પોતે તીર્થંકરના ભવમાં અપરાધોથી છૂટ્યા. પોતે ક્ષમા
આપતા રહ્યા અને ફરી નવો અપરાધ ન કર્યો ત્યારે જ
તેઓ છૂટી શક્યા, તો જેઓ બોલવા માત્રની ક્ષમા આપી
નવા અપરાધ કરતા રહે, કદાચ સામેનો આત્મા ક્ષમા ન
આપતાં પોતાનું વેર લેવા તૈયાર થાય તો શાંતિપૂર્વક

સહન ન કરતાં-ક્ષમા ન આપતાં તેનો નાશ કરવાનો વિચાર લાવી તેનો નાશ કરે અથવા તો તેને દુઃખમાં નાંખે તો પછી બીજાને અમે ખમાવીએ છીએ એમ કહેવા માત્રથી તેઓ કેવી રીતે છટી શકે? કેવી રીતે નિરપરાધી બની શકે? પૂર્વે થઈ ગયેલા મહાપુરુષોએ પોતાના અપરાધોની ક્ષમા માગી, અનશનનાં પ્રાયશ્ચિત લીધાં, ફરી અપરાધી ન બનવા પૌદ્ગલિક સુખોનો ભોગ આપી વિધ્યોનો સાથ છોડી કષાયોને દબાવ્યા અને દુર્ગતિમાં જવારૂપ સનતમાંથી છૂટ્યા તો પણ જેનો અપરાધ કયો હતો તે જીવોએ તો ન જ છોડ્યા અને અસદ્દા દુઃખ લીધા.

માનવ જાતનો ગુન્હો કરી માફી માગવાથી કદાચ માનવી માફી આપી શકે અને વેરથી મુક્ત થઈ શકાય પણ તે માનવી પ્રાણહરણના ગુન્હા સિવાયની માફી આપી શકે છે અને આપણે નિરપરાધી બની શકીએ છીએ. તેમજ ફરી ગુન્હો ન કરવાની શરતે માફી મેળવી શકીએ છીએ અને વેરથી છૂટી શકીએ છીએ પણ માણસ મારવાનો ગુન્હો કરવાથી તે માણસ મરીને કુદ્ર ગતિમાં ગયેલો હોવાથી આપણને માફી આપી શકતો નથી, તેમજ વેર પણ છોડી શકતો નથી અને જન્માંતરમાં પણ આપણને પ્રાણાંત કદ આપવાનો જ. માણસ સાથે જાંઘાયેલાં વેર તિર્યંચો કરતાં વધારે દુઃખદાયક હોય છે, કારણ કે માણસ બુદ્ધિપૂર્વક વેર જાંધે છે.

પૌદ્ગલિક સુખો અને પૌદ્ગલિક મુખ મેળવવાના સાધનો માટે જે સૂક્ષ્મ તથા સ્થૂળ તિર્યંચોનો સર્વથા નાશ
ગા. પ્ર. ૭

કરવામા આવે છે-તેમના પ્રાપ્તિનુ લગ્ન કરવામા આવે છે, તે શુદ્ધામાથી છૂટવુ થયુ જ કદાચ છે તેમની પાને માફી માગવી નમામી છે આપણને તેઓ માફી આપી શકતા નથી તેમજ આપણ માફી માગવાને અયોગ્ય છીએ, કાન્સ કે વિષયાગ્રસ્ત પન્નિગ્રસ્તો પ્રેમી, કષાયોનો દાસ પોતાના જીવનના બધા સુધી પોતાની છુદ્દ વામનાઓની તૃપ્તિ માટે નિરતર અનતા જીવનો નિર્ધર્મ પન્નિગ્રસ્તો નાશ કરતો ગ્રેહ છે, માટે આવી વ્યક્તિ ક્ષમા માગવાને અધિકારી જ નથી, કારણ કે તે જાણી જૂનીને જીવોના પ્રાણ લે છે

ક્ષમા માગતા પહેલા ક્ષમા માગવાના અધિકારી જન વાની અત્યંત આવશ્યકતા છે આ અધિ ૧૨ ઇન્દ્રિયો પદ વિનય મેળવી વિષયોથી મુક્ત થવાથી, પરિચયની મૂંઝાં ઓછી કરવાથી, માની લીધેલા મારા તારા સળ થો ઓછા કરવાથી, કષાયોની કડવાશ ન આપવાથી, જરૂરિયાતો ઓછી કરી નાખવાથી અને પ્રાણીમાત્રને પોતાના આત્મા સદૃશ ગણવાથી મેળવી શકાય છે આવો અધિકારી માણસ જાણી જોઈને ડોઈ પણ જીવને દુખ આપતો નથી પોતાની સ્થિતિના પ્રમાણમા બ્યારે જાણીને જીવોને ઉપદ્રવ કરવાનો સમય આવે છે ત્યાં દુ ખાતા દિલથી તે તરફ વળે છે, પણ તરત જ પશ્ચાત્તાપ અને ક્ષમાથી પોતે નિગ્પગથી જાની જાય છે અધિકારીઓ મનથી પણ ડોઈ પ્રાણીને પીડા આપતા નથી સર્વ જીવોના સુખના અભિલાષી હોય છે જોજી જીવો તરફથી પોતાને થતી બનકગતો અને દુ ખો માટે તુરત જ ક્ષમા આપી દે છે ડોઈ પણ પ્રાણી ઉપર દ્વેષ

રાખતા નથી, માટે પ્રાણીમાત્રને નિરપરાધી બનતા શીખવાની ઘણી જ જરૂરત છે. નિરપરાધી બનવા માટે સમ્યગ્ જ્ઞાન મેળવી વસ્તુસ્થિતિ બાણવી જોઈએ. તેમજ અપરાધી બનવાના પ્રસંગોમાં સમ્યગ્ જ્ઞાનનો સારી રીતે ઉપયોગ થવો જોઈએ તો જ આપણે ક્ષમાને સફળ બનવાની આત્મવિકાસ સાધી શકીએ છીએ. નહિ તો આવી ક્ષમાથી તો આપણને દંભ સેવ્યાનું જ ફળ મળી શકે છે. માનવજાતની ક્ષમાઓમાં તો આપણે કેવળ દંભ જ સેવીએ છીએ. જ્ઞાને ક્ષમા માગી અને કાલે કામ પડે તો તેનું કાસળ કાઢવા આપણે તૈયાર થઈએ છીએ અને ક્ષમા માગતી વખતે પણ આપણું ધ્યેય કેવળ પ્રથા જ બાળવવાનું હોય છે. હૃદયશુદ્ધિ કે અસેદલાવ હોતો નથી.

જેઓ પોતાના આત્મા ઉપર દયા રાખતા શીખ્યા જ નથી તેઓ બીજાઓ ઉપર દયા નાખી શકતા નથી. નિર્દયતાથી કરેલા અપરાધની માફી કેવી? તેમ છતાં નિર્દયતાથી કરેલા અપરાધની પણ માફી મળી શકે છે, અર્થાત્ દુર્ગતિમાં જવાની સબ લોગવવી પડતી નથી. પણ તે કેવી રીતે? ચિલાતીપુત્રની જેમ કરીએ અથવા અર્જુનમાલીની જેમ કરીએ તો તો ય વેરી બનેલા તો વેર લેવાના જ. જેમ કોઈ પિતા પોતાના પુત્રને જ પોતાનો સ્વાર્થ બગડવાથી ક્રોધાંધ બનીને માર મારે છે, અને તે મરી જાય પછી તેના પિતાની કેવી દશા થાય? તેના હૃદયમાં આ કૃત્ય માટે પશ્ચાત્તાપ, દુઃખ અને શોક કેટલો થાય? યાય છે કોઈને ક્ષમા માંગતાં—ચોરાશી લાખ યોનિના જીવોને ખમાવતાં એટલો પશ્ચાત્તાપ,

હું ખ કે ચોક ? માટે જ નિરપરાધી જનવાની અત્યંત આવશ્યકતા છે જ. અને તેમ જોઈ અપરાધે અને વધુ લાભે જાનવશુવન વ્યતીત કરવું, કારણ કે જે ઉચ્ચ પરિણામથી આપણે અપગ્રાધ કરીએ છીએ, તેટલા જ ઉચ્ચ શુભ પરિણામ નિરપરાધી જનવા ક્ષમા માગતી વખતે હોતા નથી-કદા ન ! માટે મુખના અર્થીએ કુદ્ર સ્વાર્થો જતા કરીને વ-પણા શ્રેય માટે દ્યાર્દ્ર હૃદયે જૂના અપગ્રાધીની ક્ષમા આપવી (સહન કરવું) અને નવા અપરાધો ન કરવા

નિરાશામાં મુકિત.

૬૨

માનવ જીવનનો લોકતા અને માનવદેહમાં વસનારો આત્મા સુખ, શાંતિ, આનંદ અને નિર્દોષતાનો ઇચ્છુક હોમેશાં જાન્યો રહે છે અને તેને મેળવવા નિરંતર પ્રયત્ન કરે છે. મુખ એટલે આરોગ્યતા-અશાતા વેદનીયનો અભાવ. શાંતિ એટલે ચિત્તની નિર્વિષકસ્તા-કલેશનો અભાવ-મોહનીયનો ઉપશમભાવ. આનંદ એટલે નિર્મળ જ્ઞાન-વસ્તુનું યથાર્થ જાણવું-દર્શનમોહનીયગર્ભિત જ્ઞાનાવરણીયનો ક્ષયોપશમ અને નિર્દોષતા એટલે અપુનર્જન્મતા-અપુનરાવૃત્તિ પદની પ્રાપ્તિ-આયુષ્ય કર્મનો અપુનર્જન્મ ધકપણે સર્વથા અભાવ વિચાર કરતાં સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે કે કર્મોધીનપણું આત્માને માટે અત્યંત અનિષ્ટ કરવાવાળું છે. કર્મ અટકાવણે આત્માના સુખ, શાંતિ અને આનંદાદિ ઈષ્ટ પદાર્થો પર પ્રહાર કર્યો જાય છે, જેથી કરીને આત્મા સુખાદિ વસ્તુઓથી નજાજો રહે છે.

કર્મની આધીનતા-કર્મની શુભામી અજ્ઞાની આત્માને પ્રિય લાગે છે; કારણ કે અજ્ઞાની આત્માને અનાદિ કાળના અભ્યાસને લઈને કર્મજન્ય સુખની જ અભિરુચિ હોય છે અને તેથી કરીને જ જડ જગતની ક્ષણિક સુંદરતા જોઈને

તેને પ્રાપ્ત નવા પુન્યકર્મનો ઉપાસક બને છે, પણ કર્મ માત્રના મહારક બનતો નથી અને પશ્ચિમામે કર્મની પર નિર્ભરતાથી મુક્ત થવાને બદલે વધુ ને વધુ બદ્ધ થતો જાય છે. જ્યારે જીને તે નિરતર કર્મનો દાસ બનતો રહે છે.

મોના મોત પ્રતી વગી દુ બના દગિયામા દૂમેલુ જગત ગુપ્તરૂપિ માટે શક્ષા મારી રહ્યું છે, દુ અમર્ણિત દુ અ પૃથ્વી સુખમા નાપ માની કિમતી માનવજીવન ખોટું રહ્યું છે, પણ જ્ઞાનાવહનીયનો અત લાભ્યા મિવાય સુખ કયાથી? ના ન અજ્ઞાતાનો અત જીવ માત્રને જ્ઞાતા પહોંચકયા સિવાય કયાથી? ધન બાગ, બગલા, કુટુંબ પરિવાર, મપત્તિ આદિ જ્ઞાતા સિવાય બધુંયે નગમુ જ્ઞાતા તથા મરણાના અત મિવાય, અર્થાત્ વેદનીય મર્મના ક્ષય મિવાય મારી બન જાવતી જ્ઞાતા કયાથી?

દ્રવ્ય આરાગ્યતા તો અનતી વખત મળી, જ્ઞાતાવેદનીય 1 ઘણી વખત લોગવી પણ ભાવ આરાગ્યતા વેદનીય મર્મના અભાવરૂપ આત્માએ આજ સુધીમા પ્રાપ્ત કરી નથી અને તેથી પ્રતીને જ આત્માના મુખની દરિદ્રતા ટળી નથી. બદનાની આશા રાખ્યા વગર જીવને જ્ઞાતા આપનાર, ભાવ આરાગ્યતા મેળવી શકે છે અને આશાવાદી દ્રવ્ય આરાગ્યતા મેળવે છે જનત આશાવાદી છે, એટલે જ અતે નિગમ બને છે આશાવાદીની નિગમ આત્મવિકાસ કવ્વાની હોય છે નિરાશા તો જ વૈરાગ્ય ભાવ છે આ નિરાશા જ્ઞાનપૂર્વક અને અજ્ઞાનપૂર્વક હોય છે.

જ્ઞાનપૂર્વક નિરાશા વસ્તુના યથાર્થ જ્ઞાનથી થાય છે અને અજ્ઞાનપૂર્વક નિગશા ઇચ્છિત પૌદ્ગલિક વસ્તુ ન મળવાથી થાય છે અજ્ઞાનજનિત નિરાશા અને જ્ઞાનજન્ય નિગશા બન્ને વૈરાગ્ય ભાવના છે

અજ્ઞાનજન્ય નિગશા હુ ખગર્ભિત વૈરાગ્ય અને જ્ઞાનજન્ય નિગશા જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્ય કહેવાય છે બન્ને પ્રકારના વૈરાગ્યને અજો ત્યાગ પણ હુ ખગર્ભિત અને જ્ઞાનગર્ભિત એમ બે પ્રકારના હોય છે હુ ખગર્ભિત વૈરાગ્યથી કરવામા આવતો ત્યાગ આશાગર્ભિત હોય છે અને તે જડાસક્ત છવોમા પરિવર્તન પામતો નથી, કાંણુ કે પૌદ્ગલિક સુખોની ઇચ્છા હોવા છતાં ન મળવાથી નિરાશ બનીને ભાવીમા મેળવવાની આશાથી કરવામા આવે છે, જેથી કરીને પુન્ય પ્રાપ્ત કરીને પોતાની આશા મક્ષણ કરે છે હુ ખગર્ભિત વૈરાગ્યજન્ય ત્યાગ ધર્મ અગીકાં કંવાવાળાને જો મોહનીય કર્મનો ક્ષયોપગમ થઈ જાય અને જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય તો તે હુ ખગર્ભિત વૈરાગ્ય જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્ય પણ વર્ધ શકે છે. અને જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્યજન્ય ત્યાગથી આત્મવિકાસ પણ કરી શકે છે ક્ષણિક, અનિત્ય, અસાગ્ર આદિ વસ્તુના યથાર્થ જ્ઞાનથી થવાવાળી નિગશા, સાચો જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્ય છે આ નિગશા આશાજન્ય નિરાશા ન હોવાથી આત્મવિકાસની અશક્ત છે યથાર્થ આત્મસ્વરૂપનો અશ છે આ નિરાશા સર્વ કર્મનો સંહાર કરી આત્માને સંપૂર્ણતયા સ્વતંત્ર બનાવવાવાળી છે અને તે નિગશાજન્ય નિરાશા હોવાથી આત્મ સ્વરૂપ વિગ્રહભાવને જ કહેવામા આવે છે

જગતનો આશાવાદ એટલે મોહનું આશ્રય. મોહની સત્તા પરિવર્તનશીલ મંસારનો કોઈપણ સભ્ય જ્યાં મુખી આશાનો આશ્રિત છે ત્યાં મુખી મોહના નિયમનું લેશ માત્ર પણ ઉલ્લંઘન કરી શકતો નથી, કારણ કે ઉલ્લંઘન કરવાથી મોહનીયની કઠિનમાં કઠિન ગિજ્ઞાનું પાત્ર બને છે જે મધ્ય મગજ બની આશામુક્ત થાય છે અને મોહના નિયમનું ઉલ્લંઘન કરીને જાંડ ઉઠાવે છે તેને પ્રથમ તો મોહ તરફથી અનેક પ્રકારની ચાતનાઓ ભોગવવી પડે છે, પરંતુ આશામુક્ત હોવાથી પતિગ્રામે મોહ ઉપર વિજય મેળવી ન પૂર્ણ આત્મશક્તિનો વિકાસ કરી શકે છે, જેથી કરીને સાચી સુખશાંતિ અને આનંદનો ભોજના બને છે આશાનો આશ્રિત કોઈ પણ કાળે મોહ ઉપર વિજય મેળવી શકતો નથી, કારણ કે જેની આશા કરવામાં આવે છે તે વસ્તુ જડનો વિચાર છે અને આશા મોહનો વિકાસ છે. જાને જડ હોવાથી અને જડ વસ્તુઓની પ્રાપ્તિ કર્મધીન હોવાથી આત્માને નિરતર જડની સેવા કળી પડે છે. જ્યાં મુખી આત્મા સેવક છે ત્યાં મુખી નિર્જાતાના અંગે કર્મ ઉપર વિજય મેળવવો ઘણો જ કઠિન છે, માટે જ મોહકર્મ ઉપર વિજય મેળવનારે જડ તથા જડના વિકારો પાસેથી મુખ આદિની આશાથી સર્વથા રહિત થવું જોઈએ.

જડ સંસ્કારથી નિગ્રહ રહેનાર જ શાંતિ મેળવી શકે છે ચિત્તની શાંતિ નિર્વિકલ્પતાની ઉત્પાદક નિરાશા જ છે. આશા-બદ્ધ આત્માના ચિત્તમા જડ સંસારના પદાર્થોમાં ઇષ્ટ અનિષ્ટની ભાવના હોવાથી અનેક પ્રકારના સંકલ્પવિકલ્પરૂપ

તરંગોનું ઉત્થાન નિરંતર થયા જ કરે છે કે જેને અસમાધિ-
અશાંતિ કહેવામાં આવે છે. જ્યાં સુધી આશાનું વાવાઝોડું
શાંત થાય નહિ ત્યાં સુધી સંકલ્પવિકલ્પની તરંગોમાં સ્થિ-
રતા આપી શકતી નથી. અને જ્યાં સુધી સંકલ્પની તરંગોમાં
અસ્થિરતા છે ત્યાં સુધી શાંતિ કે સમાધિ નથી—ત્યાં સુધી
આનંદસ્વરૂપ આત્મા નિર્દોષ-નિર્વિકાર બની શકતો નથી.
નિર્દોષ બન્યા સિવાય આત્માને પૂર્ણ સ્વતંત્રતા મળી શકતી
નથી. પૂર્ણ સ્વતંત્ર બન્યા સિવાય અપુનરાવૃત્તિ સ્થાન હોઈ
શકતું નથી અને ભવબ્રમણ ટળી શકતું નથી.

સાધન ધર્મ નથી.

સંસારવાસી જીવો ઉપર મોહનીયના રાગ અને દ્વેષ
બંને દુઃખોએ એટલી બધી સત્તા જમાવી છે કે જેને જોઈને
ઉપશમભાવવાળા પણ આશ્ચર્ય પામે છે. મને વિચાર કરતાં
હવે સમજાતું નથી કે સંસારવાસીઓ ધર્મના નામે આપ-
મમાં દેવ તથા વૈરવિરોધનો આદર શા માટે કરતા હશે ?
એકબીજાને અજાણ્યામણા તથા અગ્રિય કેમ લાગતા હશે ?
જીવમાત્ર એક જ ધર્મવાળા છે. કોઈનો પણ ધર્મ જુદો નથી.
જુદા ધર્મવાળું તો જડ છે અને તે જ વિધર્મી છે, તો
પછી જીવો ધર્મમાં શા માટે ભેદ પાડતા હશે ?

અજ્ઞાન માણસ તો પરમાત્માના માણસોને લઈને જુદા
જુદા ધર્મ સ્થાપન કરે છે. અમુક વૈષ્ણવધર્મી છે. અમુક
શિવધર્મી છે અમુક જિનધર્મી છે. પરમાત્માના નામોને
લઈને આત્મધર્મમાં કેવી રીતે ભેદ પાડ્યા તે જ આશ્ચર્ય-
જનક છે.

ખરું જોતા તો આત્મધર્મમા કોઈ પણ પ્રકારનો ભેદ નથી અનેક આકૃતિ તથા પ્રકૃતિમા જણાતા શુભમાત્ર સ્વરૂપે એક સરખા જ છે ગમે તે દેહમા શુભો કેમ ન ગ્રહેતા હોય પણ જ્ઞાનદર્શન તથા પ્રદેશમા જરાય ભેદ નથી આત્મધર્મમા અભેદદૃષ્ટિ યથા મિવાય નગદ્વેષ ઓછા થતા નથી અને રાગદ્વેષ ઓછા થયા મિવાય આત્મવિકાસ થતો નથી ગદ્યાય પોતાને સમ્યક્દૃષ્ટિ માને, પણ વાન્તવિકે સ્વ રૂપમા અભેદદૃષ્ટિ યથા મિવાય મમ્યકત્વ કયાવી? આત્મ ધર્મમા ભેદબુદ્ધિ અને જડધર્મમા અભેદબુદ્ધિ તે કોઈ સમ્યક્ત્વ નહીં શકાય? અને જ્યાં મમ્યકત્વ નથી ત્યાં જ્ઞાન કયાથી હોય? અને જ્ઞાન વગર વિજ્ઞાન કયાથી?

માધનને ધર્મ માનનારાઓ માધનને દૃષ્ટિમા ગણીને આ મધર્મમા ભેદ પાડ છે પણ માધન માત્ર જડ છે તે સાધ્ય ચૈતન્યના ધર્મમા કેવી રીતે ભેદ પાડી શકે? નામ, સ્થાપના, પુસ્તક, માળા, દેહક્રિયા, ભેષ ગદ્યાય જડ તે જ્ઞાનદર્શનચારિત્ર ધર્મમા પન્વિર્તન કેવી રીતે કરી શકે? અનાદિ કાળથી આત્માના પ્રદેશોમા ઓતપ્રોત થઈને ગ્રહેલું કર્મ-જડ આત્મધર્મમા પન્વિર્તન કરી શકે નથી, તો પછી કોઈક વખત જ મળધના આવના જડ આત્મધર્મને તે કેવી રીતે ફેરવી શકે?

સામું કપડાના તાતણા ઉપર ગ્રહેલા મેવને દૂર કરી શકે, પણ તાતણાઓને લાવ, પીગા કે કાળા ન બનાવી શકે જડ સાધનો આત્મપ્રદેશ ઉપર ગ્રહેલા કર્મ-જડને

ખસેડી શકે પણ આત્મપ્રદેશોને જ્ઞાનદર્શનની તારતમ્યતા કે વર્ણુ, ગંધ, રસ, સ્પર્શવાળા ન બનાવી શકે. અજ્ઞાનતાથી જડ સાધનોને વળગી રહી વેરવિરોધનો આશ્રિત બની આત્મધર્મમાં લેદહદિ રાખનાર આત્મદ્રોહી હોવાથી આત્મવિકાસનો અનધિકારી છે.

મનુષ્ય માત્ર જાણે છે કે માણસ અન્ન ખાઈને જીવે છે. માણસને જીવવાનું સાધન અન્નપાણી છે, છતાં કોઈ માટી તથા પથરા જેવી વસ્તુને ખોરાક તરીકે વાપરી જીવવાનું સાધન બનાવે તો તે સર્વથા અનુચિત સાધન કહી શકાય. અને જીવવાને માટે કોઈ પણ માણસ તેનો ઉપયોગ ન કરે તો પછી આત્મવિકાસનાં સાધન સમ્યક્ જ્ઞાન, સમતા, શાંતિ, સમભાવ, વૈરાગ્ય, ત્યાગ આદિ હોવા છતાં કોઈ રાગ, દ્વેષ, વૈર, વિરોધ, અદેખાઈ, અસહિષ્ણતા, ઘૃણા, તિરસ્કાર, નિર્દયતા આદિને આત્મધર્મના વિકાસનાં સાધન બતાવે તો તે હાલ્લા અને જ્ઞાની પુરુષો કેવી રીતે માની શકે? અને આત્મવિકાસ માટે કેવી રીતે જ્ઞાન ભૂલી તન્મય બને? વસ્તુ માત્રનું અસ્તિત્વ હયાતી-હોવાપણું ધર્મને અવલંબીને રહેલું છે. સાકર મીડી, ઠરિયાતું કડવું, મીઠું ખાકું. આત્મા જ્ઞાનદર્શનવાળો, જડ વર્ણુ, ગંધ, રસાદિવાળું ઇત્યાદિ વસ્તુઓના ધર્મનું ખંડન-નાશ કરવા અનાદિ કાળથી અત્યાર સુધીમાં થઈ ગયેલી સમર્થ વ્યક્તિઓમાંથી કોઈ પણ સમર્થ થયું નથી, થશે પણ નહિ અને હયાત પણ નથી કે જે ધર્મનું ખંડન કરી શકે. સમજાતું નથી કે અત્યારે મનુષ્યો એકબીજાના ધર્મનું ખંડન કેવી રીતે

કરતા હશે ? ધર્મનું ખડન કરવા જતા આત્માના પોતાના ધર્મને ઢાકી દેવા ગાઢ કર્મના પડદાઓ ઝનાવી સમ્યગ્ જ્ઞાનદર્શનાદિને ઢાકી રહ્યા છે

સાધનોનું પણ ખડન થઈ શકતું નથી, કારણ કે સાધના પણ પોતાના જ સ્વરૂપમા જોવાના સાધન પણ વસ્તુ ૭ અને તે કથન માત્રથી નાશ થઈ શકતું નથી સાધનોના ઉપયોગનું જો ખડન નહિ પણ સાધનની માધ્ય પ્રત્યેની અનુકૂળતા-પ્રતિકૂળતાનો વિચાર કરતા હોય તો ઠીક અશે ઉચિત ગણાય, પણ ત્યાં કદાચહ, મિથ્યા જ્ઞાન, મિથ્યા અભિમાન, ગગ દ્વેષ, વૈ-વિરોધ, ધૃષ્ટાદિને અવકાશ જ નથી. જ્યાં આ વસ્તુઓ છે ત્યાં વિચાર નથી પણ વિવાદ જ છે અને જ્યાં વિવાદ છે ત્યાં વિકાસ જ નહિ પણ વિનાશ તિરોભાવ જ છે

પોતાનું માનેશુ (મન્ય) માયું મનાવવા બુદ્ધિનો દુરુપયોગ કરી કુચ્છિતઓનો આશ્રય લેા અથવા તો પ્રમાણિક પુરુષોના વચનોને પોતાના વિચારોમા જણાવેા, કોઈ રીતે વસ્તુનું ખડન કરી શકવાના નથી તેમજ અથ કે વિકાસ પણ કરી શકવાના નથી વિકાસના વિરોધી મિથ્યા જ્ઞાનાદિનો આશ્રય લઈને અને અજ્ઞાનવશ થઈને ખોટી પ્રસિદ્ધિ તથા મોટાઈ મેળવવા સાધનોના ખડન-મડનમા જિતગ્નાર અજ્ઞાની છવોધી પોતાનો સ્વાર્થ માધી ગડે ખરા, પણ જ્ઞાની પુરુષોની દષ્ટિમા તો તેઓ દયાના જ પાત્ર છે

વિચારશ્રેણી

૬૩

પૂરમાત્માના અપરાધીની સજા ઘડવાનો તમને હક નથી, છતાં તમે સજા ઘડવાનું સાહમ કર્યો તો તમારા સકંપ પ્રમાણે તમારે સજા લોગવવી પડશે પ્રભુના અપરાધીની સજા પ્રભુના નિયમ પ્રમાણે તેને થશે જ, માટે તમારે તેની ચિંતા કરવાની આવશ્યકતા નથી અને તમારા અપરાધીની સજા પણ તમારે ઘડવી નહિ, નહિ તો તે પણ તમારે લોગવવી પડશે, કારણ કે તમારા વાક વગર કનડે તે પગમાત્માનો ગુન્હેગાર છે આ જાનને પ્રકારના ગુન્હેગારોની સજા ઘડવાને માટે પ્રભુએ તમને આજ્ઞા આપી નથી, માટે પ્રભુની આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કર્યો નહીં

કાઠવથી ખરડાયલું વસ્ત્ર કાઠવથી સાફ થાય નહીં, પણ પાણીથી સ્વચ્છ જાનીને સ્વેત થાય છે, તેવી રીતે દોષોથી દોષો દૂર થાય નહીં પણ ગુણોથી દોષો દૂર થાય છે અર્થાત્ ધૃત્યા, દ્રેપ, અમહિષ્ણુતા આદિ દોષોથી કલકિત માનવી બીજામાં નેહા દોષો દૂર કરીને ગુણ જનાવી શકે નહિ, પણ મનજનતા, હિતૈષિતા આદિ સદ્ગુણોથી વાસિત માનવી જ બીજાને દોષમુક્ત જનાવીને સદ્ગુણોનો આરોપ કરી શકે છે

ખીજના અવશુષ્ક કે અહિતકરસૂચક પ્રવૃત્તિ બેઠને અણગમો કે તિરસ્કાર થવો તે દોષ છે અને દયા તથા ગેમવી હિતમુદ્ધિ થવી તે ગુણ છે જનનામા ખીજના દોષોનું વર્જન કરી સત્તાપ માનનાર દુર્જન છે અને ગુણ ગાઈને પુરી થનાર નજરન છે

જે પાતાના હૃદયનો અનુવાદ ન કરી ગકે તે ખીજના હૃદયના અનુવાદનો અનુવાદ કેવી રીતે કરી શકે ?

મારા સાન અનુભવી મહાપુરુષો જ્ઞેતા આવ્યા છે કે મમાર એક પ્રકારની નાટ્યશાળા છે અને તેમા પ્રાણીમાત્ર પાત્રો-એક્ટરો કે તે પોતપોતાનું નાટક ભજવી ગયા છે આ નાટ્યશાળામા નાટક કરનારાઓનો વ્યવસ્થાપક-મેનેજર મોહનીય કર્મ છે આ પ્રમાણે કહેવાય છે, વચાય છે અને ઉપદેશાય કે આ વાત અનુભવસિદ્ધ-તદ્વત સાચી જ છે, જેમકે, ઘાચી મોચી, તરંગાળો, મુમંક્ષુમાન, બ્રાહ્મણ, કુલાર, કોળી, વાણીયો, ઢેઠ, વાઘરી બધાએ ભેગા થઈને એક મહત્ત્વ-નાટક કપની જીભી ઠરી છે પછી ભર્તૃહરિ આદિ રાજા મહારાજાઓનું નાટક ભજવે છે તેમા પિતા, પુત્ર, સ્ત્રી, પુત્રી, બહેન, માતા, કાકો, ભત્રીજો, શત્રુ, મિત્ર આદિ સળ ધોધી ભેડાઈ જાય છે, અને એવા પ્રકારના ભાવો જાણવી ગતાવે છે કે જેનાથી જોનાર ઉપર આરામા સારી અગર થાય છે બાણે સાચા જ સળ ધીઓ હોય તેવું જણાય છે, પણ નાટક પૂરું થાય એટલે બધાય પોતપોતાના વંશો કાઢી નાખીને કિનારે મૂકે કે તરત જ પાછા મોચીનો મોચી

અને ઘાળીનો ઘાળી, પાછા હતા તે રૂપમાં ફેરવાઈ જાય છે અને માતા, પિતા, પુત્ર આદિના સબધ જેવું ડગુએ ગ્રહિત નથી.

નાટકના જુદા જુદા ખેલોમાં એકમાં માતા હોય તે ખીજામાં સ્ત્રી, અને સ્ત્રી જની હોય તે માતા અથવા માતા હોય તે પિતા અને પિતા હોય તે સ્ત્રી થાય છે અર્થાત્ જુદા ખેલમાં મ મધો ફેરવાઈ જાય છે તેમ સમારના સબધોની પણ એવી જ સ્થિતિ છે.

પોતાને ગમે તે ખીજાને મનાવવું છે, પણ ખીજાને ગમે તે સાચું પણ પોતે માનવું નથી આ તે કેવો ન્યાય !

અજાની ધાળજને ફેરવવાવાને તો માટીના કેરી, નારંગી, મોચળી, દાડમ, ડેળા, સતરા, જામફળ વિગેરે કળો દેખા હશે તો ચાલશે પણ સ્ત્રી પુરુષોને મારે તો સાચા કળો મેળવ્યા વગર નહિ ચાલે.

કાંઈક આત્મિક શક્તિ મેળવી હોય તો સ્વામી જનીને ખીજાનું શ્રેય કરો, નહિ તો સેવક જનીને ખીજાનું શ્રેય કરો, જાણે દશામાં સ્વાર્થરહિત એકાત હિતજુદિ હોવી જોઈએ.

ખીજાની તરફથી હાસી, તિરસ્કાર, અણગમો કે અપમાન વિગેરેનો ભય ન રાખીને હૃદયની સરળતાપૂર્વક તમને ગમતું હોય તે કહો અને કરો. જો તમે ભૂલતા હોશો તો તમને ખીજા સુધારશે અને સાચું હશે તો સ્વીકારશે.

શુ સુધારવું છે તે નક્કી કરો, અને પોતે સુધાર્યા પછી જ ખીજાને સુધારવા પ્રયાસ કરો.

સાચી રીતે જોળખી શકતી નથી. કેટલાક તો કેવળ નિદ્રાને જ પ્રમાદ તરીકે જોળખે છે. જો કે નિદ્રામાં પ્રમાદનું સંપૂર્ણ સ્વરૂપ આવી જાય છે તો પણ જનતા જે નિદ્રાને ઉદ્દેશીને પ્રમાદ તરીકે જોળખે છે તે નિદ્રાનું અપૂર્ણ સ્વરૂપ હોવાથી પ્રમાદ માચી રીતે જોળખાતો નથી. માનવજાત નમજી શકે તેવી પ્રમાદની સાદી વ્યાખ્યા ભૂલ થાય છે અથવા પ્રમાદ એટલે ભૂલ. જે ભૂલ છે તે પ્રમાદી કહેવાય છે. મનુષ્યના જે જીવો આ લોક અને પરલોક સંબંધી દુઃખ વહી રહ્યા છે અને આપત્તિ-વિપત્તિ લોગવી ગયા છે તે ગંધુચ ભૂલનું જ પરિણામ છે. ચિંતા, શોક, આધિ-વ્યાધિ, દુઃખિતા, કલેશ, જન્મ, જરા, મરણ વિગેરે જે કાંઈ જીવો અનુભવે છે તેનું મુખ્ય કારણ પોતાની ભૂલ જ છે. જ્યારે માનવી કોઈપણ પ્રકારના લાભને ઉદ્દેશીને કોઈપણ પ્રવૃત્તિ કરે છે અને નિષ્ફળતા મેળવે છે ત્યારે કહેનાર કહે છે કે-તમે ભૂલ્યા. આમ નહીં પણ આમ કર્યું હોત તો તમને ધાર્યો લાભ મળત. કોઈ મેઠા પર જવા દાદર ચઢતાં હોઠા પડે તો કહેશે કે તમે પગથિયું ભૂલ્યા; કોઈ ગામ જવા નીકળે અને દિશા ભલેલાતાં કોઈ મુઠાફરને ગામનું અંતર પૂછે તો કહેશે કે તમે માર્ગ ભૂલ્યા; વેપાર કરતાં ખોટ આવી તો વેપાર કરતાં ભૂલ્યા, કોઈને પંસા આપતાં વધારે આપી દીધા તો ગણુતાં ભૂલ્યા; કોઈને ગાળ દીધી ને તમાચા ખાધો તો ભૂલ્યા. આવી ભૂલોને કેટલાક પ્રમાદ થયો એમ પણ કહે છે. આ પ્રમાણે બાહ્ય વ્યવહારમાં જ્યાં આપત્તિ-વિપત્તિ અથવા તો પ્રતિકૂળતા અનુ-

ભવવાના પ્રમગ્નો ઉપસ્થિત થાય છે ત્યાં ભૂલ-પ્રમાદને કારણે
ખતાવવામા આવે છે, પણ જ્યાં સુખ-સંપત્તિ અને અનુ-
કૂળતા અનુભવાય છે ત્યાં ભૂલ કહેવાતી નથી.

જેમ કૃત્રિમ શુવનની બાધક અને ઘાતક પ્રવૃત્તિ તથા
માન્યતાઓ ભૂલ-પ્રમાદ તરીકે ઓળખાય છે તેમ નૈસર્ગિક
શુવનની પણ ઘાતક અને બાધક પ્રવૃત્તિઓ તથા માન્યતાઓને
સર્વજ્ઞના નિદ્ધાતમા પ્રમાદ તરીકે ઓળખાવી છે, અને તે
અનાદિકાળની શુવની એક પ્રકારની ભૂલ છે, તેનું મૂળ
કારણ મિથ્યાજ્ઞાન-મિથ્યાત્વ છે મધ-વિષય આદિ પ્રમાદના
સહાયક-ઉત્પાદક-પ્રવર્તક છે, શુવ ભૂલતો આવ્યો છે તેની
ભૂલના પોષક છે માનવામા અને વર્તવામા જે નિરતર ભૂલ
ઝરે છે તેને દુનિયા મૂઢ કહે છે તેમ માનવામા અને વર્ત-
વામા અનાદિ કાળથી ભૂલ કરનાર શુવો સર્વજ્ઞની દૃષ્ટિમા
મિથ્યાદૃષ્ટિ અજ્ઞાની તરીકે ઓળખાય છે અને તેઓ નિર-
તર નૈસર્ગિક શુવન સુખ, આનંદ વિગેરે પોતાની સાચી
સંપત્તિ ખોઈ રહ્યા છે તેમજ અનેક પ્રકારની આપત્તિ-વિપત્તિ
તથા દુખોને સહન કરી રહ્યા છે

પીતળને નોતું માની ઘરેણા ઘડાવનારને બાણ પુરુષો
ભૂલવાનું બતાવે છે તેમ દુખને સુખ માની તેને મેળવવા
પ્રયાસ કરનારની જ્ઞાની પુરુષો ભૂલ જ કાઢે છે અર્થાત્ પોતાના
મકેતોમા પ્રમાદી કહે છે પોતાના ધર્મને છોડી કંઈને જડના
ધર્મોનો આદર કરનાર મોટી ભૂલ ઝરે છે જડના ધર્મને
આનંદ તથા સુખસ્વરૂપ માનવા તે સૌથી મોટી ભૂલ-પ્રમાદ

કહેવાય. જે પ્રમાદી છે તેના આત્મા ઉપર શબ્દોદિ જડના ધર્મોની ઘણી જ અસર થયા કરે છે; કારણ કે તેની માન્યતા જ બુલભરેલી છે, આંખ તથા કાનના વિષયમાં આસક્ત પ્રમાદી આનંદ અને સુખ મેળવવા આત્મગુણઘાતક પ્રવૃત્તિમાં અન્ય અણુજાણુને ધાર્મિક પ્રવૃત્તિ બતાવી પ્રેરનાર મહાપ્રમાદી છે અને તે સોમલને સાકર માની તેનાથી મધુરું મિષ્ટાન્ન ખાને છે એમ જીજ્ઞાસે સમજાવી મિષ્ટાન્ન ખાનાવવા પ્રેરણા કરનાર જેટલી ભૂલ કરે છે તેના કરતા અનંતગણી ભૂલ કરે છે. કારણ કે સોમલને સાકર માની ઉપયોગ કરનાર કરાવનાર ખાંને માત્ર દેહને છોડે છે, ત્યારે જડ ધર્મમાં આનંદ માનનારા જ્ઞાનદર્શનાદિ પોતાની સાચી સંપત્તિ ખોઈને અનંતા જન્મ-મરણ કરે છે.

જ્યાં પ્રમાદ છે ત્યાં ધર્મ નથી અને જ્યાં ધર્મ છે ત્યાં પ્રમાદ નથી. જે આત્મા પોતાને ભૂલે છે તે પ્રમાદી કહેવાય છે, અને જે જોખાણે છે તે અપ્રમાદી કહેવાય છે. અને તે જ ધર્મી કહેવાય છે; કારણ કે અપ્રમત્ત દશામાં વાસ્તવિક ધર્મ છે. અહ્યસ જીવોએ માની લીધેલા સુખ-આનંદ પોતાને ભૂલ્યા સિવાય મળી શકતાં નથી; કારણ કે પૌદ્ગલિક સુખ-આનંદ ભૂલવું પરિણામ છે, અને એટલા માટે જ અંતમાં આપત્તિ-વિપત્તિના રૂપમાં પરિણત થઈ જાય છે, જેને લઈને જીવો જન્મ-મરણનાં દુઃખો ભોગવે છે. ઈદ્રિયો સાથે અનુકૂળ પુદ્ગલોના સંયોગમાં સુખ માનવું અને પ્રતિકૂળ સંયોગોમાં દુઃખ માનવું અર્થાત્ ઈદ્રિય અને પદાર્થ ખાંને જડના સંયોગ-વિયોગમાં સુખ-દુઃખની શ્રદ્ધા

રાખવી તે પ્રમાદ-ભૂલ નહીં તેા જીવનું શું હોઈ શકે ?
આવી ભૂલો કરનાર આત્મા પોતાના સમ્યગ્દર્શનાદિ ગુણોનો
વિકાસ કરી શકતો નથી.

પુન્ય કર્મ કે જે શુભ આશ્રય કહેવાય છે તેને પોદ-
ગલિક સુખની દૃષ્ટિથી ઉપાદેય માનનાર બહુ જ ભૂલે છે.
કારણ કે જ્યાં સુધી જડ વસ્તુમાં ઉપાદેય બુદ્ધિ છે ત્યાં
સુધી ચૈતન્ય ધર્મમાં હેય બુદ્ધિ રહેવાની જ. જડના ધર્મને
અત્યંત આદર તે જ કરે છે કે જે પોતાના ધર્મને ભૂલે
છે. જે પોતાને ભૂલે છે તે દરેક પ્રવૃત્તિમાં ભૂલવાનો જ.
આવી મોટી ભૂલ કરનાર મહાપ્રમાદી જ્ઞાનીની પંક્તિમાં
ભળી શકતો નથી. વીતરાગના વચનોથી જેટલું વિરુદ્ધ
માનવું અને વર્તવું છે તેટલું ભૂલભરેલું છે. જે પ્રવૃત્તિ
અને પરિણામ વિષયના પોષક હોઈને મનગમતાં હોય તો
પણ પ્રભુની આજ્ઞાના વિરોધી હોવાથી પ્રમાદનું ફળ આપનારા
છે. જ્ઞાની ભૂલે નહીં. ભૂલવું તે અજ્ઞાનનું પરિણામ છે.
મોટે જ્ઞાનીના વચન તથા વિચારોથી દરેક આત્માને સાચા
લાભ જ મળે છે; પણ વૈરવિરોધ, શોક, સંતાપ, અશાંતિ
અને કલેશ કે જે પ્રમાદના અંગ ગણાય છે તેમાંનું કશુંયે
હોતું નથી, જેથી કરીને આત્મિક ગુણની હાનિ ન થતાં
વિકાસ જ થાય છે. પ્રભુનો માર્ગ છેડી પોતાની મતિથી
ચાલનાર ભૂલ્યા સિવાય રહેતો નથી છતાં તે માનની શીઘ્ર-
વણીથી માને છે કે હું ભૂલતો જ નથી. આવી ભૂલ કરનાર
અણુજાણુ સુમુક્ષુને પણ આ પ્રભુનો માર્ગ છે એમ સમજાવી
પોતાની ભૂલના માર્ગ તરફ દોરે છે; કારણ કે તે મિથ્યાજ્ઞાનને

હૃદયને પ્રમાદસ્વરૂપ માન-મોટાઈ તથા ક્ષુદ્ર વાગ્દાનના કાળી
હોય છે કે જેને અણબત્ત મુમુક્ષુઓ પાસેથી મેળવી શકે
છે પ્રભુના માર્ગમાં વિચરનાર અપ્રમાણને જ્ઞાન દેના તોળે
નક્કા અને મુખની ઊણપ નથી અક્ષય-અખૂટ મુખ, જ્ઞાનદ
તથા હવનના લગ્નની આવી તેમની પાસે જ હોય છે
પોતે ૧ અપ્રમાણ-ભૂતમુખ હોવાથી શણવિનયન મુખ તથા
જ્ઞાનદય ૨ ૥ ૥ નથી તેમ જ પૌદ્ગલિક વસ્તુઓમાં સા ૧
નરમાની ભાવના ભુગર્ભ જવાથી મન-વિકલપરૂપ માન
સિક અથગમણી મુખ હોય છે

ભાવથી સૂતેલો જે માર્ગ ઠરે છે તે પણ જાણ્યે ભૂવ
ભરેલું જ હોય છે, ભૂત કે ભાવ નિદ્રાવાળો અણબત્ત
જ હોય છે એટલે માનુ ન જાણવાથી જાણીએ પ્રતિભા
મૂલે છે નિદ્રા અટકે ભૂત-પ્રમાદ, જેમ દ્રવ્યથી સૂતેલાને

જ્ઞાન હોતું નથી તેમ ભાવથી મૂતેલો વસ્તુને સાચી
રીત જોગણી શકતા નથી જે વસ્તુ જેવી હોય તેનાથી
અવળી રીત જોઈ છે એટલે તમા ભૂત અને અમત્તા
સત્ત્વના આરોપ રહે છે પૌદ્ગલિક વસ્તુઓમાં અદ્વિતા મુખનો
આરોપ કરે છે અને પૌદ્ગલિક વસ્તુઓના ત્યાગસ્વરૂપ
આત્મિક મુખમાં દુષ્ણનો આરોપ કરે છે જેમકે વિષયમાં
મુખ માને છે અને પ્રહાર્યમાં દુષ્ણ માને છે, આવી રીતે
વસ્તુને જાણનામાં અને માનવામાં ભાવ નિદ્રાવાળો ભૂત છે
જીવ અનાદિ કાળથી ભાવ નિદ્રામાં પડેલો હોવાથી ભૂતમાં
જ છે, તે જાગૃતિમાં આ યા મિવાય પેતા ૧ ભૂત મુધારી
શકતા નથી જાગૃતિ, અપ્રમત્ત દશા, ભૂત મુધારવી ત્રણે

એક જ આત્મસ્વરૂપને ઓળખાવનારા સંકેતો છે. સંસાર-
માં આત્માઓ અનેક વિકૃતિ સ્વરૂપવાળા જણાય છે તે
જથ્થે ભાવ નિદ્રાનું પરિણામ છે. જ્યાં સિવાય આત્માને
જોધવાની પ્રતિજ્ઞા લઈને નીકળેલા ઘણાં જીવો માર્ગ ભૂલીને
જડ જંગલમાં ભટકી રહ્યા છે. અને આત્મસ્વરૂપની દિશાથી
વિચુલ થઈ રહ્યા છે; કારણ કે અનાદિકાળની ભૂત મુધારી
નિરંતરના માર્ગની દિશા જાણ્યા સિવાય આત્માને મળી
શકાતું નથી. અને જ્ઞાનચક્ષુ ઉઘાડી જોયા વગર આત્મા
ઓળખી શકાતો નથી. જે જીવો અનાદિ કાળથી જાણેલા,
માનેલા અને ચાલેલા માર્ગને જ સાચો માની અવયાસની
પ્રજ્ઞાતાથી છોડી શકતા નથી તેમને આત્મદર્શન થવાં
ફાલેલું છે. જેમ જીવતો દરિદ્રી માણસ સ્વપ્નમાં રાજ્ય મેળવી
પોતાને સુખ-અપત્તિવાળો માને છે અને એક શામનકર્તા
તરફ પોતાને લેખે છે પણ પરિણામે તેમાંનું કશુંયે હોતું
નથી તેમ સાચી સંપત્તિના કંગાળ ભાવ નિદ્રામાં સૂતેલા
જાહારથી દેખાવમાં જથ્થે છોડી દેઈને આડકતરી રીતે રૂપાં-
તરથી છોડેલી વસ્તુઓનો ઉપયોગ કરીને પોતાને ભલે
ઉચ્ચ સુલ્લસથાનોમાં માને તેથી દાંધ વિદ્યાસીની પંક્તિમાં
લગી શકતો નથી; કારણ કે જ્યાં વગર-ભૂત મુધારી
વગર અનાદિકાળથી ચાલેલા માર્ગની દિશા જાણવાની
નથી અને તે વગર તો જથ્થે નકામું છે.

આત્મશુદ્ધિ

સુ સારમા સહુ કોઈ ચોખ્ખી વસ્તુને ચઢાય છે, ભેગ-સેગ કોઈને પણ ગમતી નથી ખાવા પીવાની વસ્તુઓ ચોખ્ખી ભેંધને લે છે, ઘી દૂધને વાપગનાર મો માગ્યુ મૂઠ્ય આપીને પણ ચોખ્ખુ શઢણ કરે છે, ઘરેણા પહેગનાર આદી-મોતુ ચોખ્ખુ લઈને ઘરેણા જનાવગવે છે માનવી ત્યાં સુધી ચોખ્ખાઈ પમદ કર છે કે કપડા પણ મેલા ગમતા નથી અને શરીરની શુદ્ધિ માટે તો પૂતી કાળજી રાજે છે. પણ સાચા જ્ઞાનના અભાવથી માનવી શુદ્ધની શુદ્ધિને વીસરી ગયો છે એટલે અશુદ્ધને શુદ્ધ ઠરવાના પ્રયત્નમા અત્યાર સુધી ફાવ્યો નથી, કારણ કે જડ વસ્તુ અશુદ્ધ સ્વરૂપ છે તે કોઈપણ કાળે શુદ્ધ અભાવવાગી થઈ શકતી નથી પણ પ્રકૃતિથી જ શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપ આત્મા વિવતીય જડ દ્રવ્યના મિશ્રણથી અશુદ્ધ થયો છે તે પોતાની પ્રકૃતિ-સ્વરૂપ શુદ્ધિને મેળવી શકે છે, પણ તે તરફ માનવીનું જરાયે લક્ષ નથી. અને જે તરફ લક્ષ છે તે જડ વસ્તુ છે અને જડ વસ્તુને જે અશુદ્ધ માનવામા આવે છે તે જડતા સર્ગથી થયેલી હોય છે, માટે અશુદ્ધને અશુદ્ધનો

અણુ આવી નથી. પ્રભુશ્રીએ અપરાધીયોના અપરાધની મારી આપીને એક સાથે બે કાર્ય સાધ્યા છે; એક તો જન્માંતરમાં કરેલા અપરાધોની સજા ભોગવીને નિરપરાધી બન્યા અને બીજું અપરાધોને ક્ષમા આપવાથી પોતે નિરપરાધી રહ્યા. નિરપરાધી હવન હવી શુદ્ધ બનવા માટે તો પ્રભુશ્રીએ મહિનાઓ સુધી આહારનો ત્યાગ કર્યો અને અપરાધી બનાવનાર મન, વચન અને કાયાના વ્યાપારોનો નિરોધ કર્યો. તેમજ અપરાધોને અટકાવવા માટે બાર વરમ સુધી અપ્રમાદી રહીને સંપૂર્ણ શુદ્ધ બનીને દેવજ્ઞાન મેળવ્યું, એક ક્ષણ પણ પ્રમાદી રહીને અપરાધને અવકાશ આપ્યો જ નથી.

મહા સુખનો ઇચ્છુક સંસારનો યાત્રી આત્મામા નવ-હવન જેવા અત્યુત્તમ તીર્થના પ્રદેશમા આવીને પણ મૂઢ ગ્હી લાય અને જ્ઞાન-દર્શન, સુખ તથા હવનની શુદ્ધિ માટે વીતગગ પ્રભુના હવનનું અનુકરણ ન કરે તો પછી કયા પ્રદેશમા જઈને કરશે ? કારણ કે મંસાગ્ના કેઈ પણ પ્રદેશમાં જાનાદિ સર્વ ગુધિનું સ્થળ જ નથી, માટે માનવ હવનમાં હવનાર આત્માએ સર્વ ગુદિ માટે ઉપરોક્ત પ્રમાણે પ્રભુ હવનના અભ્યાસી બની અનુપાલન કરવાની જરૂરત છે પ્રભુના ચાલેલાં પંથમાં આલ્યા વગર આત્મા પોતાની કેઈપણ પ્રકારની ગુદિ કરી શકતો નથી, અને તે સિવાય તો સદા સુખની ઇચ્છા રાખવી પણ નિરર્થક છે.

અશુદ્ધિને લઈને આત્માને અનંતા કાળથી જન્મ મરણ કરવાં પડે છે તે ક્ષમામય હવન હવ્યા વગર ટળી

શુદ્ધનો આરોપ કરીને તેનો ઉપયોગ કરે છે અને માને છે છે હું શુદ્ધ વસ્તુ વાપરું છું પણ જ્યાં મુખી તે પોતાને ઝોગખાન નથી ત્યાં મુખી પોતાની શુદ્ધિ મી ગમતો નથી અને પોતાના આ માને ઝોગખ્યા વગર શુદ્ધ જ્ઞાનદર્શન દિને ઉપયોગ ની શકે તો નથી માટે જ માનવીએ પોતાના આત્મા સાગી તેની શુદ્ધિ કરવાને પ્રભુશ્રીએ પોતાને ઝોગખાને માનેલી શુદ્ધિ અને તેને મેળવવા આદેશ ઉપાસના અભ્યાસી બનવું જોઈએ

ક્ષમાશ્રમપુ પ્રભુ શ્રી મહાવીરની પરમ પવિત્ર જીવનચર્યા ઉપર દૃષ્ટિપાત કરવાથી શુદ્ધિવત્તુ નાનું ગુણ્ય સમજાય છે પ્રભુ શ્રી ક્ષમાના સ્વામી-નાથ હતા પોતે ક્ષમામય જીવન દ્વારા સંપૂર્ણ શુદ્ધ બનીને શાશ્વતી ગાતિ તથા આનંદ મેળવ્યો અને તેના અભિનાયી જીવોને શુદ્ધ બનવા માટે માર્ગ દેખાવ્યો પ્રભુ જીવનના દરેક પ્રસંગમાં પોતાના આ માની પાસે ક્ષમા ચાલવાનું અને અન્ય આત્મા જોને ક્ષમા આપવાનું દૃષ્ટિજોત્સર થાય છે અને સૂક્ષ્મ શુદ્ધિથી વિચાર કરનારને યોગ્ય જ લાગશે ઠારણ કે આત્મા પાને ક્ષમા ચાલનાર અને પરને ક્ષમા આપનાર નિઃશરદી બની શકે છે અને નહીં પણ શકે છે એટલે તેને પરની પામે ક્ષમા ચાલવાની જરૂર પડેતી નથી પ્રભુશ્રી પ્રસંગે પ્રમદે અપગાધીજોને ક્ષમા આપીને પોતે નિઃપરાધી જ ગયા છે, પ્રસંગે અપરાધી બનવાના પ્રસંગો જેવા કે કુદ્ર સ્વાર્થ, પ્રધાય મદદે સત્તાના પોતે સંપૂર્ણ ત્યાગી હતા એટલે તેમને અપગાધીજોને ક્ષમા આપવામાં જાયે અડ

ગ્રણુ આવી નથી. પ્રભુશ્રીએ અપરાધીયોના અપરાધની માફી આપીને એક સાથે બે કાર્ય માધ્યા છે; એક તો જન્માંતરમાં કરેલા અપગધોની સજા ભોગવીને નિરપગધી બન્યા અને બીજું અપરાધીને ક્ષમા આપવાથી પોતે નિરપરાધી રહ્યા નિરપરાધી હવન હવી શુદ્ધ બનવા માટે તો પ્રભુશ્રીએ મહિનાઓ મુધો આહારનો ત્યાગ કર્યો અને અપરાધો બનાવનાર મન, વચન અને કાયાના વ્યાપારોનો નિરોધ કર્યો. તેમજ અપગધોને અટકાવવા માટે બાજુ વરમ મુધો અપ્રમાદી રહીને મંપૂર્ણ શુદ્ધ બનીને કેવળજ્ઞાન મેળવ્યું, એક ક્ષણ પણ પ્રમાદી રહીને અપરાધને અવકાશ આપ્યો જ નથી

મદા મુખનો ઇચ્છુક મંસારનો યાત્રી આત્મામા નવ હવન જેવા અત્યુત્તમ તીર્થના પ્રદેશમા આવીને પણ મૂઢ રહી વ્તય અને જ્ઞાન-દર્શન, સુખ તથા હવનની શુદ્ધિ માટે વીતગગ પ્રભુના હવનનું અનુકરણ ન કરે તો પછી કયા પ્રદેશમા જઈને કશું ? કાગણ કે મ મારના કોઈ પણ પ્રદેશમાં જાનાદિ મર્વ શુદ્ધિનું સ્થળ જ નથી, માટે માનવ હવનમાં હવનાર આત્માએ સર્વ શુદ્ધિ માટે ઉપરોક્ત પ્રમાણે પ્રભુ હવનના અભ્યાસી બની અનુપાલન કરવાની જરૂરત છે પ્રભુના આવેલા પંથમાં આસ્થા વગર આત્મા પોતાની કોઈપણ પ્રકારની શુદ્ધિ કરી શકતો નથી, અને તે સિવાય તો મદા મુખની ઇચ્છા રાખવી પણ નિર્ઘટ છે

અશુદ્ધિને લઈને આત્માને અનતા કાળથી જન્મ મરણ ક્રમાં પડે છે તે ક્ષમામય હવન હવ્યા વગર ટળી

શક્તિ નથી, અને ક્ષમામય હવન બનાવવા પ્રભુના હવન નું અનુકરણ કરવું જ જોઈએ માનવજાતિમા પ્રભુની ક્ષમાને પોતાની બુદ્ધિથી સુધારીને ઉપયોગમા લેવાની પદ્ધતિ પડી ગઈ છે, પણ તે વિકૃત થયે-ની ક્ષમા આત્મશુદ્ધિ સાચવી શકતી નથી શુદ્ધિના સાધક આત્માએ તો પોતાના આત્મા પાસે ક્ષમા માગવી જોઈએ, કારણ કે માનવી પોતાના આત્મા નો જટલો અપરાધી છે તેટલો બીજાનો નથી મોહની શીખવણીથી મ મર્ક આત્મા શુદ્ધાત્માનો અપરાધી બન્યો છે જે માનવી પોતાના આત્માનો અપરાધ ક્રમ્તા અટકે તો બીજા હુનાનો અપરાધી બની શકતો નથી એટલે તેમની પાસે ક્ષમા માગવાની પણ જરૂરત ગ્રહેતી નથી ફક્ત અપરાધીયોને ક્ષમા આપવાની જ જરૂરત રહે છે

શુદ્ધાત્માને હવવાને કે આનંદ તથા સુખ માટે બીજા હવવાને દુ ખ આપી અપરાધી બનવાની જગાયે જરૂરત નથી, છતાં મોહનો દાસ માનવી અનાદિ કાળના કર્મના મ સર્ગને લઈને અજ્ઞાનતાથી બીજા હવોની પીડાની અવગણના કરીને આત્માને હવાટવાને અને આનંદ તથા સુખ મેળવી આપવાને બીજાના પ્રાણ લઈને આત્માનો અપરાધ કરીને પોતે અપરાધી બને છે, જેની સજા કાળાતરે અથવા તો લવાતરે આત્માને ભોગવવી પડે છે માનવી આત્માના બહાને પોતાના દેહની તુષ્ટિ-પુષ્ટિ માટે અપરાધ કરે છે જેનું ફળ આત્માને અનિચ્છાએ પણ આપવું પડે છે આ પ્રમાણે માનવી પોતાના આત્માનો અપરાધી હોવાથી તેની પાસે પોતાના અનેક જન્મમા અનેક દેહને

આશ્રયીને દરવામાં આવેલા અપરાધોની માફી માગી ફરીને આત્માનો અપરાધી ન બનવા સાવધાન ગ્રહીને જપ-તપ તથા સંયમ તરફ વધારે લક્ષ રાખી પ્રભુની આજ્ઞાનું પાલન કરે તો જન્માંતરમ કરેલા આત્માના અપરાધોથી મુક્ત થઈને આત્માની શુદ્ધિ સાધી શકે છે. આત્માનો નિરપરાધી બીજા જીવોનો અપરાધી બની શકતો નથી અને અપરાધિયોને ક્ષમા આપીને સંપૂર્ણ શુદ્ધિ મેળવી અકર્મક થઈને શાશ્વત સુખનો ભોગી થઈ શકે છે.

જે પોતાના આત્માની પામે માફી માગે છે તે બીજા જીવોની પાસે શુદ્ધ અંતઃકરણથી માફી માગવાનો જ; કારણ કે તે સિવાય તો આત્માની પાસે માફી માગી કહી શકાય જ નહીં. શુદ્ધ અંતઃકરણથી બીજાની પાસે ક્ષમા માગવી તે જ આત્મક્ષમાયાચના અને અન્યને ક્ષમા આપવી તે આત્માની શુદ્ધિ બીજા પાસેથી ક્ષમા માગવાને ‘ખમાવું છું’ એમ મોઢથી બોલવાની અત્યાવશ્યકતા નથી, કારણ કે જે જીવોની પાસે ક્ષમા માગવામાં આવે છે તેમાંનો મોટો ભાગ જોવા, સમજવા, સાંભળવા અને બોલવાના સાધન વગરનો છે એટલે મોઢથી બોલ્યા વિના પણ સંસારવાસી જીવમાત્રને સ્વસ્વરૂપે ઓળખીને સમભાવે સર્વ જીવને ક્ષમા આપવી તે જ આત્મશુદ્ધિનું કારણ ક્ષમાયાચના છે. સમજવા, બોલવાના સાધનસંપન્ન જીવ પાસે બોલીને ક્ષમા માગવામાં આવે તો તે કદાચ વિરોધ ટાળી ક્ષમા આપે અને અપરાધની સજા ભોગવવામાં નિમિત્ત ન પણ બને તો પણ બીજાનો અપરાધ કરતી વખતે કાયિક, વાચિક તથા

માનસિક પ્રવૃત્તિ કરવામા લે અશુભ અધ્યવસાયો ધાય છે અને કર્મ બધાય છે તની શુદ્ધિ બીજાએ આપેલી ક્ષમા માત્રથી થતી નથી બીજાની આપેલી ક્ષમાથી તો માત્ર વેગની શુદ્ધિ ધાય છે, પણ કર્મની શુદ્ધિ માટે જપ-તપ કરવાની અને અપનાધીઓને ક્ષમા આપવાની જરૂરત રહે છે. થી મહાવીર પ્રભુનો આત્મશુદ્ધિની ચર્ચાની પ્રભુલિકા પણ આવી જ મમભાવ છે પ્રભુથીયે ઉપમર્ગો-પરિગઢો મહન થયા ૭ અને તપ પણ કર્યું છે અર્થાત્ અપરાધિયોને ઉત્કારી મમજી ક્ષમા આપી છે અને મહિનાઓ સુધી આહારાદિના પણ ત્યાગી રહ્યા છે આ બન ઉપાયોથી પ્રભુથી અપૂર્ણ આત્મશુદ્ધિ માધી શક્યા છે, માટે આત્મ શુદ્ધિના આધકે જપ-તપદ્વારા સ્વાધીનપણે અપગધોથી મુક્ત થવું અને અપરાધોથી મુક્ત કરવા કેાઈ પણ પ્રાણી નિમિત્તભૂત બને તો તેને અપરાધી માનવો નહી પણ ઉપ-કારી માની તેના અપગધની ક્ષમા આપવી અને અપૂર્ણ શુદ્ધિ સાધી લેવી

વિચારશ્રેણી

૧. સંસારમાં જીવો અનીતિ તથા અધર્મનું આચરણ કરીને દુઃખોથી રક્ષણ મેળવવા પૂર્વે ઉપાર્જન કરેલા પુન્યને વાપરે છે, અર્થાત્ અધર્મ કરવા છતાં જો જીવો દુઃખ ન ભોગવતાં સુખ ભોગવે છે તે પૂર્વજન્મના પુન્યનો જ પ્રભાવ છે

૨. મિથ્યાલિમાનો માનવીઓ ભલે માની લે કે અમે સુખ મેળવવામાં તથા સુખ ભોગવવામાં સ્વતંત્રપણે સમર્થ છીએ; પણ પુન્ય નાશ થતાં તેમનું મિથ્યાલિમાન ટકી શકતું નથી. પુન્ય ક્ષીણ થતાંની સાથે જ સુખના સઘળાં સાધનો નાશ પામી જાય છે.

૩. અનેક લોકોમાં અનેક પ્રકારનાં કષ્ટો વેઠી ભેગા કરી રાખેલા પુન્યને ધર્મદૃષ્ટિથી જીવમાત્રનું રક્ષણ કરી, જીવોના અશુભ કર્મના ઉદયથી ઉદયમાં આવેલા દુઃખોમાં નિમિત્તભૂત ન જાતી, પોતાના આત્માને દુર્ગતિમાંથી જાગ્રતી વિકાસી બનાવવા વાપરનારો હાથો માણસ કહેવાય છે

૪. પુણ્યનો ઉપયોગ, પુણ્યકાર્યમાં જ થવો જોઈએ. પુણ્યના ઉદયથી પૌદ્ગલિક સુખના સાધનો મળે તો તેનો

પણ પુણ્ય કાર્યમાં ઉપયોગ કરવો, પૌદ્ગલિક સુખોમાં લીન બની પુન્ય કાર્ય વિસારી દેવુ ન જોઈએ.

૫. સાચા સુખ માટે બનાવટી સુખના માધનોનો ત્યાગ કરવો. માત્ર સુખ મેળવવા જેટલું પુન્ય ન હોય તો તેટલું પુન્ય ભેગું કરવા વંસવ અને જીવન વાપરી નાખવાં અને માત્ર સુખ મેળવવું.

૬. કષાય અને વિષયરૂપ પ્રખર પવનના અનેક પ્રકારની પ્રવૃત્તિરૂપ વાવાઝોડામાં આકડાના રૂની દશાને પ્રાપ્ત થયેલી મનોવૃત્તિવાળા જીવોને શાંતિ, સતોષ અને સમતા ક્યાંથી ? અનેક પ્રદેશોમાં ક્ષણિક સ્પર્શવાળા આકડાના રૂની જેમ અનેક વિષયોમાં ક્ષણસ્થાયી મનોવૃત્તિવાળા જીવને આનંદ અને સુખ ક્યાંથી ? જેટલી અસ્થિરતા તેટલી જ અશાંતિ અને જેટલી અશાંતિ તેટલું જ અસુખ.

૭. શાંતિ તથા સુખ પ્રાપ્ત કરવા માટે અસ્થિરતા ટાળવી જોઈએ, અસ્થિરતા ટાળવા કષાય-વિષયની મદતા થવી જોઈએ, અને કષાય તથા વિષયોને મદ કરવા તેના ઉત્પાદક કારણોથી દૂર રહેવું જોઈએ.

૮. કષાય તથા વિષયને પેદા કરનાર-જાગૃત કરનાર સ્ત્રી, ધન, ઘર, ખેતર, સોનું, રૂપું, ઝવેરાન, ખાગ, બાંગડા આદિ વસ્તુઓને છોડ્યા પછી તે જ વસ્તુઓના મસર્ગમાં રહે નારની ઘણી જ માડી મનોદશા ચાલે છે. કષાય તથા વિષય પ્રબળ બની અધિકતર અસ્થિરતા ઉત્પન્ન કરે છે જેથી કરીને

નેની પાસે સ્ત્રી, ધન આદિ વસ્તુઓ નથી તે, અને છતીને છોડનાર બંને એક સરખા દુઃખના ભાગી બને છે

૯. જે કાળે જે ક્ષેત્રમાં શુભ તથા અશુભનો ઉદય થવાનો હોય છે, તે જ કાળે તે ક્ષેત્રમાં માણસને જવા માટે ખુદ્દિ ગ્રેર છે અથવા તો ઉદય તે ક્ષેત્રમાં દોરી લઈ જાય છે ત્યાં ગયા પછી તે માણસને ઉદયના પ્રમાણમાં સુખ-દુઃખ મળે છે આ વ્યવસ્થામાં જરા પણ ફરક પડતો નથી.

૧૦. દવા વિગેરે નિમિત્ત છે, બાકી તો ભાવી નિષ્કૂળ થતું નથી નિમિત્તની પણ ખાસ જરૂરત રહે છે. ભગવાને પણ કોણા પાક ખાધો ત્યારે તેમનો વ્યાધિ ગયો. પોતે જાની હતા એટલે જાણતા હતા કે અમુક દ્રવ્યના સંયોગથી મારો રોગ મટશે. આપણે અલ્પજ્ઞ છીએ એટલે આપણને ખબર ન પડે કે કયા દ્રવ્યોના સંયોગથી રોગ મટશે, માટે આપણે ઉપચાર કરવો ઘટે. કયા ઉપચારથી મટશે અને કયારે મટશે તેની ચિંતા કરવાની જરૂરત નથી. અશાતાની શાંતિના સમયે જે ઉપચાર અનુકૂળ હશે તે જ ઉપચાર કરવા આપણી વૃત્તિઓ દોરશે અને અનુકૂળ સંયોગો પણ મળી આવશે. એટલે આપણને શાતા થતાં વાર નહિં દાગે, માટે શું થશે ? આ રોગ કયારે મટશે ? એવું આત્મધ્યાન કરવાની કાંઈપણ જરૂર નથી.

૧૧. શરીરનો સંબંધ છે ત્યાં સુધી તેની દિગ્ગિત આગ-સંભાળ રાખવી. શરીરના માટે આપણે કંઈ ઘટ્ટા દુઃખો વેઠવાની જરૂરત નથી. શરીરનું ઠીક ચતુર દેવ અને આત્માના

વિકાસમા કાંઈક મદદગાર થતું હોય તો થોડું ઘણું સાધા
ગણ નુશ્તાન વેઠીયે, પણ જ્ઞાન-દર્શનાદિમા પડેલી ખોટ
ઘણા કાળે પણ ન પુગાય તેમજ અનેક ભવે કરી અસહ્ય
દુઃખે પડે તો શરીરની ઉપેક્ષા જ કરવી યોગ્ય છે

૧૨ સહ પ્રાઈ દેહના સગધી છે, આત્માના નથી
કરાકપતિ એવતા હોય છે ત્યારે તેના પુત્રો તેની નેવા-ચાકરી
કરે ૮ તાળેલારી ઉઠાવે છે, સ્ત્રી ઘણો જ પ્રેમ બતાવે છે,
મરી વતય છે ત્યારે રુદન કરે છે, છાતી ફૂટે છે, વરમ
નિવમ સુધી શોષ પાળે છે, પુત્રો ઘણા જ દુઃખી વાય છે, શોકથી
ઉઠસ રહે છે, પણ મરનાર શેરીમાનું કૂતરું થયું હોય ને
ઘરમા પેસવા આવે તો ધોકા મારીને બહાર કાઢે છે
મનુષ્ય જન્મમા અવતર્યા પછી પૂર્વભવનું—જાતિસ્મરણ-
જ્ઞાન થયું હોય અને આવીને કહે કે—આ બધી મિલકત
મારી છે, તમે મારા પુત્રો છો, આ મારી સ્ત્રી છે, તો
તેને મારીને બહાર કાઢશે કે આ કોઈ ગાડો માણસ
લાગે છે ગરીબ સ્થિતિમા લીખ માગતો આવશે તો પણ
તેને ગાળો ભાડી બહાર કાઢશે પણ તેની કગાળ દશા દૂર
કરવા ઘણા પાપ તથા પરિશ્રમ કરી મેળવેલા તેના જ
પૈસાનો ઉપયોગ કરશે નહિ

૧૩ મારાથી શ્રેષ્ઠતર, વિશુદ્ધ અને પૂર્ણ સ્વતત્ર મહાન
શક્તિ કોઈ અદૃશ્યપણે વિદ્યમાન છે તે માટે તેને પરમ
પૂજ્ય માનીને તેના આશ્રય નીચે રહેવું જોઈએ આવી
માન્યતા દરેક સસાન્વામીની હોવી જોઈએ સસાન્વામી

જીવો ગમે તેટલા પોતાને સુખી, સમર્થ અને સ્વતંત્ર માને, પણ તત્વદૃષ્ટિથી જોતાં દુઃખી, અસમર્થ અને પૂર્ણ પરતંત્ર છે. સંસારવાસી જીવોનાં જીવન તપાસો, તેમની જીવનદોરી બીજાના હાથમાં છે.

૧૪. જે માણસોને ખામી જોવાની ટેવ હોય છે, તેમનું વસ્તુની સુંદરતા તથા શુભ તરફ લક્ષ જતું નથી, તે તેમની ક્ષુદ્રતા જણાવે છે.

૧૫ કોઈના પણ મતનું પૂરું જ્ઞાન કર્યા વગર અમજ વગરનું બોલી કોઈપણ મતનો તિરસ્કાર કરવો એ માનવીની મોટી ભૂલ છે.

૧૬ મંસારની પ્રવૃત્તિઓમાં અભ્યાસ તથા ઉપયોગ-શૂન્ય થવાનું પ્રયોજન અનાદિ કાળથી દરેક પ્રવૃત્તિની દિશા જોયેલી છે માટે આત્મિક પ્રવૃત્તિની દિશા ન જોયેલી હોવાથી ત્યાં અભ્યાસ અને ઉપયોગની ખામ જરૂરત રહે છે જાણીતા રસ્તાઓમાં માનવીને ધ્યાન રાખવાની જરૂરત નથી રહેતી, અજાણજી રસ્તામાં ધ્યાન રાખવું જ પડે છે, ન રાખે તો ભૂલો પડી જાય અને જતું હોય ત્યાં ન જઈ શકે.

૧૭ મંસારમાં ઘણાખરા જીવો ફરજિઆત જીવે છે, કારણ કે તેઓ દુઃખે જીવે છે શાથી? લોગવિલાસનાં સાધનો બીજાને મળેલાં જોઈને પોતાને મેગવવાની તીવ્ર ઇચ્છા હોવા છતાં ન મેગવાથી; લાખો અને કરોડોની લાલસા હોવા છતાં ન પૂરાવાથી; બીજાને નીરાગી, અશક્ત અને મૂળસૂરત જોઈ પોતાના સરાગી, અશક્ત અને કુળડા દેહ

ઉપર ઠંટાળો આવવાથી; જ્યાં જાય ત્યાં અપમાન થવાથી, બીજાના ખાગળંગલા જોઈ પોતાનું અર્જુશીર્ણુ ધર ન ગમવાથી, બીજાની પાસે મુંઢર વસ્ત્રો અને ઘરેણાં જોઈ પોતાના અર્જુ તથા ફાટી ગયેલા વસ્ત્રો અને આભૂષણ વગરના દેહ ઉપર અણુગમે થવાથી અને ઠાઈપણુ પ્રકારનો પોતાનો મ્વાર્થ ન મધાવાથી અજ્ઞાની હોવો દુઃખે હોવે છે, માટે તેઓ મરજિઆત ન હોવાતાં ફરજિઆત હોવે છે.

૧૮. શું તમે ધનવાન છો ? તમે ધનવાન છો કે તમારો દેહ ધનવાન છે ? મૂલચંદલાઈ, મોતીલાલભાઈ કે પ્રતાપભાઈ ધનવાન છે તેમાં તમારે શું ? દેહના નામથી પેઢીઓ ચાલે અને દેહના નામે ધન જમે થાય તમે તો દેહના પાસે ધન જોઈને ખુશી ચાઓ એટલું જ, બાકી તો દેહ તમને પોતાના ધનમાંથી એક પૈસો પણ વાપરવા આપતાં કશવાય છે તમારે પુન્ય અર્થે ફફીરને અથવા ગરીબને એક પૈસો આપવો હોય છે ત્યારે દેહ તમને આપવાની ના પાડે છે અને કહે છે-કે એક પૈસાનું પાન લઈને હું જ કેમ ન ખાઉં ?

૧૯. દેહ માને છે કે મેં ઘણાં કષ્ટ વેઠીને પૈસો મેળવ્યો છે, તે આત્માને શા માટે આપું ? ખાગ-ખાગીયા-ખાંગલા બનાવી, સિનેમા-નાટક જોઈ, ગાડી-મોટર રાખી, વસ્ત્ર-આભૂષણો અને ફોનોગ્રાફ વિગેરે વાજિત્રો વસાવી કે સારાં સારાં ખાનપાન તૈયાર કરાવી મારા આનંદ માટે મારા મેળવેલા પૈસાને હું જ કેમ ન વાપરું ? આત્માને ધન આપી દઈ પોતે ક ગાળ બની શા માટે દુઃખ લોગવું ?

૨૦ તમે માનો છો કે-લલે દેહે પૈસો મેળવનાં કદ રહન કર્યું હોય, પણ માયા, પ્રપચ, ઠગાઈ અને વિશ્વાસઘાત તો મેં કર્યાં છે માટે મારા શ્રેયાર્થે વાપરવા અને કરેલાં પાપોથી છૂટવા દેહે મેળવેલા પૈસામાંથી મને કેમ ભાગ ન મળે? દેહ માને છે કે-એમ તો જીવવધ કરવામાં તથા અસત્ય બોલવામાં મેં કયા ખામી રાખી છે?

૨૧ તમે માનો છો કે-દેહની દરેક પ્રવૃત્તિમાં મારી સહાયતા છે જો હું મદદગાર ન હોઉં તો દેહ કાંઈ પણ કરી શકતો નથી દેહના કરેલા દરેક અપરાધની સજા મારે લોગવવી પડે છે દેહ કાંઈ સજા લોગવવી વખતે મનમાંથી છોડાવવા મને મદદ કરતો નથી, પણ દુઃખ લોગવવામાં નિમિત્ત બને છે. જો ફરીને દેહ ન આવી મળતો હોય તો મને કોઈ પણ પ્રકારનું દુઃખ ન થાય અને સજા પણ ન લોગવવી પડે પરંતુ મને દુઃખ દેવા પાછો બીજા રૂપમાં આવીને મને હેરાન કરે છે, માટે જો દેહે પોતે મેળવેલા પૈસામાંથી મને ભાગ ન આપવો હોય તો બીજું રૂપ ધારણ કરી મને વળગે નહિ. અને જો રૂપ બદલી મારી પાસે આવવું હોય તો મને મારા શ્રેય માટે, ભાવિમાં સજાથી થવાવાળા દુઃખોમાંથી છૂટવા માટે પૈસામાંથી ભાગ આપે

૨૨. સંસારમાં જીવનો દેહ ઉપર અત્યંત રોહ છે. દેહને પોષવા, સુંદર બનાવવા, પુષ્ટબનાવવા જીવ દુર્ગતિનાં દુઃખો વેઠવા તૈયાર છે દેહથી જુદા થવામાં જીવને મળું ન દુઃખ થાય છે. પોતાની સમગ્ર સંપત્તિ દેહને

ખાતર અર્પણ કરવા હમેશાં તૈયાર રહે છે. પોતાને મળેલા કિંમતી માનવ ઉપનંદ પણ દેહની ખાતર વેંટફી નાખે છે. દેહના મુખ માટે પન્માત્માનો મંજાંધ પણ છેડવા તૈયાર થઈ જાય છે. ચાવીશે કલાક દેહનો દાગ જાન્યો રહે છે. પાતે જાણવા ન તો દેહને કુમાર્ગે જવા દઈને સ્વચ્છંદપણે કહેલા દેહના અપરાધોની મજા લેવ પોતે ભોગવી લે છે. દેહના અવયવરૂપ પાંચ ઈન્દ્રિયોની જે વખતે જેવી ઇચ્છા થાય છે તે પૂરી પાડવા એક ક્ષણ પણ વિલંબ કરતો નથી.

૨૩. એવ દેહની નેવામાં પોતાની બધી મિલકત શુભાવી-ને બીખારી બની ગયો છે. દેહના વિલાસની વસ્તુઓ માટે પોતાના શત્રુઓની ઘણી જ ખુશામત કરે છે અને પોતાની જ્ઞાનાદિક કિંમતી વસ્તુઓને ગદલે તુચ્છ અને અસાર જહાત્મક વસ્તુઓ દેહને મેળવી આપે છે. એવનેા ચોવીશે કલાકનો પરિશ્રમ દેહને મુખી કરવા માટે જ છે. નિવૃત્તિ, વિશ્રાંતિ, શાંતિ, સમતા આદિ જે પોતાનું હિત કરવાવાળા પરમ રનેહી છે તેને શત્રુ માની તિરસ્કારી કાઢે છે.

૨૪. દેહની શિખામણથી પરમ પવિત્ર ઉચ્ચ આત્માઓની અદેખાઈ કરે છે. પોતાની (એવ) બલિનો પરમ દેવી બને છે, દેહ માટે જ સ્વનું અનિષ્ટ ચિંતવો તેને પરિતાપ ઉપબવવામા જ એવ પોતાનું હિત સમજે છે. આવો દેહનો શુભામ એવ સ્વ-પરનું શ્રેય કરી સંસારના ચક્રમાધી બહાર નીકળી શકતો નથી તેમજ પોતાનું સર્વસ્વ મેળવી મોહના આક્રમ દડમાંથી મુક્ત થઈ શકતો નથી.

૨૫ લક્ષ્યાધિપતિ અને કરોડપતિ એમ માને છે કે મને જે કાંઈ મળ્યું છે તે મારા જ પ્રારબ્ધનું છે, પણ આવી માન્યતા તદ્દન ભૂલભરેલી છે કાળથી કે તેમણે મેળવેલા ધનમાં અનેકનું પ્રારબ્ધ જોડાએલું હોય છે, અને તેઓ કોઈ ને કોઈ નિમિત્તથી પોતાનો ભાગ લઈ લે છે રાગ, સેવા, ટટો-પ્રીમાદ, અને મોજ-શોખ તથા પુત્ર-પુત્રી, સ્ત્રી આદિના નિમિત્તથી ડોક્ટર, નોકર, વકીલ, સિનેમા-નાટક વાળા, દુગ્ધ, મોની, મુથાર, લુહાર, હુલમ અને મગા-મળધી વિગેરે પોતાનો ભાગ લીધા વગર છોડતા નથી.

૨૬ જેઓ એમ કહે છે કે અમારે વાર્ષિક પાત્ર હજારનું ખરચ છે, પણ ખરું જોતા તો તેમની જાતને માટે શેર અનાજ, ઝે આર સાદા વસ્ત્ર અને રહેવાને સાદું મકાન જોઈએ, તો તેમાં વધારેમાં વધારે વાર્ષિક પાત્રઓનું ખરચ ગણીએ, અને સસાર વ્યવહારમાં રીતસરનું ખરચ ગણીએ તો વર્ષ દિવસના બીજા પાત્રસો થાય એટલે વાર્ષિક એક હજારનું ખરચ પોતાની જાતને માટે થાય છે, અને તેમાં તેઓનું પ્રારબ્ધ હોય જ છે. આ પ્રમાણે મસારમાં માણસો દુખ વેઠીને અને અધર્મ તથા અનીતિ કરીને ધન લેશુ કરે છે અને તેને બીજાઓ ખાઈ જાય છે અને પોતે કરેલા પાપની સજા ભોગવે છે

કોપજય

કુપાય ઉપર વિજય મેળવ્યા વગર સુકૃતિ મળી શકતી નથી કપાયોથી સુકાર્મ જવાનું નામ જ સુકૃતિ છે. જેનાથી સ સારનો લાભ થાય તે કપાય કહેવાય છે ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ એમ ચાર પ્રકારના કપાય છે, તે પશુ જન સાધારણમાં કપાયના નામથી ક્રોધ ઓળખાય છે. આ ક્રોધ-કપાય ઉપર વિજય મેળવનારે પ્રથમ તો તેને ઉત્પન્ન થવાના કારણો શોધી કાઢવાં જોઈએ અને પછી તેનો નાશ કરવાના ઉપાય જણવા જોઈએ જેમ દ્રવ્ય રોગ ઉત્પન્ન થવાનાં અનેક કારણો છે તેમ ભાવ રોગસ્વરૂપ ક્રોધ ઉત્પન્ન થવાના પશુ અનેક કારણો છે દ્રવ્યરોગનું નિદાન કરીને જો ઔષધી આપવામાં આવે તો દ્રવ્યરોગ નાબૂદ થાય છે તેવી જ રીતે ભાવ રોગ ક્રોધનું નિદાન કરીને ઉચિત ઉપાયો કરવામાં આવે તો તે નાશ પામી જાય છે

જ્યારે માનવીને ક્રોધ ઉત્પન્ન થાય ત્યારે તેણે વિચારવું જોઈએ કે મને શાથી ક્રોધ ઉત્પન્ન થયો છે ? જો પોતાને દીપેલી ગાજ સાલજીને ક્રોધ આવ્યો હોય તો ગાજ આપ-

નારની સાથે કોઈપણ પ્રકારની પ્રવૃત્તિ કરતાં પહેલાં સફળુદ્ધિ વાપરીને વિચારવું જોઈએ કે ગાળ શું વસ્તુ છે અને તેનાથી મારું શું નુકશાન થયું છે? પોતપોતાનું નુકશાન અને ગાળ આ ચારે વસ્તુનું સ્વરૂપ લોકસહાયી ન વિચારતા તાત્ત્વિક દૃષ્ટિથી વિચારવું.

હું પોતે એટલે કોણ? જડાત્મક પાત્ર ભૂતોના બનેલા શરીર સ્વરૂપ નહીં પણ શરીરથી ભિન્ન, મંયોગ સંજ્ઞાથી રહેનાર શરીરનો અધિષ્ઠાતા ચૈતન્ય સ્વરૂપ, વસ્તુ માત્રનો પ્રકાશક, અજર, અમર, અનામી, અરૂપી, અનંત જ્ઞાન, દર્શન, જીવન સુખસ્વરૂપ અસંખ્ય પ્રદેશી, સ્વસ્વરૂપનો કર્તા તથા ભોક્તા ઉપયોગ સ્વરૂપ આત્મા છું.

મારું પોતાનું શું છે? તન, ધન અને સ્વજન આદિ મારાં નથી દેહ તથા દેહની સાથે સંજ્ઞા ધરાવનાર વસ્તુ માત્રનો હું સ્વામી નથી સંસારમાં મંયોગ મંજ્ઞા ધરાવનાર વસ્તુ માત્ર મારી નથી મારાથી દ્રવ્ય માત્ર ભિન્ન છે અને બધાય દ્રવ્યોથી હું ભિન્ન છું. એટલે કોઈ પણ દ્રવ્ય મારું નથી અજીવ દ્રવ્યથી તો અત્યંત ભિન્ન છું, કારણ કે તે વિજ્ઞાતીય અને વિરુદ્ધ સ્વભાવવાળું છે માટે તે મારું હોઈ શકે નહીં. મારી સાથે સ્વરૂપ સંજ્ઞા ધરાવનાર વસ્તુનો હું સ્વામી છું. એટલે જે કેવળજ્ઞાન-કેવળદર્શન મારાં છે, તેમનો હું સ્વામી છું હું જીવ દ્રવ્ય હોવા છતાં પણ સ્વજ્ઞાતીય જીવ દ્રવ્યોથી ભિન્ન છું. સ્વરૂપથી તથા ગુણ-ધર્મથી સમાન હોવા છતાં પણ અનંતા જીવ દ્રવ્ય મારાથી

ભિન્ન છે તો પણ હું તેમનો સ્વામી નથી; કારણ કે તેમનો મારી સાથે (તાદાત્મ્ય) સ્વરૂપ સંબંધ નથી તે બધાંયે દ્રવ્ય છે એટલે તેમનો સંયોગ સંબંધ હોઈ શકે. જો એવ દ્રવ્ય માત્રનો તાદાત્મ્ય-સ્વરૂપ સંબંધ હોત તો એક જીવની સુક્તિ થવાથી બધાય જીવોની સુક્તિ થઈ જાત તેમજ જો એવ માત્ર સ્વરૂપ સંબંધવાળા હોય તો સંસારમાં બધાય જીવોમા જ્ઞાન, સુખ, દુઃખ, આકૃતિ, જન્મ, મરણ આદિ સમાન જ હોવાં જોઈએ પણ તેવો અનુભવ કયાંય પણ થતો જણાતો નથી માટે એવ દ્રવ્યો ભિન્ન છે અને તે સંયોગ સંબંધથી ભેગાં રહી શકે છે. કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન જે મારા છે તેનો જ હું સ્વામી છું, પણ બીજા જીવના જ્ઞાનાદિ મારાં નથી, કારણ કે તે મારા ઉપયોગમાં આવી શકતા નથી જો કે દીપકોના પ્રકાશની જેમ વસ્તુ પ્રકાશવામા અશ માત્ર પણ અતર નથી છતાં એક બીજાને દામ આવી શકે નહીં. ભિન્નપણે રહીને જ પ્રકાશે છે, માટે હું બીજા જીવના કેવળજ્ઞાન-કેવળદર્શનનો સ્વામી નથી તો પછી વિજ્ઞાતીય જડસ્વરૂપ દેહગેહનો સ્વામી કેવી રીતે હોઈ શકુ ? પ્રકૃતિમય કે વિકૃતિમય કોઈ પણ જડ વસ્તુ મારી નથી, તો પછી મારે કોના માટે ક્રોધ કરવો ? હવે ગાળ શું વસ્તુ છે ? કે તેને વાપરનારનું વિરૂપ કરવા મારે ક્રોધનો આશ્રય લેવો પડે છે માનવી ક્રોધનો આદર કર્યા વગર બીજાનું અનિષ્ટ કરી શકતો નથી. ક્રોધ દેષનું અંગ છે અને દેષાધીન માણસ જેના પ્રતિ દેષ હોય તેનું ભક્તું કરી શકતો નથી, માટે મારે ગાળનું સાચું સ્વરૂપ સમજીને

ક્રોધને અવકાશ આપવો નહીં. લોકસંસારથી માતા, પુત્રી, સ્ત્રી, ભગિની અથવા તો નજદિકનો સળધ ધરાવનાર કોઈ પણ સ્ત્રી અર્થાત્ સ્ત્રીવર્ગને ઉદ્દેશીને અપકૃત્યગર્ભિત અપશબ્દ ઉચ્ચારણુ કરવા તે ગાળ ઝહેવાય છે વસ્તુચિત્તિ વિચારતા આત્મા સ્ત્રી નથી તેમજ પુરુષ પણ નથી પણ આકૃતિ વગરનો શુદ્ધ અરૂપી ચંતન્ય છે, છતાં કર્મના પ્રભાવથી લિંગ લિંગ આકૃતિયોને ધારણુ કરીને સંસારમા અનતકાળથી એક-બીજાની માથે અનેક પ્રકારના મળધથી ભેડાય છે દરેક ભવમા એક મરણા સળધ હોતા નથી ગાળ દેનાર તથા માલજનાનું અને જેને ઉદ્દેશીને અપશબ્દ બોલવામા આવે છે તે પૂર્વના ભવોમા માતા, સ્ત્રી, પુત્રી, બહેન, પિતા, પુત્ર આદિના મળધથી અનેક વખત ભેડાયા હશે તો ગાળ દેનાર તથા ગાળ માલજી ક્રોધ કરનાનું અને અજ્ઞાનતાથી કનૈશ કરીને કર્મળધ કરે છે, માટે ક્રોધ ન કરવો જોઈએ.

ગાળ સાલજવાથી આત્માના જ્ઞાનાદિ શુણ્ણોનું કાર્ધ પણ નુકશાન થતું નથી, પણ ક્રોધથી ઉશ્કેગર્ધને ગાળનો બદલો વાળવા, ગાળ દેનારનું અહિત કરી અશાતા ઉત્પન્ન કરવા કોઈ પણ પ્રકારની કાયિક, વાચિક તથા માનસિક પ્રવૃત્તિ કરવામા આવે તો અશુભ કર્મ બધાય છે કે જે પરિણામે આત્માના જ્ઞાનાદિ શુણ્ણોનો ઘાત કરનારા થઈ પડે છે અને તેથી આત્માને ઘણું નુકશાન થાય છે જાત્રી તો વસ્તુ ચિત્તિ વિચારી ચમલાવે ગાળ દેનાનું ઉપેક્ષા કરવામા આવે તો આત્માને નુકશાનને બદલે લાભ જ વાય છે,

અશુભ કર્મની નિર્જગ થાય છે અને સામે માણસ શત્રુ
 બનતા અટકે છે અને પરિણામે પોતાની અનુચિત પ્રવૃત્તિ
 રૂપ ભૂલની ક્ષમા ચાલી લે છે માટે ગાળ સાલણીને ક્રોધ
 પ્રવા ત ડાહ્યા સમજી બુદ્ધિશાળી માણસને ઉચિત નથી
 અને બીજી રીતે પણ વિચાર કરીએ તો ગાળ દેનાર આત્માના
 આશ્રયભૂત જડાત્મક દેહને ઓળખવા રાખેલા બનાવટી
 નામને આશ્રયીન પ્રવૃત્તિ કરે છે કે જેનો આત્માની સાથે
 નામનો જ મળધ છે આ દેહ અને તેનું નામ બંને
 ક્ષણવિનશ્વર અને છેવટે ટૂટી જનારા છે તો તેને માટે
 વસ્તુસ્થિતિનો જાણનાર હું ક્રોધ કરીને પોતાનું જીવન
 અશાંતિમય કેમ બનાવું ?

આ પ્રમાણે દેહની સાથે મળધ ધરાવનાર સચેતનને
 આશ્રયીને ક્રોધની ઉત્પત્તિનું નિવારણ વિચાર્યું હવે દેહની
 સાથે મળધ ધરાવનાર અચેતન વસ્તુઓનું વિરૂપ કરવાથી
 માણસને ક્રોધાધીન થવું પડે છે તેની જ્ઞાતિ માટે વિચાર
 કરીએ છીએ અચેતન વસ્તુઓ જેવી કે દેહ, વસ્ત્ર, ધરણ્યા,
 મકાન, ધન વિગેરે આવી જડ વસ્તુઓ કે જેના ઉપર
 આપણે સ્વામીપણાનો દાવો કરતા હોઈએ તેનો કોઈ વિનાશ
 કરે તો તેના ઉપર ક્રોધ ન થતા વસ્તુનું ક્ષણવિનશ્વર
 સ્વરૂપ વિચારવું જોઈએ પૌર્ણલિક મ્કે પોથી બનેલી જડ
 વસ્તુઓ પ્રત્યેક ક્ષણે નાશ ચવાવાગી હોય છે બીજાઓ
 તો તેમા એક નિમિત્ત માત્ર જ હોય છે નાશવાન વસ્તુ
 ઓના નાશમા અતરંગ નિમિત્ત તો કાળ છે, કે જે નિમિત્ત
 આપણા ચર્મચક્ષુથી થર છે આપણે તેને જોઈ શકતા નથી

એટલે આપણને તેના ઉપર ક્રોધ આવતો નથી, પણ સચે-
તન અથવા તો અચેતન જે બહિરંગ નિમિત્ત છે તે
આપણને દૃષ્ટિગોચર થવાથી તેના ઉપર ક્રોધ આવે છે
વસ્તુનો નાશ કરનાર કાળ છે છતાં અજ્ઞાનતાથી માણસ
ઉપર નાશ કરવાનો આરોપ મૂકીને અને ક્રોધ કરીને શત્રુતા
ભેદી કરીએ છીએ. દેહ તથા દેહ આશ્રિત પૌષ્ઠાલિક વસ્તુ
માત્રનો નાશ કરવામા અર્થાત્ એક અવગ્યાથી બીજી અવ-
સ્થામા પરિવર્તન કરવામાં પ્રધાનતા છે અવિનાશી વસ્તુને
કાળ કનડી શકતો નથી તો પણ વિનાશી વસ્તુઓની
અપેક્ષાથી આત્મા જેવી અવિનાશી વસ્તુમા પણ ઉત્પત્તિ
તથા વિનાશ ગ્રહેલા છે. જો કે આત્મા તથા આકાશ આદિ
પદાર્થો સ્વરૂપથી તો અવિનાશી છે છતાં પરરૂપે તો વિના-
શના આશ્રિત થાય છે અને વિનાશી વસ્તુઓ તો કાળની
કનડગતને લઈને સ્વરૂપથી જ વિનાશવાળી હોય છે, માટે
બહિરંગ નિમિત્તરૂપ માનવીનો વાક લઈ તેના ઉપર ક્રોધ
કરવો ઉચિત નથી. દેહાધ્યાસી માનવીના દેહનું નુકશાન
કરવાને બીજો માણસ પ્રવૃત્તિ કરે છે ત્યારે તેના ઉપર વધારે
ક્રોધ આવે છે અને સમય મળતાં સામા માણસના પ્રાણ
લેવાને તૈયાર થઈ જાય છે, પણ તે એક પ્રકારની અજ્ઞા-
નતા છે, કારણ કે દેહાધ્યાસને લઈને કરવામા આવતા ક્રોધને
લઈને ઉત્પન્ન થયેલી શત્રુતા અનેક જન્મોમા દુ ખ આપ
નારી થાય છે. દેહનું નુકશાન થવાથી તેનાથી લિન્ન
આત્માનું કાંઈ પણ નુકશાન થતું નથી આપણે ગમે તેટલો
દેહને સાચવી રાખીશું તો પણ છેવટે તો કાળ અવશ્ય

દેહનો નાશ કરવાનો જ છે, અને તેમા કાઈ ને કાઈ નિમિત્ત
તો આહુ આવવાનું ન ટે-પછી તે સચેતન હોય કે અચેતન
હોય મહાપુરોહિતે ગહિરગ નિમિત્ત ઉપર ક્રોધ ન કરતા
કામા કારણ કરીને સ્વર્ગ તવા મોક્ષ મેળવ્યા છે, માટે
આપણે પણ વસ્તુસ્થિતિના જણકાર જ્ઞાની પુરુષોનું અનુ-
સરણ કરીને અપરાધી માણસો ઉપર ક્રોધ ન કરવો જોઈએ
પણ નની અનુકંપા ચિત્તવીને વસ્તુના વિનાશમા કાળનો
હોય કદવા જોઈએ, જેથી આપણને ઝડક શાંતિ મળશે

કેઈ માનવી દેવથી આપણા ઉપર જોટો આરોપ
મૂકે તો પણ તેમના ઉપર ક્રોધ ન કરતા તેને કામા
આપવી જોઈએ, કારણ કે કેઈના કહેવા માત્રથી તેમ
જની શસ્ત્ર નથી કેઈ આપણને ચોર કે લુચ્છો
કહે તો આપણે વિચારવું જોઈએ કે આપણામા તે અવ-
શ્ય છે કે નહીં જો તે અવશ્ય જો આપણામા હોય તો
દુર્જનતાથી કે ગમે તે આશયથી કહેનાર ઉપર માફ ન
લગાડતા પોતે તે અવશ્ય જો કાઢી નાખવા જોઈએ અને
તે અવશ્ય જો આપણામા ન હોય તો કહેનાર ઉપર ક્રોધ
કરવાની આવશ્યકતા નથી, કારણ કે ખીજના કહેવા માત્રથી
આપણે ચોર કે લુચ્છો જની શકતા નથી આવી જ રોતે
ખીજ પણ અવશ્ય જો આરોપ મૂકે તો તેની ઉપેક્ષા જ
કરવી જોઈએ, કારણ કે તે પોતાના દુર્જનપણના સ્વભાવને
લઈને ખીજના સદ્ભૂત શબ્દોની પ્રશંસા સહન ન કરી શક-
વાથી દુ ખી થઈને દ્વંષબુદ્ધિથી તે શબ્દોને અવશ્ય જ રૂપમા

ફેરવવા બુદ્ધિનો દુરુપયોગ કરીને પોતાના જીવનને અધમ બનાવે છે માટે તે દયાને પાત્ર છે.

માનવીનો પ્રકૃતિમાં મિથ્યાભિમાન રહેલું હોવાથી આરોપ મૂકનાર ઉપર તે ક્રોધ કરે છે તેથી કાંઈ તેને આરોપ ગમતો નથી એમ નથી. આરોપ તો પ્રાયઃ સર્વને ગમે છે પણ જે બાળતનો આરોપ મૂકવામાં આવે છે તે જનતામાં દોષ અવશુદ્ધિ વખોડાયલી હોય છે—નિંદાયલી હોય છે. જેને સાક્ષીને જનતા તેની તરફ તિરસ્કારની દૃષ્ટિથી જુઓ છે, નિંદા કરે છે માટે તેવા આરોપોથી માનવી ઉશ્કેરાઈ જઈને ક્રોધ કરે છે જે કે આરોપ મૂકાયલી બાળત તેનામાં હોતી નથી તેમજ પોતે તેવો પણ થતો નથી તો પણ જનતામાં હલકા પડવાના ભયથી આવેશમાં આવી જાય છે, પરંતુ જે કોઈ શુદ્ધનો આરોપ મૂકે તો તે સાક્ષીને બહુ જ રાજ થાય છે, કુલાય છે અને આરોપ મૂકનારનો સજ્જન તરીકે આદરસત્કાર કરે છે; કારણ કે આરોપ મુકાયેલી બાળતને જનતા શુદ્ધ તરીકે માને છે અને એવા શુદ્ધ માણુમનો બહુ જ આદરસત્કાર કરે છે કેટલાક તો એવા શુદ્ધ હોય છે કે જેને પ્રભુ તરીકે માને છે અને પૂજે છે, માટે જ શુદ્ધના આરોપની જ્ઞાની જીવો અધિક વાહના રાખે છે. આરોપ માત્ર હોવા છતાં પણ અર્થાત્ તેમનામાં શુદ્ધનો અંશમાત્ર પણ ન હોય તો પણ, અત્યંત સતોષ માનીને તે શુદ્ધ મેળવવા જરાયે પ્રયાસ કરતા નથી; પણ શુદ્ધનો આરોપ ઠરાવવા અનેક પ્રકારના પ્રયાસ કરે છે, માટે આરોપ મૂકનારના ઉપર ક્રોધ કરવો અનુચિત છે

આપણને અગ્નિષ્ણુતાથી ક્રોધ આવે છે; પણ તે એક બુદ્ધિની નિર્જનતાનું સૂચક છે; કારણ કે સંસારમાં માનવી જનતાને વખાણવા લાયક વસ્તુ મેળવે છે તેમાં પુન્ય સહાયક હોય છે પોતાના પુન્યની ખામીને લઈને કદાચ તે વસ્તુ ન મળે તો તેમાં દૈવનો દોષ છે પણ સામા માણસોનો નથી માટે ક્રોધ કરવો હોય તો દૈવ પર કરવો જોઈએ કે જેણે તે વસ્તુથી આપણને વંચિત રાખ્યા અને ઈર્ષ્યા કરી ક્રોધ કરવાથી સામા માણસનું કાંઈ જાગડતું નથી તેમજ આપણું કાંઈ મુઘરતું નથી. સંપત્તિ, બુદ્ધિ, વિદ્યા અથવા એવી જ બીજી કોઈ પણ વસ્તુ જેની પાસે હોય છે તેનો આદર સત્કાર તથા પ્રશંસા જનતાનો મોટો ભાગ કરે છે તે જોઈને તથા સાંભળીને આપણને અણુગમે બવાધી આપણે તેના ઉપર દ્વેષ રાખીએ છીએ અને કોઈક પ્રસંગે જનસમૂહ વચ્ચે તેનો વાંક કાઢી તેની માથે કલહ કરીને અને ચઢાતઢા જોલીને તેનું અપમાન કરીએ છીએ; પણ આવા આચરણથી જનતામાં આપણી જ હલકાર્થ થાય છે માટે વિધિના વિલાસનો વિચાર કરીને ઇર્ષ્યાથી થતા ક્રોધને અટકાવવો જોઈએ.

ક્રોધને ઉત્પન્ન કરવાના મમતા અને મિથ્યાભિમાન આ બે ખાસ કારણો છે, સંસારમાં જન્મણુ કરનાર પ્રાણિ-યોમાં કોઈક જ જીવ એવો હશે કે જે આ જાનેથી કલંકિત ન થયો હોય પ્રાપ્ત કરીને સંસારવાસી જીવ માત્રમાં પછી તે ત્યાગી હોય કે ભોગી હોય, જોષાવત્તા પ્રમાણમાં મમતા અને મિથ્યાભિમાન રહેલાં જ હોય છે. જ્યાં સુધી માનવી આ જને દુર્યોજાનો દાસ છે ત્યાં સુધી તે આત્મિક ગુણ

મેળવવાનો અધિકારી નથી પછી તે ભવે જનતામા શાતમૂર્તિ, આત્માનદી, પગ્મયોગી, આધ્યાત્મિક આદિ વિકાસી પુરુષોના ગુણોનુ માન મેળવી પૂજતો કેમ ન હોય, પોતાનુ કાંઈપણ સુધારી ગડતો નથી. માયાનો વ્યભની અસાત જનતામાથી આત્મિક ગુણ નિવાય ધારે તે મેળવી શકે છે જ્ઞાનાવરણીયના કથોપશમવાળા જીવો મસારમા ઘણાંયે મગી આવે છે, અને તેઓ ઘણી ભાષાઓ જાણીને તથા અને વિષયોના પુત્રકો વાળી, મલજાવી-સમજાવીને તેમજ બુદ્ધિબળથી અનેક પ્રકારના આવિષ્કારો કરીને બહિરાત્મ દશામા વિચરતી દુનિયાને આશ્ચર્યમુગ્ધ મનાવી શકે છે, છતાં મોહ રાજના મમતા અને મિથ્યાભિમાનરૂપ મહાન યોદ્ધાઓનો પગજ્ય ન કરવાથી ભાવી ભવોનુ જ્રમણ ટાળી શકતા નથી તેમજ ભાવીમા પ્રાપ્ત થનાર જ્ઞાન, બુદ્ધિ, હકાપણ આદિની દરિદ્રતા દૂર કરી શકતા નથી, કારણ કે તે પાયથી છટી શક્યા નથી

ઘણા માણસોને આપણે વસ્તુઓનો વિનાશ કરતાં જોઈએ છીએ તેમજ ખીજાઓને ગાળ દેતા તથા કુડા આળ ચઢાવતા સાબળીએ છીએ તો પણ તેમના ઉપર આપણે ક્રોધ કરતા નથી તેનુ કારણ એ છે કે-તે વસ્તુઓ ઉપર આપણો મમત્વ ભાવ નથી જ્યાં મારાપણ હોય છે ત્યાં જ ક્રોધ આવે છે, મારે જ મમતાનો ત્યાગ કરવો જોઈએ અને મમતાનુ સેવન કરવુ જોઈએ કે જેથી કરીને ક્રોધને અવકાશ મગી ગરકશે નહીં અને અશાંતિના ઉપદ્રવથી બચી જવાશે

ગર્વથી ગાડા બનેવાને તો નજીવી જાણતોમા પણ ક્રોધ

આપણને અઘડિપણતાથી ક્રોધ આવે છે, પણ તે એક બુદ્ધિની નિર્ગતતાનું સૂચક છે, કારણ કે સ સારમા માનવી જનતાને વખાણવા લાયક વસ્તુ મેળવે છે તેમા પુન્ય મહાયક હોય છે પોતાના પુન્યની ખામીને લઈને કદાચ તે વ ન મળે તો તેમા દૈવનો દોષ છે પણ સામા માણસોનો નથી માટે ક્રોધ કરવો હોય તો દૈવ પર કરવો જોઈએ કે જલ્લે તે વસ્તુથી આપણને વચિત રાખ્યા અને ઈર્ષ્યા કરી ક્રોધ કરવાથી સામા માણસનું કાર્મિક બગડતું નથી તેમજ આપણ કાર્મિક સુધરતું નથી મ પત્તિ, બુદ્ધિ, વિદ્યા અથવા એવી જ બીજી કોઈ પણ વસ્તુ જેની પાસે હોય છે તેનો આદર મહત્તર તથા પ્રશ્ન સા જનતાનો મોટે ભાગે કરે છે તે જોઈને તથા સાલગીને આપણને અણુગમે ધવાથી આપણે તેના ઉપર દ્વેષ રાખીએ છીએ અને કાર્મિક પ્રસંગે જનસમૂહ વચ્ચે તેનો વાક કાઢી તેની સાથે કલહ કરીને અને યદ્વાતદ્વા જોડીને તેનું અપમાન કરીએ છીએ, પણ આવા આચરણથી જનતામા આપણી જ હલકાર્મક થાય છે માટે વિધિના વિદ્યા મનો વિચાર કરીને ઇર્ષ્યાથી થતા ક્રોધને અટકાવવો જોઈએ

ક્રોધને ઉત્પન્ન કરવાના મમતા અને મિથ્યાભિમાન આ બે ખાસ કારણો છે, સ સારમા બ્રમણ કરનાર પ્રાણિ ચોમા કોઈક જ જીવ એવો હશે કે જે આ જ નેથી કલકિત ન થયો હોય પ્રાયે કરીને સ સારવાસી જીવ માત્રમા પછી તે ત્યાગી હોય કે ભોગી હોય, જોછાવત્તા પ્રમાણમા મમતા અને મિથ્યાભિમાન રહેવા જ હોય છે જ્યાં સુધી માનવી આ જ ને દુર્ગુણોનો દાસ છે ત્યાં સુધી તે આત્મિક ગુણ

વિચારશ્રેણી

૬૮

પૌણ્ડલિક મુખના સાધન મેળવી આપવાની શક્તિ ધરાવનારની પ્રભુ તરીકે ઉપાસના કરનાર સાચા પ્રભુ મેળવવાનો અનધિકારી છે અને તે મિથ્યાજ્ઞાની હોવાથી આત્મિક સાબ મેળવી શકતો નથી.

ભાપાની મૂર્ખાઈથી ભવમાં ભટકી શકાતું નથી પણ ભાવની મૂર્ખાઈથી તો ભવમાંથી નીકળી ન જ શકાય. ભાપાના અજ્ઞાણને સ્વશ્રેયમાં બાધ આવે નહિ, પણ ભાવનો તો જાણ હોવો જ જોઈએ.

ભાવોનો અજાણ ગમે તેટલી ભાપાનો જાણ હોવા છતાં પણ મૂર્ખ કહેવાય છે.

વસ્તુને વસ્તુરૂપે જાણી શ્રદ્ધા રાખનાર ભાવનો જાણ કહેવાય છે.

પોતે પવિત્ર હોય તો જ પવિત્ર વાણીનો પ્રકાશ કરીને તે સ્વપરતુ સાચું ગ્રેય કરી શકે છે.

આવી જાય છે, કાગ્જ કે ગર્વિષ્ઠ માણસો પોતાને બુદ્ધિ
 શાળી, ડાહ્યા અને સમજી માને છે એટલા માટે કાંઈ ભૂલ
 થતી હોય ને કોઈ જણાવે તો તેમને તરત ક્રોધ આવી જાય છે,
 કાગ્જ કે તેઓની માન્યતા હોય છે કે અમે કોઈ પણ કામમાં
 ભૂલ કરી શકતા જ નથી. આ પ્રમાણે માનવુ તે જ તેમની
 એક મોટી ભૂલ છે. માની માણસ પોતાની જિનજીવણત ઉઘાડી
 પડવાના બચથી અને બીજાને આવડત વગરના માનવાથી
 કોઈ પણ કામમાં બીજાની ગ્લાહ લેતો નથી એટલા માટે જ
 તે ભૂલે છે જ્યારે તે ભૂલ બીજાની જાણમાં આવતાં તેને
 સુધારવાની ચૂંચના કરે છે ત્યારે તરત ગુસ્સે થઈ જાય છે
 અને પોતે જ કાંઈ કર્યું છે તે ઠીક જ છે એમ જણાવવા
 પ્રયામ કરે છે, અને કરેલા પ્રયાનમાં નિષ્ફળતા મળે છે
 ત્યારે જમણા ક્રોધે ભરાય છે, પણ મિથ્યાભિમાનથી મુંઝા-
 ચક્રો હોવાથી વિચાર કરી શકતો નથી કે એક માણસ
 જાણીએ જાગતોમાં કુશળ હોતો નથી કુશળતાવાળા કાર્યમાં
 પણ ભૂલ થવી મળે છે, કાગ્જ કે માનવી ભૂલને પાત્ર
 છે, તો મારે બીજાને જતાવેલી ભૂલને સુધારી લેવી
 જોઈએ અને તેના ઉપકાર માનવો જોઈએ, કાગ્જ કે તે
 મારામાંથી ભૂલને કાઢે છે પણ નાખતો નથી મારે મારે
 તેના ઉપર ક્રોધ કરવો ઘટે નહીં આ ઉપાયોથી ક્રોધનો
 વ્યાધિ શાત થઈ શકે છે અને માણસ સુખ-શાંતિમય
 જીવન વ્યતીત કરીને પરિણામે કપાયો ઉપવિજય મેળવી
 પરમપદ પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

પ્રભુની દિવ્ય દૃષ્ટિથી જોનાર જગત સાથે સળધ રાખી શકતો નથી અને જગતની આખોથી જોનાર પ્રભુ સાથે સળધ રાખવાનો અધિકારી નથી

ધર્મી કરતા પાપીનું કલ્યાણ પહેલું ઈચ્છવું જોઈએ કારણ કે ધર્મી પુરુષો તો પોતાના મત્કૃત્યથી જ પોતાનું શ્રેય સાધી સુખી થશે, પણ પાપી તો કુધ્કૃત્યોથી દુખાયલો હોવાથી તેને તેનાથી મુક્તિવાને અનેકના શુભ આશીર્વાદોની જરૂરત છે જો તેને અનેકના શુભ આશીર્વાદ મળે તો જ અશુભિ આવીને અન્નમાર્ગદ્વારા તેને સેવ્ય પ્રાપ્ત કરાવી શકે છે

તમે ખીજને જોઈને હસો છો તો ગડતા કેમ નથી ? કારણ કે એક પ્રકારનો આનંદ મેળવવાને માટે જ તમે ખીજને હસો છો તો પછી જે માણસથી તમારો આનંદ પોષાતો હોય તેના દુખથી દુખી થઈને તમારે ગડવું જ જોઈએ

તમને આનંદ તથા સુખ આપનાર કોઈ જડ વસ્તુ ભગડી જાય કે ભાગી જાય છે તો તમે શોક કરો છો, તો પછી તમારા મિથ્યાભિમાનને પોષી આનંદ આપનાર ચૈતન્ય માટે તો વધારે શોકઅન્ત થવું જોઈએ.

કાંઈપણ ન લઈયો હોય તો પણ તે ખુદ્દિશાળી, ડાહ્યો અને પડિત કહી શકાય કે જે પોતે છે તેવા દેખાય છે, કાંઈ કે તે પ્રભુ સાથે પ્રપન્ન કરતો નથી અને એટલા માટે જ દુનિયાને ઠગીને વિશ્વાનઘાતી બની શકતો નથી.

કપાય વિષયનો દાગ-અપવિત્ર પુરુષ પવિત્ર વાણી પ્રકારી શકે નહીં પણ તે પોતાનો ક્ષુદ્ર સ્વાર્થ માધવા પવિત્ર વાણીનો ઉપયોગ કરી શકે છે.

પૂતવાની અને ક્ષુદ્ર સ્વાર્થની ભાવનાવાળાથી સ્વપરતુ શ્રેય ન સધાય પણ મન્ગતાથી પવિત્ર વાણીદ્વારા પરઉદ્ધારની ઠામનાવાળો સ્વ-પરતુ શ્રેય કરી શકે છે.

પોતાના શ્રેય માટે મહાપુરુષોની પ્રવૃત્તિનું અનુકરણ મહાપુરુષ જનવાની યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરી શકે છે, પણ ક્ષુદ્ર સ્વાર્થ માટે દરાયતુ અનુકરણ અધમ પુરુષોની પદ્ધતિમાં ભળવા યોગ્ય જનાવ છે.

પૌણ્ડલિક લાસોની વાતો સાંભળવા અને તેને મેળવવા માનવી જેટલા ઉત્સાહથી પ્રયાસ કરે છે તેટલા ઉત્સાહથી આત્મિક લાભ સાંભળવા અને મેળવવા પ્રયત્ન કરતો નથી.

જીવમાત્ર જન્માવરના સંસ્કારોને અનુમરે છે, જન્માવરના ધાર્મિક સંસ્કારો વગર આત્મશુદ્ધિના હેતુથી ધર્મ ઉપર પ્રેમ થાય નહિં અને શુદ્ધ ધર્મનો આકર થાય નહિં.

પૌણ્ડલિક સુખ માટે ધાર્મિક પ્રવૃત્તિ કરનાર શુદ્ધ ધર્મનું આરાધન કરી શકતો નથી એટલે તેનો આત્મા કર્મોથી સુકાતો નથી પણ પુણ્ય કર્મ બાધવાથી તેને લોગવવા જન્મ મરણ વધારે છે.

પ્રભુની સપત્તિ મેળવવા પ્રભુની દૃષ્ટિથી જોઈને વર્તવું જોઈએ, અને અજ્ઞાની જગતની પાસેથી મેળવવા તેની દૃષ્ટિથી જોઈને ચાલવું જોઈએ.

૧. ૧૫૧ અને અણુગમો એ જ નેમા મ્થુન દૃષ્ટિથી કાઢી
અતર જણાતું નથી, છતાં જ નેમા ઘણું જ અતર
૨. ૧૫૨ મોહનો ઉપશમ થવાથી થાય છે માટે તે વિકાસ
૩. ૧૫૩ પ છે ત્યાં અણુગમો મોહના ઉદયથી થવાવાળો એક
૪. ૧૫૪ રનાં વિકાર છે, માટે જ વેગમ્ય નિર્ગમન કાણુ છે
૫. ૧૫૫ ૧ અણુગમો ઝમ્મન ધનુ ગમ્પ છે અણુગમામા વિષમ
૬. ૧૫૬ ૨ છે, આર્ત્તરોદ્ર ધ્યાન છે અને વેગમ્યમા નમનાવ છે,
૭. ૧૫૭ ૩ મધ્યાન તથા શુદ્ધધ્યાનની ઉત્તરોત્તર તીવ્રતા ૪ વેગમ્ય
૮. ૧૫૮ ૪ માવ વિલાને જ થાય છે અને ઉદ્દેગગર્ભિત અણુગમો
૯. ૧૫૯ ૫ પ્રજ્ઞાઓમા મગી આવે છે તે જેને મ્થુનદૃષ્ટિ જોયો વગમ્યતા
૧૦. ૧૬૦ ૬ નામધી જોળખાવે છે વેરામ્યમા ઝપાય તથા વિષયના ઉપશમ
૧૧. ૧૬૧ ૭ સાવની આવશ્યકતા નહીં છે માટે તે જ્ઞાનગર્ભિત છે અને
૧૨. ૧૬૨ ૮ અણુગમો ઝપાય તથા વિષયના નિમિત્તથી થાય છે એટલે
૧૩. ૧૬૩ ૯ તે દુષ્કર્મગર્ભિત છે

રાગ હોય છે ત્યામુધી જ વેરામ્ય કહેવાય ૧ ગગનો
ક્ષય થયા પછી વેરામ્ય જેવું ઝગમે રહેતું નથી, નાણુ કે
રાગ-દેવનો કોધાદિ ચાગ દપાયેતમા મમાવેશ વાય છે, માટે
જ્યાં મુધી મજબૂતન કપાય હોય ત્યામુધી વગમ્ય કડી
શ્રમય પણ તનો ક્ષય છે ઉપશમ થયા પછી વીતગગ કહે
વાય છે, પણ વેગમી કહેવાતા નથી, માટે જ વેગમી અને
વીતગગમા અતર છે મ પૂર્વ (ક્ષાયિ- ભાવે) વીતગગ
થયા પછી પાછા ગગી જની રમ્પતા નથી પણ વરાગી
પાછા ગગી જની શકે છે

અર્થેના આચારો નિર્ણય કરી શકે નહીં એક વ્યક્તિએ જાતુ માની રાખ્યું હોય તેને તેનાથી વધારે બુદ્ધિવાળો મુખિ પ્રમુખિથી અનન્ય સિદ્ધ કરી પાતાવે છે. તેનાથી તમારે બુદ્ધિશ્રી ત્રીણે તે તેના મનને અસિદ્ધ કરી જતાવશે આન બુદ્ધિની નાશનશ્ચનાથી કૌર્ણપણ પાશ્ચાત્યિક મન્ય જાણી શકે નહીં મર્થેનાના વચનો ઉપર શ્રદ્ધા રાખવાની જરૂર નહીં હોય. કાશ્વર કે જ્ઞાન બાધક કર્મો નાશ શવાથી અને વ જુ માત્ર મન્યમ શવાથી મર્થેનાના વાસ્તવતામાં અને જાણવામાં અશ્ચર્યનો અંશ પણ હોતો નથી.

નનના અજાણી પ્રયોગે માનેતું મુખ દુઃખ પુણ્ય-પાપના રોગ છે આજ્ઞાના અવજાણઅકરૂપ માત્ર મુખ કૌર્ણપણ વચનનો આજ્ઞા નથી તે જ્ઞાન શિવ જ્ઞાન શિવ છે તેને અનવજાણને અનવજાણ કે અનવજાણ જોડી જોડી કૌર્ણ

જ અનેક પ્રકારના કષ્ટ મહન કરીને પ્રયત્ન કરે છે, છતાં અભણપણને લઈને તેમને દુ ખ જ ભોગવવું પડે છે આવા અભુજાપુ માણસો સુખને કેવળ નામ માત્રવી જાણે છે, પરંતુ તેને માચી રીત ઓળખતા નથી, જેથી કરીને તેઓ દુઝાય છે અને પરિપામે સુખ ન મળવાથી નિગરા થાય છે.

ઠોઠું પણ કર્મને કોઈ પણ જ્ઞાની પુરુષે મુખ તરીકે ગણ્યું જ નથી અભુજાપુ માણસો પોતાના કાયિક, વાચિક તથા માનસિક વ્યાપારથી કેવળ કર્મને મચ્છ કરે છે તે જેને જ્ઞાની પુરુષો દુ ખ કહીને ઓળખાવે છે. જ્યાં કર્મ દુ ખ-વસ્તુ છે તો પછી કર્મનું પશ્ચિમ સુખ-વસ્તુ કેવી રીતે હોઈ શકે ?

દુ ખડોના મ્વામી ચક્રવર્તી તથા ચક્રવર્તીપણાની શ્રદ્ધિ બુદ્ધાવી દઈને લગોટી માત્ર વસ્તુધારી ગણીયોમા પડેલા એકવારમાથી દાણા વીણી ખાનાર લીખારીને ઘરેપુ કપડાથી મુસલિજત દગીને તેની પાસેથી મુખ તથા આનંદની આશા રાખીને તેની એવામા નિરંતર રહે તો તે પોતાની મનોકામના સફળ થી શકતો નથી, તેવી જ રીતે અનંત જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, ઇવન અને અનંત મુખ તથા આનંદરૂપ દુ ખડોના ભોક્તા માચી સંપત્તિથી પૂર્ણ આત્મા પોતાની માચી સંપત્તિ વિમારી દઈને પોતાની વિજ્ઞાન સંપત્તિથી સંપત્તિ-વિહીન જડ વસ્તુઓને સુશોભિત કરી મુખ તથા આનંદની આશાથી જડ તથા જડના વિકારોની સેવામા વગર્યો રહે તો તેના મુખ તથા આનંદનું દારિદ્ર્ય ટળી શકતું નથી

અદ્વૈતા આચાર્યો નિર્ણય કરી શકે નહીં. એક વ્યક્તિએ સાચું માની રાખ્યું હોય તેને તેનાથી વધારે બુદ્ધિવાળો મુક્તિ પ્રયુક્તિથી અમૃત્ય સિદ્ધ કરી જતાવે છે. તેનાથી વધારે બુદ્ધિશાળી હશે તે તેના ધ્યનને અસિદ્ધ કરી જતાવશે આમ બુદ્ધિની તાગ્નમ્યતાથી કોઈપણ પારમાર્થિક સત્ય જાણી શકે નહીં સર્વજ્ઞોના વચનો ઉપર શ્રદ્ધા રાખવાની જરૂરત રહે છે. કારણ કે જ્ઞાન બાધક કર્મો નષ્ટ થવાથી અને વસ્તુ માત્ર પ્રત્યક્ષ થવાથી સર્વજ્ઞોના જાણવામાં અને જણાવવામાં અમૃત્યનો અંશ પણ હોતો નથી.

સ સારમાં અજ્ઞાની જીવોએ માનેલું મુખ દુઃખ પુણ્ય-પાપના ઓળા છે આન્માના સ્વભાવસ્વરૂપ સાચું મુખ કોઈપણ વસ્તુનો ઓળા નથી. તે સ્વતઃ સિદ્ધ અને સ્થિર છે. તેનું જોગવવાને મયેતન કે અયેતન જેવી બીજી કોઈ પણ વસ્તુના મયોગની જરૂરત નથી; માટે જ તે શાશ્વત અને અચ્ચા છે. જે ઓળા સ્વરૂપ મુખ તે અસ્થિર છે; કારણ કે પુણ્ય પાપ એક ક્ષણ પણ એક સ્વરૂપે સ્થિર રહી શકતા નથી. દરેક ક્ષણે પરિવર્તન થયા કરે છે એટલા માટે તેના ઓળામાં પણ અસ્થિરતા છે જે વસ્તુ અસ્થિર છે તેમાં ન્યૂનાધિકતા તથા વિપ્રમતા અનુભવાય છે જેથી કરીને વિજ્ઞાને તે વસ્તુનો અભાવ થઈ જાય છે. આત્મ-સ્વરૂપ વાસ્તવિક મુખમાં આમાંનું કશુંયે હોતું નથી માટે જ તે સાચું અને શાશ્વતું કહેવાય છે.

અજ્ઞાની માનવીઓનો એવીસે કલાકનો પ્રયત્ન કેવળ દુઃખ માટે જ હોય છે. એ કે માનવી મુખની શ્રદ્ધાથી

ગુણી કહેવડાવી પૌદ્ગલિક સુખ મેળવવા માટે અજ્ઞાની જનતાના સહેકાર માટે જેટલો પ્રયાસ કરવામાં આવે છે તેટલો પ્રયાસ ગુણુ મેળવવા માટે કરવામાં આવે તો ઉભય હોકનું હિત સાધી શકાય છે. તે પૂર્વ યુગના પરમર્ષિયોના પવિત્ર જીવન ઉપર દ્રષ્ટિપાત કરવાથી સ્પષ્ટ જાણી શકાય છે

આત્મા વસ્તુ માત્રને વાપરે છે; પણ તે પોતાની પદ્ધતિ પ્રમાણે તેની અંતર પોતાને પડતી નથી એટલું પોતાનું અણુજાણુપણું કહેવાય ઇન્દ્રિયોદ્ધાર વપરાતી વસ્તુમાં પદ્ધતિ-દ્વેર હોવાથી પોતાની પદ્ધતિને ભૂલી જાય છે અને ઇન્દ્રિયોની પદ્ધતિને પોતાની માની લે છે માટે તે મિથ્યાદ્રષ્ટિ અજ્ઞાની કહેવાય છે.

ત્યાગ અને રાગ એ બે અત્યંત લિપ્ત અને વિરોધી વસ્તુ છે માટે જ્યાં રાગ હોય ત્યાં ત્યાગ ન હોય અને જ્યાં ત્યાગ હોય ત્યાં રાગ ન હોય; કારણ કે ત્યાગ ઉપશમભાવે થાય છે અને રાગ ઔદયિક ભાવે થાય છે

દોષોનો અણુજાણુ બીજાને દોષી કહેવાનો અધિકારી નથી.

પોતે દોષી બન્યા વગર બીજાના દોષો જોઈ શકાય નહીં.

કર્માધીન જીવ માત્ર દોષી છે; કારણ કે તેઓ પરાધીન છે. જ્યાં મુખી સારી સ્વાધીનતા મળે નહીં ત્યાં મુખી નિર્દોષી બની શકાય નહીં; માટે જ સદોષી આત્મા કોઈને પણ દોષી કહી શકે નહીં. છતાં જો બીજાને દોષી કહે તો તે પરમાત્માનો ગુન્હેગાર છે; કારણ કે તે પોતાને નિર્દોષ

ગધેડું સાકરને કડવી મ્હીને તિરસ્કાર કરે અને ઊંટ લીમડાને મીઠા માની સ્વીકાર કરે તો સાકરની હાનિ કે લીમડાને લાભ મળી શકતો નથી; કારણ કે ગુણીનો તિરસ્કાર અને અવગુણીનો મત્કાર પ્રાણીઓમાં રહેલા અજ્ઞાન-આશ્રિત રાગ-દ્વેષને લઇને થાય છે.

માકરને પોતાની મીઠાગ સાળિન કચવાને માટે પ્રમાણોની કે સાક્ષીઓની જરૂરત હોતી નથી; પણ સાકર જેવા દેખાતા પથ્થરને સાકરની પ કિતમાં ભળવા મીઠાશની સિદ્ધિ માટે પ્રમાણ તથા સાક્ષીઓની જરૂર રહે છે.

જેણે વિકાસની વાટે વળીને આત્મિકે ગુણ મેળવ્યા છે તેને પોતાની ઉત્તમતા કે ગુણો ગાળિન કરવા અજ્ઞાની જનતાનો આશ્રય લઇ તેની ખુશામત કરવાની જરૂરત રહેતી નથી, કારણ કે તે પ્રશંસાની પણ ઇચ્છાથી વિરક્ત છે.

અજ્ઞાની જનતાની પ્રશંસા કે સહકાર કેવળ આ ભવમાં જ મિથ્યાભિમાની શ્રીમતો અને અણુબાણ માણસોની પામેથી પૌદ્ગલિક સુખના સાધન મેળવવામાં તથા મિથ્યાભિમાન પોષવામાં જ ઉપયોગી થાય છે. બાકી તો પુણ્ય કર્મ તથા નિર્જરાથી મળનારા સ્વર્ગ તથા મોક્ષ માટે તો તે અત્યંત નિરુપયોગી છે તેમજ આત્મિક ગુણ મેળવવામાં અત્યંત બાધકર્તા છે. ગુણીને તો જનતાના પ્રમાણપત્રની કે પ્રશંસાની જરાયે જરૂરત નથી. અને જ્યાં જરૂરત જણાય ત્યાં ગુણનો અંશ પણ હોતો નથી, કારણ કે પ્રશંસા મેળવવાની પ્રબળ ઇચ્છા રહેવી તે જ મોટો અવગુણ છે.

ગુણી કહેવડાવી પોદ્ગલિંડ સુખ મેળવવા માટે અજાની જનતાના સહકાર માટે જેટલો પ્રયાસ કરવામાં આવે છે તેટલો પ્રયાગ ગુણ મેળવવા માટે કરવામાં આવે તો ઉભય લોકતુ હિત માધી ગકાય છે તે પૂર્વ યુગના પરમર્ષિયોના પવિત્ર જીવન ઉપર દ્રષ્ટિપાત કરવાથી ન્યષ્ટ જાણી શકાય છે

આત્મા વસ્તુ માત્રને વાપરે છે, પણ તે પોતાની પદ્ધતિ પ્રમાણે તેની ખજા પોતાને પડતી નથી એટલું પોતાનું અણુજાણુપણું કહેવાય ઇન્દ્રિયોદ્ધાર વપરાતી વસ્તુના પદ્ધતિ ફેર હોવાથી પોતાની પદ્ધતિને ભૂલી જાય છે અને ઇન્દ્રિયોની પદ્ધતિને પોતાની માની લે છે માટે તે મિથ્યાદ્રષ્ટિ અજાની કહેવાય છે.

ત્યાગ અને ગગ એ બે અત્યંત ભિન્ન અને વિરોધી વસ્તુ છે માટે જ્યાં ગગ હોય ત્યાં ત્યાગ ન હોય અને જ્યાં ત્યાગ હોય ત્યાં ગગ ન હોય, કારણ કે ત્યાગ ઉપશમભાવે થાય છે અને ગગ ઔદયિક ભાવે થાય છે

દોષોનો અણુજાણુ જીવને દોષી કહેવાનો અધિકારી નથી પોતે દોષી જાન્યા વગર જીવતા દોષો જોઈ શકાય નહીં

કર્માધીન જીવ માત્ર દોષી છે, કારણ કે તેઓ પરાધીન છે જ્યાં સુધી નાચી સ્વાધીનતા મળે નહીં ત્યાં સુધી નિર્દોષી જાની શકાય નહીં, માટે જ સદોષી આત્મા કોઈને પણ દોષી કહી શકે નહીં છતાં જો જીવને દોષી કહે તો તે પરમાત્માનો ગુન્હેગાર છે, કારણ કે તે પોતાને નિર્દોષ

ગધે હું સાકરને કડવી કહીને તિરસ્કાર કરે અને બટ લીમડાને મીઠો માની સ્વીકાર કરે તો સાકરની હાનિ કે લીમડાને લાભ મળી શકતો નથી; કારણ કે ગુપ્તિના તિરસ્કાર અને અવગુણોનો મત્કાર પ્રાણીઓમાં રહેલા અજ્ઞાન-આશ્રિત રાગ-દ્વેષને લઈને થાય છે.

માકન્ને પોતાની મીઠાશ સાળિત કરવાને માટે પ્રમાણની કે સાક્ષીઓની જરૂરત હોતી નથી; પણ સાકર જેવા દેખાતા પથ્થરને સાકરની પંક્તિમાં લગવા મીઠાશની સિદ્ધિ માટે પ્રમાણ તથા સાક્ષીઓની જરૂર રહે છે.

જેણે વિકાસની વાટે વળીને આત્મિક શુણ્ મેળવ્યા છે તેને પોતાની ઉત્તમતા કે શુણ્ ગામિત કરવા અજ્ઞાની જનનાનો આશ્રય લઈ તેની ખુશામત કરવાની જરૂરત રહેતી નથી, કારણ કે તે પ્રશંસાની પણ ઇચ્છાથી વિરક્ત છે.

અજ્ઞાની જનનાની પ્રશંસા કે સહકાર કેવળ આ ભવમાં જ મિથ્યાભિમાની શ્રીમતો અને અણુઆણુ માણસોની પાસેથી પૌરુષાસિક સુખના સાધન મેળવવામાં તથા મિથ્યાભિમાન પોષવામાં જ ઉપયોગી થાય છે. બાકી તો પુણ્ય કર્મ તથા નિર્જરાથી મજનારા સ્વર્ગ તથા મોક્ષ માટે તો તે અત્યંત નિરુપયોગી છે તેમજ આત્મિક શુણ્ મેળવવામાં અત્યંત બાધકર્તા છે. શુણ્ને તો જનતાના પ્રમાણપત્રની કે પ્રશંસાની જરાયે જરૂરત નથી. અને જ્યાં જરૂર નજીયા ત્યાં શુણ્નો અશ મળ્યો હોતો નથી; કારણ કે પ્રશંસા મેળવવાની પ્રગત ઇચ્છા રહેલો તે જ મોટો અવગુણ છે.

શુભી કહેવડાવી પોદગવિડ સુખ મેળવવા માટે અજાની જનતાના સહકાર માટે જોટલો પ્રયાસ કરવામા આવ છે તેટલો પ્રયાસ શુભ મેળવવા માટે કળવામા આવે તો ઉભય લોકનુ હિત સાધી શકાય છે તે પૂર્વ શુભના પરમર્ષિયોના પવિત્ર જીવન ઉપર દૃષ્ટિપાત કરવાથી અપદ્ધ જાણી શકાય છે

આત્મા વન્તુ માનને વાપરે જે, પણ તે પોતાની પદ્ધતિ પ્રમાણે તેની જાળ પોતાને પડતી નથી એટલુ પોતાનુ અણુજાણુપણ કહેવાય ઇન્દ્રિયોદ્ધાર વપરાતી વસ્તુમા પદ્ધતિ દેર હોવાથી પોતાની પદ્ધતિને ભૂલી જાય છે અને ઇન્દ્રિયોની પદ્ધતિને પોતાની માની લે છે માટે તે મિથ્યાદૃષ્ટિ અજાની કહેવાય છે

ત્યાગ અને ગમ એ જો અત્યંત ભિન્ન અને વિરોધી વન્તુ છે માટે જ્યાં ગમ હોય ત્યાં ત્યાગ ન હોય અને જ્યાં ત્યાગ હોય ત્યાં રાગ ન હોય, કારણ કે ત્યાગ ઉપશમજાવે થાય છે અને ગમ ઔદયિક ભાવ વાય છે

દોષોનો અણુજાણુ જીજ્ઞાસે દોષી કહેવાનો અધિકારી નથી પોતે દોષી જાન્યા વગર જીજ્ઞાસા દોષો જોઈ શકાય નહીં

કર્મધીન જીવ માત્ર દોષી છે, જાણુ કે તેઓ પન્ધીન છે જ્યાં સુધી સાચી પન્ધીનતા મળે નહીં ત્યાં સુધી નિર્દોષી જની શકાય નહીં, માટે જ અદોષી આત્મા જાણને પણ દોષી કહી શકે નહીં છતાં જીજ્ઞાસે દોષી કહે તો તે પન્ધાત્માનો શુન્દેગાર છે, કારણ કે તે પોતાને નિર્દોષ

છે કેટલાય આવે છે અને જાય છે વાપરવાની વસ્તુઓ ખરીદવા માટે દામ (પુણ્ય)ની જરૂરત પડે છે સારામા મારી મી મત(આત્મલક્ષ્મી) આપવા છતાં પણ વસ્તુ ખનગ અને ભેગસેળવાગી, પોતાનું સ્વાસ્થ્ય બગડે તેવી મળે છે ગ્તામા અનેક પ્રકારના ભય અને ઉપદ્રવ હોવાથી પોતાના ઉપયોગી સમસ્ત ગણેલી વસ્તુઓના બચાવ માટે જોવળ રાખવા પડે છે આ પ્રમાણે દરેક જાતની પરાધીનતા ભોગવવી પડે છે અને હેરાન થવું પડેછે તો પણ આત્માન સુસાક્ષરી ગમે છે, પણ ઘેર જવું ગમતું નથી

જ્ઞાની સિવાય બધાય વિદ્વાન અને બધાય મૂર્ખા કહી શકાય, પરણ કે ભાષા, મળા આદિ અનેક પ્રકારના વિષયો હોવાથી બધા વિષયોમા કોઈપણ વ્યક્તિ નિષ્ણાત હોતી નથી જે ભાષા અને કળામા નિષ્ણાત હોય તેને આશ્રયી તે વિદ્વાન કહેવાય છે અને તનાથી અણબાણ હોય તેની અપેક્ષા એ ત મૂર્ખ કહેવાય છે, માટે કોઈપણ પ્રકારની ભાષા અથવા તો કળાદિ બાણીને અભિમાન રાખવું તે મોટી મૂર્ખતા જ કહી શકાય

ખીજાની ભલો માઠવી તે બહુ જ સહેલું કામ છે કે જે મૂર્ખમા મૂર્ખ માણસ પણ કરી શકે છે, પરતુ ભૂલો ન કરવી તે ઘણું જ કઠણ કામ છે કે જેને કહેવાતા વિદ્વાનો પણ કરી શકતા નથી અને ગોચા ખાધા કરે છે જ્ઞાની પુરુષોને પણ ભલ ન કરવા હું મેશા અપ્રમાદી-આવધાન રહેવું પડે છે, તો પછી વિષયાસક્ત પામર જીવોનું તો

કહેવું જ શું ? પોતાને માટે અથવા તો પરના માટે, સારું હોય કે નરમું હોય પણ જે કાર્ય કરે તે પહેલાં આટલું જરૂર યાદ રાખવું કે આ જે કાંઈ હું કરું છું તે મારા માટે જ છે પણ બીજાને માટે નથી. આ કાર્યના સારા અથવા તો નરસા પરિણામનો-ફળનો ભોગી હું જ છું, તેમાં બીજાને કાંઈ પણ લેવાદેવા નથી.

જમે તે બાળત બીજાને સમજાવવાની ઇચ્છા થાય તો સમજાવવી બહુ સારી વાત છે; પણ તમારે બીજાને જે કાંઈ સમજાવવું હોય તે પહેલાં તમે પોતે સાચી તથા સારી રીતે સમજી લેજો; નહિં તો તમારી બુદ્ધિની કીંમત થઈ જશે અને પ્રમાણિકતા ખોઈ જાયશે.

પોતે નાના બનતાં શીખ્યા પછી જ મોટા બનવાની ઇચ્છા રાખવી; કારણ કે નાના બન્યા પછી જ મોટા બનાય છે. અર્થાત્ નાના હોય છે તે જ મોટા થાય છે, પણ મોટા, મોટા બની શકતા નથી. આ વાતનો સારી રીતે વિચાર કર્યો તો સ્પષ્ટ સમજાયે.

બીજાનું ગાયું ગાયો તો અણબણપણે ગાશે નહીં; નહીં તો બણ આગળ હાંસીનું પાત્ર બનશે !

લોકમત કેળવ્યા વગર કોઈ પણ કાર્યમાં સફળતા મળી શકતી નથી. કદાચ દેવચોગે સફળતા મળી જાય તો પણ પરિણામે તો મુખશાંતિથી વંચિત જ રહેવાય છે.

તમારી પ્રવૃત્તિ માત્રમાં સ્વાર્થ તથા પરમાર્થ બંનેનો આદર થયો જોઈએ. જો કેવળ સ્વાર્થનો જ આદર થયો તો

સાચો લાભ ખોઈ જોસશે અને આત્માનું અહિત કરી
અધોગતિના પાત્ર બનશે

પ્રમાણિકતા સર્વોત્તમ ગુણ છે અને તે માનવ જીવનનું
ભૂયણ છે, માટે ધનની પણ પગલા ન રાખીને પ્રમાણિક
પણાની સપત્તિ જાળવી રાખશે. નવાઈદૃષ્ટિથી કહાય ન
જાળવી રા તો હો તો પણ પરમાર્થ દૃષ્ટિથી તો જરૂર
જાળના, નહિ તો તમારા જન્મે ભવ જાગડશે

લાભ કે નુકશાન વ્યવસાયીને હોય છે, પણ નિરુપમાને
જીવે દોષ નથી ડોઝને કાંઈપણ સલાહ આપે તો મુબુદ્દિ
ચી આપવી, પણ કબુલિદ્દી નહીં

પુન્યનું મહત્વ

માનવ જીવનમાં પુન્યકર્મ રજવાનો મમય જોઈ બેમના આપત્તિ વિપત્તિનો જ આહુક કહી શકાય રાજા હોય કે રક હોય, શ્રીમંત હોય કે કગાજ હોય, બધાયને પુન્યકર્મ પેદા કરવા માટે એક સગ્ગો જ પ્રયાસ કરવાની જરૂર છે. શ્રીમંત અથવા તો રાજાએ પોતાને મળેલી સંપત્તિ જોઈને પુન્યની અનાવશ્યકતા મમજી સતોય માનવાની જરૂર નથી, કાગળ કે પુન્યથી મળેલી સંપત્તિ વપરાઈને ચોઈ થતી જાય છે તે ચોઈ ન થવા દેવા અથવા તો તેને વધારવાને માટે પુન્ય બળની અત્યંત આવશ્યકતા ગ્રહે છે. પુન્યબળ ઘટી ગયા પછી મેળવેલી સંપત્તિ નષ્ટ થાય છે એટલું જ નહીં પરંતુ નવી સંપત્તિ મેળવવાનો પ્રયાસ પણ નિષ્ફળ જાય છે અને માનવજીવન પૂર્ણ થયા પછી ભારી જીવન અધમ અને દુઃખપૂર્ણ મેળવાય છે.

માનવ જીવનમાં જેટલું પુન્ય વપરાય છે તેટલો વપરાશ પશુ જીવનમાં હોતો નથી, કાગળ કે પશુ કરતાં માનવી ઘણો જ સુખી કહેવાય છે માનવી જેટલું સુખ

મેળવે છે તે ગણુ પુન્યવી ખરીદેલુ કે જમ મુખ ભોગ વાય છે તેમ તેમ પુન્ય વપગાય છે એકનુ ધન મેળવવામા જ પુ યનો ારત પડે છે એટલુ જ નહીં પણ પાસે ધર્મિયોના અનુદાન વિપથો મેળવવામા, નિશ્ચિત અને નીરો ા રહેવામા મુખે જીવવામા અને માન, પ્રતિષ્ઠા, આદર તથા ચરા-ીર્તિ મેળવવામા પુન્ય પુખ્ત વપગાય છે, માટે પુન્ય ભેડુ જ્યાં વાર્મિડ વ્યવસાય કરવાની અત્યંત આવશ્યકતા પડે છે, તો તે વ્યવસાય માટે નિર્ણિત કરલા સમયને નિરુચ્છીપણાથી દૂષિત કરવો ન જોઈએ જેમ ગૃહસ્થીને ાલતાઆવતા પૈમાની જરૂર પડે છે માટીના ઘડા જેવી વસ્તુ, અરે! એક દાતા પુ પણ પૈસા આપ્યા વિના મળી શકે નહીં તેમ નસારી જીવનમા જીવનાર જીવને પુન્યની ધણી જ જરૂરત રહે છે દરેક જન્મમા જીનની પાસે પુન્ય હોય તો જ મર્વ પ્રકારની અનુકૂળતા મેળવી તે મુખે જીવી શકે છે

કોઈપણ વસ્તુ કિંમત આપ્યા વગર મળી શકતી નથી જેવા પ્રકારની વસ્તુ હોય છે તેની કિંમત પણ તેવા જ પ્રકારની ટાય છે પૌદ્ગલિક જડાત્મક મુખતા સાધન મેળવવાને માટે કિંમતમા પુન્ય આપલુ પડે છે જેની પાસે પુન્ય સારા પ્રમાણમા હોય છે તે સ્વેચ્છા પ્રમાણે પૌદ્ગલિક મુખતા સાધન મેળવી શકે છે, પણ અજ્ઞાની પુન્યહીન કગાળ સાધનના અભાવે દુ ખપૂર્વક જીવી દુર્ગતિમા આક્રોશી બાય છે, કે જ્યાં વધારે દુ ખમય જીવનનો અનુભવ કરે છે, કારણ કે માનવ જીવનમા પુન્યનો કગાળ હોવા છતાં પણ તેણે પુન્ય રજવા

કાંઈપણ વ્યવસાય કર્યો નહીં અને દરિદ્રતાના આશ્રયમાં રહીને નિરુદ્યમીપણે મર્વોત્તમ પુન્ય રણવાના સાધનભૂત માનવજીવને વેડપી નાંખ્યું. જો કે માનવી સુખી થવા કાંઈ ને કાંઈ ઉદ્યમ તો કરે જ છે તેમજ જીવનને પણ વાપરે છે, છતાં માનવજીવનના મુખ્ય કર્તવ્યરૂપ ધાર્મિક વ્યવસાય કે જે આત્મિક તથા પૌદ્ગલિક સુખ આપે છે તે ન કરતા પુન્યહીનપણે પૌદ્ગલિક સુખના સાધન મેળવવા અધર્મ તથા અનીતિના કાર્યમાં ઉદ્યમવાળો રહે છે અને છળ-કપટ-વિશ્વામઘાત કરીને કાંઈક સાધન મેળવે પણ છે, છતાં તે સુખને બદલે મેળવેલી વસ્તુઓથી અનેક પ્રકારના દુઃખ જ ભોગવે છે. અને પરિણામે અધર્મથી ઉપાર્જન કરેલા પાપના ફળરૂપ દુર્ગતિનો આશ્રિત બને છે, એટલા જ માટે તેને નિરુદ્યમી અને જીવન વેડપી નાખશે તેમ કહેવામાં આવે છે જે માનવી માનવીજીવનમાં સુકૃત કરીને પુન્યકર્મ અથવા તો નિર્જરા-મુક્તિ મેળવે છે તે જ સાચો ઉદ્યમી અને જીવનનો સદુપયોગ કરનાર કહેવાય છે બાકીના જીવો તો પાપકર્મ કરી દુઃખની પરંપરા મેળવનારા હોવાથી સાચા ઉદ્યમી અને જીવનને સાર્થક કરનારા કહી શકાય નહીં. જે માનવી પોતાની સમજણ પ્રમાણે કહે કે હું બધી વાતો સુખી છું, મારી પાસે લાખો-કરોડોની સંપત્તિ છે, બાગ-ગંગડા-મોટર-નોકર-ચાકર છે, મારે સ્ત્રી-પુત્ર-ભાઈ સાકુ આદિ કુટુંબ પરિવાર સારો છે, અને બધાય મારી ઈચ્છા પ્રમાણે વર્તે છે, મિત્રાદિ પણ મારા સન્નહન, હિતૈષી અને મ્નેકપૂર્ણ છે, હું વાર્ષિક લાખોની આવકવાળો

ધુ', મારી શારીરિક સંપત્તિ પણ સારી છે, રોગ રહિત સુદર કાયા છે, લોકોમાં પણ મારી આખરે સારી છે, સારા પ્રતિષ્ઠિત ગૃહસ્થો મારો આદરસત્કાર કરે છે વિગેરે આ પ્રમાણે ઠહેનારાઓ વિચારવું જોઈએ કે આ ગધું શાથી ? ગીજાઓમાં ઘણી ખામીઓ દેખાય છે કોઈને પુત્રનું દુઃખ તો કોઈને ધનનું આ પ્રમાણે અનેક પ્રકારના દુઃખોથી ઘેરાયેલા જગતમાં ઘણા છે અને મને સર્વ પ્રકારની અનુકૂળતા મળી છે તેનું શું કારણ ?

જે સર્વ પ્રકારે સુખ લોગવે છે તેણે અવશ્ય ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે તેની પાસે પુન્યનો સંગ્રહ સારો છે અને તે પુન્ય ખરચીને સુખ મેળવે છે. સુખના પ્રમાણમાં પુન્યનો વ્યય થાય છે માટે જેટલું પુન્ય ખરચાય છે તેટલું જ નવું પુન્ય રજવાને માટે તેને ધાર્મિક વ્યવસાય કરવાની જરૂર છે જો ઉદ્યમ કરીને નવું પુન્ય નહિ રજે તો પુન્યનો પુષ્કળ ખરચ હોવાથી જલદી ખૂટી જશે અને છેવટે સુખની દરિદ્રતા લોગવવી પડશે. અને જો દુ.ખ આવીને જીજી રહેશે તો પછી પાછું તેટલું પુન્ય આ જીવનમાં મેળવી શકાશે નહિ. જેને રોજનું પચામનું ખરચ હોય તેણે રોજ પચાસ રજવા જ જોઈએ જ્યાં સુધી પચાસ રજે ત્યાં સુધી તે વધુ સુખની આશા રાખી શકે નહિ તેમજ વ્યવસાય બંધ કરી નિશ્ચિતપણે સુખ લોગવી શકે નહિ પણ જો તે પચાસથી વધુ રજે તો જ ભવિષ્યમાં સુખની સામગ્રી મેળવી વગર વ્યવસાયે પણ રજેલા દ્રવ્યથી સુખી થઈ શકે છે. તેવી જ રીતે જેઓ પુન્ય લોગવે છે પણ નવું પેદા કરતા

નથી તેમને આજ જીવનમાં અથવા તો ભાવી જીવનમાં પુન્યના અભાવે સુખની સામગ્રી મળી શકતી નથી, પણ ધાર્મિક વ્યવભાય કરી ખરચ કરતા પણ વધુ પુન્ય રળનાર ઉભય લોકમાં ઇચ્છિત સુખ મેળવી શકે છે જેમ ખાવાની કોઈપણ વસ્તુ ખાતા જેમાં જેટલું આપણને ગળ્યું લાગે છે તેટલા પ્રમાણમાં તેમાં સાકર હોય છે જો જે તે સાકર આપણને પ્રત્યક્ષ જણાતી નથી પ્રત્યક્ષ તો શીશૈ-લાડુ આદિ મિષ્ટાન્ન અથવા તો શેરડી-ગાજર આદિ વનસ્પતિ જણાય છે, છતાં મીઠાશ આકરનો ગુણ છે અને તે તેમાં જ રહેલી છે જેમ એકલી સાકર ખાવાથી જનતાને અનેક સખત અનુભવસિદ્ધ થયેલું હોવાથી અણુક્ષણમાં અણુક્ષણ પણ મીઠી લાગતી વસ્તુઓમાં નાકરનું જ અનુમાન કરવાનો તેવી જ ગીતે જ્યાં જ્યાં જેટલે અંશે સુખ છે યા ત્યાં તેટલે અંશે પુન્ય અવશ્ય હોય છે જેમ ચાલરનો સ્વભાવ ગળપણ છે તેમ પુન્યનો સ્વભાવ સુખ છે જેની પાસે પૌક ગલિક સુખની સામગ્રી જેટલા પ્રમાણમાં હોય છે તેની પાસે પુન્ય પણ તેટલા પ્રમાણમાં ગ્રહેલું છે પુન્યના રજકણો પુદ્ગલોમાં દુ ખનો અંશ પણ હોતો નથી જેમ સાકર દ્વિકાશવાળી વસ્તુને મીઠી બનાવે છે તેમ પુન્ય દુ મીને સુખી બનાવે છે

મ સારમાં સર્વ પ્રકારે સુખી અથવા તો દુ ખી કોઈક જ હોય છે ધન છે ત્યાં પુત્ર નથી અને પુત્ર છે ત્યાં રત્ન નથી જ્યાં જન્મે છે ત્યાં આરોગ્યતા નથી આ પ્રમાણે કોઈ ને કોઈ સુખની ખામી માનવીઓમાં જણાય છે તેનું

જાન્ય પુન્યની અશુદ્ધિ છે અર્થાત્ પુન્યમાં પાપ ભળેલું
હોવાથી જ મુખની ન્યૂનતા ગ્રહે છે જેમ સાકરમાં કરિયાતું
ભળી ગયેલું હોય અને તેને ખાઈએ તો સાકર કેવળ મીઠી
ન લાગતા કાર્મક કંડવી પણ લાગે છે તેવી જ રીતે પાપ-
મિશ્રિત પુન્ય ભોગવતા કોઈ વાતે સુખ તો કોઈ વાતે દુઃખ
અનુભવાય છે. માનવીઓમાં ભાગ્યે જ કોઈક એવો હશે કે
જે કેવળ પુન્ય અથવા તો કેવળ પાપ જ ભોગવતો હશે કોઈ
પુન્ય અધિક તો પાપ અલ્પ અને કોઈ પાપ વધારે તો પુન્ય
ઓછું ભોગવે છે જે પાપ અધિક અને પુન્ય અલ્પ ભોગવતો
હશે તે પોતાને દુઃખી જણાવે છે અને પુન્યની અધિષ્ઠા-
વાળો પોતાને સુખી જણાવે છે

જેમ દાળ-ગાદ આદિ વસ્તુઓને સ્વાદિષ્ટ જનાવવાને
ખારાગ, ખટાગ, મીઠાશ, તીખાશવાળી વસ્તુઓનું ચૂર્ણ-
મશાલો કરીને બીજી વસ્તુઓને સ્વાદ આપવા છતાં પણ
દાળને ખારી કહેશે અને જે ગરચા વધારે હશે તો તીખો
કહેશે તેવી રીતે માનવી ભિન્ન ભિન્ન પ્રવૃત્તિ અને
અધ્યવગાયથી કંઈલા કાર્યના પશ્ચિમમરૂપ પુન્ય તથા પાપને
એકી સાથે જ ભોગવવાથી જે કર્મ વધુ પ્રમાણમાં દળ
તથા સ્મવાળું હશે તેને અનુમરીને પોતાને સુખી અથવા
તો દુઃખી જણાવશે પુન્ય, પાપ આદિ ભિન્ન પ્રકૃતિવાળા
આઠે કર્મોના દરેક નમયમા એકી સાથે જ ઉદય હોય છે
તેમાં વધારે રમ તથા દગવાળા કર્મ અન્યતર સ્પષ્ટ રીતે
અનુભવાય છે અશાતાનેદની તથા લાસાંતરાય. લોગાંતરાય
અને ઉપસોગાતરાયના ઉદયથી ઘેરાયેલા અર્થાત્ હમેશના

રોગી, ધનહીન, બાગ-બંગલા, સ્ત્રી, વસ્ત્ર, ઘરેણાં તથા સ્વાદિષ્ટ આદ્ય પદાર્થો આદિથી વંચિત દુઃખી અજ્ઞાની માનવી પાપીને સુખી અને ધર્મીને દુઃખી બોધને દેટલાક એમ કહેતા નજરે આવે છે કે પાપ કરવાથી સુખી થવાય છે અને ધર્મ કરવાથી દુઃખી થવાય છે; મારે અધર્મ જ કરવો ઠીક છે. પણ તે મોટી ભૂલ કહે છે; કારણ કે જે સાકર કંઠે લાગે અને કરિયાતું મીઠું લાગે, દેવતા શીનળતા આપે અને પાણી બાળી નાંખે તો જ ધર્મથી દુઃખ અને અધર્મથી સુખ થઈ શકે, વસ્તુમાત્ર પોતપોતાના સ્વભાવ પ્રમાણે જ વર્તે છે. ધર્મથી પુન્ય ઉત્પન્ન થાય છે અને તેનો સ્વભાવ જ પૌદ્ગલિક સુખનાં સાધન મેળવી આપવાનો છે. અને અધર્મથી પાપ થાય છે કે જે પરિણામે દુઃખોત્પાદક પૌદ્ગલિક સાધનો મેળવી આપે છે, જેથી માનવી અનેક પ્રકારનું દુઃખ ભોગવે છે, છતાં અધર્મી માણસો જે સુખી જણાય છે તે તેમના પૂર્વસંચિત પુન્યના ઉદયનું પરિણામ છે. પણ જ સુખી અવસ્થામાં અધર્મ કરી પાપ ઉપાર્જન કરી રહ્યા છે તે ત્યારે કળ આપવા સન્નુભ ધરો—ઉદયમાં આવશે ત્યારે લબિધમાં તેઓ અવશ્ય દુઃખ ભોગવશે જ. તેવી જ રીતે ધર્મી માણસો જે દુઃખ ભોગવી રહ્યા છે તે પણ તેમના પૂર્વ કરેલા પાપના ઉદયનું ફળ છે; પણ તેમની ધાર્મિક પ્રવૃત્તિનું નથી. પોતાની શુભ પ્રવૃત્તિથી ઉપાર્જન કરેલા પુન્યના ફળથી તો તેઓ ભારીમાં અનેક પ્રકારે સુખની સામગ્રી પ્રાપ્ત કરશે જ.

એક માણસ ઘઉંની રોટલી ખાતો હોય અને બાજરી

કે જાંટી વાવી રહ્યો હોય તો તે કાંઈ વાવેલું ખાતો નથી પણ પૂર્વે સંઘરી રાખેલું ખાય છે. તે પહેલાના સંઘરેલ ઘઉં થઈ રહેશે ત્યારે વાવેલા જાજરી કે જાંટી જ ખાવાને અને જેલે જાંટી સંઘરી રાખી હશે તે હાલમાં જાંટી ખાતે જણાશે, પણ જે ઘઉં વાવી રહ્યો છે તે તૈયાર થયા પછી ઘઉં જ ખાશે, તેવી જ રીતે પુન્ય સંઘરનાર પાપી માણસ હાલમાં મુખ ભોગવે છે, પણ પુન્ય થઈ રહ્યા પછી પાપનું કૃણ કુઃખ જ ભોગવશે અને પૂર્વે સંચિત પાપના ઉદય વાળો ધર્મી માણસ પાપ દાય થયે મુખી જ થશે આકરે વાવનાર આંખાના કૃણ મેળવી શકે નહિં અને આંખો વાવનાર આકરના કૃણ મેળવે નહીં.

જેડૂન ખેતરમાં પરિશ્રમ કરીને અનાજ વાવે છે તે ઘડી બે ઘડીમાં લણવાનો પ્રસંગ આવતો નથી, અર્થાત્ સવારે ખેતરમાં જઈને ઘઉં કે જાજરી આદિ વાવી આંખે ખેતરમાંથી અનાજના ગાંઠાં ભરી લાવે તેમ ખનડ નજરે આવતું નથી, પણ વાવેલા ઘઉં વિગેરેને અતુલ હવા-પાણી મળે તો તે ઊગી નીકળે છે. ત્યાર પછી છાંય આય છે અને પછી કણશલાં આવી દાણા ચડે છે અને પાન તય છે ત્યારે જેડૂતને લણવાનો પ્રસંગ આવે છે. આ પ્રમાણે ખેતરમાં દાણા વાળ્યા પછી ચાર છ મહિને વાવેલું અનાજ ખાવા કામમાં આવે છે. આંખે આંખાની ગોટલી વાવીને સવારમાં કેરો જોના ટોપલા ભરીને લઈ જતું કોઈપણ જોવામાં આવતું નથી ગોટલી વાળ્યા પછી વર્ષો વીતે ત્યારે આંખા ઉપર ટેરીઓ લાગે છે. તેવી જ રીતે ધર્મ તથા અધર્મ કરનારાઓને તત્કા

ફળ મળતું નથી, પણ કાળાંતરે જ્યારે કર્મ ફળ આપવા સન્મુખ થાય છે-ઉદયમાં આવે છે ત્યારે પ્રાણી માત્ર પોતા-પોતાનાં કરેલાં કર્મના અનુસારે ફળ ભોગવે છે ધર્મીની પાસે પુન્ય હોવાથી સુખી થાય છે અને અધર્મીએ પાપનો સંચય કરેલો હોવાથી દુઃખી થાય છે. આમ હોવા છતાં પણ કોઈને એવો જ આગ્રહ હોય કે ધર્મથી દુઃખ અને પાપથી સુખ થાય છે તો તેણે પ્રત્યક્ષ અનુભવ કરવા આ પ્રમાણે કરી જોવું કોઈ માણસ રસ્તામાં ચાલ્યો જતો હોય તેને નિષ્કારણ ગાળ દેવી, જે ચાર તમાચા મારવા, તેની ચોરી કરવી અથવા તો તેની સાથે જતી તેની માતા તથા પુત્રીની સાથે ગેરવર્તણૂક કરવી, પછી જો તે સામેના માણસ બહુ જ પ્રસન્ન થઈ પ્રશંસા કરે અને સ્નેહપૂર્વક બહુ જ વિનય તથા નમ્રતા દાખવે ત્યારે તો અધર્મનું ફળ સુખ કહી શકાય. અને આવી પ્રવૃત્તિથી વિપરીતપણે વર્તવાથી, અર્થાત્ સામેના માણસને પગે લાગી તેની પ્રશંસા કરવાથી, તેની સેવા આકરી કરવાથી, તેની માતા અને પુત્રીની સાથે માતા તથા પુત્રીની જેમ વર્તવાથી જો તે ચીડાઈ જઈ આવેગમાં આવીને ગાળોનો વરસાદ વરસાવે અને હંમેશનો શત્રુ બનીને કોઈ પણ પ્રકારે દુઃખી કરવા પ્રયત્ન આદરે તો ધર્મનું ફળ દુઃખમાં જ પડે; પરંતુ આ પ્રમાણે તો કોઈએ પણ અનુભવ્યું નથી તેમજ કોઈને ઈષ્ટ પણ નથી.

વિચારશૂન્ય કેવળ બાહ્ય દૃષ્ટિથી જોઈએ તો પણ સંસાર-મા ધર્મની ભાવનાથી નીતિપૂર્વક ધર્મ કરનારાઓ મોટે ભાગે સુખી જણાય છે અને પાપ બુદ્ધિથી અનીતિપૂર્વક અધર્મ

ઠનાગચાને મોટે ભાગે હુ ખી છે સુખ અનેક પ્રકારે
 ભોગવાય છે અને હુ ખ પણ અનેક પ્રકારે ભોગવાય છે
 ચોગી કરનાગચાને જેલમા જઈને હુ ખ ભોગવવું પડે છે
 અને ખૂની માણસોને ફાંસીના માથડે ચડવું પડે છે વ્યભિ-
 ચારીઓ તમા ખી તને હુ ખ દેનાગચોને ઝમેતે મરવું પડે
 છે ૧૭૦ ન ગે ચોર તથા ખૂની ઠઠાચ મલ્લમાથી ઘણી
 જાય છે તા પપુ તે ખીજા પ્રમાણની ચાતનાઓ ભોગવી
 રીંગાન કમોત મરે છે જ્યારે પાપીઓની આવી દશા
 વાય છે ત્યારે ધર્મીઓ જેવા કે-નીતિથી વાવનાર, સત્ય
 બોલનાર, ખીજના હુ ખવી હુ ખી યજ્ઞને તમને ધુખી કરવા
 પ્રયામ કરનાર, જગતનું બહુ ઈચ્છનાર, હવ માનની કથા
 કરના પ્રભુની ઉપામના કરનાર, યજ્ઞ-કીર્તિ, ધન-અપત્તિ,
 સત્ક્રિય, અમાણિ ના તથા સુખચાતિ મેળવી છેવટે રાજ-
 ગતિ પામે છે 'અત્યુગ્રવુન્વપાપાતા દૃષ્ટ વલ્લમ્પુતે' આ
 નીતિના વાક્યને સાદ્ય દૃષ્ટિથી જોએ તો ઉચ્ચ પુન્ય અથવા
 તા પાપ જનાને તજ જન્મમા ફગ મગતું અત્યક્ષ જણાય
 છે જમકે-વાળે જે। અને ખૂનીને ફાંસી, પણ તાસ્વિ-
 દૃષ્ટિથી જોઈએ તો તા તેના પૂર્વ જન્મમા ન ચિતનું ફગ છે
 અને જે ચોરી તથા ખૂન કરવા ॥ જે ઘર્ષ પાપકર્મ ઉપા-
 જન કર્યું છે તેનું ફગ તો તેને ભવિષ્યમા ભોગવવાનું
 બાકી ન છે આવી ન ગીતે જે ઉચ્ચ પુન્ય કરે છે અને સુખ
 ભોગવે છે તે પપુ તેના પૂર્વ જન્મમા કરલા પુન્યનું ફગ
 છે અને અહિં જે પુન્ય તો ભાવીમા ભોગવવાનું બાકી
 ન રહે ૮ જે શુભાશુભ પ્રવૃત્તિથી ઉપાર્જન થતા પુન્ય-પાપ

એક જીવનમા લોગવી લઈને જીવન સમાપ્ત થતુ હોય
તા જીવને ફરી જન્મ ધારણ કરવાની જરૂર પડેતી નથી,
જેણે કે સમાજમા જીવ માત્રનો જન્મ પૂર્વસન્નિત કર્મ
લોગવવાને માટે થાય ૮ પોતપોતાના કરેલા કર્મના અનુ
સાર જીવે મહાગતિ અથવા દુર્ગતિમા ઉત્પન્ન થઈને પૂર્વ
કરેલા શુભાશુભ કર્મના કળરૂપ સુખદુઃખ આદિ લોગવે છે
તે લોગવતી વખતે પાછા નવા કર્મ ઉપાર્જન કરે છે
તે લોગવવા પાછો તેને જન્મ ધારણ કરવો પડે છે
આ પ્રમાણે અનાદિ ઝાગથી જીવ જન્મ મરણ કરતો
ચાલ્યો આવે છે જના સુધી નવા કર્મ જાધાતા અટકે
નહિ અને ગધાય જૂના કર્મ લોગવાઈ જાય નહિ
ત્યા સુધી તો જીવ જન્મ મરણ કરવાનો જ અને તે મોહ
નીય કર્મના અગમ્યત રાગ-દ્વેષ વિદ્યમાન છે ત્યા સુધી
કર્મના જ વનો વિરહેદ થવાનો નવી જમીનમા રહેલા જડ
વૃક્ષના મૂળીયા જ્યા સુધી લીલા રહે છે ત્યા સુધી આડના
પાદડા ખની જાય ડાગી કપાય કે કળ ફૂલ નષ્ટ થાય તેથી
કાર્મ આડ સુમાર્મ જતુ નથી જાયેલા પાદડા-ડાગી કે રાગ-
ફૂલ હતા તેનાથી જામણા આવી જાય છે અને આડ ગાઢી
ઘટાવાળુ ખની જાય છે, તેમ જીવના કર્મ પાતળા પડી
જાય, જોછા થઈ જાય નગળા જણાય તા પણ રાગ-દ્વેષના
મૂળીયા લીલા હોવાથી તે હતા તેનાથી વધારે અસ્તિવાગ
મને ઘણા પ્રમાણમા જોડા થાય છે, માટે જ્યા સુધી રાગ
દ્વેષ નષ્ટ ન થાય ત્યા સુધી જીવ પુન્ય લોગવતો હોય કે
પાપ લોગવતો હોય ત વખતે અવશ્ય નવા કર્મ જાધ

વાનો જ અને તેને ભોગવવા મંગારમા ભમવાનો જ જેમ નદીના પ્રવાહમા જળનું પાણી ચાલતું થાય અને નવું આવતું જાય, જાને પાણીનું જોડાણ એવું હોય છે કે જેનાર જાનેને જુદા પાડી શકે નહીં, તે તો ફક્ત પાણી વહે છે એટલું જ જાણે તેમ કર્મપ્રવાહ અનાદિ કાળથી વહ્યા કરે છે જૂના કર્મ ભોગવાતાં જાય અને નવાં કર્મસર તેની સાથે જોડાઈને આવતા જાય આ પ્રવાહ એક દાણ પણ અટકતો નથી, કારણ કે કર્મ ભોગવતી વખતે જે નવાં બધાયલા હોય છે તે ચાલતા કર્મના પ્રવાહમાં વહેવાને માટે કર્મસર ગોઠવાઈ જાય છે અને પ્રવાહના વહેણને કાયમ રાખે છે કર્મની સ્થિતિ લાંબી હોવાથી એક વળતનું બાંધેલું કર્મ અનેક જન્મ સુધી ભોગવવું પડે છે બધાય કર્મ કરતા આયુષ્યની સ્થિતિ બહુ જ ઓછી હોય છે તે આયુષ્યના ઉદયનો પ્રારંભ તે જન્મ અને ક્ષય તે મરણ કહેવાય છે બાકી ઉદય અને ક્ષયની વચ્ચેમાં આયુષ્યનું ભોગવવું તે જીવન કહેવાય છે. આ પ્રમાણે હોવાથી લાંબા આયુષ્યમાં પણ લાંબી સ્થિતિનું બીજું કર્મ સમાપ્ત થતું નથી. ભોગવતાં બાકી રહે તે બીજા જીવનમાં, ત્યાં બાકી રહે તે ત્રીજા જીવનમાં એમ અનેક જીવનમાં એક કર્મ પૂરું ભોગવાઈ રહે છે એક કર્મ પૂરું ભોગવાઈ રહ્યા પછી પણ જીવ તે કર્મથી રહિત થતો નથી, કારણ કે રાગ-દ્વેષની સહાયતાથી નવું બધાયલું તેવા જ નામવાળું કર્મ તેની સાથે જોડાઈ જાય છે એટલે જીવ એક કર્મ ભોગવાઈને ક્ષય થઈ જવા છતાં પણ ભોગવેલી અવસ્થાનો વારંવાર અનુભવ કર્યો જ જાય છે. કયું કર્મ

ક્યારે પૂરું થાય છે અને તેની સાથે તેવા જ કર્મનું અનુ-
સધાન ક્યારે થાય છે તે સર્વજ્ઞ સિવાયના અલ્પજ્ઞ જીવો
જાણી શકે નહિ.

પચાસ લાખની ઇમારતનું અણતર એક દિવસમાં પૂરું
થાય નહિ. તે ઇમારત તૈયાર થતાં ઘણાં વર્ષ લાગે છે.
મૂર્યોદયથી પ્રારંભેલું કાર્ય સૂર્યાસ્ત સુધીમાં અધૂરું જ રહે
છે તે બીજે દિવસે આગળથી શરૂ કરવામાં આવે છે આ
પ્રમાણે હમેશાં કામ ચાલુ રહે તો વર્ષના અંતે ઇમારત
અણાઈ રહે છે. આવી જ રીતે એક કર્મ ભોગવવાની શરૂ-
આત થાય છે તેની સમાપ્તિ માટે અનેક જીવનના ઉદયોસ્ત
થાય છે. કેટલાક ટૂંકી સ્થિતિના કર્મ હોય છે કે જે ઉપાર્જન
કરેલા જ જીવનમાં વપરાઈ જાય છે, તે હલકાં અને નીરસ
હોવાથી જીવને તેની અસર થતી નથી.

આવો તો નિયમ છે કે-પૂર્વસંચિત ભોગવાય છે અને
તે જ સમયે જાંઘાતાં કર્મ ભાવીમાં ભોગવાય છે, પણ એવો
નિયમ નથી કે ભોગવાતાં અને જાંઘાતાં જાંને કર્મ એક જ પ્રકા-
રનાં હોય પુન્ય ભોગવતાં પુન્ય પણ જાંઘાય છે અને પાપ પણ
જાંઘાય છે તેવી જ રીતે પાપ ભોગવતાં પાપ પણ જાંઘાય
છે અને પુન્ય પણ જાંઘાય છે આ પ્રમાણે ભોગ અને જાંઘમાં
અનિયમિતપણું છે. જેમકે સુખના માત્રા કારણથી અણુજાણુ
ધન-સંપત્તિ તથા આરોગ્યતા આદિ સુખના સાધન મેળવ-
નારાઓ કયાયના આશ્રિત બની પાંચે ઇદ્રિયોના વિષયોના
આશ્રિત ભાવથી સુખ ભોગવતા પાપ પ્રવૃત્તિનો આદર

કરવાથી ગાઢતમ અશુભ કર્મ જાણે છે. ત્યારે મર્વ પ્રકાર-
નું સુખ પુન્યથી મળે છે અને તેનું મૂળ ધર્મ છે એવી
દૃઢ શ્રદ્ધાવાળા ધર્મની ઉપાસના કરીને પોતાની કુખી
અવસ્થામાં સુખના અનુભવ કરતાં પુન્ય જાણે છે કેટલાક
પાપના ઉદ્યતી હુ ખ ભોગવતા હોય તેમને મત્સ્યાગમ
થવાથી હુ ખ ટાળવા ધર્મની શ્રદ્ધા યાચ છે અને પછી
ધાર્મિક પ્રવૃત્તિ આદરે છે તો પણ સચિત પાપનો ઉદ્ય
આતુ હોવાથી હુ ખ ભોગવતાં છતાં પણ પુન્ય જાણે છે.
ત્યારે પાપકર્મના ઉદ્યતી હુખના સાધન મેળવી મર્વ
પ્રકારે હુ.ખ ભોગવનારા ગાઢતમ અજ્ઞાનતાને લઈને હિંસા,
ચોરી, વ્યભિચાર આદિ હુકૃત્ય કરીને પાપ જાણે છે. આવા
જીવોને સત્ત્વગ થવા છતાં પણ ધર્મભાવના ઉત્પન્ન થતી
નથી, કાગળ કે ધર્મભાવનાનું ઉત્પાદક પુન્યકર્મ એમની
પાને હોતુ નથી જેમની પામે ધર્મભાવના ઉત્પન્ન કરનાર
કર્મ હોય છે અને તે ઉદ્યમા આવે છે ત્યારે તે ગમે તેટલા
હુ.ખી અને પાપી કેમ ન હોય તો પણ તેઓ પાપથી
નિવૃત્ત થઈને ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓ આદરે છે અને હુખી
હોવા છતાં પણ ધર્મ કયે જાય છે

પુન્ય કર્મ બે પ્રકારનાં હોય છે: એક તો પૌરુષલિક
સુખના સાધન મેળવી આવે છે ત્યારે બીજું આત્મિક સાચું
સુખ પ્રગટ કરવાની ધાર્મિક મામતી પ્રાપ્ત કરાવે છે કોઈની
પામે બન્ને પ્રકારનું પુન્ય હોય છે અને કોઈએ એક જ
પ્રકારનું પુન્ય ઉપાર્જન કરેલું હોય છે બન્ને પ્રકારના પુન્યના
ઉદ્યવાળામાંથી કોઈક તો નવું પુન્ય જાણે છે અને કોઈક

આત્મિક માયા સુખને ઢાંકી દેનાર કર્મને ખમેડીને સ્વાભા-
વિક સુખ પ્રગટ કરે છે. મર્વજોની દૃષ્ટિમાં જેમની સસાર-
યાત્રા સમાપ્ત થયેલી હોય છે તેઓ તો નવું પુન્ય કર્મ
ન બાંધતા બધાય કર્મનો કાય કરી શાશ્વત સુખ ભોગવે
છે જે સુખ સાચુ હોય છે તે શાશ્વત જ હોય છે અને જે
પૌદ્ગલિક જુદું સુખ હોય છે, જે પુન્યવાન જીવોના પૌદ્-
ગલિક-જડાત્મક વસ્તુઓના ભોગનો અત આંતરેલો હોય છે
અર્થાત્ મમારમાં ગ્રહીને જન્મ-મરણ કરવાના નિયત થયેલા
ક્રમનો છેડો આવી પહોંચ્યો હોય છે, ત્યારે તેઓ પૌદ્-
ગલિક વસ્તુઓથી મપૂર્ણ વિરક્ત ભાવને પામે છે અને
દેહની પણ ઝાઝી પરવા ન રાખીને સંપૂર્ણ દુઃખનો નાશ
કરવા પ્રભુના કહેવા પ્રમાણે વર્તીને અક્ષય સુખ મેળવે છે.
જેમના મમારનો છેડો કાંઈક દૂર હોય છે અર્થાત્ સંભાગની
પૌદ્ગલિક વસ્તુઓ ભોગવવાની કાંઈક બાકી હોય છે એવા
ગણે પ્રકારના પુન્યના ઉદયવાળા જીવો યોગી આસક્તિથી
પૌદ્ગલિક સુખ ભોગવતાં અથવા તો ક્ષણિક સુખનો ત્યાગ
કરી પ્રભુના માર્ગની આચરણ કરતાં પુન્ય બાંધે છે. આ
પુન્ય અત્યંત ઉચ્ચ પ્રકારનું હોય છે અને તેના ઉદયથી
ઠાથી કેટલીના પૌદ્ગલિક સુખ મળે છે કે જેને ભોગવતાં
અનાસક્તિ હોવાથી તેઓ પાપ કર્મ બાંધતાં નથી અને ધર્મની
વાચનાથી આત્માને વિશેષ પ્રમાણમાં વામિત કરે છે ભવ-
સ્થિતિ પરિપકવ થવાથી ચરમ શરીરને ધારણ કરવાવાળા
સસારના કિનારે રહેલા જીવો ગણે પ્રકારના પુન્યવાળા હોય
અથવા તો કેવળ ધાર્મિક પ્રવૃત્તિમાં દોરનાર એક જ

પુન્યવાળા હોય અર્થાત્ ધન સંપત્તિ આદિ પૌદ્ગલિક સુખની માગત્રીવાળા હોય કે કેવાળ દશા ભોગવતા હોય અને આમિષ સુખને લક્ષ્યમાં રાખીને ક્ષણિક સુખનો રવંધા ત્યાગ કરી કર્મોની નિર્જન કરે છે પણ પુન્ય બાધના નથી

જ્યા સુધી મોહનીય કર્મનો ક્ષય, ક્ષયોપશમ કે ઉપશમ હોતા નથી અને આત્મા ઉપર જાગવત્તર દગાણુ હોય છે ત્યા સુધી પુન્ય અથવા તો પાપનુ ફળ ભોગવનાશઓમાથી મેઠપણુ આત્મસ્વભાવસ્વરૂપ સાતુ સુખ પ્રગટ ન થવા દેનાર કર્મની નિર્જન કરી શકતુ નથી, પણ જો મોહનીય કર્મનો ક્ષય અથવા તો ઉપશમ આદિ થયો હોય તો તે સુખ ભોગવતા હોય કે દુઃખ ભોગવતો હોય તે કર્મની ગાળી અને સાડી રીતે નિર્જન કરી શકે છે અને પુન્ય અથવા તો પાપ અથવા પ્રમાણુમાં બાધે છે કદાચ ભવચ્ચિતિ પાકના વાર રોય એટલે કે પાત્ર સાત જન્મ ધારણ કરવાના બાળી હોય તો પુન્ય વધુ પ્રમાણુમાં બિચા પ્રકાશનુ બાધે છે પણ પાપ તો અત્ય પ્રમાણુમાં યથા હવડા પ્રમાણુ બાધે છે

કર્મની નિર્જન-ક્ષય એ પ્રમટે છે એટલે તો ગાળી અને એટ દખાવ માત્ર મોહનો ક્ષય થતા સાથે જ કર્મોની નિર્જન થાય છે તે સાચી હોય છે ખરણુ કે ક્ષય થયેલા કર્મ કરીને થતો નથી પાડી ન પુન્ય હોય કે પાપ
જ્યાં ત્યાં મય માથે નિર્જન થવાથી કરીને ન

બધાવાથી તેના ક્ષણસ્વરૂપ સુખ-દુઃખ આત્માને લોગ પડતું નથી મોહનો ક્ષયોપશમ કે ઉપશમ થતા નિર્જરા થાય છે તે પણ આગી જ છે. તાત્પર્ય કે મોહ અંશ માત્ર પણ ક્ષયોપશમ ન હોય ત્યાં સુધી આ શુભાશુભ લોગવતા લોગવતા લોગવાયલા માત્રની નિજ કરે છે અને પાપકર્મ વધુ પ્રમાણમાં અને તીવ્રતર છે અને ઉપશમ આદિ સાવમા વિકાસની પ્રભા ૩ થવાથી આત્માની શુદ્ધિ સારી થાય છે

મોહના દળાણથી આત્મા સાચી વસ્તુને ઓળખી શકે નથી. દેહને જ આત્મા માને છે અને પોતાને ભૂલી છે પુન્ય કર્મના ઉદયથી મળેલા પૌદ્ગલિક સુખને જ સુખ માની તેને મેળવવા અને મળેલાને જાળવી રાખવાનું પ્રવૃત્તિ કરે છે પોતે દેહને જ આત્મા માને હોવાથી ધાર્મિક પ્રવૃત્તિ પણ ક્ષણિક સુખ માટે કરે જપ-તપ-કષ્ટાનુષ્ઠાન પણ પાચે ઇન્દ્રિયોના અનુદાન વિ મેળવવાની ઇચ્છાથી કરે છે અને તે તેની તપસ્યા આત્મ અવસ્થામાં આખ-કાન અને અપર્શ ઇન્દ્રિયોના અનુ વિષયની પ્રાપ્તિથી થવાવાળી પ્રમદ્વતા ચિત્તનું પ્રકુલ્લિત અપદ્વ જતાવી આવે છે આ પ્રમાણેની પ્રવૃત્તિથી તે જાણી શકે પણ નિર્જરા કરી શકે નહિ અને જો મોહ ઉપશમ આદિથી એથી પણ ઓછું કષ્ટાનુષ્ઠાન કરતો હોય તે પોતાને ઓળખતો હોવાથી તેને પૌદ્ગલિક તરફ સ્વાભાવિક અરુચિ રહે છે માટે તે વિષયોને અત્યા તુચ્છ મમજીને ચિત્તવૃત્તિને સાચા સુખની વાટે વાળે

પુદ્ગલાન ની જીવને પુન્ય જાંધવુ ગમે છે પણ નિર્જરા જ નથી, કારણ કે નિર્જરાથી પૌદ્ગલિક સુખ મળી શકતું નથી પણ પુન્યથી મળે છે, માટે જ કોઈ પણ પ્રકારની ધાર્મિક પ્ર

આજ્ઞતા ક્ષણિક સુખની ઈચ્છા રાખી પુન્ય બાધે છે તપમ્યાદી નિર્જરા સારી થાય છે છતાં કઠણ તપ કરનારાઓ પ્રાયઃ વિશેષ ક્રોધી જણાય છે તેથી તેની જડામકિતનું માપ કાઢી શકાય છે, કારણ કે ક્રોધ મોહનું અંગ છે તે અનુકૂળ વિષયની પ્રાપ્તિ ન થવાથી થાય છે જેને લઈને ધર્મ નિમિત્તે કષ્ટ સહન કરવા છતાં પણ પાપની નિર્જન અરૂપ પ્રમાણમા ઠરે છે અને કાર્ષ્ક પુન્ય બાધે છે જેને દેવગતિમા અથવા તો માનવ ગતિમા શ્રીમત તથા રાજ મહારાજા જનીને ભોગવે છે પણ મિથ્યાત્વ મોહથી પાપ માર્ગે વળી પાપ બાધી તેને ભોગવવા માઠી ગતિ મેળવે છે

ભવન્ધિતિની કચાશવાળા મમારવાસી આત્માઓને પુન્યની અત્યંત આવશ્યકતા રહે છે જ્યાં મુધી સસારમાંથી મુકાઈને પોતાનું સાચુ સુખ મેળવે નહિ ત્યાં મુધી પુન્ય જીવને સહાયક છે પૌરુષલિક તેમજ આત્મિક ગત્તે પ્રકારના સુખની સામગ્રી પુન્યથી જ મળી શકે પાપ પુન્યથી તદ્દન વિપરીત છે પાપની અધિકતાથી જીવ પૌરુષલિક સુખથી રહિત હોવાથી પાપને જ પુષ્ટિ આપનાર પ્રવૃત્તિ કરે છે જેથી પાપ પુષ્ટ જનીને ભવાતરમા જીવને અમલ આતનાઓનો ભોગી બનાવે છે અને અનેક જન્મ મુધી પૌરુષલિક સુખનો સપર્ક પણ થવા દેતું નથી તેમજ માસુ સુખ મેળવવાની સામગ્રીથી સદા સર્વદા વચિત જ રાખે છે, જેથી કરીને જીવ સસારના પ્રવાસનો અત આણી ગતો નથી, માટે તાત્વિક દૃષ્ટિથી જોતા દરેક આત્માને પાપને ઉદય સર્વથા હાનિકારક છે તો તેની ઉત્પાદક પાપવૃત્તિને છોડી દઈને જન્મે પ્રકારના સુખને મેળવી આપનાર પુન્ય બાધવાને ધાર્મિક જ પ્રવૃત્તિ કરવી ઉચિત જણાય છે

વિચારશ્રેણી

પરમાર્થનું માનના આરુર્થ કેમ ન હોય તો પણ તે યશગુદ્ધિથી ન કરતા હિત-એયગુદ્ધિથી કરવું નોંધશે, કારણ કે હિતગુદ્ધિથી કરવામાં આવતી પ્રવૃત્તિથી આત્માને લાભ મળી શકે છે અને યશગુદ્ધિથી જનાવટી નામધારી ક્ષણવિનશ્વર દેહને જ કેવળ મળે છે

યશ-મોટાઈ માટે કાંઈપણ પ્રત્યાજ્ઞને મિથ્યાભિમાન જરૂર આવે છે તે જીજ્ઞા ઉપર અનુગ્રહ પ્રતા હોય તેમ તેની મનોવૃત્તિમાં નહે છે અને પ્રશન્ના સાલગીને પ્રજા કૃલાય છે, જેથી ટરીને ઉભય લોખમાં અધ પાતનું પાત્ર બને છે યશને માટે જ જીવન તવા ધન વાપરનાર કેવળ પ્રશન્નાનો જ લોભી હોય છે તેને ગાત્મિક લાભની જગ્યાએ પગલા હોતી નથી

મિથ્યાભિમાનીનું જીવન કદાચરૂનું વ્યસની બની ગયેલું હોય છે તેના વચન-વિચાર અને વર્તન સ્વ-પગને અહિત કારી દોષ બતાવે તોયે તે કદાચરૂની મોળત છોડતો નથી

વિષ ખાવાથી મરી જવાય છે એમ સંજોગો કહે તો માની લેવું અને અલપ્ત કહે તો હમી કાઢવું તે રહાપણ

ભરેલું ન કહેવાય; માટે સાચું સમજી કહે અથવા તો અણ-સમજી કહે તે માની લેવામાં જ બુદ્ધિમત્તા રહેલી છે.

વખણાવવું સહુ કોઈને ગમે છે પણ વખણાવવું કોઈને પણ ગમતું નથી કદાચ કોઈને અંગત સ્વાર્થના અંગે બીજાના વખણ કરવા પડે તો વખણાવવા જેટલી મનની પ્રસન્નતા હોતી નથી.

મનોવૃત્તિ મુધર્યા વગર વર્તન મુધરી શકતું નથી. કદાચ મુધર્યા જેવું દેખાય તો પણ તે સાચું ક્ષણ આપી શકતું નથી; કારણ કે તે સ્વાર્થગર્ભિત ડોળ માત્ર છે.

સ્વાર્થ હોય તો જ બીજાને હેતુ દેખાડી શકાય અને પોતાની શારીરિક તથા આર્થિક સંપત્તિ વાપરીને બીજાને વિપત્તિમાંથી ઉગારી શકાય. તે સિવાય તો મમતાનું દાસ બનેલું જ હાસકત જગત પોતાને મળેલી સંપત્તિ આત્મગ્રેય માટે પણ વાપરતું નથી. દીન-દુઃખીને સુખી કરવા જે પ્રયત્ન કરે છે તે દયા કહેવાય છે. તે સિવાય તો દયા જેવી કોઈ વસ્તુ નથી.

પોતે સર્કર્મિક હોવા છતાં અને સુખ-દુઃખ માનવા છતાં પણ બીજાને દીન-દુઃખી જોઈને તેના મનમાં દુઃખ, ક્રોધ કે શોક ન થવાથી તે બીજાને સુખી કરવા કોઈ પણ પ્રકારનો પ્રયત્ન કરતો નથી તે જ તેની નિર્દયતા કહેવાય છે, તો પછી પોતે માનેલું પૌણ્યલિક સુખ મેળવવા બીજાને દુઃખ આપવું તે તો ઉઘાડી નિર્દયતા જ છે.

કોઈ પણ પ્રકારના અંગત સ્વાર્થને લઈને બીજાના

દુઃખોની મન ઉપર અમર થવાથી લાગણીઓ દુભાવવી તે દયા ન કહેવાય, પણ સર્વથા નિઃસ્વાર્થ વૃત્તિથી ખીજતને દુઃખી બોધને દુઃખી થવું તે દયા કહેવાય છે

દુઃખ બે પ્રકારનું હોય છે. એક તો પોતાનું અને ખીજું પારકું પોતાના દુઃખને મટાડવા ખીજાના દુઃખને ન ગણવું તે નિર્દયતા અને ખીજાનું દુઃખ દૂર કરવા પોતાના દુઃખને ન ગણવું તે દયા.

સમસાવી જાણુની દયા અને વિષમસાવી અણુજાણુની દયામાં અંતર હોય છે વિષમ દષ્ટિ અણુજાણુપણને લઈને અર્થ ચક્રથી બેનારા હોય છે અને સમદષ્ટિ જાણુ પુરુષો જ્ઞાનદષ્ટિથી જુઓ છે એટલા માટે જ તેઓ સુખસ્વરૂપ આત્મામાં થયેલી અશુદ્ધિ ખમેડવારૂપ દયા કરે છે, જેમાં પોતે અનુભવેલા કર્મજન્ય દુઃખોનું અવલગન લેવામાં આવતું નથી એટલે પોતાનું દુઃખ ટાળવા પ્રયત્ન કરવામાં આવતો નથી ત્યારે અણુજાણુ પોતે અનુભવેલી દીન હીનતાથી થયેલા દુઃખને ખીજાના દુઃખ માથે મગખાવવાથી ઉત્પન્ન થયેલા દુઃખને દૂર કરવા પ્રયત્ન કરે છે કે જેને કથૂળ દષ્ટિની દયા કહેવામાં આવે છે જ્ઞાનીયોની દયામાં આત્મિક સુખની દષ્ટિ હોય છે અને અજ્ઞાણની દયામાં પોદ્ગલિક સુખની દષ્ટિ હોય છે.

દેહાધ્યાસી માનવી, કે જે શરીર અને છવને જુદા માનતો નથી-શરીરને જ આત્મા માને છે તેના માટે અધર્મ, અનીતિ કે પાપ પુન્ય જેવું કશુંયે હોતું નથી, કારણ કે

તે પોતાને એટલે કોઈપણ નામધારી દેહને સ્વર્ગના મુખ કે નન્દના હુખ ભોગવતા બેતો નથી, પણ આ દન્નમાં મૃત્યુ પછી અગ્નિમાં બળીને ભસ્મ થતાં કે જમીનમાં દટાતા જુએ છે.

બહિર્ગતમપણુ ટળે નહીં અને અંતરાત્માની ભગૃતિ કાય નહીં ત્યાં મુખી તાન્ત્રિકતા ટળીને આસ્તિકતા પ્રાપ્ત થવી ફુલ્ભ છે.

મનને ગમે તે ન કહો પણ માયુ હોય તે કહો, કારણ કે બોલતી વખતે જે તમને ગમે છે તે આવતી કાલે નહીં ગમે એટલે બોલેલું કંઈ પછુ જે માયુ હશે તેમાં ફેરફાર નહીં થાય.

લોભી માણસને પ્રમાણિકપણાની પગલાં હોતી નથી; કારણ કે લોભ અને પ્રમાણિકતાને આડપેર છે એટલે બન્ને સાથે રહી શકતા નથી, છતાં લોભી માણસ પ્રમાણિક કહે-વડાવાનું માફમ કરે છે વિચારવામાં, બોલવામાં અને વર્તવામાં ભૂલ કરે છે એમ બીજાને કહેતાં પહેલાં તેને આશય, ધ્યેય, ઉદ્દેશ, સાચી રીતે બાળી લેવો, પણ પોતાના વાણી, વર્તન અને વિચારની સાથે સરખામણી કરી બીજાની શૃણુ કરવાનું સાહસ ન કરવું તે જ રહાપણુભરેલું દહેવાય.

દ્વેષ બુદ્ધિના આશ્રિત પોતાનાં વાણી, વિચાર અને વર્તનથી અજ્ઞાનીયોમાં આદર મેળવી કુલાવું તે એક પ્રકારની અજ્ઞાનતા જ કહી શકાય, કારણ કે પોતાની કોઈપણ પ્રકારની પ્રવૃત્તિમાં બધા મુખી ઉત્તમ જ્ઞાની પુરુષો સહમત ન

ચાય ત્યાં મુખી ઉત્તમતા મેળવી શકાતી જ નથી; માટે પોતાની પ્રવૃત્તિની અજ્ઞાનીઓથી કરાચટ્ટી પ્રગંસાથી રાશ્ત્ર થવું નહીં. આગ્રી રીતે શીખ્યા વગર બીજાને શિષ્યામણુ આપવાના કોડ સેવવા તે મૂર્ખતા છે.

સાચો વેપાર કરતાં શીખવો તે જ ઉત્તમતા કહી શકાય, પણ અમુક ખોટો વેપાર કરે છે, એમ જનતાને જણાવવા પ્રયાસ કરવો તે દ્વેષગર્ભિત અધમતા જ કહી શકાય છે કે જેનું પગિણામ કલેશ અને ઉદ્દેગ ત્રિવાય બીજું કાંઈ પણ સ્વપરહિતકારી આવી શકતું નથી.

મિથ્યાભિમાનના અંગે જે કોઈ પોતાના મનમાં એમ સમજે છે કે-હું શુણ્ણવાન છું, બુદ્ધિમાન છું, વિદ્વાન છું, ધનવાન છું, કળાવાન છું અને ગર્વની ગાંડાદંડા શ્રીજીને તુલ્ય સમજી જનતામાં પોતાનું મહત્ત્વ જણાવવા પ્રયત્ન કરે છે તે બધી વાને વચિત જ ગ્રહે છે અને શિષ્ટ જનતાના અનાદરનું પાત્ર બને છે.

બોલવામાં અને લખવામાં આશયના સ્પષ્ટતા વગર ગ્રહેતા નથી અને તે સંલગ્નનાર તથા અજ્ઞાને અમર કર્યા વગર રહેતા નથી, જેથી પશ્ચિમે અનુમરીને જ લાલ તથા હાનિ કરવાવાળું નેવડે છે.

ગહસ્ત્ર બાણ્યા વગર અને અનુવદન વગર લખેલું અને બોલેલું કેવળ વાચીને વાંચીને અને પાંચ મંઈક છીએ એમ જનતાને જણાવવા પ્રયત્ન કરવા કે થુંક ઉડાડવું તે જનતાને હાનિ કરે છે.

આવા માણસોને સુદ્ર સ્વાર્થ સાધવા ગમે તેવાની પ્રશંસાની જરૂર ન છે પણ સ્વપરદ્રેયની કાંઈ પણ પરવા હોતી નથી.

ત્યાગી કહેવાતો હોય કે ભોગી કહેવાતો હોય; પણ જ્યાં મુધી જૂડી પ્રશંસાની પરાધીનતામાંથી મુકાતો નથી ત્યાં મુધી તેને આધ્યાત્મિક વાતો કરવાનો પણ અધિકાર નથી, તો પછી આત્મિક શુભો મેળવવાની તો વાત જ ક્યાંથી હોય ?

માણસને જીવવાને અન્ન તથા આરોગ્યતા આ બેની તો અત્યંત આવશ્યકતા છે; મકાન અન્ન વસ્ત્રની પણ કાંઈક જરૂરત રહે છે, છતાં જો તે બે વસ્તુ ન મળે તો પણ જીવી શકે છે. બાકી તો વિષયો જેવી કોઈપણ વસ્તુની જરૂરત માનવજીવનમાં જીવવા માટે પડતી નથી, વિષયપોષક સાધન વગર માણસ જીવી શકે છે.

શરીરના વિકારો માનવી માત્રને અજીગમો ઉત્પન્ન કરે છે અને તેને કાઢવાને માનવી અનેક પ્રકારના ઉપચારો કરે છે; પણ માનસિક વિકારોથી તો કોઈને પણ અજીગમો થતો નથી; તેમજ તેને કાઢવાને કોઈપણ પ્રયાસ કરતું નથી. ઊંલટા વિકારો પોષવા તેવા સાધન તથા સંયોગને ખોળે છે. કદાચ અનુકૂળતા મળવાથી વિકારોને પુષ્ટિ મળે છે તો તે અત્યંત રાજી થાય છે એ જ આત્મિક શુભવિનાશનું લક્ષણ છે; કારણ કે વિકારોનો વિકાસ જ આત્મિક શુભનો વિનાશક છે માટે જ વિકારપોષક સાધનોથી મહાપુરુષો મુક્ત હોય છે.

બીજાની કૃપા તથા સ્નેહની આહવા સૌ કોઈને રહે છે;

કારણ કે તેઓ પ્રશસા તથા ક્ષુદ્ર વાચનાના લોભી હોય છે
એટલે ધનથી તથા ખુશામતથી બીજાને પ્રમુખ રાખે છે, જેથી
બીજાઓ તેના ઉપર મહેરબાનીથી તથા નેત્રથી તેના
અછતા પણ ગુણો ગાય છે જે માલગીને ફોને રાગ દય
છે એ જ મોટી અજ્ઞાનતા છે

દુનિયામાં કહેવાતા વિદ્વાનોની પ્રશસા જનની કૃદ્ધ
તે તો કાંઈ દુનિયાને ગમે, પણ મૂર્ખાઓની પ્રશસા સાંભ
ળીને ગર્વિષ્ઠ બનનારાઓને તો હાથી દુનિયા મૂર્ખાના
સરહાર જ માને છે

ભણે! પુષ્કળ બાણો, બાણવુ તે તમારો કર્મ છે પણ
એવુ ન બાણુશો કે જેથી તમારો અકલ્પ દય

સર્વથા ભાવશૂન્ય કેવળ બદાનને અંકુશ લોડાના
કડાને સોનાનો ઢાળ અઢાવવા જેવો છે. જનિમે લોડાની
કિંમત જાણે પણ સોનાની ન મળે તેના કડે ને નાની
કિંમત આપી ખરીદે, પણ સરાફ તે જાણે, અને કેવળમાં
નાખીને પરીક્ષા કરી લોડાની જ કિંમત જાણે

આત્માનો અપકાર કરીને પોતાના કર્મ શકતો જ
નથી જો આત્માનો અપકાર કરીને પોતાના કરવાની
માન્યતા હોય તો ત ક્ષુદ્ર સ્વાર્થગીની જે પ્રમણુ જ છે

અજ્ઞાની જનતામાં નિરપર્યાય જોઈએ
સાપરાધી બનવુ તે આત્માની મરજી નથી હાથે
અજ્ઞાની જનતાના આદરથી જોઈએ જોઈએ
પ્રભુનો માર્ગ ભૂલે છે

ગગ-દ્વેષમા ગમ પડતો હોય તો વીતરાગ ગનવાની હોગ રાખશે નહીં.

વીતરાગની સમતિ જતાવી કપાય-વિષયને પોષનાર વીતરાગને રાગી-દ્વેષી જનાવી, તેમને હલકા પાડવાનું કલક માથે વહોરે છે, કારણ કે વીતરાગની વાણી તથા વર્તનમાં કપાય-વિષયનો અંશ પણ હોતો નથી.

વિષયાસક્તિ વગર રાગ-દ્વેષનો આદર થઈ શકતો જ નથી, કારણ કે ગગ-દ્વેષ જ વિષયાસક્તિનું કારણ છે.

છતા-અછતા અવગુણો! આલગીને કે જોષને ઉપેક્ષા કરવી અથવા તો ગમભાવ રાખવો તે ગમજી-દાહ્યા જ્ઞાની પુરુષોનું લક્ષણ છે, અને અણુગમો કે તિરસ્કાર થવો તે અજ્ઞાની મૂઢ જીવોનું લક્ષણ છે.

તીવ્ર રુચિ અને ઇચ્છાપૂર્વક અવગુણોનો આદર કરીને માનેહુ મુખ, શાંતિ તથા આનંદ મેળવવો અને જનતામાં તેનો અનાદર મતાવી તિરસ્કાર કરવો તે એક પ્રકારની કૃતમતા જ કહી શકાય.

માનવીને અવગુણી કહેવડાવવું પસંદ નથી, છતાં અવ ગુણનો આશ્રય દોડવો ગમતો નથી.

નિરપરાધી તથા ગુણી કહેવડાવવા અજ્ઞાની વિષયાસક્ત માનવીની ખુશામત કરી જેટલી તાબેદારી ઉઠાવવી પડે છે તેટલી જો પ્રભુની ઉઠાવવામાં આવે તો ગાથા નિરપરાધી જાની આદિમક ગુણ મેળવી શકાય છે.

કાઠી નાખો

૭૨

સુઅહરીશ આત્મા અનાદિ કાળથી નકામી વસ્તુઓને સંગ્રહ કરતો આવ્યો છે. કેવળ નકામી જ હોય તો કાંઈ હરકત નહિ પણ આ તો નકામી અને વળી પોતાની અનંત જ્ઞાનાદિ સાચી સંપત્તિની વિનાશક હોય છે અજ્ઞાની આત્મા બાણુતો નથી કે જડાત્મક વસ્તુઓ મારું કેટલું તુકસાન થયું છે આત્માની માચી સંપત્તિ અનંત જ્ઞાન, અનંત દર્શન, અનંત ચારિત્ર, અનંત વીર્ય, અનંત સુખ અને અનંત શુભ નેના અત્યંત નાશ કર્યો છે. આત્મામા બાણુવાની અનંત શક્તિ છે છતાં એક ઘડી પછી શું થશે તે પોતે બાણુતો નથી. આત્માને નિરંતર બાણુવાની ઇચ્છા રહ્યા કરે છે; કારણ કે બાણુવું તે તેનો ખાત્ર ધર્મ છે એટલે તેને ન જણાય ત્યાં મુધી તે મુંઝાયા કરે છે. ધર્મના ક્ષયોપશમ પ્રમાણે પોતાને સંતોષ ધાય તેવું સાચું અથવા તો ખોટું બાણુ એટલે શાંતિ મનાવે છે. અણુબાણુ આત્મા એક જીવને પૃથ્વીને પોતાની બાણુવાની ઇચ્છાને મંત્રાપે છે. જેમ એક આંધળો માણસ જીવ આંધળાને આંખથી જણાતા જગતની માહિતી પૂછે, તેમ એક અજ્ઞાની જીવ અજ્ઞાનીને તાત્વિક

વસ્તુની માહિતી મેળવવા પૂછે છે, પણ જો આંધળો માણુમ આખથી દેખાતા જગતને સાચી રીતે વર્ણવી શકે તો જ અજ્ઞાની એવ ધીજ્ઞ અજ્ઞાનીને તાત્ત્વિક વસ્તુ સમજાવી શકે દેખતા માણુમની પામેથી માંભળીને આંધળો આંધળાને સ્વ-કલ્પના-મિશ્રિત કાંઈક કહી શકે છે તેમ જ્ઞાની પુરુષોનાં વચન માંભળીને કે વાંચીને અજ્ઞાની એવ ધીજ્ઞ અજ્ઞાનીને વસ્તુને સાચી રીતે જાણ્યા વગર પણ સ્વબુદ્ધિકલ્પનાથી અમળાવે છે કે જેમાં અર્ધસત્ય અથવા તો અસત્યની છાયા જોવાની હોય છે

અજ્ઞાનીઓથી ન સમજી શકાય તેવો કેાઈ દુખદ અથવા તો સુખદ પ્રસંગ અચાનક આવીને ઉપસ્થિત થાય છે ત્યારે માનવીઓ એમ કહેતા નજરે પડે છે કે પ્રભુ જાણે, કાંઈ સમજી શકાતું નથી કે આમ અચાનક કેવી રીતે જાની ગયું પ્રભુની લોભા અપાર છે, કેાઈપણ કળી શકે તેમ નથી આમ જોલનારમાં જાણવાની અને મમજ-વાની શક્તિ છે દરેક ક્ષણમાં પરિવર્તિત 'સારની પરિસ્થિ-તિને સાચી રીતે જાણી શકે છે. તોયે જે એમ કહે છે કે પ્રભુ જાણે તે તેની સ્વસ પત્તિની કંગાલિઅત જ કહી શકાય અને તે કંગાલિઅત જોટી અને નકામી વસ્તુઓના સંગ્રહથી જ થએલી હોય છે ધનવાન અને ધનહીનને જનતા શ્રીમત અને કંગાળ તો કહી શકે છે, પણ ધનવાળાને માણુસ અને ધનહીનને પણ નથી કહી શકતી. જાન્નેને હુનિયા મનુષ્ય તરીકે તો જોળખવાની જ. તેવી જ રીતે સર્વ કર્મક્ષય થવાથી સાચી અને સંપૂર્ણ સમ્યગ્દર્શનાદિ

સ્વયંપત્તિને ગ્રાસ કરનાર અને સર્વ કર્મોના ગાઢતમ આવ-
રણને લઈને પોતાની સાચી સંપત્તિથી વંચિત આ બન્નેને
જ્ઞાની જગત આત્મા તરીકે તો ઓળખશે જ. કર્મધીન
આત્મા શક્તિમાં તો શુદ્ધાત્મા સ્વરૂપ છે, પણ અજ્ઞાનતાથી
સુખના આધન સમજીને પૌણ્ડલિક વસ્તુઓના સંગ્રહ અને
ભોગથી જડ સ્વરૂપ કર્મના સંમર્ગને લઈને પોતાની સાચી
સંપત્તિથી કંગાળ બની ગયો છે.

પાંચે ઇદ્રિયોની પોષક અનુકૂળ પૌણ્ડલિક વસ્તુઓ
મેળવીને માનવી પોતાને સુખી માને છે અને તેની દૃષ્ટિથી
જેનાર દુનિયા પણ તેને સુખી જ કહે છે અને તે પણ
પોતાના સુખીપણાની પ્રતીતિ કરાવવા દુનિયાએ માની
રાખેલા પૌણ્ડલિક સુખના સાધનોનો સંગ્રહ તેમજ દુનિ
યાને ગમતાં વાણી, વિચાર તથા વર્તન રાખે છે તે જ તેની
મૂર્ખાઈભરેલી ભૂલ કહેવાય છે. હું સુખ ભોગવી રહ્યો છું,
એમ કહેનાર અને અભિમાન રાખનાર માનવી જ્ઞાનની
નળજાઈને લઈને સમજી શકતો નથી કે તે પોતાની સાચી
સંપત્તિની નાશક જડ વસ્તુઓનો સંગ્રહ કરી રહ્યો છે
સુખતુ' અભિમાન ગળનાર માનવી પોતાના આત્માને
કર્મના કચરાથી ઢાંકી દે છે. તે કચરો આત્માની અનંત
ચતુષ્પદ સુદરતાને ઝાંખી બનાવી દે છે. પુન્ય કર્મથી
મળેલી જડાત્મક બાહ્ય સંપત્તિ ભોગવતાં પુન્ય-કર્મ ક્ષય
થાય છે અને આત્મજિત લાભે સુખ માનતાં કર્મસંગ્રહ થાય
છે અને તેવી જ રીતે પાપકર્મથી મેળવેલી બાહ્ય જડાત્મક
સામગ્રી ભોગવતાં પાપકર્મ ક્ષય થાય છે અને આસક્તિ

ભાવે હુ ખ માનવાથી કર્મસચ્ચ થાય છે અર્થાત્ શુભાશુભ કર્મના ઉદયમા આસક્તિ ભાવે સુખ હુ ખ માનનાર જૂના શુભાશુભનો ક્ષય કરીને નવા અશુભ કર્મનો મચ્છ કરે છે, જેથી કરીને આત્મા સ્વસપત્તિની ઠગાલિઅત ટાળી શકતો નથી અને વધારે ને વધારે કગાળ બનવાથી જન્મનો પરાધીનતાની બેડીમા જકડાતો જાય છે કર્મનો કચરો શા માટે ભેગો ઢરવો જોઈએ ? માનવી સુખ ભોગવવાને કર્મ કરે છે, પણ નિઃકર્મ બન્યા વગર તો સુખ હોઈ શકે જ નહિં વસ્તુમા એક જ સ્વભાવ હોય છે જે હોતા નથી જો કર્મ સુખસ્વરૂપ હોય તો તે હુ ખસ્વરૂપ થાય નહિં પૂર્વના મહાજ્ઞાની પુરુષોએ પણ કર્મને હુ ખ કહીને આગખાંચું છે, કયાય પણ કર્મના આનમા સુખનો પ્રયોગ કર્યો નથી, માટે સુખ ભોગવવા કર્મનો સગ્રહ ઢરવો જોઈએ એમ કહેનાર માનવી તાત્વિક દ્વિધી મોટી ભૂલ કરે છે શુભ અથવા અશુભ બંને પ્રકારના કર્મનો સગ્રહ આત્મિક શુણ્ણને ઝાખા કરી નાખે છે, માટે એકેય કર્મ આત્માના શુણ્ણસ્વરૂપ, જ્ઞાન, જીવન સુખ આદિનો વિકાસ કરી શકે નહિં જો કે મન, વચન, કાયાના યોગવાળો સંકર્મક આત્મા ક્રિયા કર્યા વગર રહી શકે નહિ, એટલે તેને દરેક ક્ષણે સાત પ્રકારના કર્મનો સગ્રહ થાય જ છે તોયે સાચી સમજણ હોય તો ઘણા જ અદ્વ્ય પ્રમાણમા સધરે છે અને વધુ પ્રમાણમા કર્મના કચરાને ઝાંઢે છે, કારણ કે ઉપયોગ વાળા જ્ઞાની પુરુષો દરેક પ્રવૃત્તિમા ઉદાસીન ભાવે રહે છે.

માનવી અવતર્યા ૨૫૨ી અવ્યક્ત દશા છોડીને જ્યારે સમજી શકાય છે ત્યારે સંગ્રહના સમ્બાધને લઈને પૌદ્ગલિક વસ્તુઓના સંગ્રહની પ્રબળ ઇચ્છા ધરાવે છે જડામય જનતાએ માનેલા પૌદ્ગલિક સુખના સાધનોનો સંગ્રહ કરે છે, અને પુન્યના પ્રમાણમા મેળવી પણ શકે છે, છતાં તૃષ્ણા શાત થતી નથી અને પુન્યથી પૂરી ન શકાય તેવી વસ્તુ મેળવવાના મનોબદ કરે છે પણ પુન્ય ખગ્યાઈને ઓછું રાઈ જવાથી મેળવેલી વસ્તુ પણ જોઈ જોમે છે એટલે ઘણા જ ઉદ્વેગ કરે છે અને જીવનમાં દુઃખ અનુભવે છે. તોયે ધર્મ જેવી વસ્તુને-કે જે પૌદ્ગલિક સુખના સાધનને મેળવી આપનાર પુન્યનો ઉત્પાદક છે,-જાણતો પણ નથી કદાચ ઘોઈ ધનાદિ સંપત્તિવાળો અને ધન માટે જ ધર્મ કરનારની મેળાતને લઈને સાધુ મહાત્મા પાસે જઈને ઉપદેશ સાંભળતા ધર્મ કરવાથી પૌદ્ગલિક સુખના સાધન સારા મળે છે એવું માંભળી જાય છે તો પ્રભુપૂત આદિ ધાર્મિક કાર્યો પણ કરે છે. તેનો ઉદ્દેશ તો જનતાએ માની રાખેલી સુખની સામગ્રી મેળવવાનો જ હોય છે ઉપયોગમાં આવે કે ન આવે, પણ દરોડાની સંપત્તિવાળો છુ, ભાગ, જંગલા, મોટર, દાસ-દાસી આદિનો સ્વામી છું પુત્ર પૌત્રાદિ પરિવારવાળો છું. એવું અભિમાન તો માનવીનું પોપાવું જ જોઈએ આ પ્રમાણે જડામય માનવી અજ્ઞાની જનતામાં માન મેળવી મોટા જનવાને માટે કિંમતી માનવ જીવન વેડપી નાખે છે. જો કે મરીને પગલોકમાં ગયા પછી કોઈનો પણ પ્રશંસા સાંભળવા કે પોતાની માની રાખેલી સંપત્તિ જોવા પાછું

આવડુ નથી તોયે ધનના ઢગલા અને જાગ જ મલા આદિનો સંગ્રહ કરીને તેને પોતાની પાછળ મૂકી જવાની ધગશ વધારે રાખે છે અજ્ઞાનતાને લઈને એટલું પણ ચમત્કર્તો નથી કે મરી ગયા પછી લોકો મારી પ્રશ્ન સા કરે કે મારી ધનસંપત્તિ જોઈને રાજી થાય તેમા મારે કશુંય લેવાદેવા નથી, કારણ કે હું તો દેહ છોડ્યા પછી ધર્મ છોડીને ધન ડમાવામા આર્ત્તધ્યાનથી ઉપાર્જન કરેલા તિર્થંચના આયુ ધ્યના જાગ્યી, ધનસંપત્તિ તથા જાગ જ ગયી આદિ એકે દ્વિયમા આસક્ત રહેવાથી મરીને માટી, પથરા કે વનસ્પતિમા પેદા થઈશ અને મારો મૃત દેહ અગ્નિમા જાગીને રાખ થઈ જશે, મારે મારે તો માનવજીવનમા રહીને આત્મા ઉપર રહેલા કર્મનો કચરો કાઢી નાખવાનો પ્રયાસ કરવો જોઈએ પણ જડાત્મક વસ્તુઓમા આસક્ત રહીને અને ચારીસે કલાક જડ વસ્તુઓના જ સંગ્રહના વિચારમા લીન રહીને તે કચરાને વધારવો જોઈએ નહિ, પૌંડગલિક વસ્તુઓ મળે કે ન મળે તો પણ તેને મેળવવા મારે વિચાર માત્ર પણ કરવામા આવે તો આર્ત્તધ્યાનને લઈને તિર્થંચગતિમા લોગવવા યોગ્ય આયુધ્ય આદિ કર્મનો સંગ્રહ થાય છે જેને લઈને જીવ અનંત કાળ સુધી પણ તિર્થંચ ગતિમાથી જહાર નીકળી શકે નથી સસારમા ધર્મહીન જડાત્મક જીવો ભોગેચ્છના પ્રમાણુમા ગાધનો મેળવીને પૌંડગલિક મુખ ભોગવી શક્તા નથી, તોયે ભોગતૃષ્ણાથી ચોવીસે કલાક આર્ત્તરોદ્ર ધ્યાનગર્ભિત સંક્રમ્પ વિગ્રપ કરીને નરક તથા તિર્થંચગતિમા લઈ જનારા અને ત્યા ભોગવવા

લાયક કર્મનો મગ્ગ હ વધુ પ્રમાણમાં કરે છે. પચે દ્રિય આદિ
જીવોનો વધ ન કરનારા ધર્મહીન, મોજશોખમાં પડેલા
જીવો પ્રાય તિર્યચ ગતિમાં આત્મા જાય છે, કે જ્યાં પૂર્વ-
જન્મમાં ઈચ્છા માનથી ભોગવેલી વસ્તુઓના અપરાધની
મજા ભોગવતા અનંત કાળ સુધી અમદા દુખ ભોગવે છે;
માટે બુદ્ધિગામી હાહ્યા માનવીઓ તો ટકા જીવન માટે
અને ક્ષણિક સુખ માટે અનંત કાળ સુધી તિર્યચ ગતિમાં
રહેવાનું પસંદ કરતા નથી અને એટલા માટે સમ્યગ્ જ્ઞાન
વગરના પણ જીવો દુખથી ભયભીત થઈને પૌદ્ગલિક સુખ
મેળવવાની ઈચ્છાથી પણ ધન, તૃષ્ણા છોડીને તપ-પ્રયત્ન કરે છે.

જ્યાં સુધી મોહની તાબેદારી અમુક અંશે પણ ચોંટી
ન થાય ત્યાં સુધી જીવની સગ્રહ ભાવનામાં કેવળ પડતો નથી
બાહ્ય સંપત્તિના મગ્ગને કાલી નાખનાર જીવોની પણ મગ્ગ
ભાવના જતી નથી કાઈને કાઈ જહાનું જતાવીને પણ
છોડેલી ઈદ્રિય-વિવયપોષક વસ્તુઓનો આકર્ષક રીતે
મગ્ગ કરે છે કદાચ કોઈ છોડેલી વસ્તુઓનો મગ્ગ પણ
ન કરે તોયે સંમગ્નના મસ્કાને લઈને મોહના દગાણથી
ભાવી જીવનમાં છોડેલી વસ્તુઓ મુદ્દા અને સાગ પ્રમાણમાં
મેળવવાની ઈચ્છા રાખે છે એટલે તેઓ કર્મનો કચરો કાલી
નાખીને આત્માને સ્વચ્છ બનાવી શકતા નથી મ પૂર્વ મોહના
દામ, કષ્ટાનુષ્ઠાન ડરીશું તો સદ્ગતિ મેળવી સુખી થઈશું
એવી ભાવનાવાળા કેવળ બાહ્ય ત્યાગ કરી શકે છે બાકી
તેમની વૃત્તિઓમાં તો પૌદ્ગલિક સુખના ભોગની ભાવના
જેવાથી અતરંગથી વસ્તુઓને છોડી શકતા નથી જેથી

ડીને બાહ્ય સચ્ચ વગર પણ કર્મનો અગ્રહ તા હાજર છે
 ૭ કે જે અંત બાહ્ય સચ્ચસ્વરૂપ દેહ વન સર્પાસ આદિનું
 ખાન ટાંપુ જે કેવળ બાહ્યથી વસ્તુના ઠાડના મોહની
 ગીખવતીથી ડોડેની વસ્તુઓનો ઉપયોગ કરનાર બીજાઓની
 અવસ્થાના પ્રેરે આદ્યમત્કાર મેળની પાતાની પ્રગમ
 ગાભગાની હરજાવી જનતામાં તેમનું જલ્પન પતાવીને
 પોતાની ઉત્તમતા જાહેર કરે આની વર્તણૂક તેમનું
 પુનઃજાનનીપાત તથા અનુગ્રહીનતા મૂલ્ય હ વારણ
 બીજાને તિરસ્કાર કરવામાં અમલિય તાન વર્તન થાય
 અને પોતાના વખાણ કરાવવાની છંદા અભિમાનને અંગે
 હોય છે આ બંને દેવના અંગ છે અને પોતાની નગર ગાભગી
 પ્રગમ થવું તે વિષયામક્ષિતપણ હોવાથી ગગનુ અંગ છે,
 એટલે ગગન-મના પગિલામને લખેને તે બહે બાહ્યની
 ગમે તેની વસ્તુ ડોડે હોય છતાં દર્શનમોહનીયના
 પ્રભાવથી કર્મનો ચરો ભેગો કરે ૭ જે કે ત જક ૯ પગવા
 છતાં પણ ડોડેની વસ્તુઓ ન વાપીને અને બીજી રીતે
 પણ પ્રેરે વેડીને પુણ્ય ઉપાર્જન કરે છે છતાં તે પણ
 કથરો જ હોવાની આત્મા મનિન થાય છે પણ શુદ્ધ થા
 શકના નથી જીવ વિશેષના અધ્યવસયને આશ્રયીને પુણ્ય
 ગમ્ય જે પ્રકારે થાય છે, એક તો મોહને નિર્દોષ બનાવનાર
 જ્ઞાની પુરુષ આ મશુદ્ધિની જ દૃષ્ટિથી અશુભના સ્વત
 ઉદયથી ચવાવામાં કરોને અને શુદ્ધિના હેતુથી ક્રિયાનુષ્ઠાન
 કરતા ઉત્તરમાં ઉદયની ઉત્પત્ત ચવાવામાં કરોને સમભાવે
 સહેન કરતા અવસ્થિતિ પામવાને માઈક વિનળ હોવાથી

જે કાંઈ પુન્ય કર્મ બાંધે છે તે તેમને આત્મવિકાસનું કારણ બને છે માટે તે કચરા નથી; પણ મોહની સત્તા નીચે દબાયેલો અને તેની આજ્ઞાને માંધે ધારણ કરીને તેમની શીખવણી પ્રમાણે વર્તનારો અજ્ઞાની હવ પુણ્યલક્ષણથી વિષયાસક્તિથી બાહ્ય ત્યાગ તથા કપ્ટાનુદાન કરીને જે કાંઈ પુન્ય લેશું કરે છે તે વિલાસનું કારણ બનવાથી કચરા તરીકે કહેવાય છે, કારણ કે તેનાથી આત્મા મેલો જ થાય છે. મોહની સત્તામાથી મુક્તિ મેળવીને અમુક અંશે સ્વતંત્ર બનનાર આત્માની સંગ્રહની ભાવના બુંભાઈ ગયેલી હોવાથી તેમને સંગ્રહશીલ આત્માઓ ઉપર દ્રેષ હોતો નથી એટલે તેમની અદેખાઈ કરતા નથી તેમજ જનતામાં તેમને હલકા અને પોતાને ઉત્તમ જણાવતા નથી; કારણ કે તેમને અભિમાન ન હોવાથી પોતાની પ્રશંસાની ઇચ્છા ઉત્પન્ન થઈને દુઃખી કરતી નથી. કદાચ વસ્તુસ્વરૂપનો વિચારણાનો પ્રસંગ ઉપસ્થિત થાય તો તેનો સંગ્રહ ખોટો છે અને સંગ્રહશીલ આત્માઓ માયા સંપત્તિ મેળવવાના અનધિકારી છે ઈત્યાદિ સમભાવે વર્ણન કરે છે

આ પ્રમાણે ઉપર આત્માને જે સંગ્રહશીલ કહેવામાં આવ્યો છે તે ખાસ તો કર્મની અપેક્ષાને લઈને છે. બાહ્યથી નવો સંગ્રહ તો ઘણાય નથી કરતા અને જૂનો સંગ્રહ કાઢે છે, છતાં શુભાશુભ કર્મનો સંગ્રહ તો કરે જ છે એટલે બાહ્યથી વસ્તુ છોડનાર પણ સંગ્રહશીલ તો કહેવાય જ છે જ્યાં સુધી કર્મનો સંગ્રહ થયા કરે છે ત્યાંસુધી આત્મા શુદ્ધ બનીને પોતાના શુભોનો વિકાસ કરી શકતો નથી.

જડાગ્રાસ પુણ્યવાનદી પણ જાણ વસ્તુ ઝેડે છે, છતાં રાગ દ્વેષની પરિણતિની તીવ્રતાને લઈને પાસે ઇદ્રિયોમા આસક્ત હોવાથી કોઈપણ ઇદ્રિયની વિષયાગ્રસ્તિ પોતાને માટે અજ્ઞાની જડાસક્ત જીવો આનંદ મનાવે તેવા પુણ્યવાનદીપણના પોષક પ્રમગો ઉપસ્થિત શ્રીને ધર્મ માને છે અને મનાવે છે તે મોહનુ દાસપણ સૂચે છે, માટે ત જડાત્મક વસ્તુઓમા સંબંધના સંસ્કારથી મુક્ત થયો નથી એટલે તેનું મંથરહરીલપણ ન જુસાવાથી આત્મગતિ મેળવવાનો અનધિકારી છે વસ્તુચિતિ આવી હોવાથી જેમ જાને તેમ જડાત્મક જાણ વસ્તુનો ત્યાગ કરીને આત્મગુણગાધક જડાત્મક કર્મનો સંબંધ મઢી નાખવા મોહના દાસપણનાથી મુક્ત થવાની અત્યંત આવશ્યકતા છે

સાચી સ્વાધીનતા

૭૭

કેાઈને પણ પારકી તાબેદારી ઉઠાવવી ગમતી નથી, છતાં જીવનની જરૂરિયાતો પૂરી પાડવા પોતાની પાસે સાધન ન હોવાથી દુનિયાનો મોટો ભાગ પરાધીનતાની જાળમાં ફસાયે છે, એટલે તેમને અનિચ્છાએ પણ જીવનના વાણી વિચાર અને વર્તન પ્રમાણે વર્તવું પડે છે પોતાને ગમે કે ન ગમે, હિત થાય કે અહિત થાય, પણ નવામીપણે સ્વીકારેલાનું મન તો સાચવવું જ જોઈએ ટાંગઅસ્ત હોય કે કોઈ પણ પ્રકારની ચિંતાઅસ્ત હોય તોયે વખતસર માલિકની મેવામા હાજર થવું જ જોઈએ આજીવિકા તૂટી જવાથી અને કુટુંબ પાળવાની ચિંતાથી માનવીને ફરજિયાત સ્વાધીનતાનો ત્યાગ કરવો પડે છે, પરંતુ મનમાંથી તો સ્વાધીનતા મેળવવાની ધગશ ભૂંઝાતી નથી ગમે તેટલાં કષ્ટ અને આપત્તિનો આઢર ઢરીને પણ સ્વાધીનતા મેળવવા નિરંતર ચિંતાઅસ્ત રહે છે અને અનેક પ્રકારના અથાકપણે પ્રયાસ પણ કરે છે

સંસારમાં માનવી માત્ર પ્રાયઃ ધનપ્રાપ્તિમા સંપૂર્ણ સ્વાધીનતા માને છે, કારણ કે જડાત્મક સુખનાં સાધન મેળવી આપવાને ધન અદ્વિતીય સાધન છે. અજ્ઞાની જનતાએ

રૂઝિ સુખની ઝામનાની પૂર્તિને જ સ્વાધીનતાપણે
 નીકારી છે જન્માતન્ના વૈધવિદ સુખના સમરને
 સમન માનવીને જીવન નિર્વાહના સાધન અન્ન, વસ્ત્ર,
 મદન આદિ મળે તોયે વધવિક સુખના સાધનના
 અભાવથી પાત્રને રૂખી માને છે એવે સુખના સાધન
 મેળવવા જોઈતા વધુ ધન માટે ધનાઢ્યોની પરાધીનતા ભોગવે
 છે, શ્રીમતોના અનાદર તથા તિરસ્કારને મૂળે મોઢે સહન
 કરી લે છે, કેવલકે તો પોતાની સ્થિતિ ઠાઈક સારી હોવા
 છતાં પણ ખીનતા ભાગ-ભગવા-મોટર-ચાકર આદિ જોઈને
 તેને મેળવવાની ઇચ્છાથી સહેવાઈથી અન શીલતાથી વધુ ધન
 મળે તેનો વ્યવસાય કરે છે, જેમા પોતાના નિર્વાહનું પણ
 સાધન જોઈ જમવાથી અત્યંત દુખી થઈને ધનવાનોની
 પરાધીનતાની બેડીમા વધુ જકડાય છે અને જીવન પર્યંત
 શુદ્ધાભીમાથી રૂખી ગતો નથી

રોગાદિ પ્રશ્નોને લઈને ધનાઢ્યોની શારીરિક સ્થિતિ ગમે
 તટસ્થી નબળી હોય તોયે તેને ગણતા નથી, અણુગમતા અનેક
 પ્રસંગોને લઈને અવેશવાળી માનસિક સ્થિતિ હોય છતાં
 આર્થિક સ્થિતિ ઘણી જ મારી દોવાથી સ્વચ્છ દૃષ્ટિ વર્તીને
 પોતાને મુખી માને છે પોતાની પાસે સારા પ્રમાણમા ધન હોય
 તાળીજને આધીન રહેવાની જરૂર નથી, કારણ કે જીવવું
 સાધન, મોજગોળનું સાધન અને કુદ્ર વાગનાઓ પોરવાનું
 સાધન પૈસા વેગવ વો મળી શકે છે, તેમજ મિશ્ર સિમાન
 પોષાય છે અને માનમોટાઈ પણ મેળવાય છે અધુવાને કે ડોઈ
 પણ દળા શીખવાને માટે ખીનની આધીનતા ભોગવવી પડતી

નવી પમાથી લાવેવા અને ઝાવાળા ખરીદી રાખે છે એટલે ધનાઢય માં પપુ ન લાવે કે ન શીખે તાણે ચાલી શકે છે થોડા પૈમાવાળા આધાગ્ણ ન્વિતિનો માપ્ય મોજ શોખની વસ્તુઓ મેળવી શકે તો નથી મ્મત ઉવન્નિર્વાહ પૂતી ખાવા-પીવાની પહેવા-ઓઢવાની અને નહેવાની ઘડ આદિ વસ્તુ થોડી કીમતનો સાદી-આધાગ્ણ મેળવી નકે છે પણ ડેટલા વ્યવહારિક પ્રમગોમાથી પમા થવાને માટે તને ધન મેળવવાની પગધીનતા ભોગવવી પડે છે, નમ્ર થઈને નહેવું પડે છે અને બીનતઓની ખુશામત પપુ રવી પડે છે, પરતુ પૈમાવાળાને માટે તા આમાનુ શુચ હોતુ નવી સાગમા ગાગ ભોજન, વસ્ત્ર, બાજ, બગવા, મોટર, આગ વિગેરે ધનવાન મેળવી શકે છે પાતાની ઈલા પ્રમાણે મોજોખ ઢી રાં છે ગમે તવા ચવહા ગિ પ્રમગોમા ડોઈની પણ પગધીનતા ભોગવવી પડતી નવી બીનતઓ લહે પૈમાવાળાની ખુશામત રે છે પણ પમાવાળો તા ડોઈની પણ ન્તો નવી માટે જ માનવી ધનાઢય બનવાને પ્રયામ રે છે કંગોડોની સપત્તિ મેળવ ના સપૂર્ણ સ્વાધીનતા મળી ગઈ છે એમ ચમનને પોતાને પન્મ મુખી માને છે જીવી માન્યતાવાળ જપ તપ-મયમ ન્વડપ ધર્મને એક બાનુએ મૂંડીને અધર્મ-અનીતિ તવા દુઆપાર રીને પણ ધનાઢય બનવાના ચોનીને લાખ પ્રયામ કરે છે ડેટલા પ્રભુસેવા કે ગુરભક્તિ આદિ ધર્મ રે છે, પણ શીખનાથી અને વધુ પ્રમાણમા વન મેળવવાને વ્યવહારમા અગ થવાને અને મેળવેલા ધનના ન્દણ માટે જ

હોય છે થોડા જીવન માટે તૃષ્ણાના ઉપાસનાનીને ધન વધારવાની ધૂનમાં સતોષનો જનાદર કરે છે તેનું ખામ કારણ તો જડાધીનતારૂપ વિષયાસક્તિ છે, દુનિયાને શુભે છે તે તરફ ધ્યાન આપીને તે તરફ પોતાનો જીવન પ્રવાહ વાળે છે તે મારી રીતે મમજે છે કે કશેડોની સપત્તિ થશે ના દુનિયામાં ગણ્યાગાંઠ્યા જ માનવી હશે કે જેમની પાસેથી ઠાઠ પણ પ્રમારનો શુભ-ધર્મ-નીતિ-મોગધ-વાહ વાહ કે સ્વર્ગાદિ પૈમાથી નહિ ખરીદી શકાય, જાણી તો જપ-તપ-મયમનો આદર કરીને, કષ્ટાનુષ્ઠાન કરીને અને દુદ્ધિયો ઉપર કાળૂ મેળવીને જે વસ્તુ મળી શકે છે તે પૈસા વેરવાથી મળે શક્ય, કાળુ કે દુનિયામાં શુદ્ધ વામન અન્ત માનવીનો મોગ ભાગ પૈમાથી આ જાધી વસ્તુ આપી શકે છે પ્રભુની દૃષ્ટિમાં ગમે તેમ હોય, પણ આ મનુષ્ય દેહમાં તો દુનિયાને મનાવવાનું છે દુનિયામાં દૃષ્ટિપાત કરતા જણાય છે કે જપ-તપ-મયમ-વડપ ધર્મની ઉપાસના કરવાવાળા કરતા પણ ધનની ઉપાસનાવાળા જનતામાં અત્યંત આદરનું પાત્ર જની નહીં છે, અને પોતાની ઈચ્છા મળતા વધુ સન્માન મેળવી રહ્યા છે, જે જેને કષ્ટાનુષ્ઠાન કરીને ધર્મની ઉપાસના કરવાવાળા આત્માર્થો જીવ પણ મેળવી શકતા નથી ધર્મીની કીમત કે વ્હર અવવા તો જહુમાન પ્રભુને ઓળખનાર જ કરી શકે છે, જાકી ધનવાનનું જહુમાન કરવાને તો પ્રભુને ઓળખવાની જરૂર નથી, કારણ કે જડાસક્ત માટે તો ધનવાન જ પ્રભુ છે એટલે તેમનું જહુમાન દરેક મ્થળે થાય જ છે અને તેના શુભ

ગવાય છે ધર્મસ્થળોના પણ ધનવાનોની પ્રગતિ અને ધર્મના પડછાયાનો સ્પર્શ ન હોવા ત્યાં તરીકે વળણાય છે અને ધર્મી કરતા પણ અપાય છે એટલું જ નહિ ધર્મી પણ, ખરેખર છે, ધન્ય જે એમ કહીને મુક્ત કરે દુનિયામાં પણ વનિક જ્યાં જાય છે ત્યાં છે એમાં ખગ્ગીને પણ ડીબીઓ મેગનેટ ધર્મીને ડોઈ જિલુ ન રાખે ત્યાં મેગવી શકે છે

આ પ્રમાણે ધનથી વૈષયિક સુખના પોતાને સર્વ સ્વાધીન માનના વિપરીત સમજાવે છે એવાત પગ ધીનતા માની બેઠા છે, ડાઘ જે આત્માથી વિદ્ય-પણ છે અને તેમાં ધનથી અનુદા વિષયપોષક પોદ્ગલિ અને તે દ્વારા સુખ ભોગવવાની સ્થિતિમાં રાખવાને અને નષ્ટ નહિ કાળજી રાખે છે, તેની વારવાર સુખનુ સાધન મમલને તેના ઉપર પરવસ્તુમાં જે મમતા થવી તે તેની અને પગધીનતામાં નામનો જણાવે છે જેમ જેમ પર વસ્તુ ધીનતા પણ વધતી જાય છે હજાર આધીન, લાખ-કરોડ

એવી જ રીતે જાગ-ગંગતા-વસ્ત્ર-ધરતી આદિ વસ્તુઓ
 જેટલા પ્રમાણમાં વધારે હોય છે તેટલા જ પ્રમાણમાં મન
 વધવાથી પરાધીનતા વધે છે. અને જેટલા માટે જ મનથી
 તે વસ્તુઓના ફેરફાર થવાથી, નષ્ટ થવાથી કે કોઈક
 જવાથી દુઃખી થાય છે, તે વસ્તુઓના સંયોગ-વિયોગથી
 જેને ગુણ દુઃખ અહિં થાય છે તે વસ્તુઓના તે જાન કહે-
 વાય છે પૌંડ્રગણિક વસ્તુનું માથવણું, મંભાગણું, કશું
 કરણું આદિ તેનો આધીનતા ન જગવાય ત્યાં મુખી પૌંદ્ર-
 ગણિક ગુણ મેગથી શકાય નહિ જેનો પાસેથી કાંઈ પણ
 વસ્તુ મેગવથી હોય તેને આધીન રહીને તેનો એવા કષ્ટ
 પડે છે. જદ વસ્તુઓ પાસેથી ગુણ મેગવનાર તેનો ત્યાગ
 કે તિગ્ધાર કરી શકતો નથી તેમજ સ્વાધીન પણ રહી
 શકતો નથી-પછી તે કહેવાનો ત્યાગી કેમ ન હોય.
 આવતી કાલ માટે ખાવાને જેની પાસે ગેર અત્તનો
 પણ સંશ્લેષ નથી એવો સ્વાશ્રયી અને શ્રમજીવી નાના
 ગ્રુપમાં રહેનાર કહેવાતો ગરીબ માણસ જેટલો સ્વાધીન
 અને મુખી છે, તેટલો રાજ્યના લડાર ભરી રાખનાર,
 અને દરેક જાણતમાં ચોતાના દામનો પણ દામ, લક્ષ્મીની
 લાતો ખાઈને નળજો પડી જવાથી જંગલમાં પડી
 રહેનારો મુખી હોતો નથી, કારણ કે કહેવાતો શ્રીમંત
 ધણીખરો પ્રવૃત્તિમાં પરાધીન હોય છે. એક ચેર ભાર પણ
 ઉપાડી શકતો નથી માણસની જરૂર પડે છે વાહન સિવાય
 એક માઈલ પણ ચાલી શકતો નથી ચોતાના હવન ઉપ-
 યોગી કેાઈ પણ કામમાં સ્વાધીન હોતો નથી પૈમા વેરોને

શીજેલા માણનો પાનેલી ડામ લે છે-ત્યા મુધી દ ધન તથા હવનનો રક્ષાને માટે તા મોમાગ્યો પગાડ આપીને પણ માણનો ગળે દ શ્રીમતાદ દેખાડવાની ધૂનથી ધન ઢાળીને પૌર્ણલિક વસ્તુઓનો વધારે મગ્ન દુનીને વધારે પનધીન વધા છતા પણ પોતાને સ્વાધીન માને છે ત તેની દ્રષ્ટી ને સવળી બુદ્ધિનુ પશ્ચિમ છે

કટલાકનુ માનવુ છે કે ધન-સ્વ-જન-કુટુબ-હા-હવેલી-ગામ-જગ્યા નાદિ દોડી દેવા મારથી સ્વાધીનતા મળે છે અર્થાત આ જથુ ય જાણથી દોડી દહને પોતાને સ્વાધીન માને છે, પણ તેમણે સ્વાધીનતા ગ્રાધી જડા નથી જ્યા મુધી વેપવિદ વૃત્તિયો વિગમ પામે નહિ ત્યા મુધી સ્વાધીનતાની અડધી છાયા મગ્નથી દોડી નથી પામે દ દ્રિયોમાથી કાર્ષ પણ દ દ્રિયના વિષયની આગ્રહિત પન ધીનતામાવી જવા દેતી નથી જે કાર્ષ વસ્તુ જાડરાગા આવે છે તે વિષયામકિતના ન-મગ્ન બુમાદ જવાન માટે જ હોય છે, છતા જથુયે દોડી દહને પાછો ત જ વિષય પાપદ જડ વસ્તુઓની દમ્બા રક્ષા કરે અને તેથી ત દમ્બા પ્રમાણે તને મેળવવા માયા-કપાયનો આદર દુનીને ડોડેલી વસ્તુઓ આડકતરી રીતે વાપરો આનદ મનાવે તા તે સ્વાધીન કહી સકાય નહિ જેનો આનદ, મુખ તથા હર્ષ પરાધીન છે તે સ્વાધીન કેવી ગેતે કહી સકાય? માયા-મૃયાથી અજ્ઞાતી જનતાને મનાવવા મારથી સ્થિતિના અપુન્તપુનો સમતિ મારથી નાસ્તિ શકતી નથી મોથો જલનો

બાળ-બગલા આદિથી આખનો વિષય પોષવાને, સુદર, ડોમળ, આખને ગમે તેવા વસ્ત્રોથી સ્પર્શનો વિષય પોષવાને, વાહવાહ તથા મોટાઇથી અને અછતા ગુણોની પ્રશસા આબળોને જ્ઞાનનો વિષય પોષવાને માટે પૌદ્ગલિક વસ્તુઓથી સમૃદ્ધ પણ તાર્ત્વિક વાણી, વિચાર તથા વર્તનના કળાળ માણુનોનો તાબેદારો ઉઠાવવો પડે છે, તેમને આધીન થઇને ચાલવું પડે છે અને તેમનું જહુમાન કરવું પડે છે જો કે તેઓ મિથ્યાભિમાન પોષાય અને વાગ્મના તૃપ્ત થાય તેવી પૌદ્ગલિક વસ્તુઓ મિવાય આચ્યુ ગુણ તથા જ્ઞાનદ આદિના દારણુભૂત સ્વાધીનતા આપી શકતા નથી, પરંતુ ઊલટા પરાધીનતાના સન્કારો પુષ્ટ બનાવે છે તોયે પોતાને સ્વાધીન તથા સુખી માને છે પણ જ્ઞાની મહાપુરુષોની દૃષ્ટિએ તો તે અજ્ઞાની-પામ્ર પ્રાણી જ કહી શકાય, દારણુ કે પરાધીનતા જડ મંડિત મિવાય હોય નહિ અને જડમંદિતનું દારણુ વિષયામંદિત છે અને વિષયામંદિતને અવશ્ય કપાયોનો આશ્રય લેવો પડે છે, માટે જ જડમંદિત અને વિષયી માણુમ સ્વાધીનતા મેળવવાનો અધિકારી જ નથી.

વિવામમા પરાધીનતા છે અને વિકામમા સ્વાધીનતા છે અને એક બીજાના વિરોધીઓ છે, દારણુ કે વિષયાસક્ત વિવામી હોય છે તેને વિષયપોષક પૌદ્ગલિક વસ્તુઓની અત્યંત આવશ્યકતા રહે છે તે મિવાય તો વિલામ બની શકે નહિ, માટે વિલાસીને જડ વસ્તુઓ મેળવવાની તીવ્ર અભિલાષા રહ્યા કરે છે તે જ તેની પરાધીનતાનું ચિહ્ન છે. જાન દીપણુ એક પ્રકારનો વિવામ છે, માટે તે વિલામનો

સ પૂર્ણ બાધક છે પ્રભુ સ પૂર્ણ વિકાસી હોવાથી તેમની પાસેથી વિલામ મળી શકતો નથી વિલામના આશ્રયમા રહીને વિકાસ મેળવી શકાય નહિ વિષયેચ્છાથી નિવૃત્ત થયું નથી રહેવું છે વિલાસી (પરાધીન) અને વિકાસી (સ્વાધીન)પણાનું માન મેળવવું છે તે પ્રભુની પાસેથી તો મળી શકે તેમ નથી અને એટલા માટે જ વિલામી માણસ પ્રભુની જરાયે દરકાર રાખતો નથી, પણ પૌદ્ગલિક વસ્તુ એના સ્વામી વિલાસીની તો ઘણી જ તાબેદારી ઉઠાવે છે, કારણ કે પુદ્ગલજ્ઞાનદીને એમંતી વસ્તુ વિલાસીની પાસેથી મળી શકે છે અને એટલા માટે જ તેઓ વિલામીયોના અનુગ્રહ તથા મહેરબાનીના ચાત્રક હોય છે, તેમની પ્રગતિ તડાવી રાખવાને માટે તેમના વાણી, વિચાર તથા વર્તનની પ્રશ્ન સા કરીને પણ પોતાના વિલાસની વાસના સતોષે છે જે આત્મિક શુણે પ્રભુની આજ્ઞાનું પાલન કર્યા વગર મળી શકતા જ નથી તે શુણોનો વિલાસીયોદ્વારા પોતા નામા મિથ્યા આરોપ કરાવીને પરમ હુર્ષ માને છે અને પોતાને તેવા શુણમય જ્ઞાન માનોને મિથ્યાભિમાનથી ફુલાય છે પોતે વિલાસીયોનો તાબેદાર હોવા છતા પણ વિલામની વસ્તુ વાપરવાથી અઢેલા નશામા નિશ્પૃહી-નિસ્વાર્થી વિકાસી પુરુષોના માર્ગમા રહીને વિલાસનો તિરસ્કાર કરી વિલાસીયોની ઉપેક્ષા કરનારા સ્વાધીન પુરુષોની અવગણના કરીને તેમને તુચ્છ સમજે છે અને જનતામા પોતાને મહાન પ્રભાવશાળી તરીકે ઓળખાવે છે તે પોતાને ઓળખનાર જ જરાયજ્ઞ શ્રવેના લક્ષણ છે, કારણ કે વિકાસી પ્રભુની

આજ્ઞામા જીને તેમની તામેદારી ઉઠાવ્યા વગર મહા પ્રભાવનાગી જતી શકાતુ જ નથી મર્ધ પપુ આત્મિક શક્તિ પ્રગટ કર્યા વગર કવળ દેવના દાગ જતી તેની સહાયતાથી પપુ પ્રભાવશાળી જતી મધ્ય નહિ વિવામી જતી મધ્યતાથી પોતે પ્રભાવનાગી જાનવુ તે મિથ્યા છે, કારણ કે તે પ્રભાવ દેવનો છે પણ પાતાનો નથી જેમ ધનાઢ્ય વિલાસીની સહાયતાથી મોટા ઠ પ્રભાવશાળી જોવાયેલી કુલુ ત પામગતા છે તમ દુનિયામા મોટા નવા વિનાસી દેવની ઉપાગ ના રી તેના દામ જતી તની સહાયતાથી મોટા ઠ પ્રભાવશાળી કહવાયેલી પાતાની મુદ્ર વામનાઓ પોષવી ત પપુ પામરતા જ છે આ પ્રમાણે વિચાર કરતા કવળ બહારથી જ ધન-સ્વજન-હાન-હવેલી ઠોડવા માનથી જ સ્વાધીન જતી શકાતુ નથી

આત્મવિકાસ માટે ગાળી સ્વાધીનતા ભોગવવાની ઈચ્છા રાખનારને તો અપૂર્ણ વિકાસી પ્રભુનુ આનંદન લેવાની અત્યંત આવશ્યકતા છે, કારણ કે ગાળી અપૂર્ણ સ્વાધીનતા વગર અપૂર્ણ આત્મવિકાસ ધર્મ શક્ય નથી જેટલે અશે આત્મા સ્વાધીનતા પ્રાપ્ત કરે છે તેટલે અશે પોતાનો વિકાસ ગાળી શક્ય છે અને તેવગર તો આરમા હવન સુખ શાંતિ તવા આનંદ જેવી કેઈ વસ્તુ નથી જ્યાં શાશ્વતી વિશ્રાંતિ નથી અને અન્ન-મરુના પ્રવાહમા આત્મા તપાયા કરે ત્યાં સુખ-શાંતિ ભોગવવાની પ્રમણ થી અત્યંત માનવો તે આત્માની અનાદિ અર્થ આની આરેલી મેટી જુન છે તેને ટાળવાને માટે અનંદિ પ્રગતી સ્વચ્છ

દતા, મે હુગર્લિત વર્તન દોડી દર્મને અપૂર્ણ વિકાસી પ્રભુની વાણી તથા વર્તનને અનુમ્વાની ઘટ્ટી જ જરૂર છે. પ્રભુને આધીન થ 'ને ચાલવામાં વિલામ તથા વિલામીયોનું દામત્વ છોડવું પડે છે જરાગ્રસ્તિ છટ્ટયા વગર પ્રભુને આધીન થવાય નહિ. 'ને પ્રભુને આવીને વર્મને વાવ્યા વગર અપૂર્ણ સ્વાધીનતા મળી શકતી નથી અને તે વગર તો આ મા પોતાના ગુણોને મેળવીને વિનામી બની શકતો નથી માટે જ પ્રભુ ॥ અરુપને મેળવવું તે અચી સ્વાધીનતા હોવાય છે અને તે પાંચ ઇન્દ્રિયોના વિષયની અસર ન થાય તો જ મેળવી શકાય છે જ્યાં સુધી વિન્યાસપ્રતિ હોય છે ત્યાં સુધી ઇન્દ્રિયે ન વિષયની અસર થયા વિના નહોતી નથી જેનડે મુદ્દર રૂપ, આકૃતિ, બાગ-ભાગ આદિ વસ્તુઓ નોને ચિત્તવૃત્તિનું તે તરફ આકર્ષણ થાય છે અને અંકદમ મેળવી જવય છે કે-મદા કેવું મુદ્દર છે. મિદાન આદિ વસ્તુઓ ખાદને પ્રશ્નમાં કરવી, મુગવી વસ્તુઓની ગદધી પ્રમદ્ધ થવું, પાતાની નુત્તિ તથા પ્રશ્નના ગળદે માલગીને કુલાદ જવું કેમજા અપર્ણથી મુખગાતિ અનુભવવી આ પ્રમાણે જ્યાં સુધી વપયિક વસ્તુઓની અસર થાય છે ત્યાં સુધી જીવને જડા તમડ વસ્તુઓની અથવા તો જડ વસ્તુઓના સ્વામીની અત્યંત પરધીનતા ભોગવવી પડે છે, માટે તે સ્વાધીનતા મેળવવાનો અવિદારી નથી.

મોહની છાયા આત્મા ઉપર નહેલી હોવાથી અનુદગતા તથા પ્રતિદગતાના મન્કારોને લઈને આત્મા નિન્તર કથેજ

મૃત્યુની મૂંઝવણ

૭૩

જ્યારે હવે અનિરુદ્ધાથી દેહ છોડે છે ત્યારે તેની જે અવસ્થા થાય છે તેને માત્રી રીતે મર્વજ સિવાય કોઈ પણ પ્રત્યક્ષ કરી શકતું નથી. દેહ છોડનાર ખૂબ હવે પોતે પણ જાણી શકતો નથી કે મારી શી દગા થઈ ગઈ છે, માત્ર એટલું જ જાણે છે કે મને કુળ થાય છે. હવે મારે લાડુ ખની માત્રા વધતી જાય છે તેની માથે માથે ચક્રનિરૂપિતા અભાવે શુદ્ધિ જોઈ થતી જાય છે અને જ્યારે મહાનશક્તિ તદ્દન મદ થઈ જાય છે ત્યારે મૂર્ખ શુદ્ધિ જોઈ જોને કે ત્યાર પછી વચન તથા વિચારનો ઉપયોગ કરી શકતો નથી. કવચિત કાયાની વિચિત્ર શેષા કરે છે જેને જોઈને પાસે બેઠેલા અનુમાન કરે છે કે—જિજ્ઞાસા અત્યંત દુર્ભાગી છોકરી રહ્યો છે! હવે જ્યારે દુર્ભાગી મામનો કરતા થાકી જાય છે અને દુર્ભાગી પોતાની સત્તા નીચે દગાવે છે ત્યારે આર્તનાદ ધરીને દુર્ભાગી પ્રણામતા જણાવે છે અને પછી તદ્દન બેશુદ્ધ થઈ જાય છે જેમણે પોતાના જીવનકાળમાં દુર્ભાગી માથે ઝૂંટીને તેને પરાજિત કરવાની શક્તિ ડેળી છે તેઓ દેહ છોડવાની અતિમ સણ સુધી દુર્ભાગી સત્તા નીચે દગાતા નથી અને અકળાયા કે ગળરાયા વગર દેહનો ગાતિ. ત્યાગ કરે છે

ફરક એટલો જ હોય છે કે જ્ઞાનીઓની શાંતિમાં સમભાવ હોય છે ત્યારે અજ્ઞાનીઓની શાંતિમાં વિષમ ભાવ હોય છે.

માનવીના જીવનકાળમાં અનેક પ્રકારની મૂંઝવણો આવે છે, પણ તે બધીયે દૂર કરવાના અનેક ઉપાયો હોય છે. અને તે પ્રયત્ન કરવાથી દૂર પણ કરી શકાય છે, પરંતુ મૃત્યુની મૂંઝવણ દૂર કરવાનો એકે ઉપાય નથી. જો માનવી જીવનનિર્વાહના સાધન વગર મુંઝાતો હોય તો બાજ નાણાં લઈ વેપાર કરીને, મહેનત મચ્છૂરી કરીને અને છેવટે લીધે ભાગીને પણ જીવવાનું સાધન મેળવી શકે છે. અને જો તે સર્વ પ્રકારે અશક્ત હોય તો હાતા-દયાળુ શ્રીમંતો જીવનનિર્વાહનાં સાધન પૂરા પાડીને મૂંઝવણ દૂર કરી શકે છે. વ્યાપારમાં મોટી ખોટ આવી હોય અને મૂંઝવણ થતી હોય તો બીજાઓ નેને શુભ સમયના આગમનની આશા દેખાડી આશ્વાસન આપી શકે છે અને વ્યાપાર માટે જોઈતું ધન આપીને મુંઝાવા દેતા નથી. કેાઈ ધનવાન માણસ પુત્રના અભાવે મુંઝાતો હોય અને અનેક ઉપાયો કરવા છતાં પણ સંતતિ ન થાય તો છેવટે કેાઈને જોળે લઈને પણ પુત્રની મૂંઝવણ દૂર કરી શકે છે. માંદો માણસ મંદવાડથી મુંઝાઈ રહ્યો હોય તો વૈદ્ય દવાઓ આપીને અને મહિનામાં સાજા થઈ જશે એવું આશ્વાસન આપીને મુંઝાતા રોગીને શાંતિ પમાડે છે. આ પ્રમાણે જીવનકાળની મૂંઝવણો અનેક પ્રકારે દૂર કરી શકાય છે; પણ મૃત્યુની મૂંઝવણમાં આમાંના એકેય ઉપાય કામ આવી શકતો નથી. મરતા માણસને કેાઈ ચોતાના જીવનમાંથી એક પણ પણ આપીને મુંઝાવા દે

કરી શકે નહીં તમે મરવાના નથી ક્રિકર કગ્ગો નહીં એવું આધ્યાત્મન પણ આપી શકાય નહીં અને કદાચ શાંત માટે આપવામા આરે તો પણ દેહ દોડવાની વેદના અનુભવી રહ્યો હોય એટલે માને પણ નહીં મહા ગમ્મર્થ વિકાસી પુરુષાને પણ મૃત્યુએ ઝાડ્યા નથી તો પછી આપણું શું ગમ્મ ? મૃત્યુ ગંધાયને માટે ગરખુ જ છે આવો ઉપદેશ પણ મરનારની મૂઝવણ દૂર રી શકે નહીં, કાગ્ગ કે મહાપુરુષોએ તો પોતાના આત્મિય ગળથી મૃત્યુનો પરાજય પ્રેલ હોય છે અને પોતાના મગ્યગ્નજ્ઞાનથી દેહ તથા આત્માની ભિન્નતા માગી ગીતે જાણીને આત્મવિદ્યા પ્રેલો હોવાથી મૃત્યુ પછી સ્વર્ગ કે મોક્ષ મુખના ભોગી હોય છે એટલે તેમને હુ ખ ઢે મૂઝવણ જેવું કશુંયે હોતું નથી, પણ મૃત્યુનું નામ સાબળતા જ કાયલીત ચતાર વિષયા ભિન્ન હી-દેહાધ્યાસી જીવની દયા મહાપુરુષાથી તદ્દન વિપરીત હોવાથી મહાપુરુષોની દયાનો ઉપદેશ પામર જીવના મૃત્યુની મૂઝવણ દૂર કરી શકતો નથી એટલા માટે જ મરનારને આમ પ્રહીને પણ આત્મન આપી શકાય નહીં કે વહેલું મોડું પણ એક દિવસ મરવાનું છે જ, પરંતુ આત્મા તો અમર છે આ તો જેમ જીના કપડા જાલીને નવા પહેરીએ છીએ તેમ જીનું શરીર જાલીને નવું શરીર માત્ર ધારણ કરવાનું છે આમ પ્રેવાથી તો પુણ્યાનાની જીવની મૂઝ વણ ઘટવાને જાહે વધી જવાથી અતિગય હુ મી થાય છે

વરાળના પ્રયોગથી નાની મોટી મિલો ચાલે છે તે વરાળને ઉત્પન્ન કરનાર મૂળ યત્ર (મોચલર)મા જગાડ

યવાથી ઠંડું પડી જઈને કામ આપી શકતું નથી ત્યારે વનજ ન ઉત્પન્ન થવાથી આખી મિલ બંધ પડી જાય છે અને ડૂઝવર-મિલનો અધિષ્ઠાતા મુંઝાઈને મિલ છોડીને ચાલતો થાય છે; તેમ હૃદયની ગતિથી વરાળરૂપ શ્વાસોશ્વાસ ઉત્પન્ન થાય છે જેને લઈને દેહરૂપી મિલ ચાલ્યા કરે છે અને તેમાં રહેલાં બિન્ન બિન્ન પ્રકારના યત્રો પોતાનું કાર્ય કર્યે જાય છે, પણ જ્યારે હૃદયમાં બગાડ થાય છે અને ઠંડું પડી જાય છે ત્યારે શ્વાસોશ્વાસ ઉત્પન્ન થવાથી દેહરૂપ મિલ બંધ પડી જાય છે અને તેનો અધિષ્ઠાતા આત્મા મુંઝાઈને દેહ છોડી ચાલ્યો જાય છે.

આત્માની માથે અનાદિ કાળથી ઓતપ્રોત વધેને રહેલા કારણ (કાર્મણ) શરીરમાંથી કાર્ય (ગ્રીહારિકાદિ) શરીર ઉત્પન્ન થાય છે. કાર્ય શરીરનાં મૂળ કારણ શરીરમાં વળગેલા હોય છે તે મૂળમાં વધેને ચૈતન્ય-જ્ઞાનનો પ્રવાહ દેહમાં વહ્યા કરે છે ત્યાં માધનોની ભિન્નતાને લઈને એક જ પ્રકારે વહેતો જ્ઞાનનો પ્રવાહ અનેક પ્રકારના કાર્ય તરફ વળતો જણાય છે જેમ એક જ પ્રકારના વિજળીનો પ્રવાહ ગાંધન બેઠને લઈને પ્રકાશ, પવન, રસોઈ આદિ અનેક પ્રકારના કાર્ય કરે છે તેમ દેહમાં વહેતો જ્ઞાનનો પ્રવાહ પણ ઇન્દ્રિયરૂપ માધનોની ભિન્નતાને લઈને સાંભળવાનું, જોવાનું, સુંઘવાનું, ચાખવાનું અને સ્પર્શનું એમ પાંચ પ્રકારના જ્ઞાનથી ઓળખાય છે તે પ્રવાહ જ્યારે કાર્ય શરીરરૂપ દેહના મૂળીઆના તંતુઓ દારણ શરીરમાંથી તૂટવા માંડે છે ત્યારે મંદ ગતિમાં વહે છે એટલે પાંચે ઇન્દ્રિયોના

જ્ઞાન + ગિર્જાતા આવી જાય છે, અને બેશુદ્ધિ દેહવામાં આવી અને કાર્ય શરીરના મૃગીઆનુ કારણ શરીર-માથી તૃપ્તિ તને નમો તૂટે છે એવવા પ્રાણ છૂટે છે ઈત્યાદિ લોકભાષામાં જેવાય અને તેને જ શુભ મહાવેદનાપણે અનુભવીને સુખાય છે ત દેહના મૃગીયા ગર્વથી તૂટી ગયા (૧૦) અને કાર્ય શરીરનો મળધર્મથી છૂટી જાય છે ત્યાર મળધર્મ જ્ઞાનશૂન્ય દેહને મૂલ શરીર (મડદુ) કહેવામાં આવે છે આ બંને શરીરતા વિશેષની અતિન શુદ્ધ મૃત્યુ કહેવાય છે, તે મૃત્યુ થયા પછી આત્માને મૃત્યુમયની વેદના કે મૂળવણ કશુંય હોતું નથી જેમ આપણે આપણા આપના અભાવે બાહ્ય જગતને જોઈ શકતો નથી પણ પોતાને જાણી શકે છે એ હું અમુક છું અથવા તો આપણે જોયેલી વસ્તુઓનું અમરણ નહીં તેમ જીવ પણ દેહ-ઈદ્રિયાદિ સાધનના અભાવે બાહ્ય જગતને જાણી શકતો નથી, પણ અવ્યક્ત દશામાં પોતાને જાણી શકે છે અને પૂર્વ દેહદ્વારા અનુભવેલા પ્રમોદને સમાગડપે સ્મૃતિમાં રાખી શકે છે, જેથી દેહાદિ સાધન મળ્યા પછી અવ્યક્ત દશામાં સ્પષ્ટ પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કરે છે

જેમ વિજળીના પ્રવાહમાં અદૃશ્યપણે પ્રકાશ રહેલો હોય છે અને તે પ્રવાહ પાણી કે મિત્રચવાવવાના સાધનમાં વહે છે ત્યાં પણ પ્રકાશ રહેલો રોય છે છતાં દૃષ્ટિ મોચર થતો નથી, તે જ્યાં કાવના ગોળામાં જાય છે ત્યારે સ્પષ્ટ દીપ્તિગ્રાહી થાય છે અને કાચના ગોળાની શક્તિના પ્રમાણમાં અજવાળું કરે છે, તેમ ચૈતન્યમાં અદૃશ્યપણે જ્ઞાન

રહેલું હોય છે, તેનો પ્રવાહ આખા શરીરમાં વહે છે પણ ત્યાં જ્ઞાન સ્પષ્ટ જણાતું નથી પણ મસ્તકમાં કે જ્યાં અત્યંત સ્વચ્છ કાચના ગોળાની જેમ જ્ઞાનતંતુઓની-પૌષ્ઠગતિક સંધોની રચના છે ત્યાં આગળ વહેતા ચૈતન્યના પ્રવાહમાં રહેલા જ્ઞાનનો પ્રકાશ સ્પષ્ટ જણાય છે. તે જ્ઞાન પ્રકાશના દારની સાથે જ માંભળવાની, જોવાની, સુંઘવાની, આપવાની અને સ્પર્શની ઇન્દ્રિયોની પૌષ્ઠગતિક રચનાનો સંબંધ રહેલો છે. તે ઇન્દ્રિયો જ્ઞાનના પ્રકાશમાં પોતપોતાનું કાર્ય કર્યું લાય છે, પણ જ્યારે જ્ઞાનતંતુઓની આડો કોઈ વિરોધી પદાર્થ (દર્શનાવરણીય) આવી જાય છે ત્યારે જ્ઞાનતંતુઓમાં વહેતા ચૈતન્યમાંથી જ્ઞાનનો પ્રકાશ બહાર આવી શકતો નથી એટલે કોઈ પણ ઇન્દ્રિય પોતાનું કાર્ય કરી શકતી નથી ત્યારે તેને જાંઘી ગયો અથવા બેશુદ્ધ થઈ ગયો કહેવામાં આવે છે તે દેહના બીજા કોઈ પણ અવયવમાં તીવ્ર સ્વ કે કર્કશ વસ્તુનો સ્પર્શ થવાથી પ્રકાશ અટકાવનાર વિરોધી પદાર્થ જ્ઞાનતંતુઓની આડવમાંથી ઝટ ખમી જાય છે એટલે જ્ઞાનનો પ્રકાશ ખમીયમાં રહેલી ઇન્દ્રિયોની રચનામાં પડવાથી જીવ બંધું પોતે જાણે છે ત્યારે તેને શુદ્ધિમાં આવ્યો-જાગ્યો એમ કહેવામાં આવે છે. ઔષધિના પ્રયોગથી જ્ઞાનતંતુની આડે આવનારા બાધક પદાર્થો જેવાં કે મોહનીય-દર્શનાવરણીય-દૃઢપણે સ્થિર થવાથી શરીરનાં કોઈપણ અવયવમાં છેદન, ભેદન કે દહનની ક્રિયા કરવામાં આવે તો પણ તે બાધક પદાર્થ ખસી શકતો નથી. જ્યારે ઔષધિના પરમાણુઓની અસર ખમી જાય છે ત્યારે સ્થિર રહેલો બાધક

પદાર્થ પણ ખમી બાય છે અને જ્ઞાનનું અજવાળું આખા શરીરમાં પ્રસરે છે ત્યારે પૂર્વે શરીર ઉપર થયેલી ક્રિયાના પશ્ચિમને અને વર્તમાન કાળની પશ્ચિમિતિને ચારી ગીતે બાંધે છે એટલે શુદ્ધિમાં આવ્યો હોવાય છે આ બધી બેશુદ્ધિયો ખમી ગરે છે, તેને ખસેડવાના ઉપાયો પણ છે તેમજ આ બેનુદ્ધ થવામાં ઘર્ષક મૂળવણુ પણ હોય છે અને તે દર પણ થઈ શકે છે, પરંતુ મૃત્યુની બેનુદ્ધિ અને મૂળવણુ ખસેડવાનો ઘર્ષ પણ ઉપાય નથી તેમજ ખસી શકતી પણ નથી, કારણ કે મૃત્યુની અવસ્થામાં જીવન પ્રવાહ જ વહેતો બાંધ પડી બાય છે ત્યારે જીવનકાળની અવસ્થામાં જીવનપ્રવાહ વહેતો અટકતો નથી, કારણ કે કારણ અને કાર્યશરીરનો સબધ કાર્યશરીરના મૂળીયાના તત્ત્વો કારણ રાગીરમાં હઠપણે વગગી રહેવા હોવાથી અત્યંત દુઃખ પામે છે અને એટલે શુદ્ધિ પણ આવી શકે છે અને મૂળવણુ પણ દર થઈ શકે છે

માનવી પોતાની ઈચ્છા પ્રમાણે થાય તો મુજાય નહીં, પણ કન્યાતું મીઠું લાગણુ જોઈએ અને આક્રમક હડલી લાગવી જોઈએ દેવતાએ નીતજતા આપવી જોઈએ અને પાણીએ બાગણુ જોઈએ, આવી અજ્ઞાનતાભરેલી અસભવિત ઈચ્છા શા કામની? જન્મની પ્રકૃતિ જ મૃત્યુ છે અર્થાત્ જન્મ મૃત્યુના ધર્મવાળો છે તે પોતાની પ્રકૃતિ પ્રમાણે વર્તશે જ, જેનો જન્મ તેનું મૃત્યુ થવાનું જ જગતના ભાવો પોતપોતાના સ્વભાવ પ્રમાણે વર્તે તમા માનવીને મિથ્યા કંપના કે અસભવિત ઈચ્છા કરીને મુજવાની

જરૂર નથી. અયોગ, વિયોગ સ્વરૂપવાળો હોય છે. સયોગ, વિયોગની વિકૃત દશા છે, વિયોગ શાશ્વતો છે અને અયોગ મર્યાદિત છે. ભિન્ન ગુણધર્મવાળા પદાર્થોનો અયોગ થાય છે, અને તે પદાર્થો નિરતર ભિન્ન સ્વરૂપવાળા જ હોય છે. આત્મા અને દેહ ભિન્ન ધર્મવાળા છે, સ્વરૂપથી જ ગાંધતા ભેદને ધાગણુ કંપવાવાળા છે તેમના સયોગરૂપ જીવનમાં જીવતો માનવી પોતાના સ્વભાવ પ્રમાણે જન્મેના વિયોગરૂપ મૃત્યુ પામે છે ત્યારે ઘણા જ મુંઝાય છે, પણ તે મૂઝવણ તેની અપૂર્ણ અજ્ઞાનતા સૂચવે છે, કે જેને મિથ્યાત્વ કહી શકાય જે માનવી ધનાદિ બાહ્યની જડાત્મક સંપત્તિના વિયોગમાં મુંઝાય છે, અનુકૂળ પૌદ્ગલિક વસ્તુઓના સયોગ-વિયોગમાં હર્ષ-શોક કરે છે તે દેહના વિયોગમાં અવશ્ય મુંઝાવાનો જ અને જ્યાં મુધી આ મૂઝવણ દૂર નહીં થાય ત્યાં મુધી તેની જ્ઞાનીઓની કેટિમાં ગણના થઈ શકતી નથી. સમ્યગ્જ્ઞાન વગર એટલે પ્રભુની દૃષ્ટિથી જગતને દૃષ્ટિગોચર કર્યા વગર આત્માની મૂઝવણ દૂર થઈ શકવાની નથી, માટે જગતને અજ્ઞાનીઓની દૃષ્ટિથી ન જોતા પ્રભુની દૃષ્ટિથી જોતાં શીખવાની અત્યંત આવશ્યકતા છે.

વિચારશ્રેણી

સુખારો છોએ પરપોદ્ગનિ વસ્તુના । મોગથી જે
કાંઈ આનંદ મુખ, શાંતિ આદિ માન્યુ છે તે મોહનીય કર્મ
જન્ય વિકૃતિસ્વરૂપ છે, પણ આ માંડી પ્રકૃતિ-સ્વરૂપ નથી
એટલે તાત્ત્વિક માન્યુ નથી

મોહનીય કર્મ ક્ષય થયા પછી જડાત્મક વસ્તુઓના
મયોગ વિયોગથી થવાવાળા અનેક પ્રકારના પર્વિર્તનમા
મુખ-હૃદય-શોષ-ગાદિ આ માને કુમપ થતો નથી,
કારણ જે વસ્તુ માત્ર પોતપોતાના સ્વભાવ પ્રમાણે વર્તે તેમા
આત્માને વિચિત્ર જાણમા વર્તવાને અવકાશ જ નથી
આત્મા પણ તાત્ત્વિક દ્રવ્ય છે તે પોતાના જાણવાના સ્વભાવ
મા વર્તતું હોવાથી દ્રષ્ટા તરીકે જ હોઈ શકે છે અને તેથી
તે વસ્તુ માત્રનો ભોગ જ્ઞાનદ્વારા જ કરી શકે છે, બાકી
જડ વસ્તુના મયોગથી થવાવાળી વિકૃતિરૂપ ભોગ મળવી
શકે નહિ

આત્માને સ્વરૂપ ભોક્તાની શ્રદ્ધા ન થાય અને અનાદિ
કાળની જડાધીનતાને લઈને થવાવાળી વિકૃતિ સ્વરૂપ વિષ
યાસક્ષિત નષ્ટ ન થાય ત્યાં સુધી ભોગની પ્રમણાથી તેનું
ભવજન્ય ટગી શકતું નથી

સારું અને માયું સ્વ-પર હિતકારી કાર્ય કરે, જન-તાની કદર કે કીમતની પરવા ન રાખે, તરણ કે તમારું કાર્ય જ તમારી કદર તથા કીમત કરશે જે જનતાની કદરની ઇચ્છા રાખશે તો સાચું અને સારું નહિ કરી શકે અથવા તો કાર્ય કરતાં અટકી જશે.

આનંદ લેવા નીકળ્યા છે તો બન્યાથી મળે ત્યાંથી લઇ લ્યો, પણ ધ્યાન ગાળજો કે આનંદની બ્રાન્તિથી શોક ન આવી જાય માટે સમુદ્ધિથી પરીક્ષા કરીને યેઠો.

હુનિયામાં આકૃતિપૂજક ઘણા છે, પણ પ્રકૃતિપૂજક કોઈક વિરલ જ છે સાક્ષાત્ પ્રભુ હોય, પ્રતિમા હોય પણ જ્યાં સુધી પ્રકૃતિપૂજક ન જનાય ત્યાં સુધી આત્મા પ્રકૃતિસ્વરૂપ ખની શકતો નથી.

શુદ્ધીપણાનું માન ભેઈતું હોય તો પોતાના આત્માની પામેથી મેળવે, બીજાની પામેથી મેળવવાની ઇચ્છા ન રાખે જે તમારો આત્મા જ તમારો તિરસ્કાર કરતો હશે તો બીજાઓ તમને ગમે તેવા પ્રકારનું અને ગમે તેટલું માન આપે તો પણ તમે તો તિરસ્કારનું પાત્ર જ ગહેવાના.

સાચું અને સારું ભેઈયે છે ગધાયને, પણ સાચું અને સારું જાણવું અને વર્તવું કોઈને ગમતું નથી.

શેરડી મીઠી લાગતી હોય અને ચૂસવાનું મન થાય તો ચૂસો, પણ પૂંછડે ફિકાશનો ભાગ શરૂ થાય ત્યારે ફેંકી દેજો. ચૂસ્યો નહિ, કારણ કે જાણુ-પૂંછડાના ભાગને પશુઓ ખાય છે માટે જે જાણુ ને પણ ચૂસતા રહેશે તો

તમાનમા અને પશુમા કાઈ અતઃ રહેશે નહિ

મારે નવી મરણુ એમ છાતી ઠોઢીને કહેનાર સમારમા
મત્યાઃ મુધી દોષપણુ નીકળ્યુ નથી, પણુ મારે નધી
જન્મણુ એમ નિશ્ચયપૂર્વક કહેનારા સમારમા અનતા
થઈ ગયા છે કે જેઓ પાછા અવતર્યા જ નધી

ત્યા મુધી માણસના જોળિયામા જીવનો વાતો હોય
કે અધાતુ માણુમ જીવનો હોય છે ત્યા મુધી તે ધારણુ
પ્રમાણે ઢટલુક કામ કરી શકે છે, પણુ ત્યારે દેહથી છૂટો
પડે છે મરી જાય છે ત્યારે પોને મર્વયા પગધીન હોવાથી
કાઈપણુ કરી શકતો નથી, તેને પોતાની હયાતીની પણુ
હોશ દોષી નધી હું ગેણુ છું ? કયા છું ? જગત શુ છે ?
તેણુ જગતે જ્ઞાન હોતુ નધી ચક્રવર્તી, ગન્ત, મહાગન્ત,
ત્રીમત પ્રગાઝ આદિ બધાયને આ નિયમ મળી રીતે
લાગુ પડે કે જન્મ્યા પછી મેજરેવી કાર્યપણુ નારની
મત્તાવાળો આ નિયમણુ ઉપધન કરી શકતો નધી

માનવી જીવનો હોય છે ત્યા મુધી દેહના આશ્રયમા
રગિને ધન, રૂપ, યજ્ઞ, ઐશ્વર્ય તથા સ્વામીપણાની મત્તાના
મદમા અનેક જીવોને ગામ-ભય વેશ-તાપ વગેરે
ગાપતી વળતે જીવનના ળડે દેહ છોડતા કે દેહ છોડ્યા
પછી ચવાવાળી પોતાની નગમી અને નિમહાય સ્થિતિ
મભારનો નધી

જીવોને કલેશ-ગ્રાસ-ભય આપીને પણુ જીવાય છે અને
મુખ-શાંતિ તથા મતોડ આપીને પણુ જીવાય છે, છતાં

ખીજની અનિચ્છાએ પણ પોતાની કુદ્ર વાસના તથા સ્વાર્થ પોષવા તને પોતાનો તાબેદાર બનાવવાની ઇચ્છાથી પોતાને મળેલી મત્તા વાપરીને પોતાના વિચાર તથા વર્તનને અનુસંગવાની કરજ પાડે છે, પણ સ્વતંત્ર હવવામા ખીજને પોતાની મત્તાનો મહયોગ આપતા નથી તેમને એટલુ યે લાન હોતુ નથી કે મારી પાને જે કાંઈ મત્તા, સામર્થ્ય કે ગમ્તિ છે તે ઉડીના મળ્યા છે, માટે તે એક દિવસ પાછા છીનવી લેવામા આવશે.

હાંત ઉપર, દપડા ઉપર કે કાગળ ઉપર અથવા તો એવી ખીજ ડોઈ પણ વસ્તુ ઉપર ચીતરેલા ચિત્રો કાળા તરે ભુસર્પ જવાની જેમ માનવીઓ દુનિયાનો પ્રવચ માને છે ડોઈ દલિયુગના છેડે તો કોઈ પાથમા આગને છેડે માને છે પ્રલય માટે ભિન્ન ભિન્ન અનેક પ્રકારની માન્યતાઓ પ્રચલિત છે તેના ઢાળતુ અતર તો જાંધા પાથ હજાર વર્ષનુ બતાવે છે, પણ વિચાર કરતા એમ સમજાય છે કે જે દિવસે જીવ માનવીનુ જોળિયુ છોટે છે તે દિવસે જ તેના માટે દુનિયાનો પ્રવચ થાય છે, દુનિયાનુ ચિત્ર તેની દૃષ્ટિમાથી તથા અમગ્નમાથી ભુસર્પ જાય છે, માટે પ્રવચના મમયમા હજારો વર્ષનુ અતર નથી પણ જીવોના પરિમિત જીવનના ઠેડે રહેલા હોવાથી પ્રવચના ઢાળતુ અતર પણ પરિમિત વર્ષનુ છે તાત્ત્વિક દૃષ્ટિથી વિચાર કરીએ તો પ્રત્યેક સમયે દુનિયાનો પ્રલય થાય છે જૂના ચિત્રો ભુસાય છે અને નવા દોગય છે એક જ મમયમા ભુસાવુ અને દોરાવુ થાય છે. સર્વજ્ઞો મિવાય ડોઈપણ માક્ષા

તમાર મગવાને અમર્શ નથી અદ્યપ્તો જે જાણે ત સર્વજ્ઞના વચનોથી જ જાણે છે, પણ પોતે સ્વતંત્રપણે જાણી શકતા નથી આ પ્રમાણે અત્યેષ પળે ચીતરાતા અને ભુમાતા ક્ષણિક જગતની અસર જોણિયામા વસતા જીવને થતી નથી, કારણ કે ક્ષણિક પરિવર્તનમા અત્યંત સૂક્ષ્મપણે થવાવાળા ઉત્પત્તિ વિનાશથી દેહનો અર્થા વિયોગ થતો નથી એટલે જીવને પ્રાચ જેવું કાંઈપણ લાગતું નથી, પણ જ્યારે દેહનો આશ્રય છોડીને મોતને તાળે થવું પડે છે ત્યારે તેની દૃષ્ટિ માથી જગતનું ચિત્ર ભુસાવા માડે છે અને દુનિયાનું માથું સ્વરૂપ અમળાય છે દુનિયા શી વસ્તુ છે? મોજશોખ શી વસ્તુ છે? અગામ બધી શું છે અને સપત્તિ, ઐશ્વર્ય, બાગ, બગવા આદિ શું છે? તે બધું જીવને દેહ છોડતી વખતે ચથાર્થ જણાય છે

સતોષ, શાંતિ સમતા દયા, દાન, ક્ષમા અને સરજતા આદિ જીવનના ઉત્તમ માથીઓની અવગણના કરીને ક્રોધ, ક્રોધ, મોહ, નિર્દયતા તથા દલ આદિનો આદર કરનાર મોતને તાળે થયા પછી બેબાન અવસ્થામા જીવન-કાળમા આદર કરાવવાની પ્રકૃતિ પ્રમાણે બાવી જીવનઅવસ્થા મેળવી શકે છે, કારણ કે મૃત્યુ પછી જીવ સ્વતંત્રપણે કાંઈપણ કરી શકતો નથી દેહ એકતાની સાથે જ જીવન-કાળમા માત્ર દેહની સાથે જ સળધ ધરાવનારા ધન સ્વજન આદિ સયોગ માત્રથી મુકાઈ જઈને ગાઢતમ અધકારમા પ્રવેશ કરે છે ત્યાર કર્માધીન જીવની પાસે દહ ઇન્દ્રિયાદિ જાણવાનું ક અમજવાનું કાંઈપણ સાધન ન હોનાથી મૃત્તિ થયેવા

દેહધારી જીવના જેવી દશાને અનુભવે છે તે વખતે જીવન-
કાળના સાધોઓ નવી દુનિયામાં લઈ જઈને તેની તેની જીવન-
વ્યવસ્થા ઘડે છે જો ન તોષ, શાંતિ આદિ સાધોઓ હોય તો તેઓ
દેવી કે માનવી દુનિયામાં જીવને લઈ જઈને મનગમતી જીવન-
વ્યવસ્થા કરે છે જેથી જીવ પ્રકાશમય દુનિયામાં માનેલા અથવા
તો ગાથા સુખ, શાંતિ તથા આનંદનો લાગી જાને છે, અને
કામક્રોધાદિ આશ્રિત આત્માઓને તો મૃત્યુકાળ પછી
પ્રકાશમય દુનિયામાં પ્રવેશ મળી શકતો નથી પાશવી કે
નારદીની અત્યંત ત્રામ તથા લયવાળી અને અધકારવ્યાપ્ત
દુનિયામાં અનંત કાળ સુધી પણ જન્મમરણ કરવા પડે
છે, તે વખતે માનવ જીવનના મિથ્યા વૈભવનો આછો
પડછાયો પણ હોતો નથી, કાચુ કે કામક્રોધાદિ જીવનના
શત્રુ હોવાથી તંને સુખ, શાંતિ તથા સાચુ અને આરુ મેળવી
આપવામાં ઉદાસીન જ હોય છે અથવા તો વસ્તુ પોતાના
સ્વભાવ પ્રમાણે જ પરિણમે છે ન તોષ, શાંતિ આદિ અમૃત
છે અને કામક્રોધાદિ વિષ છે, માટે અમૃત મેવન કરનાર
અમર જાને છે, ત્યારે વિષનુ સેવન કરનારને મૃત્યુને તાણે
થવું પડે છે

કામક્રોધાદિ વિવાસના ઉત્પાદક છે માટે વિલાસિયોને
તેનો આદર કરવો પડે છે વિલાસ વિષ જેવો હોવાથી
લોગવતા મધુર લાગે છે, પણ પરિણામે તો જીવને અણ-
ગમતા મયોગોમાં લાવી મૂકે છે, છતાં મોહથી સુખાવેશો
જીવ સુખની મિથ્યા ભ્રમણાથી કામક્રોધને અત્યંત આદર
કરે છે કહેવાતા સમજી ત્યાગી પણ મોહની આજ્ઞાનું
ઉદ્વેગન કરવાને અમમર્થ હોવાથી માયાનો આશ્રય લઈને
પણ કામક્રોધાદિની સેવા જાતે છે

જીવનના મહત્વના સ્તંભો : ભૂત, હાલ, ભવિષ્ય

ભયની સીમા

જીવનના મહત્વના સ્તંભો : ભૂત, હાલ, ભવિષ્ય

માનવી જન્મે તે પહેલાં તે મોતના તેડા શરૂ થઈ જાય છે, પણ ગણકારે કોણ? માનવ ફેફસાં મડાણ થયું કે તરત જ મોતના પૂર્વજન્મના સંસ્કાર પ્રમાણે દુનિયામાં ચાલતી પ્રવૃત્તિઓમાં ભાગી જાય છે. ભિન્ન ભિન્ન પ્રકૃતિવાળા જગતની રુચિ પણ ભિન્ન હોવાથી વર્તન તથા વિચાર પણ ભિન્ન જ હોય છે, છતાં વિષયાસક્ત પુદ્ગલાનદી જગતનું ધ્યેય એક મરણ હોવાથી માનવી પ્રાય તેમાં અપકાય છે. આવી સ્થિતિમાં કોઈને પણ મોતનો ખ્યાલ સરળો થઈ જાય નથી, મરણ છે એવું કોઈ પણ સમજતું નથી. અત્યારના જગતમાં કહેવાતા જ્ઞાની, ધ્યાની, જપી, તપી, ત્યાગી, ભોગી, છે કોઈને મોતની પરવા?

જ્યારે માનવી વૈષયિક જગતમાં મગ્ન પડેલો છે ત્યારે મોતની સાચી જાતિને ભૂલી જાય છે એટલે તાત્કાલિક વસ્તુને ઓળખી શકતો નથી. જન્મમાતરમાં મેળવેલી કેટલીક આચરણ સંપત્તિને લઈને કેવળ માનવ જીવનમાં જ ઉપયોગી વાચી શકે, સમજી શકે, ડહાપણવાળી વાતો કહી શકે, ધન મેળવી જાણે, ખર્ચી જાણે, ભોગવી જાણે, તે પણ મોહના તાણે હોવાથી એક-ધ્યેય, કપાય-વિષયમાં તક્ષીન થઈને આનંદ માનવો અને નિરંતર પૌદ્ગલિક સુખોમાં અસતોષી રહીને

૩૦ મીને મોજ માણતો હોય છે ત્યારે તે કૂર
 ૩૧ મદી ટમે જોઈ રહેલું હોય છે છતાં મ
 ૩૨ અને આનંદમાં મન-વિલાસથી વિરામ
 ૩૩ કનકગત માટે કાંઈ પણ ઉપાય કરતો
 ૩૪ મોજ માથા ઉપર આવીને જિભુ ગ્રહે છે
 ૩૫ અત્યંત દીન અવસ્થા થઈ જાય છે, તે
 ૩૬ જવનનો યાચના કરે છે અને વિલાસને જાહેર
 ૩૭ તાનનો વિનાશ જ જુએ છે, પરંતુ મોતની
 ૩૮ દેશી હોવાથી કૂર કૃતાંત આવા વિલામીયોને
 ૩૯ દેખાડીને જગતકારે પ્રાણ રહિત કરે છે.

૪૦ તે અમાગમાં મોતને કોઈ પણ બૃહ્મ નથી
 ૪૧ તથા છે કે અમારે ચોક્કસ મરણ છે, મરવાની શકા
 ૪૨ તેનાથી જાણવાને માટે અનેક પ્રકારના પ્રયાસ કર
 ૪૩ આવે છે, છતાં ક્યારે મરણ છે તેની કોઈને પણ
 ૪૪ ખાતરી નથી જગતમાં પોણાનો અને સોનો વગરના
 ૪૫ ના માનવીઓને નાનો વયવાળા ત્યાગે હયાત-જીવતા
 ૪૬ છે ત્યારે તેઓ એમ માને છે કે અમે હજી તો નાની
 ૪૭ વના છીએ એટલે હમણાં અમારે મરણ નથી આ પ્રમાણે
 ૪૮ મનો માન્યતા હોવાથી મોતને બૂલી જઈને તેઓ મોજ
 ૪૯ ખમો પડી જાય છે જેથી તેમને જીજ્ઞાસુના મરવાની
 ૫૦ સાથે કાગળ હોતી નથી, અધર્મ તથા અનીતિના ઉપાસકો
 ૫૧ જાય છે, કેટલાક
 ૫૨ જના પણ અજ્ઞા
 ૫૩ તિથી મુખી મોટી ઉમરન
 ૫૪ વિપયાસક્તિને લઈને માથા

પછી કામ-ક્રોધ તથા મોહની સલાહ માનવાની જરાય જરૂર નથી. પણ શાંતિ-સંતોષ તથા મમતાના આશ્રયમાં રહીને માનવ જીવનની સહાયતાથી મોતને જડમૂળથી ઉખેડી નાંખવાને પ્રયત્ન કરવાની અત્યંત આવશ્યકતા છે; પરંતુ ભાગ્યે જ કોઈક જ તેમ કરવા દોરાય છે, ધ્યાન આપે છે કેટલાકને શાંતિ-સંતોષ આદિના આશ્રયમાં રહેવાની ઈચ્છા થાય છે પણ કામ-ક્રોધાદિનો અનાદિ કાળનો સંજોગ છોડી શકતા નથી. તોયે સાચું સુખ-આનંદ તથા જીવન મેળવવા મહાપુરુષોની જીવનકથા સાંભળીને તેમને પગલે ચાલવા ધણુ અઢાય છે અને તેમણે આદરીને ગતાવેલા આચાર-વિચારો પ્રમાણે વર્તવા પ્રેરાય છે છતાં કામ-ક્રોધાદિની શીખવણી ઉપર દંડ શ્રદ્ધા હોવાથી અંતરવૃત્તિથી મહાપુરુષોની આચરણનો આદર કરી શકતા નથી જેથી સાચી વસ્તુથી વચિત રહીને મોતના ભયથી મુકાતા નથી. મોહનો આશ્રિત વિલાસી માનવી મોતને હસી કાઢીને અનેક પ્રકારના વિલાસમાં મગ્ન રહે છે. ધન, આરોગ્યતા, યુવાવસ્થા અને સ્વચ્છંદતાનો સાચો જિનસંસ્કારી પ્રભુની પ્રભુતાની કદર કરી શકતો નથી, તેના માટે પુન્ય-પાપ જેવી કોઈ વસ્તુ જ હોતી નથી તેમ જ મોતને વિસારે પાડેલું હોવાથી જીવ માત્રને જીવવું ગમે છે તેનું ભાન પણ હોતું નથી. જે પોતાના વિલાસ માટે બીજા જીવોની પીડાને જરાય ગણતો નથી તે પાંચે ઈદ્રિયોના વિષય પોષી પોતે માનેલો આનંદ તથા સુખ મેળવવાને બીજા અનેક જીવોના પ્રાણુ જતા હોય તો તેની લેશ માત્ર પણ પરવા કરતો નથી; પણ જે વખતે

વિલાસી મોતને ભૂલાવીને મોજ માંડતો હોય છે ત્યારે તે કૂર દૃષ્ટિથી તેની આમે એકી ટસે બેઠ રહેલું હોય છે છતાં દુઃખ તથા ચોકગલિંત સુખ અને આનંદમાં મળત-વિલાસથી વિરામ પામી મોતની કૂર કનડગત માટે કાંઈ પણ ઉપાય કરતો નથી; પણ જ્યારે મોત માથા ઉપર આવીને જિભું રહે છે ત્યારે વિલાસીની અત્યંત દીન અવસ્થા થઈ જાય છે, તે હયામણે મોઢે જીવનની ચાચના કરે છે અને વિલાસને ગદબે સર્વ પ્રકારે પોતાનો વિનાશ જ જીએ છે, પરંતુ મોતની અવગણના કરેલી હોવાથી કૂર કૃતાંત આવા વિલાસીયોને અસહ્ય દુઃખ દેખાડીને જખાતકારે પ્રાણ રહિત કરે છે.

એમ તો સંસારમાં મોતને કોઈ પણ ભૂલ્યું નથી. ગદાય જાણે છે કે અમારે ચોક્કસ મરવું છે; મરવાની શંકા થતાં જ તેનાથી જાગવાને માટે અનેક પ્રકારના પ્રયાસ કરવામાં આવે છે; છતાં ક્યારે મરવું છે તેની કોઈને પણ ખરી ખાતરી નથી. જગતમાં પોણોસો અને સો સો વરસનાં ઉંમરના માનવીઓને નાની વયવાળા જ્યારે હયાત-જીવતા જીએ છે ત્યારે તેઓ એમ માને છે કે અમે હજી તો નાની વયના છીએ એટલે હમણાં અમારે મરવું નથી. આ પ્રમાણે તેમની માન્યતા હોવાથી મોતને ભૂલી જઈને તેઓ મોજ-શોખમાં પડી જાય છે જેથી તેમને ખીજા જીવોના મરવાની જરાય કાજજી હોતી નથી, અધર્મ તથા અનીતિના ઉપાસકો બની જાય છે; કેટલાક ધન-સંપત્તિથી સુખી મોટી ઉંમરના હોવા છતાં પણ અજ્ઞાનવાસિત વિધવાસક્તિને લઈને માથા

ઉપર આવીને ઊંચેના મોતને જોઈ નકતા નથી પરંતુ આ પ્રધાય ભૂલે છે. જ્યારે મોતને ઉમડે વખતના પ્રતિજ્ઞા નરો મેં ૧- જન ગમે તેવી વયમા આવી શકે છે. ૧૫ યુવક ૩ વૃદ્ધ ૮૫, મોતને માટે કોઈ ૫ અનુષ્ઠાન નથી તમને રાત્રિદિવસ તથા જન્મા હોય કે મૃત્યુ હોય તો પણ મૃત્યુ કે વયના માટે મોડો અવધા તો અન વયના નથી આ વતી હું ગર્હ જાણું છે અને અનુભવે પણ

જાણ્યા માટેને વૃદ્ધાવન્ધા મુખીના માનવીઓએ વયના પ્રમાણમા આવા પ્રતિજ્ઞા લેવા છે-જાણ્યા છે ત્યારે જીવતા મૃત્યુના પ્રત્યક્ષ ઉપસ્થિત થાય ત્યાં માનવી જોના ઉવનપ્રવાહ ઉપર મોતનો આધાર પડછાયા પડવાથી તેમના મન ઉપર ચોક્કસ વાદળ ચઢી આવે છે પણ વિપયાગ્રસ્તિના કૃષ્ણતા ગાંઠ પવનથી તે વાગા વિખરાઈ જાય છે તરત જ મોતનું વિશ્મરણ થઈ જાય છે અને નિશકપત્તે વામના પોષવામા દીન જાતી નથી છે તને ત્યારે મોત તેવા આવે છે ત્યારે વધારી જોડે છે અને જોશુદ્ધ પશ્ચાનો રોજ રહે તેથી મોત તને ઉપાડી આવતું વાય છે

મોતન ભૂલ્યા મિવાય માણગ કાઈ પણ પ્રતિજ્ઞા શકે નહિ. મન કમાવું, મોટી જોનાની ગાંઠ આગ લેવી, માતા-પિતા-સ્ત્રી-પુત્ર આદિનું પાલન કરવું, વ્યવહાર જાળવવા મમય અને ધનનો ઉપયોગ કરવો, પરોણાઓનું સ્વાગત કરવું, અતિથિગત્કાર કરવો વિગેરે મૃદુસ્થ ધર્મનું પાલન કરવાને માટે મોતને ભૂલવું પડે છે જો મોતને દષ્ટિ મનુષ્ય નાખે તો આમાનું દર્શન અને નહિ તેથી નીતિપૂર્વક વર્તવાને

માટે મોતની કાંઈક પ્રેરણા રહ્યા કરે છે; છતાં વિદ્યાસી માણસો તેનો તિરસ્કાર કરીને અધર્મ તથા અનીતિના આશ્રય લીધે રહીને નિઃશંકપણે નિર્દયમય જીવન બનાવે છે, તેમની સાથે મોત છેવટમાં વળી જ સખતાઈથી વર્તે છે.

સાચી અજાંઠ જીવન જ્યોતિને ઝોળખનાર આત્મા-શ્રદ્ધાળુને નિરંતર મોતનું સ્મરણ હોય છે તેમજ તેને તેનો જરાય ભય હોતા નથી; કારણ કે તે જાણે છે કે મોતથી આત્માના જ્ઞાનાદિ ગુણોનું કાંઈ પણ નુકશાન થતું નથી. આયુષ્ય કર્મ ક્ષય થવાથી આત્મા તથા દેહના સંયોગના વિયોગ સ્વિચાય મોત જેવી કોઈ તાત્કલિક વસ્તુ નથી, આ પ્રમાણેની તેની દૃઢ શ્રદ્ધા હોવાથી મોત આંભરવા છતાં પણ તે જીંદગી નહિં; પરંતુ જન્મ મરણથી આત્મા ઘેરાયલો હોવાથી અનંત જ્ઞાનાદિ પોતાના ગુણોના શુદ્ધતાપૂર્વક સંપૂર્ણપણે ઉપયોગ કરી શકતા નથી માટે જન્મ-મરણના કારણભૂત કર્મોથી શુદ્ધ થવાને માનવદેહ તથા જીવન અદ્વિતીય સાધન હોવાથી મોતથી તેનો બચાવ કરવાને કાળજી રાખે છે અને આત્મશુદ્ધિ અપૂર્ણ રહી જવાના ભયથી મોતથી શંકિત રહે છે. કદાચ માનવજીવનમાં આત્મવિકાસ સાધતાં અપૂર્ણતા રહી ગઈ હોય અને મૃત્યુ આવીને જીભું રહે તો પછી તેનો જરાય ભય રાખ્યા વગર દેહ છોડવાને પોતે તૈયાર થઈ જાય છે, કારણ કે તેને પૂર્ણ શ્રદ્ધા હોય છે કે મેં માનવ-જીવનને આત્મવિકાસ માટે વાપરીને તેની કદર કરી છે એટલે મને માનવજીવન ફરીને ચોક્કસ મળશે જ અને હું

વધુ પ્રમાણમાં આત્મવિકાસ કરી શકીશ આવા જીવનની કદર કરી વિકાસ આધનારને મોત કોઈ પણ પ્રકારની કનડગત કર્યા સિવાય શાંતિપૂર્વક દેહ છોડવા હે છે, પણ વિષયાચક્ત પામર પ્રાણી કથાય-વિષયમાં જીવનને દેહથી નાખી ઉત્તમ માનવ જીવનની અવગણના કરનારને તથા મોતનું નામ સાંભળવા માત્રથી પણ અત્યંત ભય, ત્રાસ, દુઃખ અને ઉદ્વેગ અનુભવનારને છેવટે મોત આવીને અનિચ્છાયે પણ મેનો પ્રાણ હરી લે છે

કેટલાક અણગણુ માનવીઓ માને છે કે, એક દિવસ મોત આવશે, પણ મોત જગતના એક ખૂલ્લે પટેલું નથી સમારમાં એવું કોઈ સ્થળ નથી કે જ્યાં મોત નથી. આખા સમારમાં બ્યાસ થઈને રહેતું છે, અને તે હરેક વસ્તુના પડછાયો સ્વરૂપ છે જેનો પડછાયો પડે છે-પછી તે જડ હો કે ચૈતન્ય-તે બધીય વસ્તુ મોતને તાળે છે જેને પડછાયો નથી તે મોતને તાળે નથી, અર્થાત્ અરૂપી વસ્તુ મોતથી મુક્ત છે કારણ કે તેનો આંખો પડતો નથી રૂપી વસ્તુનો પડછાયો પડે છે માટે તે મોતગ્રસ્ત છે માનવીને પડછાયો તેની સાથે જ રહે છે અને તે જ મોત સ્વરૂપ હોવાથી તેને બીજે કયાયથી પણ આવવા જેવું રહેતું નથી અને એટલા માટે જ મોતને સ્થળ કે વયનો નિયમ નથી ભલે માનવી માનો લે કે મોત આવશે ત્યારે જોઈ લઈશું હાલમાં તો મળેલી ધન, ભૂપતિ તથા સુવાવસ્થાને મોજ-ગોખ કરીને મુક્ત કરી લઈએ અથવા તો અધર્મ તથા

અનીતિ કરીને શ્રીમતાર્ધનુ માન મેળવી લઈએ પણ તેમણે વિશ્વામ્પત્ત્યેક મમલુ લેવું જોઈએ કે અધર્મ તથા અનીતિ કરીને મોજશોખ માટે તથા શ્રીમતાર્ધનુ માન મેળવવાને માટે ધન મેળવતી વખતે મોતનો જે તિરસ્કાર કરવામા આવે છે તેને મોત માખી શકવાનું નથી તે માનવીની પામે જ રહેલું દોષથી તેના વિશ્વાસ તથા વર્તનને સાચી રીતે જાણે છે એટલે માનવી ઉપર દોષપણ પ્રકારનું આજ્ઞા અદાવીને દોષ પણ જાહેરને તેને તીવ્ર દુ ખદાયી ગતિમા ધડેલી દે છે, માટે અધર્મ તથા અનીતિ કરતી વખતે મોતની માથેની નિરતરની મોતની હાજરી ધ્યાનમા ગળવાની અત્યંત આવશ્યકતા છે તેમ જ મોજશોખ માટે જીવન જીવોના પ્રાણોથી મોતને પોષવાથી તે મળજી જની છેવટે અમદા પીડા આપે છે અને અનેક જન્મ સુધી પણ પીછો દોડતું નથી, માટે જીવોના પ્રાણ ન આપવાની પ્રતિજ્ઞા કરીને મોતને નિર્ગળ જનાવવા ચૂકવું નહિ

આ પ્રમાણે મમાગમા જેટલા ભયો છે તેની સીમા મોત છે એનાથી આગળ વધીને ભયને અવકાશ નથી, કારણ કે મોતથી વધારે ભયાનક સમારમા કોઈ વસ્તુ જ નથી માધારણ માદગીને તો માણુમે કાઈ પણ હિસાબમા ગણતા નથી, પણ જ્યારે મદવાડ વધી પડે છે ત્યારે ધનના ભોગે પણ ભોગ મટાડવા પ્રયાસ કરે છે તે ભોગ મટાડવાના હેતુથી નહિ પણ મરવાના ભયથી કરે છે જો કોઈ નિષ્ણાત વેદ ન મન્વાની ખજી ખાતરી આપે તો જોલાક કંજુસ માણુસો દવા કરાવતા નથી જીવન બધા

ભયોથી મૂમવાને માટે તો અનેક પ્રકારના ઉપાયો છે, અને તે ઠારા ઘણા માણુનો ભયથી મુક્ત થાય છે, પણ નોતનો ભય ગાગવાને માટે કોઈ પણ ઉપાય નથી, છતાં જે ઉપાયો ૭ તેને વિષયારુક્ત કરી શકતા નથી, કારણ કે મોતને છતના મહાપુરુષોના વિચાર તથા વર્તનને આવકાર આપતા હીન મત્વવાળા અશકાય છે, કાણ કે મોતને છતવામા મહાપુરુષોએ ત્યાગને પ્રધાનતા આપી છે, જેને અનાદિ ૧૫થી ભોગના સમ્પ્રકાશવાળા હવે મોતથી ખડીવા છતાં પણ ભોગનો ત્યાગ કરીને ત્યાગનો માર્ગ અંગીકાર કરી શકતા નથી જેવી કરીને મોતની કૂર કનડગતથી મુક્તતા નથી

મરતાં શીખો

સુ મારમા પુન્યોની બહોતેર કળા અને સ્ત્રીઓની ચોસક કળા મલગાય છે ભૂતકાળમાં એક યુગ એવો હતો કે સ્ત્રી પુરુષો આ કળાગોને શીખતા યુગપરિવર્તન થતા અન્ય કળાઓનો અવિષ્કાર થયો. એટલે પૂર્વની કળાઓ ભલાઈ ગઈ અત્યારે કાળને અનુસરીને નવીન કળાઓ શીખાય છે જો કે અત્યારે શીખવામાં આવતી કળાઓ અર્વાચીન નવી નથી, પૂર્વની જ કેટલીક કળાઓનો સુધારાવધારો કરીને તેને સન્કારવાળી બનાવવામાં આવી છે આ પ્રમાણે પૂર્વની કળાઓમાં અને વર્તમાન કાળની કળાઓમાં ક્યાય પણ મરવાની કળાનું નામ મંલનાતું નથી, અને વ્યવહારિક કળાવાળાઓએ મરવાને કળા તરીકે માન્યુ પણ નથી, તેથી તેને શીખવાનું કોઈપણ બાબતું નથી, પરંતુ અંતર્ગતમાં વિચરનાર મહાપુરુષોનાં વાણી તથા વર્તનનું સૂક્ષ્મદૃષ્ટિથી અવલોકન કરીએ તો મમબલ્ય કે તેમણે મરણની કળાને પ્રાધાન્ય આપ્યું છે, બધીય કળાઓમાં મરણની કળાને જ સર્વોત્કૃષ્ટ માનીને તેનો સાચી રીતે અભ્યાસ કર્યો છે અને શાશ્વત જીવન મેળવ્યું છે જ્યાં સુધી મરણની કળા ન આવડે ત્યાં સુધી કોઈ પણ અમર બની શકતું નથી, એમ સિદ્ધ

સગપણો શરીરની માથે થાય છે તે ગરીબો ત્યાગ મ્યા
 પછી જીવને કાઈ પણ પ્રકારનું મગપણ તથા જડાત્મક
 સપત્તિનું સ્વામીપણ રહેતું નથી પણ પાછું નવાન
 શરીર ધાવણ કરે છે, જન્મ લે છે ત્યારે નવીન મગપણ
 ને બિન્ન પ્રકારની સપત્તિનું સ્વામીપણ પ્રાપ્ત થાય છે,
 ટે જ માનવીને જહારની જાધી થે વસ્તુ ઝોડવી ગમે છે
 જ ગરીર છોડવું ગમતું નથી છતાં જેવો જાણ ધન સપત્તિ
 જમ શરીર પણ છોડવું જ પડે છે આવી રીતે જીવ
 ને સગપણ તથા જડાત્મક સપત્તિનું સ્વામીપણ વાન્ત
 નથી તો થે તેની મમતા છૂટતી નથી જ્ઞાની પુન્યો
 ને સાચી રીતે અમજેલા હોવાથી તેમને જડસ્વરૂપ દેહ
 ધન સપત્તિ ઉપર મમતા હોતી નથી જેથી કગીને
 સુખ-શાંતિપૂર્વક ગરીરનો ત્યાગ કરતાગ ટોચ છે
 દે દેહ ત્યાગરૂપ મરણમ અજ્ઞાનીઓથી ભુદા પાડી
 નથી, છતાં ભેદ જ્ઞાનના અભ્યાસી તથા અનુભવી
 થી દેહ ઉપર મમતાના અભાવને લઈને અજ્ઞાનીઓની
 દેહત્યાગથી થતા કુખની અગર તેમને થતી નથી
 જ્ઞાનીઓ પોતાના જીવનકાળમા આત્મ તથા અનાત્મ
 ના ભેદનો સારી રીતે અભ્યાસ કરે છે અર્થાત્ જડ
 જીવ ભિન્ન છે એમ જોલવા પૂરતું જ નહીં પણ અપર્ક
 સાચી રીતે અનુભવ કરીને શ્રદ્ધાપૂર્વક આત્મસ્વ
 વિકાસી હોવાથી જડાત્મક વસ્તુઓના સયોગ-વિયોગ
 જ્ઞાનીઓને અસર કરતા હર્ષ-શોકથી મુકાયલા હોય

છે જેને દેહના વિયોગથી દુઃખ થતું નથી તેને દેહની આશ્રે
જ મળે છે. ધન-સંપત્તિ આદિના વિયોગથી
દુઃખ થાય જ શાનું ?

મનુષ્યની વ્યાપ-યાજ્યા તો પૌદ્ગલિક વસ્તુ માત્રથી
મુકાર્ષ જુઓ થાય છે કે જે મરણ પછી જન્મ જેવું પ્રશ્ન
જોતું નથી જ્યાં મુખી જન્મ યથા કહે છે ત્યાં મુખી મનુ-
ના કાન્ડક ૪૭ (આયુષ્યર્મ) નો સર્વથા ત્યાગ
વતા નથી જન્મ મળે જન્મનું કાન્ડકને છે તે મરતા
ન શીખેલા આ માણસ મરણ હેવાય છે અર્થાત્ અજ્ઞાની
જીવોનું વાગમણ અગિયાર મરણ તરીકે જોવાય છે
જેઓ મનવાનો આગી રીતે અભ્યાસ કરે છે તેમના માટે
પુનર્જન્મ હોતો નથી કદાચ જોડી સાધન-આમનીના
અભ્યાસે અભ્યાસની અપરિપક્વ દશામાં મરણ થઈ જાય
તો મર્યાદાઓને પણ પુનર્જન્મ ધાન્ડક ૬૦ થી પડે છે,
દત્તા તેમના જન્મ મનુષ્યની અજ્યા વધુ થતી નથી એ-વણ
કે પાત્ર-સાત જન્મમાં પાત્રે મૃત્યુ ઉપર વિજય મેળવી શકે
છે પછી તેમના માટે જન્મ મળે હોતા નથી એટલે તથા
સદામર્વદા મુક્તિ હોય છે જ્યાં મુખી જે જીવને જહાત્મક
દેહના વિયોગથી અત્યંત દુઃખ વાય છે અને તેના નિત્ય
અયોગની ઈચ્છા રહ્યા કહે છે ત્યાં મુખી દેહાન્યાસને લઈને
તેનો સર્વથા વિયોગ થતો નથી અને વાન્વા દેહને ધાન્ડક
૬૦ થી પડે છે કે જેને જન્મ હેવામાં આવે છે જન્મ
થવાથી મળે પણ અવશ્ય થાય જ છે એટલે આત્મા
મનુષ્યની મુક્તિ મેળવી શકતો નથી આ પ્રમાણે દેહાન્યાસી

આયુષ્ય કર્મ (જન્મનું કારણ) ઉપાર્જન કરે છે કે જેને લઈને પાછો જન્મે છે જન્મ્યા પછી આયુષ્ય કર્મ ભોગ વવાન્વરૂપ જીવનમાં જડામકિતને લઈને અનેક પ્રકારના કર્મ ઉપાર્જન કરે છે જેથી કરી તેના આત્માની શક્તિઓ ઢકાઈ જાય છે એટલે તેનો આત્મા નિર્જળ બની જાય છે અજ્ઞાનીઓની આવી જ ગ્થિતિ હોય છે, કારણ કે તેમને શરીર ઉપર અત્યંત મમતા હોય છે એટલે તેને પુષ્ટ બનાવવા વિવિધ પ્રકારના આહાર તથા ઔષધિનો ઉપયોગ કરે છે, અનેક જીવના વિનાશથી ઉત્પન્ન થયેલી અલક્ષ્ય વસ્તુઓનો શરીરનો નિરંતર સંયોગ જાળવી રાખવાને નિ સંકેત અને નિર્દુષ્ટપણે ઉપયોગ કરે છે, દેહના વિયોગની આશ ઠાથી તપ-જપ-સત્યમ આદિનો આહર કરતા નથી વિષયપોષક સાધન મળ્યા હોય તો ઇન્દ્રિયોના વિષયોને પોષવામાં ત્રુટી આવવા દેતા નથી કર્મજન્ય વ્યાધિથી ઘણા જ ગભરાય છે કારણ કે તેમને શરીરના વિયોગનો ભોગ લય હોય છે ધર્મના ભોગે શરીર રાખવા તનતોડ પ્રયત્ન કરે છે ડોક્ટરે તથા વૈદો પાસેથી દીનમુખે જીવનની ભીખ માગે છે છતાં જ્યારે વૈદો શરીર છૂટી જવાનો નિર્ણય બતાવે છે ત્યારે દેહ છોડવાની વૃત્તિ ન હોવા છતાં પણ અત્યંત દુઃખી માનવી ભેલાન બની જાય છે પ્રભુનું નામ પણ સાંભરતું નથી, કેાઈ મલગાવે તો તિરસ્કારપૂર્વક અવગણના કરે છે મોહના દગાણથી અત્યંત જડાસક્ત થયેલા હોવાથી દેહના વિનાશથી પોતાનો મર્વનાશ સમજે છે જ્યાં સુધી દેહમાં પ્રાણ

હોય છે અને શુદ્ધિમાં હોય છે ત્યાં મુધો જીવવાને માટે ખીજાએ જતાવેલા સઘળા ઉપાયો કરે છે આવી રીતે જિન-આવડતવાળા અજ્ઞાનીઓ મરે છે કે જેને ગાળમરણ દહેવામાં આવે છે. ઉપર જતાબ્યા પ્રમાણે દેહ છોડવામાં તો જાની તથા અજ્ઞાની મરખા જણાય છે, પરંતુ તાત્ત્વિક દૃષ્ટિથી તો મોટો ભેદ છે

જ્ઞાની પુરુષો અમ્યગ્નજ્ઞાનદ્વારા વસ્તુતત્ત્વને સાચી રીતે જાણે છે, માને છે અને શ્રદ્ધે છે એટલે જીવ તથા જડના વિયોગની અસર તેમને ન થવાથી અજ્ઞાનીની જેમ દુઃખ થતું નથી; શરીર છોડતી વખતે ત્રાસ કે ભય હોતો નથી; કારણ કે જ્ઞાનીઓએ પોતાના જીવનકાળમાં બહુ જ કાળજીપૂર્વક મરવાનો અભ્યાસ કરેલો હોય છે. સર્વજ્ઞના વચનો ઉપર સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા હોવાથી જીવ તથા જડનો ભેદ સાચી રીતે સમજેલા હોય છે. સાકરમાં મીઠાશની જેમ જીવન જીવે ત્યારે સ્વભાવ જ છે એટલે જીવને જીવવાને ક્ષણવિનશ્વરરૂપ રસાદિ જડના ધર્મોની જરૂર નથી; કારણ કે ક્ષણવિનશ્વર-વસ્તુ શાશ્વત ધર્મની પોષક બની શકતી નથી. અર્થાત્ જડ ધર્મ ચેતન્યને ઠાંકી દે છે પણ તેનો વિકાસ કરી શકે નહીં આમુખ્ય કર્મના ઉદયસ્વરૂપ કૃત્રિમ જડ જીવન આત્મસ્વરૂપ સાચા જીવનને પોષવાને અસમર્થ હોય છે તો પછી કૃત્રિમ જીવનમાં વપરાતી જડ વસ્તુઓ શાશ્વત જીવનનો વિકાસ કેવી રીતે કરી શકે ? મીઠું સાકરની મીઠાશ-વધારી શકતું હોય અથવા તો મીઠાથી સાકરની મીઠાશ ટકી શકતી હોય તો જ જડ વસ્તુઓ જીવના શાશ્વત જીવનને વધારી

શકે બધવા તો ટકાવી ગએ, પણ મીઠાચી તો ગાકની
મીઠાગ વધવાને બદલે ઢકાર્થ ન્તય ઈ અને વિગિત્ર સ્વાદ
વાગી થાય એ, પરંતુ વધી ગતી નથી તેમજ ટકી ગતી
પણ નથી, કારણ કે માનની મીઠાગ -વરૂપથી જે માનમાં
શાશ્વતી છે તેવી જે રીતે જીવન પણ, ઉપમા -વરૂપથી
શાશ્વતુ ન આવુ મધ્યજ્ઞાન જ્ઞાનીઓને દેવાથી તેમની
દેહાદિ જડ વસ્તુઓ ઉપર આમંજિત હોવી નથી તેમજ
તેમને આવુ મોગવવારૂપ મનાવટી જીવન ઉપર પણ મમતા
હોતી નથી તેઓ માને છે કે અજ્ઞાનતાથી બાધેલા ઈર્મ
ભોગવવાને બાધવા તો તેનો દાય જીવાને માટે જે આત્માની
સાથે દેહનો મળધ હોય છે જ્યાં મુખી મર્મ કર્મ ક્ષયન
દાય ત્યાં મુખી અને દેહના મયોગ-વિયે । જાના જે
જને જગત જન્મ-મૃત્યુના નામથી જોડાણે છે જ્ઞાનીઓ
દેહને શુભાશુભ ઈર્મ ભોગવવાનું અને દાય જીવાનું આધન
માનતા હોવાથી તેના વિભોગરૂપ મળતુમા દુઃખ મનાવના
નથી અને આત્મ-ઈર્મની દૃષ્ટિએ વિધર્મી હોવાથી તેના
ઉપર મમતા પણ કરવા નથી એવા માટે જ જ્ઞાનીઓમાં
સમભાવ ઉચ્ચ કોટીનો હોય છે

દેહમાં પુન્ય તથા પાપસ્વરૂપ શુભાશુભ ઈર્મ ભોગવાય
છે એટલે અજ્ઞાનીઓ દેવજ પુન્ય ઈર્મ ભોગવવાને જ દેહ
ઠોડવો મયદ કરતા નહીં પણ પુષ્કળ પાપ-ઈર્મ દેહમાં
ભોગવવાનો વખત આવે છે ત્યારે વિપાક આદિ અને
ઉપચાર કરીને દેહનો ત્યાગ કરે છે, છતાં પાપ-ઈર્મની મૂળતા
નથી બીજી ગરીર ધારણ કરીને પણ તેમને પાપકર્મ

ભોગવવું પડે છે. જ્ઞાની પુરુષોને ધારણ કરેલા દેહમાં ગમે તેવાં કર્મ ભોગવવાં પડે અથવા તો દેહ છૂટી જાય કે ન છૂટે તો પણ પોતે સમભાવમાં જ રહે છે. અર્થાત્ જીવવા-મરવાની ઈચ્છા રહિત હોય છે. એક વખતના શરીર ધારણ કરવામાં બધાય કર્મનો ફાયદો નથી અથવા તો બધાય કર્મ ફાયદાં મેળવી એક જ દેહનો સંબંધ કાયમ બન્યો રહેતો નથી; કારણ કે દેહ તો જીવ સાથે સંબંધ જાળવી રાખનાર આયુષ્ય કર્મ છે અને દેહને ઘડનાર નામકર્મ છે બનનેના કાર્ય બ્રહ્માં છે. એટલે દેહ ઘડનાર નામકર્મ જીવ સાથે દેહ સંબંધ જાળવી રાખે નહીં. જો નામકર્મ મંબંધ જાળવી શકતું હોત તો ઘણા કાળ સુધી આત્માની સાથે દેહનો સંબંધ બન્યો રહેત, પણ આયુષ્ય કર્મ સંબંધ જાળવે છે માટે તે પોતાની અદ્ય સ્થિતિ હોવાથી ઘણા કાળ સુધી દેહના સંબંધને ટકાવી શકતું નથી. જીવને ઘણા શરીરો ધારણ કરવાનું કારણ ભવસ્થિતિની અપરિપકવ દશા અથવા તો અનાદિકાળથી અનેક શરીરદ્વારા બાંધેલાં કર્મ ફાયદા કરવાને અનેક શરીરોની જરૂર પડે છે. અનંતા શરીરમાં બાંધેલાં કર્મ પરિમિત શરીરમાં જે ફાયદો કરે છે તેનું ખાસ કારણ તો ભવસ્થિતિની પરિપકવ દશા હોય છે જ્ઞાની પુરુષો દેહને કર્મ બાંધવાનું નહીં પણ કર્મ ફાયદો કરવાનું સાધન માનતા હોવાથી નવાં કર્મ ન બાંધાય એટલા માટે કર્મ બાંધવાના કારણ પૌણ્ડલિક સુખોથી વિરામ પામેલા હોય છે. જેમ બને તેમ પૌણ્ડલિક વસ્તુઓનો ત્યાગ કરે છે—તે ત્યાં સુધી કે આહાર આદિનો જી. પ્ર. ૧૬

પણ ઘણા કાળ મુધી ઉપયોગ કરતા નથી. ઇંદ્રિયોના વિપયોથી તો મદા સર્વદા ચિરંજીવ જ હોય છે. કર્મ ક્ષયના હેતુથી જ દેહને ટકાવી રાખવા પૂરતો આહાર લે છે અને તે પણ અત્યંત જરૂર જણાય ત્યારે જ જડાત્મક કોઈ પણ પ્રકારની ક્ષણિક વસ્તુની ઈચ્છા રહિત હોવાથી ઇપાયોનો સર્વદા ઉપયોગ કરતા નથી. આત્મા અનંત શક્તિમાન છે એવી સાચી શ્રદ્ધા હોવાથી મહિનાઓ મુધી નિરાહાર રહેવા છતાં પણ અંતરાત્મ દશા પ્રાપ્ત થવાથી નિર્ગળ બનતા નથી તેમજ તેમને આહાર છોડવાનું દુ.ખ પણ થતું નથી કૃત્રિમ જીવનપોષક આહારના ત્યાગથી તેમનું શરીર કૃશ થઈ જાય છે અને અશક્તિ વધી જાય છે, છતાં આત્મિક શક્તિનાં વિકાસી હોવાથી પરિમિત ભવમાં સર્વ કર્મ ક્ષય કરીને આત્મશક્તિનો સંપૂર્ણ વિકાસ કરે છે. પછી તેમને શરીર ધારણ કરવારૂપ જન્મ દે તેને ત્યાગવા રૂપ મરણ જેવું કાંઈ પણ હોતું નથી.

ઉપર કહ્યા પ્રમાણે અજ્ઞાનીઓની જ્ઞાનીઓથી સર્વદા જુદી જ દિશા હોય છે જ્ઞાનીઓની અંતરાત્મ દશા હોય છે એટલે તેઓ જીવ તથા જડના ભેદના જ્ઞાનના સાચા અધ્યાત્મી હોય છે. જેને લઈને જડ જગતથી નિરંતર વિમુખ જ રહે છે. જડાત્મક વસ્તુઓનો સંયોગ-વિયોગ તથા ક્ષણિક પરિવર્તનની તેમને અમર થતી નથી અર્થાત્ સંકલ્પ વિકલ્પ, હર્ષ-ગ્રોહ, ગ્લાનિ આદિ વિકૃતિઓથી મુક્ત હોય છે અને સમભાવસ્વરૂપ આત્મશુદ્ધિમા જ રહ્યા રહે છે ત્યારે અજ્ઞાનીઓ બહિરાત્મ દશાથી લિપ્ત હોવાથી પોતાનું

સાચુ સ્વરૂપ ભૂટી જાય છે અને દેહને જ સ્વસ્વરૂપ સમ-
જતા હોવાથી દેહના વિયોગસ્વરૂપ મરણના સંકટમાં માત્રથી
અત્યંત દુઃખી થાય છે જડાત્મક વસ્તુઓ ઉપર અત્યંત
મમતા હોવાથી તેમને પોતાના જીવનકાળમાં જડ વસ્તુઓના
ત્વયોગ-વિયોગથી જડાસક્ત જીવોએ કંટપેલા સુખ-દુઃખ
અત્યંત થાય છે જડ વસ્તુઓમાં આતમીયતા થઈ ગયેલા
હોવાથી રાગ દ્વેષના પરિણામની એક દાણુ પણ મંદતા
હોતી નથી એટલે તેમને હર્ષ, શોક, ભય, પ્રીતિ, આદિ
આદિ વિકારો પ્રત્યેક દાણુ મતાવ્યા કરે છે ધનસંપત્તિ
આદિ જડ વસ્તુઓ મેળવવા અને મેળવેલાનું રક્ષણ કરવા
નિરંતર કિલ્લે ચિત્તવાળા ગ્રહે છે, હીનભાગ્ય થતા તેનો
વિયોગ થાય તો પ્રાણાંત કદનો અનુભવ કરે છે. ધનસંપત્તિ
કરતાં પણ દેહસ્વરૂપ પોતાને માનતો હોવાથી તેના
વિયોગની આશંકા માત્રથી પણ અત્યંત ત્રાસ તથા
ભયથી અત્યંત દુઃખી થઈને ખૂબ જ મુંઝાય છે અને
એવાનું બની જાય છે, કારણ કે જડાસક્તિપણની
અજ્ઞાનતાને લઈને સમ્યજ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, શાશ્વત
સુખ, આનંદ આદિ પોતાની ભોગ્ય વસ્તુઓ કે જેના
માટે જડાત્મક દેહની જરૂર પડતી નથી પણ સર્વથા દેહના
ત્યાગથી શુદ્ધ સ્વરૂપને પ્રાપ્ત કરનાર આત્મા જ ભોગવી
શકે છે તેને સર્વથા ભૂટી જઈને મોહના સખત દબાણથી
જડાત્મક વસ્તુઓનો જ ભોક્તા હું છું અને તે દેહ વગર
ભોગવી શકાતી નથી, આવા ગાઢ સંસ્કારોના બળથી તેને
દેહ છોડવો ગમતો નથી. તો પણ આયુષ્ય કર્મ ક્ષય થવાથી

દેહનો અવશ્ય વિયોગ થાય જ છે જ્યારે દેહનો વિયોગ
 થવાનો સમય આવે છે અર્થાત્ મોત આવીને ઊભુ રહે છે
 ત્યારે દેહનો વિયોગ ન થવા દેવા-ન મરવા અનીતિ તથા
 અધર્મનો આશ્રય લે છે તો પણ શરીર છૂટી જાય છે અને
 મરવું પડે છે તો પણ જીવનકાળમાં જીવવા અને ઇદ્રિયોના
 વિષયસ્વરૂપ જડાત્મક સુખ તથા આનંદ મેળવવા જડની
 ઉપામના કરનારા જડતા દાસ અનિચ્છાએ મરે છે તે
 અશિક્ષિત (બાળ) મરણ કહેવાય છે, જેનું પરિણામ અનંતા
 જન્મ મરણ કરીને ભોગવેલાં કાદવનિક પૌદ્ગલિક સુખો
 ક્રાંતા અનંતાગણુ દુઃખ ભોગવે છે કિમતી તથા ઉત્તમોત્તમ
 માનવ જીવનને પાંચ-પચીસ વર્ષમાં અત્યંત ક્ષુદ્ર અને
 અસાર તથા ક્ષણિક પૌદ્ગલિક સુખો મારે વેડેશી નાંખીને
 અમૂલ્ય આત્મસંપત્તિના વિનાશક બને છે એટલું જ નહિ
 પણ પૌદ્ગલિક વસ્તુઓ વાપરીને અનંતાનંત ઈર્ષ્યાશિનો
 સ્વયં કરે છે કે જે પારકી સંપત્તિ કહેવાય છે પોતે સુખ
 તથા આનંદ ભોગવવા જેટલી જડાત્મક સંપત્તિ વાપરે છે
 તેટલું જ પોતાના માથા ઉપર મોઢ રાખતું દેવું ચઢાવે છે.
 તેને વાળવાને મારે અનંતા ભવ અજ્ઞાની આત્માને અવશ્ય
 કરવા જ પડે છે આવા અજ્ઞાન જીવો મરતાં સુધી પણ
 મોહનું દેવું કરવા ચૂકતા નથી. જ્યારે તેમને મરવાની
 ખાતરી થાય છે ત્યારે તેમને એક તો દેહ છોડવાનું અને
 દેહની માથે સંબંધ ધરાવનાર બાગ-બગલા આદિ બાહ્ય
 ધન-સંપત્તિ છોડવાનું એમ જેવડું દુઃખ થાય છે જ્ઞાની
 પુરુષો વસ્તુતત્ત્વના જાણકાર હોવાથી આત્મા તથા દેહનું

પૃથક્કરણ કરીને આત્મસ્વરૂપ શાશ્વત જીવનના વિકાસ માટે કર્મક્ષયના હેતુ સિવાય દેહના વિયોગની પરવા રાખતા નથી. જંથી કરીને મૃત્યુસમયે દુઃખ મનાવતા નથી તેમજ આત્મસ્વરૂપના વિકાસી હોવાથી દેહ છૂટી જવાનો જરા પણ ભય રાખતા નથી. એટલા માટે જ તેમનું પંડિતમરણ કહેવાય છે. આવા વિકાસી પુરુષોના પગલે ચાલનારને જ અર્થાત્ પંડિતમરણ કરનારને જ મરતા આવડે છે એમ કહી શકાય.

વિષયસુખ ઘણું જ માંલું છે

માનવી માને છે તેમણે વિષયસુખ મસ્તુ નવી પાથ પરીસ હાલ, પાચ લાખ ૬ પાચ હોડની હાલ પછી અપિ વિષયસુખ ખરીદી શકાય કે એમ માનતાન બુદ્ધિ છે, કાલુ કે વિષયસુખ બોગવવા બાગ, બગલા, બાંકે પ્રગરના બાદ તથા પેથ પાવો વજ ઘરેણા નાનકે ગિનંત્રા ગાદિ અનેક વસ્તુઓની જડ પડે છે, અને તે ધનવાન ધનથી ખરીદી શકે છે પણ સુખ ખરીદી શકતો નથી, છતાં તેને પોતાની મંછા પ્રગણે નાખરીને પોતે સુખ માને છે અને હું મુખી છું એન જાણીને ઘણો જ આનંદ અનુભવે છે કે સુખ તથા આનંદ માણુમને મિથ્યાભિમાનના પ્રમાણુમા હોય છે માને છે કે મને મળેલી વસ્તુઓ બીજાની પાસે નથી એટલે તે હું બોગવે છે અને મને મળી છે એટલે હું સુખ બોગવું છું, આ બિચારો ગરીબ છે અને હું શ્રીમત છું આવા મિથ્યાભિમાનજન્ય સુખ તથા આનંદ માનવીને વધારે મત્ત બનાવે છે એટલે તેને સાચો વસ્તુ સમજાતી નથી, મ નવી પૈગાથી માત્ર સુખના માધન જ ખરીદી શકે છે, પણ સુખ ખરીદી શકતો નથી સમારમા એવા ઘણા પ્રજા એવામા આવે છે કે-જાણે જાણીને કે ખરીદીને, સી પરણીને, વજ-ઘરેણા તૈયાર

કરાવીને તેને ભોગવવા ક્ષણ પણ રહેતા નથી અને પરલોક-
માં મિઠાવી લાય છે, નાટક બિનેમા જોવા ગયા હોય ત્યાં
જ આંખ મીંચાઈ જાય છે, ઇં યાદિ અનેક બનાવોથી સ્પષ્ટ
સમજાય છે કે પેમાથી કેવળ સુખનાં સાધન ખરીદી શકાય
છે; પણ સુખ નહિ.

વસ્તુનિયતિ જોવી છે કે વૈષયિક સુખનાં સાધન ખરી-
દવાને માટે નિમન પહેલી આપવી પડે છે અને વૈષ-
યિક સુખ ખરીદવાને નિમન પાછળથી સુખ ભોગવ્યા
પછી આપવી પડે છે અને વૈષયિક સુખ ભોગવનાર
જીવોના પરિણામની વિચિત્રતાને લઈને કેટલાકની પાસે
સાધન વધારે હોય છે અને સુખ થોડું લેખે છે, ત્યારે
કેટલાકની પાસે સાધન ઓછું હોય તેથી સુખ વધારે ભોગવે
છે. ગમ્યગદ્દિ જ્ઞાનીને પુન્ય કર્મના માર્ગથી વાહું જ મારા
પ્રમાણમાં સાધનો મળ્યા હોય છે, છતાં તે વસ્તુઓનો
અનાગતિ લાવે જરૂરના પ્રમાણમાં ઉપયોગ કરે છે
જોડે. તે અત્યાનંદ માનતા નથી, તેમજ સુખ સમજીને
માત્રા સુખ માટે ઉપેક્ષા કરતો નથી, મટે જ તે અત્ય
સુખ ભોગવે છે, કારણ કે તેની મને વૃત્તિ વૈષયિક સુખથી
વિરામ પામેલી હોય છે ત્યારે મિથ્યાદષ્ટિ અજ્ઞાનીને વૈષ-
યિક સુખના સાધનો થોડા મળ્યાં હોય તો પણ અત્યંત
આસક્તિ બાવથી તેનો ઉપયોગ કરીને પોતે અત્યંત અનંદ
તથા સુખ અનુભવે છે જે જીવ જેટલા પ્રમાણમાં પૌ-
ગન્ધિક વસ્તુઓ વાપરતાં આનંદ તથા સુખ અનુભવે છે
તેટલા પ્રમાણમાં જીવનના છેડે બધો હિમાળ કરીને તેની

પામેઘી કિંમત લેવામાં આવે છે.

જેમ ઠોઠ માણસ રેસ્ટોરાં અથવા તો હોટલમાં જઈને ખુરશી પર પોતાના પાંચ આઠ ગોઠીઆઓને લઈને બેસી જાય અને રેસ્ટોરાંના માલિકને હુકમ કર્યે જાય કે-માત્ર કપ ફ્રી લાવો, દશ કપ ચા, ચાર શેર શીખંડ, ત્રણ શેર પુરી, બે શેર ચેવટો લાવો વગેરે વગેરે. આ પ્રમાણે બે ચાર કલાક સુધી ગોઠીઆઓ સાથે મોજ માણીને વિદાય થતી વખતે હુકાનદાર જ્યારે બીલ કરીને તેના હાથમાં મૂકે છે ત્યારે કિંમત આપવાને અસક્ત હોવાથી આશ્ચર્ય દર્શાવતી ફોટેલી આંખોથી તેના આંખે બેઠેને ધકકતે હૃદયે બોલી બેઠે છે કે આટલા પૈમા ? તેવી જ રીતે વિપયાનંદી જીવ ઈચ્છા પ્રમાણે અત્યંત આસક્તિથી મુખ ભોગવીને માનવ-દેહરૂપ રેસ્ટોરાંમાંથી વિદાય થાય છે ત્યારે વૈષયિક સુખના મૂલ્યમાં બધી સંપત્તિ આપી દઈને લાવી લવની વિપત્તિના આશ્રિત થવું પડે છે, તેથી તે ભોગવેલા મુખ કરતાં અનંતગણું દુઃખ અનુભવે છે.

રેસ્ટોરાંમાં બધી જાતના માણસો આવે છે. કેટલાક સમજુ-ઠાઠા ઉચ્ચ કુળના માણસો ઠોઠક પ્રસંગે બીજે જમવાની સગવડ ન હોવાથી આવા સ્થળોમાં જમવાનો પ્રબંધ કરે છે. તેઓ પોતાના નિત્યના રિવાજ પ્રમાણે જમીને ચાલતા થાય છે. તેઓ મોજશોખ કે આનંદની ખાતર જમવા આવતા નથી પણ જીવનવ્યવહાર જાળવવા પૂરતા જ આવે છે, ત્યારે કેટલાક ઓછી બુદ્ધિના પોતાને ત્યાં જમવાનો સગવડ હોવા છતાં પણ કેવળ મોજશોખની

ખાતર લેગા થાય છે તેમનું જ્ઞાન ઠેકાણે ન હોવાથી સ્વ-
ચ્છદીપણે પરિણામ વિચાર્યા વગર વસ્તુઓનો ઉપયોગ કરે
છે જેથી છેવટે ધન અને સ્વાસ્થ્ય બગાડીને માઠી દશા
લોગવે છે. આવી જ રીતે માનવ દેહમાં સમ્યગ્દષ્ટિ જ્ઞાની
જીવ પણ આવે છે અને મિથ્યાદષ્ટિ અજ્ઞાની પણ આવે
છે. સમ્યગ્દષ્ટિ-જ્ઞાની વાસ્તવિક તથા અવાસ્તવિક સુખ
તથા આનંદને સાચી રીતે જાણે છે તેઓ સુખ તથા
આનંદને આત્માના સ્વભાવ-ગુણ તરીકે માને છે, પણ
જડાત્મક વૈષયિક વસ્તુઓના લાગણ્યલોગથી ઉત્પન્ન થાય
છે અને તેના વિયોગથી નષ્ટ થાય છે એમ માનતા નથી,
એટલા જ માટે તેઓ જીવવાને ઉપયોગી જડાત્મક વસ્તુ
ઓનો અનાસક્તિભાવે ઉપયોગ કરે છે, કારણ કે તેમનું
ધ્યેય જીવવા પૂરતું જ હોય છે પણ તેમને મોજશોખનો
સકલ સરખોયે હોતો નથી, જ્યાં તેઓ આત્મિક
સ્વાસ્થ્ય બગાડનારી મોઘી વસ્તુઓ વાપરતા નથી ત્યારે
મિથ્યાદષ્ટિ અજ્ઞાનીઓનું ધ્યેય તદ્દન જુદા જ પ્રકારનું
હોય છે તેઓ જડાત્મક-મનગમતી સુદર વસ્તુઓના
ઉપલોગ મિવાય આત્મસ્વરૂપ સુખને માનતા જ નથી
તેમને વૈષયિક વૃત્તિઓ પોષવારૂપ મોજશોખ સિવાય
આનંદ કે સુખશાંતિ ખીન્ને કયાય પણ જણાતા નથી, માટે
જ તેઓ નિરતર વિષયેચ્છાથી રગાયેલા જ રહે છે અને
અજ્ઞાનતાથી સ્વચ્છદીપણે ન આપી શકાય તેવી પરિણામે
અનત દુઃખસ્વરૂપ મોઘા મૂલ્યની, આત્મિક સ્વાસ્થ્ય બગાડ-
નારી વસ્તુઓનો ઉપયોગ કરે છે, જેથી છેવટે અધોગતિમ

જઈને ભોગવેલા પૌષ્ઠાવિક મુખોનું મૃત્યુ સુકવવારૂપ
અનંત દુઃખ સહન કરે છે અને જેટલા જગ તથા આસ-
ક્તિથી વૈષયિક મુખ ભોગવ્યું હોય છે તેનાથી અનંતગણ
અનંતા કાળ સુધી વૈષયિક દુઃખ ભોગવીને ઈ મતનો
ગદગો વાળે છે

યવકાન્મા વિષય શબ્દથી કેવા સ્પર્શે દ્રિયના વિષય
રૂપ છે જેને મધુન-મલોગ કહેવામાં આવે છે તે પ્રસિદ્ધ
છે, પરંતુ એમ નથી અહિં પાચે ઇદ્રિયોના વિષયોને વિષય
તરીકે વર્ણવ્યા છે વિષયામક્તિ એટલે પાચે ઇદ્રિયોના વિષ-
યોના ભોગોપભોગમાં તત્કલીનતા શબ્દ, વર્ણ, ગંધ, રસ અને
સ્પર્શ આ મધાનો વિષયમાં સમાવેશ થાય છે, છતાં સ્પર્-
શે દ્રિયના વિષયરૂપ મેંધુનને-મલોગને પ્રધાનતા આપવામાં
આવી છે, કારણ કે બીજા વિષયો મધુન સેવનાને અન્યત
પ્રિય હોય છે અને તેનો મલોગની આમક્તિ વધારવામાં
છૂંથી ઉપયોગ કરવામાં આવે છે અર્થાત્ મેંધુન માટે તેનો
ઉપયોગ કરાય છે તે મિવાય તો બીજા વિષયોમાં પુરુષજ્ઞાન હો
જીવોને આનંદ કે મુખશાનિ મળી શકતા નથી મેંધુનના ત્યાગી
બ્રહ્મચારીને પ્રથમ તો બીજા વિષયોની ઋતિ જ હોતી નથી
અને કદાચિત્ કોઈને હોય છે, તો તે ઘણા જ થોડા પ્રમાણમાં
હોય છે છતાં જ્યાં કાન તથા જીભના વિષયોમાં અત્યંત આમ-
ક્તિ જણાય છે ત્યાં નૈશ્વર્યિક બ્રહ્મચર્ય તો હોતુ જ નથી અને
નૈશ્વર્યિક બ્રહ્મચર્યની પણ સંભાવના ઓછી જ રહે છે સત્ત્વર
મમૃદ્ધિનું અદ્વિતીય કાન્ધુ, બીજા વિષયોનું સંરક્ષક અને

પ્રાયઃ મ આરપ્રિય હોવાથી વિષયાસક્તિ શબ્દથી સંમારમા સંભોગસ્વરૂપ મૈથુનને જ ઓળખવામાં આવે છે. બાકીની દ્રવિયોના વિષયોને દુનિયાનો મોટો ભાગ વિષય તરીકે માનતો જ નથી અને એટલા માટે જ આંખ, કાન, જીભ આદિના વિષયોમાં આસક્ત રહેનારને પુન્યશાળી માને છે, આવી માન્યતાવાળી દુનિયા પણ વ્યભિચારીને તો પાપી-અધર્મી તરીકે જ ઓળખવાની ગમે તંટલો થીમત તથા બીજા વિષયોના સાધનવાળો કેમ ન હોય તો પણ વ્યભિચારીને તો તિરસ્કારની દૃષ્ટિથી જ જોવાની; માટે જ બીજા વિષયો કરતા મૈથુનરૂપ વિષયની કિંમત વધારે હોવાથી ગદ્યા કરતા તે ઘણું જ મોંઘું છે

કાન તથા જીભનો વિષય પણ બીજા વિષયો કરતા સ્વતંત્ર નથી મથુનથી વિરામ પામેલાઓ માટે પણ આ બે વિષયોથી વિગમ પામવું સહેલું નથી ત્યાગી હોય કે લોગી હોય, પ્રાયઃ બધાયને આ બે વિષયોમાં અત્યંત આમંત્રિત હોય છે. અને એટલા માટે જ બીજા વિષયો કરતાં આમાં વધારે રસ પડવાથી આનંદ તથા મુખનો અનુભવ પણ વધારે થાય છે; કારણ કે મૈથુન-વિષય દુનિયાની દૃષ્ટિમાં પાપકૃત્ય ગણાતું હોવાથી વ્યભિચાર એવતાં માનવીને ભય તથા સંકોચ રહે છે, પણ કાન તથા જીભનો વિષય દુનિયામાં આવકાર-દાયક હોવાથી માનવી નિર્ભય તથા નિઃસંકોચપણે તેને ચોખવા પોતાનાથી બનતું બધું કરે છે અને જો દુર્ગત તથા વ્યાધિ અંતરાય ન કરે તો સ્વસ્થપણે અદિતીય આનંદ તથા સુખ ભોગવે છે આ વિષયાસક્તિમાં ધર્મના

બહાને ત્યાગ પણ બળવી શકાય છે એટલે ત્યાગી પણ કાન તથા જીભના વિષયસુખને ભોગવી કૃતકૃત્યપણે આનંદ મનાવી શકે છે, માટે આ વિષયસુખની કિંમત બીજા વિષયો કરતા કાંઈ ઓછી આપવી પડતી નથી, એટલે આ વિષય-સુખ પણ કાંઈ સસ્તું નથી. જેઓ જીભના વિષયથી વિરક્ત જણાય છે તેઓ પણ મોટે ભાગે તે કાનની વિષયાસક્તિ-વાળા તે હોય જ છે. જીભના વિષયથી વિરક્ત જણાનારા-ઓના ઘણાખરા કાનની વિષયાસક્તિનો તુલિ મોટે કાંઈક જીભ પર કાળૂ રાખતા જણાય છે, તે તેમના કષાયના આવેશથી કળી શકાય છે. અને જનતામાં એવી ઉક્તિ સંભળાય પણ છે કે-તપસ્વીને ક્રોધ ઘણું હોય છે આ પ્રમાણે વિચાર કરતાં કાનનો વિષય પણ ઘણું જ મોઢો છે કૃષ્ણ લેશ્યાવાળા પ્રદેશમાં ઘણા કાળ સુધી પરાધીનપણે અસહ્ય વેદનાઓ સહન કરવા છતાં પણ માથે ચઢેલું કાન તથા જીભના વિષયસુખનું દેવું પૂરું વાળી શકાતું નથી.

વિષયાસક્તિ હોય છે ત્યાં કષાય (રાગ-દ્વેષ)ની તીવ્રતા અવશ્ય હોય જ છે. કષાયનો ઉદ્બોધક વિષયાસક્તિ છે. જેટલા પ્રમાણમાં કષાય હોય છે તેટલા જ પ્રમાણમાં વિષયાસક્તિ પાંચે ઈન્દ્રિયોમાથી કાંઈ પણ હોય છે જેટલે અંશે કષાય ઓછા હોય છે તેટલે અંશે વિષયાસક્તિ પણ ઓછી જ હોય છે અને એટલા માટે આનંદ તથા સુખનો અનુભવ પણ ઓછાવસ્તુ પ્રમાણમાં થાય છે તેથી તેના મૂલ્યમાં પણ ફેર પડે છે. કષાયના ક્ષય, ક્ષયોપશમ કે ઉપશમવાળાને અનાસક્તિભાવ પ્રગટ થાય છે. એટલે તેમને

વિષયોમાં આનંદ કે સુખ જેવું કંઈ હોતું નથી જો કે કપાય તથા વિષય એક જીવનના આશ્રિત છે, પરસ્પર ગાઢ સંબંધ ધરાવે છે છતાં કપાય આધીન વિષય છે પણ વિષય આધીન કપાય નથી; કાન્સુ કે કપાય (રાગ-દ્વેષ) સિવાય તો વિષયોમાં આસક્તિભાવ ઉત્પન્ન થાય નહિ, અને આમકિત સિવાય તો સુખનો પણ અનુભવ થાય નહિ. પાંચે ઈદ્રિયો પોતપોતાના વિષયોને ચંદ્રણ કરે છે, છતાં જ્યાં સુધી કપાય ન લાગે ત્યાં સુધી આસક્તિના અભાવથી તે વિષય સંબંધી આનંદ કે સુખનો અનુભવ થતો નથી; કારણ કે પૌદ્ગલિક સુખ એટલે પુદ્ગલોના સંબંધથી થવાવાળી રાગપરણિતિસ્વરૂપ આસક્તિ રાગપરિણતિ, આસક્તિ અને સુખ આ ત્રણેમાં નામનો જ ભેદ છે, ણાકી એક જ વસ્તુ છે. ત્રણે માનસિક વિક્રિયા છે, માટે જ પૌદ્ગલિક સુખનો આસક્તિ ઉપર આધાર છે અને આસક્તિના પ્રમાણમાં સુખ વેદાય છે તે આસક્તિ રાગપરિણતિના પ્રમાણમાં થાય છે અર્થાત્ અનુકૂળ મનગમતી વસ્તુમાં રાગ થાય છે ત્યાં આસક્તિ લાવે સુખ વેદાય છે અને પ્રતિકૂળ અણુગમતી વસ્તુમાં દ્વેષ થવાથી ખિન્ન લાવે દુઃખ વેદાય છે

વૈષયિક સુખમાં આસક્તિ રહી આનંદ માનનારને આસક્તિના પ્રમાણમા વૈષયિક સુખોનું મૂલ્ય આપવું પડે છે પછી ભલે તે સુખ અનાસક્તિવાળાની દૃષ્ટિમાં તુચ્છ કેમ ન હોય ક્ષીણ દુષાયવાળો અનાસક્ત માણસપૌદ્ગલિક વસ્તુમાં

સુખ માનતો નથી એટલે તેને મેળવવાને પ્રયાસ પણ કરતો નથી તેને તો સાચા સુખની અભિલાષા હોય છે કે જે સુખ પોતાનું હોવાથી તેની કાંઈપણ કિંમત આપવી પડતી નથી. જે સુખ તથા આનંદ માટે પારકી-જડ વસ્તુઓનો ઉપયોગ કરવામા આવે તેની કિંમત જરૂર આપવી પડે છે અને એટલા માટે જ પુણ્યલ્લાનંદી વિષયાસક્ત જીવો તિર્થંચની તથા નાગદીની ગતિમાં જઈને પરાધીનપણે પૌરુષલિક સુખનું દેવું ચૂકવી રહ્યા છે. પૌરુષલિક સુખ ભોગવતી વખતે આનંદ તથા સુખ માટે વાપરેલા પુણ્યલોનું કર્મના વ્યાપકામાં ખાતું પાડી આપેલું હોય છે તે પ્રમાણે જીવનના છેટે મંજ્યાત, અસંખ્યાત તથા અનંત કાળ સુધી પરાધીનપણે દેવું વાળવા તિર્થંચની ગતિમાં અથવા તો સામરોપરો સુધી નારકીની ગતિમાં રહીને પણ ભોગવેલા સુખની કિંમત ભરી આપવી પડે છે તે સુખના પ્રમાણ કરતાં મરખામાળીમાં સંખ્યાત, અસંખ્યાત તથા અનંતગાળી વધી જાય છે તો પણ વિષયા-મગ્ન પુણ્યલ્લાનંદી જીવો અનાદિ કાળના અખ્યાસધી અનંતા કાળ સુધી અનંતું દુઃખ મહન કરવા છતાં પણ વિષયસુખથી વિરામ પામતા નથી અને અનાગતિભાવે આત્મિક સુખ મેળવી સુખની દરિદ્રતા કર કરી શકતા નથી

સાચી ઓળખાણ

માનવી જ્યાં સુધી અણખાણ હોય છે ત્યાં સુધી તેને ઓળખાણની જરૂરત રહે છે, ઓળખાણ વગર મસાગ્નેા વ્યવહાર ચાલી શકતો નથી. જીવ માનવ દેહે અવતર્યા પછી તરત જ સંકુચિત સંસ્કારની અવસ્થામાં પણ દૃશ્ય જગતને ઓળખવા મથે છે, પણ અવિચ્છિન્ન બુદ્ધિને લઈને ઓળખી શકતા નથી તે જ્યારે વચ્ચેકેના થાય છે ત્યારે માતાપિતા આદિ સ્વજન વર્ગ મચેતન તથા અચેતન વસ્તુની ઓળખાણ દર્શાવે છે વસ્તુ દેખાડી તેનું નામ વારવાર સંભળાવે છે એટલે બાળક તે નામવાળી વસ્તુને ઓળખતું થાય છે પછી ટાકપણ વખતે તે નામ આજ્ઞાવા માત્રથી તે વસ્તુને ઓળખી ગઈ છે, અથવા તો તે વસ્તુ જુએ છે કે તરત જ તેનું નામ ઉચ્ચારણ કરી તે જાણપણ જતાવે છે જેમ જેમ વય વધતી જાય છે તેમ તેમ બુદ્ધિ તથા મસ્તકનો વિકાસ થતો જાય છે અને અનેક માણુઓના સહવાસમાં આવવાથી તેમજ અનેક અનુભવોમાં ફરવાથી પોતાની બુદ્ધિના પ્રમાણમાં પોતાની મેળે અથવા તો માણુઓ દ્વારા અનેક વસ્તુઓને ઓળખતો થાય છે પોતાના જીવનવ્યવસાયના ક્ષેત્રના મળધમાં આવતી તથા વપરાતી વસ્તુઓને સાચી રીતે ઓળખી શકે છે. અર્થાત

પોતાના ધંધાના અંગે સહવાસમાં આવતા માણસોને, કરવામાં આવતી પ્રવૃત્તિઓને અને વ્યાપારને લગતી વસ્તુઓને સારી રીતે જોગણે છે, જીવનમાં નિરુપયોગી અને અવગણ્ય પાણુ ન મળનારી વસ્તુઓના પણ તે વસ્તુઓના જાણકાર દ્વારા જોગણે છે અને હું પણ અમુક વસ્તુઓનો જાણકાર છું એવું મિથ્યાભિમાન ધારણ કરે છે

અનેક પ્રકારના સ્વાર્થને લક્ષમાં રાખીને માણસો એક બીજાની સાથે જોગણાણુ કરવાને હંમેશા આતુર રહે છે, કારણ કે તેઓ જોગણાણુને એક પ્રકારની ખાણુ માને છે. ધન, રૂપ, જાજ અને સત્તાથી સમૃદ્ધ માણસોની જોગણાણુ ઘણી જ મહેતવની ગણાય છે, છતાં ધનવાનની જોગણાણુને પ્રધાનતા આપવામાં આવે છે ત્યાગી હોય કે ભોગી હોય, બધાયને બીજી જોગણાણુ નહોય તો આજે પણ ધનવાનની જોગણાણુ વગર તો જીવન નીરસ લાગે છે, કારણ કે વ્યયિક કામનાઓ ધનવાન વગર સફળ થતી નથી, મારો ધન વગરનાને ધનવાનની ખુશામત કરીને પણ તેની જોગણાણુ કરવી પડે છે અને અનેક પ્રકારની તાણેદારી ઉઠાવીને તેને ટકાવી ગાખવો પડે છે. ધનસમૃદ્ધ માણસો ધનવાનની જોગણાણુની ઓછી પરવા રાખે છે, કારણ કે તેમની પાસે ધન હોવાથી ધાર્યા પ્રમાણે કામના સફળ કરી શકે છે. વાસનાપૂર્ણ ધનહીન ભોગી હોય છે તેમ કહેવાતા ત્યાગી પણ હોય છે ત્યાગીમાં પણ કળાવાન, આવડતવાળા ત્યાગી, કાવાદાવાની કુશળતાથી બહી બુદ્ધિના ધનવાનને વશ કરીને તેમના ધન તથા વૈયયિક વસ્તુઓથી વાસના પોષીને

પોતાને કૃતકૃત્ય માને છે, ત્યારે આવડત વગરનાં પ્રયામત કરીને પણ ધનવાનની ઝોળખાણથી પોતાની ઇચ્છા પૂર્ણ કરે છે. ધનહીન લોગી પણ પ્રયામતથી અથવા નો કેઈ પણ પ્રકારની કળાથી ધનવાનની ઝોળખાણદ્વારા જીવન-નિર્વાહના સાધનો મેળવે છે તેમજ વૈધ્યિક ઇચ્છાઓ પૂર્ણ કરે છે. ધનવાનની ઝોળખાણની જેમ રૂપ, ગળ તથા સત્તા સમૃદ્ધિની ઝોળખાણો પણ ક્ષુદ્ર સ્વાર્થ સાધવાને માણસો કરે છે.

સકર્મક સસારી જીવોને વધિક સસ્કારો અનાદિ કાળથી હોય છે નિગોદની અવસ્થામાં પણ તિરેલાવે રહેલા હોય છે તેનો ઇદ્રિયો તથા મનની સામગ્રી મળવાથી આવિર્ભાવ થાય છે આહાર તથા વિષયોને માટે જોઈતી પૌદ્ગલિક વસ્તુઓની ઝોળખાણ જીવને દરેક જીવનમાં કરાવવી પડતી નથી. પૂર્વના સસ્કારોને લઈને પોતાની મેળે જ કરી લે છે, ક્ષણ સાધારણ નિમિત્તની જરૂર પડે છે વૈધ્યિક પ્રવૃત્તિ જોઈને કે સાલણીને જીવની વિષયવાસનાઓ જાગૃત થઈ જાય છે. વિષયાસક્ત જનવા ઉપદેશની કે અભ્યાસ કળાની જરૂર રહેતી નથી, તોયે વિષયને વધારે રસવાળો બનાવી આનંદ તથા સુખ વધારનાર પૌદ્ગલિક વસ્તુઓને ઝોળખવાને નિરતર કામાસક્ત વિષયના અનુભવી માણસોના સહવાસમાં રહીને અજ્ઞાત વૈધ્યિક વસ્તુઓને ઝોળખે છે અને તેને મેળવવાને જોઈતા સાધનો માટે કાળજીપૂર્વક પરિશ્રમ કરે છે.

માનવી માત્ર સ્વાર્થ પૂરતી ઓળખાણ કરવાને વધારે કાગળ રાખે છે. જે વસ્તુથી અથવા માણુમથી પોતાનો કાંઈપણ સ્વાર્થ ન મળે તો હોય તેની ઉપેક્ષા કરે છે, સાધારણ બાણુવા પૃત્તુ જ તે તરફ લક્ષ આપે છે તોયે અસારમાં પ્રધાન ગણાની વિશિષ્ટ વ્યક્તિઓ તથા વિશિષ્ટ વસ્તુઓની ઓળખાણ કરવામાં કેટલાક માનવીઓ પોતાની મક્કતા સમજે છે એટલે આવી ઓળખાણ કરવા છવન તથા ધનનો વ્યય કરવામાં પણ સકોચ રાખતા નથી અને ઓળખાણ કરીને ઘણો જ સંતોષ માને છે વિશિષ્ટ વસ્તુઓની ઓળખાણ કરીને જનતા પાસેથી બુદ્ધિશાળી તથા વિકાસ તરફિતુ માન મેળવે છે, અને વિશિષ્ટ ગણાતી વ્યક્તિઓની ઓળખાણથી છવનની સફળતા સમજે છે ધનથી અથવા તો કાંઈપણ પ્રકારના મન્માનથી જગતમાં મોટા ગણાતાની અદર પ્રાય ગર્વની ગળ્મી રહે છે એટલે તેમનાના મુધરેલી દળની નમ્રતા તથા મલ્યતા હોય છે તેથી તેઓ સાધારણ માણુસોની ઓળખાણ રાખતા સકોચાય છે, છતાં તદ્દન મુધરેલી દળની વિશિષ્ટ વ્યક્તિઓ સાધારણ અને ગરીબમાં ગરીબની પણ ઘણા જ આહથી નિ સકોચપણે ઓળખાણ ગખવામાં પોતાની મહત્તા સમજે છે, પણ તે મર્વગાધારણ સેવાના રૂપમાં હોવાથી તેવી ઓળખાણ જનતાનું માન પ્રાપ્ત કરાવી શકતી નથી એટલે આવી ઓળખાણથી માનવીને મંતાર યનો નથી, કાગળ કે મેવા નિમિત્તે ઓળખાણ રાખ નીરાઓનો આશય પ્રાય જનતામાં જહુમાન તથા પ્રમિદ્ધિનો હોવાથી માનમર્ભિત લાગણી મિવાયની ઓળખાણ હોય છે

અને તેમાં દયાની પ્રધાનતા હોય છે એટલે આવી ઓળખાણથી જનતામા મહત્તા મળી શકતી નથી, તેથી સતોષ પણ મળતો નથી.

જાણવામા અને ઓળખવામા કાઈક તફાવત રહે છે, ઉપયોગી તથા નિરુપયોગી પ્રસંગો, વસ્તુઓ તથા વ્યક્તિઓને સામાન્યપણે જાણવું તે જાણવું કહેવાય છે જાણવામા વધારે જોડા જિતવાતું હોતું નથી તેમજ જાણેલાની મન ઉપર રાગ-દ્વેષ મળેથી કાઈપણ અમર થતી નથી. જાણેલાનું અમણ્ણ ઓછું થતું જાય છે અને કાળાતરે સ્મરણમાંથી ભુસાઈ જાય છે ત્યારે ઓળખવામા કાઈક વિશિષ્ટતા રહેલી હોય છે જો કે ઓળખવું પણ જાણવાને જ કહેવામા આવે છે, ફરક માત્ર એટલો જ છે કે ગમે તેવા પ્રસંગને, વસ્તુને કે વ્યક્તિને લક્ષ્યપૂર્વક જાણવી, જોડા જિતરીને તેના રહસ્યને, ગુણ-ધર્મને સાચી રીતે સમજી લેવું અને તેનાથી મન ઉપર રાગ અથવા તો દ્વેષની અસર થવી તે ઓળખવું કહેવાય છે સામાન્ય જાણવામા ઉપેક્ષા થાય છે, પણ વિશેષ જાણવારૂપ ઓળખવામા પ્રાય ઉપેક્ષા હોતી નથી એટલા માટે જ ઓળખાણની વિમ્મતિ નથી અને તે જીવન પર્યાંત પણ ગ્રહેવાવાળી હોય છે ઓળખાણથી જીવન ઉપયોગી સાધન અત્ય પ્રયાસે મેળવી શકાય છે, લાગણી અને મ્નેહ જન્મે છે તથા પ્રીતિ અને મૈત્રી વધે છે કેવળ જાણવા માત્રમાં આવી વિશિષ્ટતા હોતી નથી જાણેલું બુઝાય છે પણ ઓળખેલું બુઝાતું નથી. જાણવાને

ઘણી વખત અનિચ્છા દેખાડવામા આવે છે, પણ જોગ ખાણુ માટે તો ઉત્સુખતા અને રચિ જણાવાય છે સ્વાર્થ સાધવા માટે તો જોગખાણુને અત્યંત આવકાર અપાય છે, અને જનતામા ખાસ કરીને માણુગની જોગખાણુ તો અત્યંત ઉપયોગી મનાય છે

આ પ્રમાણે જોહની શીખવણીથી દેહાધ્યાત્મી માનવી સ્વાર્થ માટે એટલે કે જીવનનિર્વાહના સાધન મેળવવાને અથવા તો વૈવયિક તૃષ્ણા શાત કરવાને સચેતન તથા અચેતન વસ્તુઓની જોગખાણુ કરે છે આખો ય સ સાર અર્થ-અધુની જોગખાણુના પ્રવાહમા તણાઈ રહ્યો છે, વૈવયિક વાસતાના દૃઢ મચ્કારને લઈને કેવળ વાસનાપોષક જ વસ્તુઓને જોગખવા પ્રયાસ કરી રહ્યો છે જે જોગખાણુ વામના શાત કરવા પૂરતી કરવામા આવે છે, તે વામનાની ક્ષણિક શાતિ થયા પછી જુમાઈ જાય છે, કારણ કે જગત પરિવર્તનશીલ છે જે કુદ્ર વાસના પોષવાને જેની જોગખાણુ કરવામા આવી હોય તેમા પરિવર્તન થવાથી તે વાસના પોષવામા અસમર્થ થઈ જાય છે એટલે માનવી તેની જોગ-ખાણુ રાખતો નથી જેમકે-ધનની વામનાથી ધનવાનની જોગખાણુ કરવામા આવે છે અને તેના ધનથી પોતાની વાસનાઓ પોરે છે, પણ તે ધનવાન ધનહીન થઈ જાય તો પછી તેની જોગખાણુ કાઈ રાખતું નથી કદાચ તે ધનહીન દશામા જોગખાણુના અંગે કોઈપણ પ્રકારની મહાયતા માગે તો જાણે તેને જોગખના જ નહોત્ય તેમ તેની સાથે

વર્તવા તૈયાર થઈ જાય છે, કેઈનું સુદરૂપ તથા આકૃતિનો ઉપયોગ જ્ઞાને ઓળખાણ કય છે અને ઈચ્છા પ્રમાણે ચર્તાય છે, પણ જ્યારે રૂપ તથા આકૃતિમાં પરિવર્તન થવાથી અણુગમો થાય છે ત્યારે ઉપેક્ષા કરાય કે આવી જ રીતે તાત્ત્વિક વસ્તુથી અજ્ઞાત જગત વૈષમ્યિક વૃત્તિષોપક ઓળખાણને લઈને સસારચક્રમાં ભ્રમણ કરી રહ્યું છે તે અતર્કિત । વસ્તુને ઓળખ્યા વગર સુખ, શાંતિની દરિદ્રતા જ ની નકશે નહિ

જ્ઞાતચક્ષુહીન અજાની શુવો ક્ષણિક માટે જ કૃત્રિમ વસ્તુઓને ઓળખતા આવ્યા છે, અને તેથી પોતાની સર્વ સિદ્ધિ માની બેઠા છે, એટલે જ માચી વસ્તુ મેળવી શક્યા નથી અને આત્માને શાશ્વત સુખમ પત્તિવાળો બનાવી શક્યા નથી માનવીને પ્રથમ તો પોતાની જ ઓળખાણ નથી જે પોતાને માચી રીતે ઓળખે કે તે જગતને માચી રીતે ઓળખે છે અને જે જગતને સાચી રીતે ઓળખે છે તે જ પોતાને સારી રીતે ઓળખી શકે છે, માટે જ સમ્યગ્ જ્ઞાની અત્પુરુષો સ્વ-પરના આત્માનો વિકાસ કરી શાશ્વત સુખ, શાંતિ તથા આનંદના ઉત્પાદક હોય છે વીતરાગ, સર્વજ્ઞ દેવના મિદ્ધાતોની દિગ્મા નિરતર ગમન કર્યા વગર પોતાને તથા જગતને સારી રીતે ઓળખી શકાય નહીં ક્ષણિક જગતની વૈભાવિક વસ્તુને પ્રધાનતા આપી પ્રકૃતિ સ્વરૂપ માચી સ્વાભાવિક વસ્તુને ઓળખી આદર ન કરનાર વીતરગના મિદ્ધાતની દિશાથી વિમુખ હોય છે, માટે તેવાની

વાયાગનાથી કેઈ પણ આત્માનું હિત ધર્મ શકતું નથી. પાપે ઇન્દ્રિયોના વિષયમાં આમકત રહીને આડમ્તને રીતે. વિષયોને પોળીને મતોપ તથા મુખ અનુભવનાં મુખ, શાંતિ, આનંદસ્વરૂપ અમર આત્માને ઝોળખી શક્યા નથી મનુષ્ય દેહ તથા મનુષ્ય જીવન સકર્મક આત્માનો વિભાવ પર્યાય છે અને તે દેહ તથા જીવન બન્ને કર્મસ્વરૂપ હોવાથી જડાત્મક છે માટે તે ક્ષણવિનશ્વર વસ્તુઓ સાથે ગળાંધ ધરાવે છે અર્થાત્ ક્ષણિક વસ્તુઓના સંગાંધથી ઉત્પત્તિ વિનાશવાળો છે છતાં દેહાધ્યાયીપણે સતસ્વરૂપ આત્માને ચાચી રીતે ન ઝોળખીને દેહને જ પ્રધાનતા આપવી અને કૃત્રિમ નામ, મુખ, આનંદ તથા શાંતિ આદિના માટે કપાય તથા વિષયનો આશ્રય લેવા તે વસ્તુસ્થિતિનું અણુજાગૃપણું સૂચવે છે, માટે જ તે વીનગાગના સિદ્ધાંત પ્રમાણે પોતાને માગી રીતે ઝોળખી શક્યો નથી જે વસ્તુ ત્રણે કાળમાં વિગ્રમાન રહે તે સત-આત્મા કહેવાય છે, અને જે પ્રત્યેક ક્ષણે બદલાય છે તે તાત્કાલિક દૃષ્ટિથી આત્મા ન કહેવાય જે ચાચી વસ્તુ છે તે ઉત્પન્ન થતી નથી માટે તે વિનાશ પામતી નથી જે મુખ, શાંતિ, આનંદ, જીવન આદિ ઉત્પન્ન થતાં નથી તે વિનાશ પામ પામતાં નથી, માટે તે જ માત્ર છે અને તે જ આનંદ-સ્વરૂપ છે જે ઉત્પત્તિ વિનાશ-વાળું છે અને જેની ઉત્પત્તિ વિનાશમાં વિનતીય દ્રવ્યની અપેક્ષા રહે છે તે મત્-આત્મા નથી, અર્થાત્ આત્મસ્વરૂપ મુખાદિ મત્રાં છે અને પોદગચિત્ત વસ્તુઓની ઉત્પન્ન થવા-વાળાં બનાવટી છે, કાચ, કે તે જડ વસ્તુઓના ન યોગથી

ઉત્પન્ન થાય છે અને વિગોગથી વિનાશ પામે છે. ગયના તો સયોગ દેખાવા છતાં પણ જડાત્મક વસ્તુઓના નર્ત્યક દણે પરિવર્તન થવાથી મુખાદિમાં ફાગ થતો જણાય છે અને છેવટે નષ્ટ થાય છે માટે તે અસત્ છે.

સચ્ચેતન તથા અચ્ચેતન વસ્તુઓને સર્વસદેવે જેવો રીતે ઝોળખાવો છે તેવી જ રીતે ઝોળખાણ થાય નહિ ત્યાં સુધી માત્રી ઝોળખાણુદેવાય નહિ અને તે માત્રી એ ઝોળખાણુ મોહના દુયોપશમ, ઉપશમ કે દાય વગર થઈ શકતી નથી. મોહની ઝોળખાવેલી ણધી વસ્તુ જૂડી છે, માટે મોહનો દાસ વિષયામગ્ન માનવી માત્રું ઝોળખી શકે નહિ તેમજ ઝોળખાવી પણ શકે નહિ મારી રીતે જાણી શક, જણાવી શકે ખરો પણ માત્રી ઝોળખાણુના અભાવે સત્ય કળ મેળવી શકે નહિ અનેક પ્રકારના દેહ ધારણ કૃત્વરૂપ વિભાવ પર્યાયોમા મોહની પ્રમથ અત્તા હોવાથી તે વિભાવ પર્યાયોને આત્મા પોતાના સ્વરૂપે ઝોળખે છે તેથી દેહના કૃત્રિમ નામની પ્રતિબિંબ માટે કથાયતો આશ્રય લે છે, અને દેહની મુળ-ગાતિ માટે જડ ધર્મસ્વરૂપ વિષયોમા આસક્ત રહે છે આત્માને (પોતાને) માત્રી રીતે ઝોળખ્યા વગર દેવળ ઇંદ્રિયોની કરવામા આવતી ઝોળખાણુથી આત્માની શક્તિ તથા સ્વરૂપના હાગ થય છે એટલે જ્ઞાન-શક્તિથી નિર્જળ થયેલો આત્મા વસ્તુ માત્રને અવળી જાણે છે અને અસતને પ્રધાનતા આપે છે વીતરાગ દેવે સત્ વસ્તુને પ્રધાનતા આપી છે માટે જે સત્ છે તે જ સત્ય છે,

તે ક્ષણિક વસ્તુઓ દૃષ્ટિગોચર થાય છે તે સત્ત્વ પરિણામ છે પણ અસ્થિર છે માટે જોડી છે જ્ઞાન, દર્શન, જીવન, મુખ, આનંદ આદિ સત્ છે અને તે આત્માના ધર્મ છે માટે તે ક્ષણિક નથી, કારણ કે તે ઉત્પત્તિ-વિનાશવાળા નથી પણ પરિણમન સ્વભાવવાળા છે છતાં ગાંધન છે-નિત્ય છે માટે જ તે સત્ છે અને તે જ આત્મા છે તે સિવાય પૌંડ્રગણિક વસ્તુઓ પ્રત્યેક ક્ષણે પુરાય છે અને ગળે છે માટે ક્ષણિક છે તેથી તે અમત્ છે-અનિત્ય છે, માટે સત્નો સત્પણે સ્વીકાર અને અમત્નો અમત્પણે ળક્ષિકાર કરનાર આત્મા સ્વરૂપનો સંપૂર્ણ વિકાસ ગાંધી અમર પદ પ્રાપ્ત કરે છે.

‘આત્મસન્માન’

૭૯

જડાસક્ત શુભેશ્વરે આપણા પ્રમાણુમા મિથ્યાભિમાન અવશ્ય હોય છે, કારણ કે તેમને વૈષયિક વામના પોષવાને માટે જડ વસ્તુઓની નિગતર જરૂર પડે છે અને તેવી જોઈએ પ્રમાણુ પામે ઈદ્રિયોના વિષયપોષ જડાત્મક વસ્તુઓ પ્રાપ્ત થાય તો તેમનું મિથ્યાભિમાન બહાવ તરી આવે છે, અને માનના નશામા બીજાઓને તુલ્ય સમજે છે જેમકે-ધન, ગણ, અશ્વર્ય રૂપ, જાતિ, વિદ્યા આદિની સપત્તિ, અથવા તો કોઈપણ પ્રકારની કળાની વિશિષ્ટ સપત્તિ પ્રાપ્ત થવાથી નમીને આવનાર નિભિમાની ઘણા આછા પ્રમાણુમા દ્રષ્ટિગોચર થાય છે

પુન્ય કર્મથી પ્રાપ્ત વનારી વસ્તુઓ જડ હોય છે અને તે વસ્તુઓમા મમતા ધારણ કરી માન કરવું તે મિથ્યા ભિમાન કહેવાય છે, કારણ કે આત્માથી પર જડ વસ્તુ મિથ્યા હોવાથી તે સજીવી અભિમાન પણ મિથ્યા જ ઠહે વાય, અને તે મિથ્યા માન મમતા વગર આવી શકે નહિ બીજા માણસ પાસે લાખોની સપત્તિ હોય કે જાગ-જગવા હોય અથવા તો રૂપ, ગણ, અશ્વર્ય આદિ સારામા સારા હોય તો તેને જોઈને બીજા કોઈને પણ મમતા થતી નથી,

માટે તે નબળી ગણિમાન પણ હોય નથી, કારણ કે તે
 વસ્તુઓ માટે બીજા માણસોની જેવી માન્યતા હોય છે કે
 આમા માન મળપણ નથી પણ પાશુક છ જે માનવી આવી
 મદ્યુદ્ધિથી વિચાર કરે કે જડાત્મક વસ્તુમાન પણ છે, તેમા
 માન મળપણ નથી, કારણ કે હું જ્ઞાન શુદ્ધ-વસ્તુ આત્મા
 છું અને પૌદ્ગલિક વસ્તુઓ નજાન-વસ્તુ જડ છે, માટે
 જ્ઞાન, કર્મ, જીવન, મુખ આદિ વસ્તુઓ મારી છે અને
 રૂપ-રંગાદિ શુદ્ધોવાળી જડાત્મક વસ્તુના મારી નથી આ
 પ્રમાણેના વિચારોથી માનવીને પુનઃ-જન્મ ઉત્પન્ન કરીને
 ગમે તરીકે મુદ્દર અને ગમે તેવી જડાત્મક વસ્તુઓ
 પ્રાપ્ત થયેલી હોય તો પણ તેને મગતા વળી નથી અને
 મિથ્યાભિમાનનો નશો થઈતો નથી જેમના મનમા હંડ
 શ્રદ્ધાપૂર્વક એવું વગી ગણુ હોય કે હું જનતા જ્ઞાન દર્શન,
 જીવન, મુખમય આત્મા છું માટે જ હું ઉત્તમ છું, પવિત્ર
 છું અને તે જ મારી મારી ન પત્તિ છે કે જેને હું નિઃ-
 તર વાપરી રહ્યો છું, તે મારી સપત્તિ મારી ટોવાથી ત્રણ
 કાળમા વિદ્યમાન જોવાની, એક ક્ષણ પણ મારાની છટી
 પડી શકતી જ નથી અને જડ વસ્તુ માન તુચ્છ છે, અપ-
 વિત્ર છે, માટે તે મારી તથી, મારી જ્ઞાનાદિ વસ્તુઓને
 જગાડનારી છે માટે મારે તેનો નિર્ણય મારી પશુ ન કરવો
 જોઈએ, તેનાથી મુખ તથા આનંદ મળી શકતા જ નથી
 પણ મારા સાચા મુખ તથા આનંદને જગાડીને દુઃખ તથા
 શોક જ પ્રાપ્ત કરાવે છે તેથી મારે જડ વસ્તુના પડછ યાથી
 પણ અપવિત્ર ન થવું જોઈએ માવા પ્રાર્થના આત્માભિ-

માનીમા મમતા હોતી નથી પણ સમતા હોય છે, જેને લઈને તે મિથ્યાભિમાન કહેવાય નહિ પણ આત્મમન્માન કહેવાય છે, કારણ કે જડાત્મક પરવસ્તુને પોતાની માનવી તે મમતા અને તેથી થવાવાળું માન તે મિથ્યાભિમાન અને જ્ઞાનાત્મક પોતાની જ વસ્તુને અપનાવવી તે મમતા અને તેથી પોતાની જ વસ્તુનું બહુમાન આત્મમન્માન કહેવાય છે. મિથ્યાભિમાની ક્રોધ, માન, માયા, લોભરૂપ કપાયો તથા પાંચ ઇન્દ્રિયોના વિષયોથી લેપાયલા હોય છે, કારણ કે જડાત્મકમા રાગ, દ્વેષ, મનવસ્તુ હોય છે અને આત્મસન્માન કરનાર જ્ઞાનમાત્રી કપાય વિષયથી મુક્ત હોય છે તેમનામા આત્મમન્માનના પ્રમાણમા રાગ, દેષ, મદ, મદતર, મદતમ હોય છે, અને સંપૂર્ણ હોય આત્મમન્માન કરનાર વીનગગમા મર્વ્યા હોના જ નથી જેઓ આત્માને બાંહે છે પણ ઓળખતા નથી તેઓ આત્માની કદર કરી શકતા નથી, તેથી તેમનામા આત્મસન્માનની ઘણી જ અગ્તિ રહે છે કારણ કે આત્મજ્ઞ-જ્ઞાની માતવીને બીજાનું અને તેમા પણ જ્ઞાની જનતાનું આપેલું માન બહુ જ ગમે છે પણ પોતાના આત્માનું આપેલું ગમતું નથી અને એટલા માટે જ બીજાની પાસેથી માન મેળવવાની ઇચ્છાથી જ બીજાને મતગમતાં વાણી, વિચાર તથા વર્તન બનાવવા પ્રયાસ કરે છે જડાત્મક જીવોનું આકર્ષણ કરી તેમની પ્રશંસા મેળવવા અવળા કૃત્યોથી આત્માનું અપમાન કરીને પણ પૌદ્ગલિક મુખના માધનોનો મગ્ન કરે છે અને જનતાને પોતાની સંપત્તિ બતાવી તેમના વખાણથી પોતાને કૃતકૃત્ય સમજે છે અને

નિશ્ચાબિનાનથી કુઝારીને ઘણો જ નંતોપ માને છે. આવા છુપો માન મેળવવાની આહવાયી બીજાનો આદરસત્કાર કરે છે, નમ્રતા બતાવે છે અને તેને જે ગુણો અથવા વસ્તુ ખસંદ હોય તે પોતાની પાસે ન હોય તો પણ તેને બતાવવાનો શિશ્યા ટોચ કરે છે કે જેના માટે પોતે ઘણા જ ઉન્માદથી અસત્ય તથા દબનો અત્યંત આદર કરે છે.

શિશ્યાબિમાનીને ઘટ્ટી જ પરાધીનતા ભોગવવી પડે છે. એક તો જડાસક્ત હોવાથી જડ વસ્તુની પરાધીનતા અને બીજી પાસે દ્રવિયોના વિષયો પોષવાને માટે અજ્ઞાની જનતાની પરાધીનતા : આમ બંને પ્રકારની પરાધીનતા ભોગવવા છતાં પણ પાપો પ્રમાણે ગરજના બાળ્યે જ મળે છે; કારણ કે આધિ, બાધિ તથા શિશ્યા ગર્વથી અપમાનિત કષાયના મનથી વગેરે પુણ્યવાનંદીના વિરોધી ઘણા હોય છે અને તે તેની કાર્ય શક્તિમાં આશ આપીને વિશા ઉપશિત કરે છે, જેથી તેના ચિત્તમાં અચન મ્લેશ, ઉદ્વેગ, મંત્રાપ અને ચિંતા નિરંતર જગા કરે છે, તો પણ બીજાથી કરવામાં આવતી પ્રશંસા આંખગીને તે મુખશાનિ અનુભવે છે.

આત્માનું અપમાન કયાં વગર અજ્ઞાની જનતાનું માન મેળવી શકાય નહિ, કારણ કે જડામ્બુજ છુપો મનાદિકાથી અનેક દેહોમાં જડનો જ પન્નિય કરના આધ્યા છે એટલે જડને માની રીતે આગળે છે, માટે નુપ, શાંતિ તાપ અનંદ વગેરે જડામ્બુજ વસ્તુઓથી જ પ્રાપ્ત થાય છે, એવી દૃઢ અદાવાજા હોવાથી પોતે વૈશિષ્ઠ્ય નુષોમાં મન

રહે છે અને સારામાં સારા વૈધ્યિક સુખના સાધન મેળવીને આનંદ માને છે, તેથી તેઓ પોતે માનેલી સુખ, શાંતિ તથા આનંદ ભોગવનાર જે કોઈ વ્યક્તિ હોય તેને વખાણે છે, માટે જ પુણ્યલાનની જીવો એક ધીનથી અધ્યાતા જડાત્મક સુખના સાધન મેળવવા અસત્ય, દલ તથા અનીતિનો આદર કરે છે અને ચોવીસે કલાક વિષયોમા આસક્ત રહીને એક ધીનની પ્રશંસાથી મિથ્યાભિમાનમા મત્ત રહે છે વૈધ્યિક સુખ માટે કરવામા આવતી પ્રવૃત્તિ માત્રથી અજ્ઞાની જનતા તરફથી ભલે સન્માન મળે પણ આત્માનુ તો અપમાન જ થાય છે, કાગળ કે જે પ્રવૃત્તિથી આત્માની અધોગતિ થાય અને પરિણામે આત્માને અનેક પ્રકારની યાતના ભોગવવી પડે તેવી પ્રવૃત્તિ માત્ર આત્માનુ અપમાન કરવાવાળી જ કહી શકાય.

દુનિયામા પુણ્યલાનની વિષયાસક્ત જીવો ધીનની પાસેથી ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારના સન્માનની રુચિવાળા હોય છે, કારણ કે સ સારમા મજ્જન, ડાહ્યા, જ્ઞાની, તત્ત્વજ્ઞો દુર્જન, મૂર્ખ, અજ્ઞાની આદિ અનેક સ્વભાવના જીવો હોવાથી જેવી પ્રકૃતિવાળા પાસેથી જેવા પ્રકારનું માન મેળવવું હોય તેવા જ પ્રકારનું વર્તન, વાણી તથા વિચાર જણાવવા મિથ્યાભિમાની ખાસ લક્ષ રાખે છે જેમકે તત્ત્વજ્ઞ, જ્ઞાની, વિદ્વાન, ત્યાગી, ભોગી, ગુણી આદિ કહેવડાવવા માટે જનતાને પોતાનો પરિચય આપે છે, પોતાની પાસે તે વસ્તુ હોય તો વાતવાતમા પોતાના વખાણ કરે છે; અથવા તો તેવા પ્રકારની કોઈ પ્રવૃત્તિ આદરે છે કે જેને

તેમને જનતા તત્ત્વ, વિદ્યાન આદિ ગ્રંથોદ્ધાર પ્રશંસા કરે છે તેથી તે મિથ્યાભિમાનથી કુલાઈને ધીજીને તુચ્છ મનને છે અને અજ્ઞાન જનતા પાસેથી મેઘવેલી પ્રશંસાની સ્તુતિથી જો તી જનતાને લોકાવો પોતાની ક્ષુદ્ર વાસના પોષે છે જો મિથ્યાભિમાની પાસે જ્ઞાન તત્ત્વ, વિદ્યાના કે ત્યાગ જેવું કશુંય ન હોય તો પણ તે વસ્તુઓનો મિથ્યાકંઠર કરીને પણ જનતાને કમીને વૈશિષ્ઠિક સુખનાં સાધનો મેઘવે છે અને મિથ્યાભિમાનમાં મસ્ત રહે છે.

પોને મેઘવેલી કોટાઈ તથા પ્રશંસા જાગવવાને અથવા તો મેઘવવાને કેટલાક જીવો અવગાં મૂલ્ય દેવતા નથી અને તેથી મૂળ દૃષ્ટિથી જોનાં આત્માનું અપમાન થતું નથી તો પણ જટામહિતને લઈને આનંદપ્રેયની ભાવનાથી નહિ પણ મિથ્યાભિમાન પોષવાનો અને ધોડમસિક સુખ મેઘવવાનો અધ્યવસાય દોષથી ભરેલી રીતે આત્મગ્નિમાન થઈ મકાય નહિ; કારણ કે જે માયી રીતે આનંદગ્નિમાન કરે છે તેને જનતાના મનમાનની જરાય આકાંક્ષા હોતી નથી. જનતાના મનમાનની આકાંક્ષા અને આનંદગ્નિમાન બંનેની કિશોરો જુદી છે જટામહિત જનતાના વાત્સલ્ય, વિચાર તથા વર્તનનું મનમાન કયાં વચરે તે મનમાનની દૃષ્ટિથી જોતી નથી અને આવી જનતાનું મનમાન દરનાર આનંદાના અપેક્ષા આધિન જાતીને નેનું અપમાન અવગ્રહ કરે જ છે, મનુ કે જ્ઞાન તથા જીવ આદિ ઉદ્ધિયોના વિષય પોષવાના મધ્યમ મેઘવવાને માટે જનતાના મનમાનની કંઈકાં ઉદ્ધિયે છે અને

તેથી તે આત્માની અવગણના કરીને દેહ તથા તેના કૃત્રિમ નામને ધણું જ મહત્ત્વ આપે છે જેથી આત્માનું અપમાન થયા વગર રહેતું નથી આત્માના સન્મુખ થયા વગર આત્મસન્માન થઈ શકતું જ નથી, મારે જ જનતાના સન્માનની આરનાવાળા વિષયામય પુણ્યલાનંદી છવો નિરતર આત્માથી વિમુખ જ રહેવાવાળા આત્માને પીઠ કરીને જ પ્રવૃત્તિ કરવાવાળા હોય છે તેથી અને દેહાધ્યાસ- (ગરીર તે જ હું છું એવી માન્યતા) ને લઈને પૌણ્યલક્ષ્ય મુખને જ પ્રધાનતા આપેલી હોવાથી આત્મસન્માન કરી શકતા નથી આવા છવો અજ્ઞાની જનતાના સન્માનથી સન્માનિત થઈ શકતા જ નથી; કારણ કે તેઓ પોતાના જ આત્માથી તિરસ્કૃત થયેલ હોય છે અવળાં કૃત્યોથી અપમાન પામેલો પેતાનો આત્મા જ જેમનો તિરસ્કાર કરતો હોય તેમની કોઈ પુષ્પોથી પૂજા કરે કે ચરણરજ માથે ચઢાવે તેથી તેમનું અપમાન જ થાય છે, પણ સન્માન થઈ શકતું નથી, કારણ કે જ્યારે અજ્ઞાન જનતામા તેમનાં દુષ્ટ કૃત્યો ઉઘાડાં પડી જાય છે ત્યારે તેમનું સન્માન કરનાર જનતા જ તિરસ્કાર કરે છે, સન્માન અપમાનના રૂપમાં પરિણમે છે તે માત્રી રીતે સન્માન કહેવાય જ નહિ, છતાં જો તેઓ ગર્વથી કુલાના હોય તો તે તેમની ગાઢતામ અજ્ઞાનતા જ દેહી ગણાય.

આત્મ સન્મુખ ગ્રહીને વિકાસની દિશામાં વિચરનાર મહાપુરુષો તાત્વિક દૃષ્ટિથી આત્મસન્માન કરનાર હોવાથી તેમને જનતાના માનઅપમાનથી હર્ષ શોક થતો નથી;

કારણ કે તેઓ તત્વજ્ઞ હોવાથી આત્મસન્માનને પરમાત્મ-સન્માન જેટલું મહત્ત્વ આપે છે અર્થાત્ તેઓ સમ્યગ્-જ્ઞાનને લઈને સાચું-જૂઠું સારી રીતે સમજતા હોવાથી સાચી રીતે જાણે છે કે પોતાની જ વસ્તુ પોતાને દામ આવે છે અને તેનાથી જ સાચાં મુખ, શાંતિ તથા આતંદ આદિનો લાભ મળી શકે છે, પણ પારકી વસ્તુથી કંઈ પણ મળી શકતું જ નથી અને જે મળે છે તે ક્ષણિક છે માટે જ તે મિથ્યા હોય છે. માન અપાતું લેવાતું નથી પણ પોતાના જ સદ્ભૂત શુણ્ણનું પ્રગટ થવું તેને જ જ્ઞાની પુરુષે માન મેળવવું કહે છે. તે સિવાય તો જે અપાય છે, લેવાય છે તે સાચી વસ્તુ હોતી નથી પણ માચી વસ્તુનો ઉપચાર માત્ર કરવામાં આવે છે. જો એટલા માત્રથી જ સદ્ભૂત શુણ્ણને પ્રગટ કર્યા વગર પણ ગાઢતમ મિથ્યાત્વથી પોતાને તે માનને યોગ્ય માની લેવામાં આવે તો મિથ્યા-ભિમાન બળવત્તર બનવાથી આત્માનું અપમાન જ થાય છે, અને તેથી કરીને તે જીજ્ઞાસા સન્માન શકતો જ નથી.

વિષયાસક્તિથી સદ્ભૂત શુણ્ણોદ બાયલા-અપ્રગટ હોવા છતાં અને ક્ષુદ્ર વાસનાઓથી વાસિત હોવા છતાં પણ જેઓ સોનાને પીત્તલ અને પીત્તળને સોનું સમજનાર મિથ્યાજ્ઞાન-વાસિત અણબાણ જીવોથી અપાયેલા માનને સન્માન માને છે તેમનામાં તાત્ત્વિક બુદ્ધિમત્તા દૂર રહો પણ દુનિયામાં નતિક જીવન જીવનાર ઠાણા માણસો જેટલું પણ ઠહાપણ

હોતું નથી. તેઓ જલે પછો ગમે તેટલી વિદ્વાનો ગર્વ રાખતા હોય તો પણ તે ગાઢતમ અજ્ઞાનતાના અધારામાં આચડનાર જ કહી શકાય. કોલસાનો ધંધો કરનાર કે જેનાં કપડાં તથા મોં આદિ આખું જ શરીર કાણું થઈ ગયું હોય અને તેને કોઈ હળશી મળી જાય અને તેની મુંઢરતાના વખાણ કરી રૂપાળાપણાનું માન આપી ખૂંચ પ્રશંસા કરે કે તે સાંભળીને તે ગર્વથી કુદાય તેને જે બુદ્ધિમત્તા તથા ડહાપણ કહેવામાં આવતું હોય તો જ સફળત શુણ્વ વગરનાને વખાણનાર તથા વખાણ સાંભળીને ગર્વ કરનારને ડાહ્યા અને બુદ્ધિશાળી કહી શકાય.

યદ્યપિ અસત્ય, અનીતિ, માયા, દંભ, કપાય આદિ મોહ-ગર્ભિત પ્રવૃત્તિ માત્રથી આત્માનું અપમાન જ થાય છે; કારણ કે જ્યાં સુધી જીવની ગહિરાત્મદશા હોય છે ત્યાં સુધી તે તાત્ત્વિક દૃષ્ટિથી સાચી રીતે આત્માનું સન્માન કરી શકતા જ નથી, તોયે જેઓ દુરાચાર, અહંત્વ, દંભ, માયા આદિથી મુક્ત હોય છે તેઓ અવશ્યેના આશ્રિત ન હોવાથી સ્વૂજ દૃષ્ટિથી આત્માનું સન્માન કરે છે અર્થાત્ દુનિયાના સત્જન-નીતિમાન પુરુષોની દૃષ્ટિમાં જે દુર્ગુણો તરીકે ઓળખાય છે તેનાથી મુક્ત આત્મસન્માન જાળવે છે. આવા પુરુષોને ખીલ્લ સન્માન આપે કે ન આપે તો પણ આત્માથી સન્માનિત છે માટે તેને ખીલ્લતા સન્માનની જરૂર રહેતી નથી છતાં ડાહ્યા, સદાચારી સત્જન માણસો તો આદર કરે છે તેથી તેઓ ગર્વથી મુંઝાતા નથી. શુણ્વ

પુનર્વાનો આત્મા જાળવાન-અત્વશાળી હોય છે તેથી તેમને
અપકીર્તિનો ભય કે આશંકા હોતી નથી અને જનતામાં
તેમનો સાચો પ્રભાવ પડે છે, કારણ કે તે પોતે જોવા છે
તેવા જ દેખાય છે માટે તેમને જોગે ડાળ કરીને દુનિયાને
ઠગવા અસત્ય તથા દલનો આશ્રય લેવો પડતો નથી તેથી
તેઓ પ્રમાણિષ્ઠ સ્વપરને હિતકાળી જીવન જીવીને
માનવજીવન સફળ બનાવે છે

વ્યાધિભીમાંસા

૯૦

સંસારમા માનવી વ્યાધિ જરૂર છે તે
 કે વ્યાધિ મોતનો દત્ત છે તેને આજીવન
 કેળુમ માણુમ પણ પૈસા જુગારે નહીં
 ન હોય તે દેવુ કરીને પણ નહીં
 વ્યાધિ માનવીના રૂપ, બાળ, મૃત્યુ
 કૃશ બનાવી દે છે, જેવી માનવી
 જાય છે અને મિથ્યાભિમાન કે
 પાસેજ્યાની યાચના કરે છે
 હુ ખી થતા દરદીને જોઈને તે
 કાઈક કયા આવી જાય છે
 અગાસ બધી, ન્યાતબતના
 માનવીનું હૃદય પણ વ્યાધિ

વ્યાધિ એટલે અકબુ મેરુ
 પચ્ચપ ગર્વયા સળધ ન હે
 નહિ અને તેને કાઢવાની પૂર્વ
 પરતુ બહેના સળધને
 હોય છે, કારણ કે વ્યાધિ

ન
 રૂબી
 નો
 થી
 દા
 આ
 હી

એવી ૬૬ શ્રદ્ધા હોય છે કે લોગોપભોગની જે કાર્મ વસ્તુઓ
મળી છે તેવી મરી ગયા પછી પાછી રાજવાની જ નથી,
માટે જો મોત આવ્યું તો પછી ણધુ ચ છોડીને જલુ પડશે
અને ૬૬ વેડીને ભેગી કરેલી ધન-સપત્તિના ભોગવનાર
ખીજા થશે આવા વિચારોથી જ માનવી મોતથી બંધ
છે અને વ્યાધિ આવે છે કે તત્ત જ તેને પ્રાઈપણ હિનાળે
કાઢવાના કાળજી રાખે છે અને વૈદ્ય-ડૉક્ટરોને બોલાવે
વ્યાધિને કાઢવાને માટે મોમાજ્યા પમા આપે છે, ઠરણ કે
પુલ્કતાનદી એવ મારે છે કે વૈદ્ય-ડૉક્ટરોના ઉપચારોથી
વ્યાધિ નરી જાય છે દાઝ વૈદ્ય કહી દે કે ફિકર કરશો
નહિ, તમારો વ્યાધિ આલ્યો જશે અને તમે મગવાના નથી,
તો પછી દ-દી વંધના વચનનો સર્વજ્ઞના વચનથી પણ
વધારે પાકુ કરે છે, પાને શ્રદ્ધાપૂર્વક માની લે છે કે હું
મરીશ નહિ પ્રભુ કહે છે કે-જડાસક્તિથી કાર્મપણુ છવને
માગ્યો નહિ તો તમે પણ મગ્યો નહિ, કોઈપણ આત્માને
હું ખ, લય, ત્રાસ આદિ આપ્યો નહિ તો તમે પણ અનેક
પ્રકારના વ્યાધિ આપ્યો હું ખ, ત્રાસ કે લય પામ્યો નહિ,
હું ખવ્વદેય ક્ષણિક સુખ માટે અનતાકાળે પણ અત ન
આવે એવા જન્મ-જગ-મરણના અગાધ દરિયામા ફૂળી
મર્યો નહિ, વિગેરે આવા પ્રકારના સર્વજ્ઞ પ્રભુના વચનો
ઉપર અત્ર દ્વા રાખીને વિષયામકન છવ મણુમરતા નથી
પણ અજ્ઞાની વ્યાધિયોના રેણુ ૧૦ અને મોતના તાબેદાર
વૈદ્ય-ડૉક્ટરોના વચનોને શ્રદ્ધાપૂર્વક આપે છે માટે જ તેઓ
માથા સુખના તથા પોતાના જ આત્માના સાચા શત્રુ કહી

થઈ જાય છે, કારણ કે તેને પોતાની ધન-સંપત્તિના માલિક
ખીલત જાતરો કે જાગ-જગલા આદિ મુખના સ્થાન મેજામાં
છે તે મરી ગયા પછી પાછાં મગવાના નથી, એવું કમું
મનમાં આવતું નથી તેમજ કાંઈ પણ સંપત્તિ પાછાં જોડી
જવાને માટે હોતી નથી એટલે ઘણી જ સુગ્રામી મેજાની
સાથે વિદાય થઈ જાય છે, પણ પૌદ્ગલિક મુખનાં સાધન જેવા
કે જાગ, જગલા, મોટર આદિ સામગ્રીવાદો મનની તો
મેજાવેલા લોગો લોગવવા માટે મોતને નોતરના અને મુખ
લોગવવામાં વિદ્યત નાખનાર વ્યાધિને કાઢવા ધર્મોત્તર આપતું
હોય છે, એટલે સારામાં સારા વૈદ્યો હો-ટરોને આદિત ને
છે, કારણ કે શ્રીમતને વ્યાધિ થયો કે તબીબ જોવાના જોવા
દેખાવા માટે છે. અને તેને વિચારો જ લેવા અડે છે કે
મેજાવેલા લોગોને નિરતર લોગવવા પણ એવવંતો કીક,
કદાગ મુખના સાધન ધન-સંપત્તિ નાશ પામી જાય તો
પણ સ્વપ્નના લોગની જેમ અડતોડી દેવાથી પાછી
ધન-સંપત્તિ મેજાવવાની ધૂનમાં મરણ પડે અને નથી,
છતાં છેવટે મૃત્યુ આવીને અધોગતિના નદાવાનગમાં
હડસેલી મૂકે છે

અનાદિકાગનો અસાની એવ નામ મળેલો વ્યાધિને
કે નથી મગજતો મુખને, તેમજ નથી મગજતો ન પત્તિને
કે નથી મગજતો વિપત્તિને અને મોની શીખવણીથી
સાચાને જૂઠું અને જૂઠાને સાતું માની સ્વમજાવીમાં જાય
છે. વ્યાધિ એટલે અમાન્યોદેશી ઉચ, અને તે
કર્મન્વરૂપ છે તેનો ફાય થયા વગર ભદિ મગી અતો

નથી. બાહ્યના ઉપચારો અમાતા કાય ન થાય ત્યાંગુપ્તી કામ આવી શકતા નથી અને વૈદ્ય-ડોક્ટરો વ્યાધિ મટાડી શકતા નથી, કારણ કે જે પોતાનો જ વ્યાધિ મટાડી શકે નહિ તે બીજાનો કેવી રીતે મટાડી શકે? જેટલા પ્રમાણમાં અસાતા હૃદયમાં આવી હોય તેનો રમ તથા સ્થિતિ ભોગવાઈ રહ્યા પછી પોતાની મેળે જ વ્યાધિ મટી જાય છે. દવાઓને વ્યાધિ મટાડવામાં જે નિમિત્ત માનવામાં આવે છે તે લૌકિક દષ્ટિએ વ્યવહાર પૂરું છે. જો વ્યાધિ મટાડવાની શક્તિ દવામાં હોય તો દિવસો અને મહિનાઓ કેમ વીતી જાય છે, દવા લીધી કે તરત જ કેમ નથી મટી જતું? અને જો દવાઓથી વ્યાધિનો ગર્વધા નાશ થઈ જતો હોય તો પાછો કદીએ વ્યાધિ થવો જોઈએ નહિ, પણ માનવીને ઘણી વખત બધધિ આવે છે ને જાણ છે તેનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ થાય છે. પણ ગરીબ માણસો પૈસાના અભાવથી તથા પશુ-પક્ષીઓ દવા નથી કરતા તોપણ તેમનો વ્યાધિ મટી જાય છે, માટે દવાથી વ્યાધિ મટે છે કે વૈદ્યો મટાડે છે એ જે કહેવાય છે તે સાત્ત્વિક સત્ય નથી. પણ અમાતાની સ્થિતિ પૂરી દવાથી કે અસાતાવેદની ક્ષમ દવાથી વ્યાધિ મટી જાય છે તે સાત્ત્વિક સત્ય છે.

અનાદિકાળથી જ જીવ તથા કર્મનો મંળ ધં છે બસે પરસ્પર ઓતપ્રોત થઈને રહેલા છે અદ્વિતીય જીવોને કર્મના કાર્યની જેમ જીવનું જ્ઞાન નથી તોપણ અનુમાનથી જીવને જાણી શકે છે. જીવની સાથે જોડાયેલા કર્મ અનેક પ્રકૃતિ-વાળા હોવાથી જ્ઞાનાવરણીય આદિ આઠ સંજ્ઞાઓ રાખી

છે, તેમાં વેદનીય મજ્ઞાવાણુ પણ એકે કર્મ છે અને તે મુખ તથા દુ.ખ એમ બે પ્રકારે અનુભવાતું હોવાથી સાતા અને અસાતા નામથી જોખખાય છે જ્યારે હવ મુખ ભોગવતો હેય ત્યારે અસાતાવેદનીનો ઉદય કહેવાય છે સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિથી વિચાર કરીએ તો અનાદિકાળથી હવે અસાતા જ ભોગવતા આવ્યા છે તે જ્યારે મુક્તા બનશે ત્યારે અસાતાથી મુક્તા થશે અને જે મુક્તિના અનધિકારી (અભવ્ય) છે તેઓ તો અસાતાથી મુકાવાતા જ નથી માટે ભવ્ય હવે ભોગવેલી માતા અસાતાને મરણાવીને માતા કરતા અસાતા બનતાન તગણી વધી જશે, કા-ણુ કે અદૃશ્ય જગત કે જે હવેની ખાણુ (નિગોદ) કહેવય છે તેમા રહેલા હવે. અનાદિકાળથી જ અસાતા-દુ.ખ ભોગરી રહ્યા છે. જમા એક શ્વાસોશ્વાસ લઈએ તેટલામા જ તો વખતથી કાઈક અધિક જન્મમ-ણુ કરે છે એટલે તેઓ અનાદિકાળથી ત્યા રહેલા હોવાથી પરમ દુ.ખ ભોગવે છે કે ત્યા મુખનો અગ પણ નથી આપણને વિચાર કરતા એમજ લાગે કે જાણે અનાદિકાળથી એક અસાતાસ્વરૂપ જ વેદની કર્મ હશે. જ્યારે હવ અદૃશ્ય જગતમાથી નોકગીને દૃશ્ય જગતમા આવે છે ત્યારે સાતાવેદનીનો અનુભવ કરે છે તેમા પણ જ્યારે દેવલોકમા જાય છે ત્યાર કાઈક વધુ પ્રમાણમા મુખ-માતા ભોગવે છે બાકી તો નરકમા કેવળ દુ.ખ જ ભોગવે છે, અને મનુષ્ય તથા પશુ પક્ષી વિગેરે ઇતિર્ય ચોમા તપાસીએ તો સાતા કરતા અસાતા વધી જાય છે ગમે તેટલા પૌદ્ગલિક મુખના સાધનવાળો માણસ

૫ પણ તેના જીવનનો મોટો ભાગ આધિ-વ્યાધિથી ધરા
 યેનો હોવાથી અસાતા-હુ જનુ પ્રમાણ અત્યંત વધી જાય
 ૬ તાત્ત્વિક દૃષ્ટિથી વિચાર કરીએ તો આત્મસ્વરૂપનું
 સાચું સુખ તો સમ્યક્જ્ઞાનપૂર્વક દેશથી કે સર્વથી મુક્ત
 થયેલા આત્માઓ જ ભોગવી શકે છે જાણી તો પુન્ય
 કર્મજન્ય આતા ભોગવે છે, અને તે પણ ઘણા જ
 થોડા પ્રમાણમાં, કારણ કે જ્યાંસુધી જડાસક્તિ હોય છે
 ત્યાંસુધી જીવ અસાતાવેદની જાણે છે અને તેના ઉદયથી
 હુ જ ભોગવણ પડે છે કદાચ ધર્મ વિગિતે જપ-તપ આદિ
 કષ્ટાનુષ્ઠાન કરે તોયે પુણ્યલાભની હોવાથી ઘણી જ થોડી
 સાતાવેદની જાણે છે જે જીવો લોભોત્તર પુનઃજન્ય સુખ
 ભોગવે છે તે સમ્યક્જ્ઞાનથી જડાસક્તિ દૂરી ગયા પછી
 જપ, તપ, સયમ આદિ કામ જાણેલી સાતાવેદનીનું
 પરિણામ છે માનવી હુ જસ્વરૂપ પોદ્ગલિનું સુખ ભોગ
 વવાની લાલસાથી ખીજી જીવોને ત્રામ, ભય, હુ જ તથા
 મરણાત મ્હટ આપીને કે મારીને અસાતાવેદનાંય મ્હ
 જાણે છે અને તેથી ભોગવેલા કૃતિમ સુખનું પરિણામ
 આધિ-વ્યાધિ તથા જન્મ-મરણના રૂપમાં આવે છે અસાતા
 વેદની અને અ પ આયુષ્યના કારણસૂત જીવોનું દેવન
 લેહન, હહન વ્યા વગર કે નાસ, ભય તથા હુ જ । યા
 વગર માનવી પોદ્ગલિનું સુખ ભોગવી શકતો જ નથી
 અર્થાત્ અજ્ઞાની જીવોએ માનેડું કે જે કે સુખ
 ભોગવવાને પૂર્વોક્ત પ્રકારે જીવોની
 કરવી પડે છે પોદ્ગલિ

મકતાં જ નથી અથવા તો આસક્તિ અને દયાનો મેળ મળી શકતો નથી. સંસારમાં કોઈ પણ જડાસક્ત જીવ બીજા જીવોને માર્યા વગર વૈધિક સુખ ભોગવી શકતો જ નથી અને દુઃખસ્વરૂપ ક્ષણિક સુખ માટે બીજા જીવોને દુઃખ આપવું તથા મારવું તે વ્યાધિ તથા મૃત્યુનું પોષક છે. જ્યાં સુધી બીજા જીવોને મારીને સુખ ભોગવવાની, વ્યાધિ મટાડવાની કે જીવવાની ભાવના છે અથવા તો સુખ-આરોગ્યતા તથા જીવન મેળવવાની શ્રદ્ધા છે ત્યાં સુધી કોઈ પણ જીવ વ્યાધિ, વ્યાધિ તથા મરણમાંથી મુકાતો નથી. તેમજ વંધ-ડાકટરો પણ દવાના ઉપચારથી મુક્ત કરી શકતા નથી; માટે વ્યાધિથી મુકાવું હોય, સુખ ભોળું હોય અને જીવનું હોય તો સાચા સુખને સમજીને જડા-સક્તિથી વિરામ પામી જાઓ અને કોઈ પણ જીવનું છેદન, લેદન કે દહન ન કરો તથા દુઃખ, ત્રાસ, ભય અને મરણથી મુકાઈ જાઓ અને હૃદય શ્રદ્ધા રાખો કે કોઈ પણ જીવને દુઃખ આપવાથી સુખ મળી શકતું જ નથી એટલે તમે પણ દુઃખોથી મુક્ત થઈ જશો. પરિણામે જન્મ-જરા-મરણના લયથી જૂટી જઈને શાશ્વતી સુખશાંતિ મેળવી શકશો.

વિષયાત્મક માનવી અજ્ઞાનતાથી એમ માની લે કે સુંદર સ્ત્રી, મકાન, વસ્ત્ર, ધરેણ્ય આદિ જડાત્મક વસ્તુઓ ભોળને આનંદિત થાવાથી સારાં પુષ્પ આદિની મુગધીધી પ્રમદ્મ વેવાધી, સ્વરૂપ ગાયન સાંભળી ખૂણ ખુશી થવાથી, દેવળ વસ્તુના સ્પર્શથી આહ્લાદિત થવાથી અને મધુર આદિ રસથી શાંતિ અનુભવવાથી જીવની વિરાધના

હિંસા થતી નથી અર્થાત્ કોઈ પણ જીવને હાનિ, ત્રાસ, દુઃખ આપવામાં આવતું નથી તેમજ કોઈ પણ જીવને મારવામાં આવતો નથી માટે પૌદ્ગલિક મુખ્ય ભોગવવામાં આવેલા અવશ્ય દુઃખ આપવું પડે છે કે મારવા પડે છે એવો નિયમ નથી. જીવની હિંસા વગર પૌદ્ગલિક મુખ્ય ભોગવી શકાય છે, પણ આવી માન્યતા ભૂલ-ભરતી છે. જો કે દેખીતી રીતે તો પૂર્વાજ્ઞ વૈયથિક મુખ્યમા હિંસા જણાતી નથી પરંતુ સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિથી વિચાર કરીએ તો જીવહિંસા વગર પૌદ્ગલિક મુખ્ય ભોગવી શકાતું નથી, કારણ કે હિંસા જો પ્રકાશની છે. જોકે તો પોતાના જ આત્માની અને બીજા પર જીવેલી. સારા અનુકૂળ આંખના વિષયથી, કાનના, નાકના, જીભના અને સ્પર્શના અનુકૂળ વિષયથી આનંદ-મુખ અને પ્રતિકૂળ વિષયથી અણુગમો-દુઃખ મનાય છે તે રાગ-દ્વેષનું પરિણામ છે. અને તે રાગ-દ્વેષ મોહનીય કર્મનું અંગ હોવાથી જીવને પુષ્કળ કર્મ બાંધવામાં નિમિત્ત બને છે. જેને લઈને જીવને અનંતા જન્મ-મરણ કરવાં પડે છે, જેથી કરીને જીવને આત્મહિંસા લાગે છે, કારણ કે વિષયાસક્તિથી જીવ પોતાના જ આત્માના મરણ વધારે છે અને તે જોટલાં મરણ કરે તેટલાં જીવેલાં મારવાની તંને હિંસા લાગે છે. જ્યાં રાગ હોય છે ત્યાં દ્વેષ પણ સાથે જ રહેલો છે. પ્રતિકૂળ વિષયમાં દ્વેષ હોય છે તો અનુકૂળ વિષયમાં રાગ હોય છે. ધર્મિયોના વિષયોમાં જોટલો રાગ વધારે તેટલો જ આસક્તિ પણ વધારે હોય છે અને જોટલો આસક્તિ વધારે

અસાતા-

વેદની તથા મરણુ પ્રમાણ પણ વધારે જ હોય છે, કાચુ કે પુઠ્ઠાલાનદી ઉવ પુઠ્ઠાલોના લોગોપલોગ કર્યા વગર સુખ કે આનંદ માની શકતો નથી અને તે પુઠ્ઠાલો એક ઇન્દ્રિયથી લઇને પચ્ચેદ્રિય સુધી તિર્યચોના તથા મનુષ્યના દેહરૂપ હોય છે. વૈષયિક સુખ પોષવાને તિર્યચોના શરીરની ધણી જ જરૂર પડે છે, ફક્ત સ્પર્શેન્દ્રિયનો વિષય એવો છે કે જેના મનુષ્ય દેહની પણ જરૂર રહે છે. આખ, નાક, કાન અને જીભના વિષય માટે મુખ્યત્વે કરીને તો તિર્યચોના દેહની આવશ્યકતા હોય માટે મનુષ્યો તિર્યચોના શરીર મેળવવા તેમની હિંસા કરે છે, કાચુ કે તેમને માર્યા વગર તેમના શરીર લોગોપલોગના કામમાં આવી શકતા નથી માનવીનાં શરીર સુદૃઢતા, લાવણ્યતા આદિ અણુ ઇન્દ્રિયના ઉપલોગ માટે તથા વિષયોપલોગ સ્પર્શેન્દ્રિયનો વિષય પોષવાને માટે મનુષ્યને માર્યા વગર ઉપયોગમાં લેવાય છે, જે વિષયામકિત પોષવામાં મનુષ્યદેહની જરૂર પડે છે તેમાં સચેતન દેહ જ ઉપયોગમાં લઈ શકાય છે પણ પશુ, પક્ષી આદિ તિર્યચોની જેમ નિસ્ચેતન દેહ કામ આપી શકતો જ નથી નિસ્ચેતન માનવીના દેહથી તો વિષયાસક્તિની જાગૃતિ થતી નથી પણ વિષય-વિરક્તિની જાગૃતિ થાય છે, માટે માનવ દેહને છોડીને શેષ જીવોના દેહ માટે તેમને મારવા પડે છે કદાચ મારવા ન પડતા હોય તો દુષ્ણ, ત્રાસ તથા મરણાંત કષ્ટ તો આપવું જ પડે છે તે ત્રિવાય તો વૈષયિક સુખ લોગવી શકાતું જ નથી

આ પ્રમાણે માનવી જડાસક્તિથી વૈપચિક મુખને પોષવાને બીજા જીવોનું છેદન, લેદન, દહન કરીને તથા મારીને અમાતા વેદની તથા અનેક મરણનો સંચય કરે છે જ્યારે અસાતા વેદનીયનો ઉદય થાય છે ત્યારે જીવને જે અસદ્ગતિમાં દુઃખો ભોગવવાં પડે છે તેને વ્યાધિ કહેવામાં આવે છે તે વખતે જે આયુષ્ય-જીવન ભોગવતો હોય તેનો ક્ષય થઈ જવાથી મરણ કહેવાય છે એટલે કે અસાતાનો ઉદય તે વ્યાધિ અને તેનો ક્ષય તે આરોગ્ય, ત્યારે આયુષ્ય કર્મનો ઉદય તે જીવન અને તેનો ક્ષય તે મરણ આ પ્રમાણે વ્યાધિ અને મરણનું સ્વરૂપ જુદું હોવાથી માનવી અમાતા ઉદયનો ક્ષય છૂટે છે ત્યારે આયુષ્ય કર્મના અક્ષયની આહના રાખે છે

આ પ્રમાણે વ્યાધિ તથા મરણનો કર્મલેદે સ્વરૂપ લેઈ હોવાથી વ્યાધિ, મરણના સ્વરૂપ પરિણમતું નથી પણ મરણનું નિમિત્તકારણ બની શકે છે, અને તેથી કરીને દરદીને મરણની આશંકા રહે છે તે વ્યાધિથી અવશ્ય મરી જવાનું હોય તો કોઈ પણ દરદી દવાનો આશ્રય લે જ નહિ અને વૈદને બોલાવે જ નહિ, પણ દવા લેવાથી કેટલાક દરદી સાજા થઈ જાય છે અને જીવે છે, કેટલાક ઘણા વખત મુઠી રિખાય છે અને છેવટે સાજા થાય છે, ત્યારે કેટલાક ઘણીયે દવાઓ કરવા છતાં પણ મરી જાય છે, માટે જેમ નીરાગી બનવામાં દવા નિમિત્ત છે તેમ મરણમાં વ્યાધિ પણ એક નિમિત્ત છે, જેમ દવાથી બધા દરદી સાજા થતા નથી તેમ વ્યાધિથી બધા દરદી મરી

જતા નથી, કારણ કે આયુષ્ય કર્મનો ઉદય ચાહુ હોય અને
અસાતા વેદનીયનો ઉદય ક્ષય થઈ ગયો હોય તો દરદી
મરતો નથી પણ સ્નાને થઈ જાય છે. જો અમાતાનો ઉદય
ધણા વખત સુધી રહેવાનો હોય અને આયુષ્યનો ઉદય
તેનાથી પણ વધારે કાળનો હોય તો દરદી રિનાઈને છેવટે
સ્નાને થઈ જાય છે અને જો અસાતાનો ઉદય લાંબો હોય
અને આયુષ્યનો ઉદય ટૂંકો હોય તો આયુષ્ય કર્મ ક્ષય
થવાથી દરદી મરી જાય છે. આયુષ્ય લાંબુ હોય અને
અસાતા ટૂંકો હોય તો દરદીને દવા લેવાથી આરામ થઈ
જાય છે. કદાચ અમાતાવેદનીય લંગાય તો સારામાં મારો
કહેવાતો વૈદ્ય કે સારામાં સારી કીમતી દવા કરશે પણ ક્ષયદો
કરી શકતી નથી એટલે દરદી મુંઝાય છે અને અધીરાઈ
આવવાથી વૈદ્ય અને દવાઓ ગદલે છે જ્યારે અમાતાનો રસ
ઉત્તરોત્તર તીવ્ર થવાનો હોય છે ત્યારે બીજાઓને શુભકારી
દવા પણ દરદીને કાંઈ પણ અમર કરી શકતી નથી અને
દરદી વૈદ્યનો વાક કાઢે છે કે વૈદ્યની દવા લેવાથી મારો રોગ
વધી ગયો અને જ્યારે અસાતા ક્ષય થવાની અણી ઉપર
હોય છે ત્યારે વંદક શાસ્ત્રથી અણુબાણ માણુને આપેલી
સાધારણ વનસ્પતિથી મટી જાય છે એટલે દરદી એમ કહેતો
સંભળાય છે કે જે રોગ વૈદ્ય-ડોક્ટરો મટાડી શકતા નથી
તો રોગ અમુક ઠાકરડાએ કાઈક ઝાડના મૂળીયા આપીને
ચાર દિવસમાં જ મટાડી દીધો વસ્તુસ્થિતિ આવી હોવાથી
વૈદ્યો કે ડોક્ટરો દવાઓથી કાંઈનો પણ વ્યાધિ મટાડી શકતા
નથી તેમજ જીવાડી શકતા પણ નથી, પરંતુ ઉદયમાં

આવેલી અસાતા લોગવાઈને ક્ષય થઈ જવા આવે છે કે તરત જ ઘણા વખતથી દવા ખાઈને કંટાળેલા અને દવા મૂડી દીધેલા દરફીનો પણ વ્યાધિ મટી જાય છે.

જેઓ કર્મવાદનો સિદ્ધાંત સાચી રીતે જાણી સમજે છે તેઓ વ્યાધિ તથા મરણ માટે દવા આદિ બાહ્ય ઉપચારોને પ્રધાનતા આપના નથી પણ વ્યાધિ યા મરણના કારણભૂત કર્મને પ્રધાનતા આપીને તેનો નાશ કરવા પ્રયાસ કરે છે અને નવિન કર્મની આવકને રોકે છે અર્થાત્ વૈયથિક સુખ માટે કરવામા આવતી જીવનની વિરાધના-કિંસા ટાળીને અહિંસા વૃત્તિ આરેહ છે, જેથી કરીને વ્યાધિના ઉત્પાદક કર્મોનો મચ્છ થતો નથી અને મરણનો પણ અંત આવી જાય છે. કર્મવાદી મારી રીતે સમજે છે કે જ્યાંસુધી ભાવવ્યાધિ તથા ભાવમરણ મટતાં નથી ત્યાંસુધી દ્રવ્ય વ્યાધિ તથા દ્રવ્યમરણ અનેક પ્રકારના દવા આદિના બાહ્ય ઉપચારો કરવા છતાં પણ અમૂળગા નહિ થતાં નથી ભાવ-વ્યાધિ એટલે વિષયાસક્તિ અને ભાવમરણ એટલે જ્ઞાનાદિ જીજ્ઞાસાના નાશ ભાવવ્યાધિ તથા મરણની વ્યવસ્થા કરનાર મોહનીય કર્મ છે અને તે કષાય તથા વિષયસ્વરૂપ છે. જે કે આત્માને ચારે તરફથી ઘેરીને જ્ઞાનાદિ સપત્તિને લૂટ નારા જ્ઞાનાવરણીય, હર્થનાવરણીય અને અતરાય છે તેા પણ તે બધાય મોહનીયવગર પાંગળા-અશક્ત છે. મોહનીય આત્માને અવજી સમજાવીને વિષયાસક્તિરૂપ અટવીમા દોરી ન જાય ત્યાંસુધી જ્ઞાનાવરણીય આદિની ત્રિપુટી આત્માની સપત્તિ લૂટી શકતી નથી, માટે મોહ આત્માને સુખની

લાલચ આપીને તેની પાસે જીવોના વધ, બંધન, છેદનભેદન આદિ કરાવે છે એટલે જ્ઞાનાવરણીય આદિ આ માને અપરાધી ઠગવીને તેની સંપત્તિ લૂંટી લે છે અને વ્યાધિના મરણની સજા કરે છે. અને તે સજા આત્માને અનિચ્છાએ પણ લોગવધી પડે છે મોહનો લશ્મીભાવેલો જીવ સુખ, શાંતિ તથા આનંદ લોગવવાને અને જીવવાને બીજા જીવોને નિર્દયતાપૂર્વક હણવામાં જરાયે મંકાચ રાખતો નથી અને તેમાં જરાયે અપરાધ પણ માનતો નથી, પણ જ્યારે તેની સજારૂપ વ્યાધિ લોગવવાનો સમય આવે છે ત્યારે અને છેલ્લે મૃત્યુ આવે છે ત્યારે લોગવેલા સુખ કરતાં અનંતી વેદના અનુભવે છે. તે વખતે પણ મોહ તેને મમજાવે છે કે-વ્યાધિ તથા મરણ તારું સુખ છીનવી લેવા આવ્યા છે. તારી ધન-સંપત્તિના સુખના સાધનોથી તને છૂટો પાડીને મોત લઈ જાય છે આ પ્રમાણે મોહના લાસેરવાથી જીવ કરોડોની સંપત્તિ મેળવી પ્રાપ્ત કરેલાં પૌંદ્રગણિક સુખના સાધનોને આમહિતભાવથી લોગવીને જેટલો પોતાને સુખી માનતો હતો તેનાથી અનંતગણો દુઃખી મોતની સાથે જતા પોતાને મૂને છે, માટે જો આત્મા મોહની શીખવણીથી મુક્ત થાય તો જ ભાવવ્યાધિ તથા ભાવમરણનો નાશ કરીને દ્રવ્યવ્યાધિ તથા દ્રવ્યમરણથી મુક્ત થઈ શકે છે. પ્રાકૃતો મોહનું દાસ બનેહું વિષયાસક્ત જગત લલે ત્યાગનો ગમે તેટલો ડાખ કરે તોયે અનંત કાળે પણ વ્યાધિ તથા મરણથી છૂટી શકવાનું નથી

માનવ દેહ ઉત્તમ કેમ? ૮૦

સંસ્કારમાં માનવ જીવન તથા માનવ દેહની ઉત્તમતા માટે જે મત છે જ નહિં પણ તે ઉત્તમ શા માટે છે તેમાં મતભેદ છે, કારણ કે માનવ વ્યતિ દેહદષ્ટિ તથા આત્મદષ્ટિ એમ દષ્ટિભેદથી જે પક્ષમાં વહેચાયેલી છે, આ જે દષ્ટિમાંથી દેહદષ્ટિની સંખ્યા મોટી છે અને આત્મદષ્ટિ અત્યંત અલ્પ પ્રમાણમાં છે. દેહદષ્ટિ દેહને ઘણી જ પ્રધાનતા આપે છે અને દેહની મારી જીતે ઉપામતા કરે છે, કારણ કે તેમની માન્યતા પ્રમાણે દેહ સિવાય આત્મા જેવી કંઈ પણ ખાસ વસ્તુ નથી. આત્મા દેહનું નામાન્તર છે પણ અર્થાન્તર નથી એવી માન્યતા હોવાથી આત્મા શબ્દથી ઉપયોગસ્વરૂપ આત્માનો બોધ ન થતાં તેમને દેહનો બોધ થાય છે અને એટલા માટે જ તેઓ આત્મવિકાસની પ્રવૃત્તિની મર્યાદા મુખ્ય થઈને એવીસ કલાક દેહની જ સેવામાં મગ્ન રહે છે પોતાને દુઃખ થાય એવા હેતુથી મનગમતી વસ્તુઓથી દેહને ચોષે છે. દેહને સુંદર બનાવવાને માટે સારાં ઘરેણાં-વસ્ત્રોથી સજ્જારે છે પાચે ઇદ્રિયોમાંથી કેઈ પણ ઇદ્રિયના વિષયને પોષવાની ઇચ્છા થાય તો તનતોડ પ્રયત્ન કરીને પણ સફળતા મેળવે છે. આ બધુંય દેહદષ્ટિ

માનવી દેહને પ્રધાન માનીને કરે છે તેને સંચારમાં દષ્ટિ-
બોધ થતાં જીવતાં પ્રાણીઓમાં માનવ દેહ જોવા બીજો
કોઈપણ દેહ બુદ્ધિ, આતુર્ય, ડહાપણ તથા સ્વામિત્વ આદિમાં
અધિક જણાતો નથી એટલે જ માનવ દેહ તથા માનવ
જીવનને પુણ્યલાનદી દેહદષ્ટિ માનવી ઉત્તમ માને છે.

આ પ્રમાણેની માન્યતા દેહમાં આત્માનો આશ્રય કરનારી
હોય છે તેઓ આત્માને તો માને છે, પણ અનાદિ કાળથી
દેહના સંસર્ગને લઈને જે દેહમાં પોતે હોય છે તે દેહને
પોતાનું સ્વરૂપ માને છે. અને મોહનીયના ગાઢતમ આવરણને
અંગે તેમાં આત્મપ્રેતચર્ચ જવાથી આત્માને ભિન્ન પાડી આત્મ-
દષ્ટિ હોઈ શકતી નથી, અને દેહમાં અનુભવાતા કર્મના
વિકારોને પોતાના જ માને છે જેને લઈને દેહાધ્યાસી ચોમ
કહેતા નજરે આવે છે કે-હું રૂપાળો છું, મને વખાણું છે, મને
તાલ્યથલ્યો છે, હું સુખી છું, હું દુઃખી છું, મને મારે છે, મને
ગાળા દે છે ઈત્યાદિ કથનથી દેહથી પોતાની અભિન્ન દશા
જણાવે છે અને મારું સરીર દુઃખે છે, મારું ધન, મારું ધર,
મારું વસ્ત્ર ઈત્યાદિ કથનથી પોતાને ભિન્ન જણાવે છે, છતાં
તેની હાનિ, વૃદ્ધિથી હર્ષ, શોક કરે છે; દારણ કે જડાત્મક
વસ્તુઓના વિલક્ષણ પરિવર્તને મોહનીય કર્મના જગાણથી
પોતાને લાલ હાનિ માને છે અને તેના અંગે વિભાવ
દશાને લઈને વિકૃતિને તાબે થાય છે. જડાત્મક વસ્તુઓ
સ્વતઃ અથવા ચૈતન્યની પ્રેરણાથી અનેક અવસ્થાઓમાં
બદલાય છે તેમાં લાલ, હાનિ કે સુંદર, અસુંદર જેવું કશુંય

હાતુ નથી છતાં અજ્ઞાનતાને દ્રઢનું જડાત્મક વસ્તુઓમા
નતા ફેરફારોને જીવ પોતાના જ માનીને મુદરતા તથા
અમુદરતાના કાલ્પનિક મિથ્યા જ્ઞાનથી પોતાને લાભ હાનિ
માને અને હર્ષ શોક કરે છે

આત્માને માટે જડાત્મક વસ્તુમાત્ર પર હોય છે અને
તે જાંધીનો સંયોગ સંબધ હોય છે મંયોગ સંબધ
અનંતર તથા પરપર એમ બે પ્રકારનો હોય છે તેમાં
આત્માની સાથે દેહનો અનંતર સંબધ છે અને બગલા,
ધન, વસ્ત્ર, આભૂષણ આદિ અચેતન તથા માતા, પિતા,
બાઈ, બગિચી, સ્ત્રી, નોકર આદિ સચેતન વસ્તુઓનો પરપર
સંબધ છે અર્થાત્ આ જાંધી વસ્તુઓનો દેહની સાથે
સંબધ છે આત્મા અનંતર સંબધવાળા દેહને છોડી દે
છે કે તબ્ત જ પરપર સંબધવાળા બાગ, બગલા આદિ તથા
માતા, પિતા આદિનો સંબધ છૂટી જ જાય છે પણ ધન
તથા માતા, પિતા આદિનો સંબધ છૂટવા માત્રથી
દેહનો સંબધ છૂટી શકતો નથી તાત્કાલિક દષ્ટિથી વિચાર
કરોએ તો ઔદારિક આદિ ત્રણ સ્થૂળ દેહનો સંબધ
પરપર છે અને કાર્મણુ શરીર કર્મનો સંબધ અનંતર છે,
અને એટલા માટે જ ઔદારિક દેહનો સંબધ છૂટી જવાથી
કર્મનો સંબધ છૂટે નહિ પણ કર્મનો સંબધ છૂટવાથી
જાંધા દેહનો સંબધ છૂટી જાય છે અને તેથી કરીને
ગમત્ર સંસારનો સંબધ પણ સર્વથા છૂટી જાય છે એટલે
પછી જીવ સુકતાત્મા તરીકે જોળખાય છે પરપર સંબધ

વાગા ઔદારિકાદિ મ્યૂળ દેહનો મળધ મર્યાદિત હોય તે અને તેના વિયોગનું પ્રત્યક્ષ અદ્વિત્ય અથવા તો તદ્દન અણુનણુ માણસને પણ ધાય છે કે જે વિયોગને મમત્ર જનતા મૃત્યુના નામથી ઓળખે છે, પરંતુ, અનંતર મળધ ધરાવનાર કર્મના વિયોગનું પ્રત્યક્ષ તો અતિગત જ્ઞાની ઝિધાય કોઈને પણ થતું નથી. ઝર્મ તથા આત્માના સંયોગને દ્વં, પાણી તથા અગ્નિ ને લોહના સંગઢ-મળધના Cદા હંરપુથી મમજાઓ છે જેમ લોહ અને અગ્નિ તથા દ્વં અને પાણી પરસ્પર મળીને એવા રહે છે કે જન્ને એસ્વરૂપ જેવા દેખાય છે. જન્નેને મયોગાવધ્યામા જુદા પડીને પ્રત્યક્ષ ઠરાવી શકાય નહિ તમ અનાદિ મગથી જોતપ્રોઃ અને નેવા જીવ તથા કર્મને જુદા પાડી શકાય નહિ પણ જાણી શકાય તથા કહી શકાય ખન.

દેવગતિના દિવ્ય શરીર કે જે શ્રદ્ધાગમ્ય છે તેની જેને શ્રદ્ધા હોતી નથી એવા પુદ્ગલાનની-જડામત્ર જીવો પણ-પક્ષી આદિ તિર્યચોના શરીરો સાથે પોતાના દેહને રખાવીને માનવદેહને ઉત્તમ માને છે. અર્થાત્ વૈવચિક સુખના સાધનો મેળવીને બુદ્ધિપૂર્વક જેવી રીતે ઉપયોગ કરે છે અને જે કાંઈ સુખ, શાન્તિ તથા આનંદ મેળવે છે તેવા રીતે પણ, પક્ષી આદિ સુખના મધન મેળવીને આનંદ લોગવી શકતા નથી તિર્યચો બુદ્ધિ વગરના હોવાથી કદાચ તેમને ખાવાપીવાની મારી વસ્તુ મળી જાય તાપણ તેનાથી તેમને કાંઈ આનંદ કે સુખ જેવું જણાતું નથી તિર્યચ

માત્ર ૧૮ બરી બાળે છે તમને મિષ્ટાન્ન મળે યા ધાતુ મળે
 બધા તો બીજે દોઢ પાણી જલનો ખાત્ર પદર્થ મળે તો પણ
 ત-ઓને બધુ મન્યુ જ દોષ છે તેમનો ઉદ્દેશ માત્ર ખાવાનો જ
 હોય છે, પણ બુદ્ધિ તથા સમજણના અભાવથી મોઝગોળનો
 હાનો નથી અને માપુસ જાગ, જગત્તા, મોટર, વસ્ત્ર, ઘડેલો
 આદિન ઉપભોગથી તમજ ચિનેમા તથા સગીત આદિથી
 નમજ પૂર્વક જટલું મુખ તથા આનંદ મેળવે છે તિર્થ ચોને
 તનાતુ વશુ વ હોતુ નથી તાત્પર્ય કે પાત્રે ઇદ્રિયોના
 વિષયો માનવી મેળવે છે, ભોગવે છે અને મુખશાંતિ તથા
 આનંદ અનુભવે છે તે જઘાથી તિર્થ ચો ખાવી જ હોય
 ૮ મારે જ દંડદંષ્ટિ માનવદેહને ઉત્તમ માને છે

જેઓ દેવગતિ માને છે અને દિવ્ય (વૈદિક) શરીરની
 જગને શ્રદ્ધા છે એવા પુરુષાવાનની વિચારમક્તા જીવો વૈષ્ણ
 ચિક મુખને લઈને જ જો માનવદેહને પ્રધાનતા આપતા
 ૧૫ તો તેઓ જાન કરે છે, કારણ કે દિવ્ય શરીર મળાથી
 વૈષ્ણિક મુખો આગળ માનવદેહના વૈષ્ણિક મુખો અત્યંત
 સુષ્ટ તથા સુસુષ્કનીય છે મનુષ્યનું શરીર માત્ર
 આદિ આત ધાતુઓનું બનેલું છે તથા મળ, મૂત્ર,
 કફ, પિત્ત આદિ અશુચિ પદાર્થોથી ભરેલું છે માનવદેહના
 વિદ્યાન માત્ર ધૃણાસ્પદ છે માનવદેહની ઉત્પત્તિ અત્યંત
 અશુચિ આનમા અપવિત્ર વસ્તુઓથી થાય છે અને મળ
 મૂત્રના સમર્ગથી ઉત્પન્ન થયેલા આહાર આદિથી પોષાય
 છે પોતે મળમૂત્રાદિથી વ્યાપ્ત હોવાથી ગમે તેવી સુગંધી-

વાગી માગા માગી વસ્તુ પણ દેહના મર્ગથી મગ્નવરૂપ
 જનીને કૃષ્ણ ઉપદ્ધા કરાવે છે વિનાશી માણસો દેહની
 દુર્ગંધ દૂર કરવાને મુગધી તેલ વાપરે છે, છતાં દેહ તો
 મુગધી મનતો નથી, પણ દેહને ચોપડેલી મુગધી વસ્તુઓ
 દુર્ગંધમય જની જાય છે. ઢેલકાક મોની ખગળ વામ દૂર
 કરવાને દલાયતી આદિ મુગધી વસ્તુમિશ્રિત તાબુલ પાય
 છે તો એ મો મુગધી થવાને બદલે તામુલને દુર્ગંધી બનાવે
 છે જેથી મો વવારે ગધાય છે માનવી પુષ્કળ પાણીનો
 ઉપયોગ કરીને દેહને સ્વચ્છ બનાવવા પ્રયામ કરે છે તો ય
 તે સ્વચ્છ બનતું નથી, કાગળ કે દેહરૂપ દિદ્વંશા કોથળામા
 મળ, મૂત્ર, રક્ત, પિત્ત આદિ બરેલા હોવાથી નિરતર દિદ્વં
 વાટે વહ્યા કરે છે એટલે પાણી સ્વચ્છ તથા અપવિત્ર તો
 થઈ જાય છે, પણ દેહ સ્વચ્છ તથા પવિત્ર જની શક્ય ન
 મથી, દેવનાતિના દિવ્ય શરીર માનવદેહથી તદ્દન વિપરીત
 છે, દિવ્ય શરીર અગુણિ પુદ્ગલોનું બનેલું હોતું નથી.
 સ્વચ્છ આદિ માત્ર ધાતુ તથા મળમૂત્ર આદિનો અશ પણ
 હોતો નથી દેવ સ્વચ્છ તથા મુગધીમય શર્યામાં ઉત્પન્ન
 થાય છે માટે અપવિત્રતા તથા દુર્ગંધ સર્વથા હોતી નથી
 આહાર આદિના પુદ્ગલો પણ સ્વચ્છ તથા પવિત્ર બને
 મનગમતા હોય છે, આહાર દેહસ્પર્શી-લોભાહાર હોય છે
 મો વાટે આહાર કન્ટા નથી અર્થાત્ મોઢેથી ખાતા નથી
 એટલે મળ જેવું કશું ય ન જનવાથી તેમને મળોત્સર્ગ
 કરવાની (વિશાએ જવાની) જરૂર પડતી નથી આહાર
 ના પુદ્ગલો ગરીબની સ્વચ્છતા તથા રૂપ-કાતિના ચોપક

હોય છે દેવને ઉપભોગમાં આવતી ભોગોપભોગની બધી વસ્તુઓ સ્વચ્છ, સુગંધીમય અને આહ્લાદક હોય છે, માટે વૈષયિક સુખને આશ્રયીને દેવ શરીરપ્રધાન કહી શકાય અને ઉત્તમતા પણ દેવદેહની જ હોઈ શકે માનવ-દેહની હોઈ શકતી નથી. સાચું અને સારું પૌદ્ગલિક સુખ તો દેવ જ ભોગવે છે. તેમજ વૈષયિક શાંતિ તથા આનંદ પણ દેવશક્તિમાં જ હોઈ શકે છે, માટે જો માનવીને સારામા સારું વૈષયિક સુખ ભોગવવું હોય તો તેને દેવશક્તિમાં જવાની જરૂર છે, કારણ કે માનવદેહ વૈષયિક સુખ ભોગવવાને માટે છે જ નહિ. માનવદેહના તુચ્છ તથા ધૃષ્ટિત વૈષયિક સુખ ભોગવવાને માટે માનવીને ઘણી જ મુશીબતો વેઠવો પડે છે તો એ કોઈને મળે છે અને કોઈને નથી પણ મળતું. ધાર્યા પ્રમાણે તો કોઈક જ ભોગવતું હશે. માનવીને પૌદ્ગલિક સુખ સ્વાધીન હોતું નથી, પણ તે પરાધીન હોવાથી તેને ભોગવવાને માટે ધનની ઘણી જ જરૂર પડે છે. તે ધન ભેટું કરવાને ચોવીશે કૃત્રાક ચિંતિત રહેવું પડે છે, કારણ કે ધન પરિશ્રમ કરવા માત્રથી મળતું નથી, પણ લાભાંતરાય ખચ્ચું હોય અને પુન્યનો ઉદય હોય તો જ મળી શકે છે પુન્ય સિવાય સામાન્ય દેવી-દેવતાંની ઉપાસના કે તેમના જાપ, હોમ તથા સ્મરણ કરવાથી ધન મળી શકતું નથી. પણ વીતરાગ પ્રભુનું સ્મરણ, જાપ તથા પૂજા-ભક્તિ કરવાથી લાભાંતરાય ખસી જાય છે અને ધનની પ્રાપ્તિ થાય છે કેટલાકને પુન્યાનુસાર ધન પ્રાપ્ત થવા છતાં પણ લોભના અંગે પૌદ્ગલિક સુખ પણ ભોગવી શકતા

નથી અને નિરતૃ તૃષ્ણાના તાપથી મતમ્મ રહે છે લાલા-
તરાય ખમવાથી ધન તો મળી જાય છે પણ લોભાતરાય
તથા ઉપલોભાતરાય નહતું હોય તો મેળવેલી ધનસંપત્તિ
બધી નકારી છે, કાળજી કે તે તેને વાપરી શકતો જ નથી.
છતે પસે કગાલ સ્થિતિમા જ મરીને જન્માતમ્મા લક્ષ્મી
મેળવતા ઉપાજ ન કરેલા પાપનો જ લોકતા યાય છે આ
બધી વાતોનો વિચાર કરતા સ્પષ્ટ મમજાય છે કે માનવ
દેહ તથા જીવન વધારે સુખ લોભવવાને માટે ન હોવાથી
તેના અંગે તેની ઉત્તમતા પણ નથી જ

વિધવામક્રિતને અંગે માનવ દેહને ઉત્તમ માનનાર
‘માનવીએ આટલું તો જરૂર વિચારવું’ ભોધ્યે કે-માનવ
દેહને જીવ નવ મહિના મળમૂત્રમા રહીને ઉત્પન્ન કરે છે કે
જ્યાં જીવને અવ્યક્તપણે ધણ જ હું ખ મહન કરવું પડે
છે પછી જન્મતી વખતે અનતી વેદના લોભવે છે પવિત્ર
અપવિત્રની અણમમજણને લઈને જન્મ્યા પછીની અવસ્થામા
પણ મેળમૂત્રની છુટા કરતો નથી પછી જાન્યાવસ્થામા
માતા પિતાના નેહને લઈને ભોઈતી વસ્તુઓ મળી જવાથી
નિશ્ચિતપણે વિચરે છે પછી જ્યારે યુવાવસ્થા પ્રાપ્ત કરે છે
ત્યારે જીવનનિર્વાહના સાધનની ચિંતાથી ઘેરાઈ જાય છે
અને ધન ઉપાર્જન કરવાના વ્યવસાયમા ચિત્ત પરોવે છે.
શ્રીમંત માતા પિતા હોય તો વધુ ચિંતા હોતી નથી પણ
સાધારણ ગિયતિ હોય તો જીવનના સાધન મેળવવાનો
ચિંતાથી મુખે સૂઈ પણ શકતો નથી ધન હોય તો વધા-

ગ્વાની તૃપ્તિથી અને ન હોય તો મેળવવાની ચિતાથી
 હરી હામ બેસતો નથી, ધરીમગ્ની પણ કુન્નદ મેળવી
 યત્નો નથી વ્યવસાયમાં ચિત્તવૃત્તિ પડેવાયથી રોવામાં ન
 મળે ખાવાપીવામાં જાતિ કે ન મળે માની નખેવા એહી
 જોની માગે ફનેહાવાપમાં શાંતિ આરામ તથા વિદ્યાન્તિને
 તો સ્વપ્નમાં પણ બાગી શકતો નથી, તો પછી માનવ
 હૃદયને વૈવિધ્યિક સુખનું સાધન માની પ્રધાનતા કેવી રીતે
 આપી શકાય ? માનવીને ગ્રંથેવાને ઘર જોઈને તે ન હોય તો
 બાધવા સુધાર, કઠીઆ તથા આધનઆમત્રીની જરૂર, કપડા
 સીવવા દુધની તથા ધોવા ધોળીની જરૂર, ઘરેણા ઘડવા
 કોનીની તથા હળમત માટે હલમની જરૂર, લોખન માટે
 રસોઈની જરૂર અને જાધાના કરતા હવવાનું અદ્વિતીય
 સાધન અગ્નિ ઉત્પન્ન કરવાને માટે જેતી ઠગ્વાની જરૂર
 પડે છે તેમજ બાધિ આવે તો તેને મટાડવા વૈદ્ય તથા
 ઔષધની પણ જરૂરત પડે છે આવી પગિન્ધિતિમાં માનવીને
 પૌર્ણવિક સુખ લોગવવા મમય તથા અનુકૂળતા કટવા
 પ્રમાણમાં મળી શકે ? પ્રથમ તો માનવીનું હવન બહુ જ
 દુર્લભ અને તેમાંથી વધી બાધિ બાધિ, સયોગ વિયોગ
 અવારનવાર આવતા જ રહે એટલે તુરંત પણ વૈવિધ્યિક સુખ
 નિશ્ચિતતાથી સારી રીતે લોગવી શકતા નથી બાળ તથા
 યૌવન અવસ્થાએ ગાદ કરતા જાકીના વીગ પચીશ જ
 સર્વ સમજણપૂર્વક સુખ લોગવવાના હોય છે તેમાંથી
 ધન કમાવાની ચિતા, જોવાની ચિતા, જોયેનું
 જાણું મેળવવાની ચિતા, અને જો બાધિ ખમર લેવા આબ્યા

કરે તો જીવનની પણ ચિંતા કનડ્યા કરે. આવા પ્રસંગોને લઈને માનવી મુખ ભોગવવા યોગ્ય અવસ્થામાં પણ મુખ ભોગવી શકતા નથી, માટે પૌફગલિક મુખ ભોગવવા યોગ્ય તો દેવગતિ જ છે અને એટલા માટે જ માનવદેહ તથા જીવન કરતા દેવનું દિવ્ય શરીર તથા જીવન ઉત્તમ કહી શકાય. દેવનું આયુષ્ય લાંબુ હોય છે અકાળ મૃત્યુ હોતું નથી. ગનીને સુદર ણનાવવા માનવીની જેમ પ્રયાસ કરવો પડતો નથી, પચ્છવાની ચિંતા હોતી નથી, વ્યાધિના અભાવે મુખ ભોગવવામાં વિઘ્ન આવતું નથી, તેમજ જીવનની જરૂરિયાતો પૂરી કરવામાં કોઈ પણ પ્રકારનો વ્યવમાય કરવો પડતો નથી એટલે નિરતર પુન્યાનુસાર મેળવેલા વૈષયિક મુખોને જીવનપર્યંત ભોગવે છે. માનવીની જેમ જાળ કે વૃદ્ધ અવસ્થા જેવું હોતું નથી, પણ જન્મથી લઈને મરણ પર્યંત એક સરખી અવસ્થા હોવાથી વિષયો ભોગવવામાં અશક્ત બનતા નથી. અત્યંત આસક્તિપૂર્વક ભોગો ભોગવી શકે છે. દેવલોકમાં શાશ્વતા દેવવિમાન હોય છે એટલે રહેવાને ઘર જાધવું પડતું નથી, નોની, ઘોળી, હજામ, દરજી આદિની જરૂર પડતી નથી, કારણ કે પુન્યાનુસાર મેળવેલા દેવવિમાનમાં ભોગોપભોગની બધી વસ્તુઓ શાશ્વતી તૈયાર જ હોય છે. કોઈ પણ વસ્તુ ખરીદવાની જરૂર ન હોવાથી ધન કમાવા વેપાર કરવાની જરૂર હોતી નથી. દેવના દિવ્ય શરીર હોવાથી કેવળ આહારના અભાવે અન્ન ઉત્પન્ન કરવા ખેતી કરવાની પણ જરૂર રહેતી નથી એટલે સ્નેહ પણ કરવી પડતી નથી. આ બધી જાણતોનો વિચાર

કરતા વૈયથિક મુખ ભોગવવાની દૃષ્ટિથી દેવશરીર જ પ્રધાન જણાય છે. વિષયાસક્ત માનવીને જો પૌષ્ઠલિક મુખની અત્યંત તૃપ્તિ હોય તો તેમને દેવલોકનું દિવ્ય વૈક્રિય શરીર મેળવવાની અત્યંત આવશ્યકતા છે, જાણી તો માનવદેહ વૈયથિક મુખ માટે અપ્રધાન હોવાથી નકામું છે.

આત્મદૃષ્ટિ વિષયવિરક્ત જીવો માનવ દેહને પ્રધાન માને છે તે તાત્વિક છે, કારણ કે તેમની એવી માન્યતા છે કે આત્માનો સંપર્ક વિકાસ માનવદેહ સિવાય સાધી શકાતો નથી, માનવદેહ તથા જીવનમા આત્માનો સાક્ષાત્કાર થાય છે અને તેની તિરેણાવે રહેલી મધળી શક્તિનો આવિર્ભાવ થાય છે, આત્મા ઉપર અનાદિ કાળથી ચાટેલા કર્મફળો કચરાને ધોઈ નાખીને સ્વચ્છ યનાવવાને માટે શુદ્ધધ્યાનરૂપી પાણીનાં ઝરણાં માનવદેહરૂપ વિમલગિરિમાંથી ઝરી શકે છે. આત્માનંદી જીવો પુષ્કલજાનંદીપણાથી શુદ્ધ હોવાથી માનવદેહની ઉત્તમતાને વૈયથિક ભાવનાથી કલકિત કરતા નથી. તેઓ માનવજીવનનો સદુપયોગ કરીને માનવદેહની ધાર્મિક જ કદર કરે છે અને દેવલોકના દિવ્ય શરીરો તથા વૈયથિક મુખોને અત્યંત અસાર તથા તુચ્છ ગણતા હોવાથી દેવગતિ મેળવવાની આકાંક્ષા રાખતા નથી તેઓ વૈયથિક વિદ્યમાંથી મનોવૃત્તિને વાળીને આત્મસ્વરૂપને સ્વાધીન બનાવે છે. અને માયા મુખ, શાંતિ તથા આનંદના અનુભવથી પૌષ્ઠલિક કૃત્રિમ મુખનો સંકલ્પ સરખોતે કરતાં નથી. તેઓ માનવદેહ તથા માનવજીવનને સાચી રીતે સમ-

જૂતા હોવાથી અજ્ઞાનીને અત્યંત ઉદ્દેગ ઉત્પન્ન કરે એવા અસહ્ય દુ.ખોની અવગણના કરીને કર્મની પગધીનતામાંથી મુકાવાને મેળવેલી માનવશક્તિ તથા જીવનનો ઉપયોગ કરીને પૂર્ણ સ્વતંત્રતા મેળવવા પ્રયાસ કરે છે

દિવ્ય દેહ વૈક્રિય હોવાથી ગમે તેટલું સારું, સુંદર અને પવિત્ર કેમ ન હોય અને વર્ષાધિક સુખનું પ્રધાન આધન કેમ ન ગણાતું હોય, તોયે સમ્યગ્જ્ઞાની દેવો માનવ દેહને જાણે છે, કારણ કે માનવ દેહ વિના મુક્તિ નથી તેમજ સાચી અમરતા પણ નથી જ એવી તેમને દૃઢ શ્રદ્ધા હોય છે, માટે તેઓ દેવી સુખમાં નીગસતા અનુભવે છે અને માનવ દેહ મેળવવાની અત્યંત ઉત્કંઠા ધરાવે છે. વધુ પડતું પાપ ભોગવવાને માટે જીવ નારક દેહ મેળવે છે અને વધુ પડતું પુન્ય ભોગવવાને માટે દેવ શરીર મેળવે છે. આ જાનને દેહદ્વારા જીવો વધી જડેલા પુન્ય તથા પાપ ક્ષય કરી શકે છે અને એવા હેતુથી જ આ બે ગતિઓનું નિર્માણ છે, પણ જિજ્ઞાસુ પ્રકારની આત્મશુદ્ધિ માટે તથા રાગ દ્વેષનો સંપૂર્ણ નાશ કરીને જન્મ મરણમાંથી મુકાવાને માટે નથી. અર્થાત્ દેવ-શરીર પુન્યકર્મથી પ્રાપ્ત થયેલા પૌદ્ગલિક સુખો ભોગવવાને માટે હોય છે. પણ જપ, તપ, યમ આદિદ્વારા ઘાતી દમોના ક્ષય કરીને આત્મિક શુભોના સંપૂર્ણ વિકાસ માટે તથા તપ, ભ્રમ, સયમ આદિથી મક્કામ નિર્જરા (કર્મક્ષય) તથા વ્યાધિ આદિથી અકામ નિર્જરા દેવદેહથી ન શકે શકે, પણ માનવદેહથી ધર્મ શકે

છે, માટે જ સમ્યક્દષ્ટિ દેવ માનવ દેહને ઉત્તમ માની મેળવવાની ચાહના રાખે છે અને અંતિમ સમયે માનવ દેહ મેળવવાના હેતુથી દેવદેહ છોડતાં જરાય દુઃખ મનાવતા નથી. ત્યારે અજ્ઞાની વિષયાસક્ત દેવ દેવી સુખોમાં આસક્ત હોવાથી તેમને દેવદેહ છોડતાં અત્યંત દુઃખ થાય છે. દેવી સુખોની સરખામણીમાં માનવદેહ સંબંધી વૈષયિક સુખો તુચ્છ લાગવાથી દેવદેહનો સદા સંયોગ ઈચ્છે છે, પણ દેવ આયુ દાય થવાથી અનિચ્છાયે પણ દેવ દેહ છોડવો પડે છે અને જડાસક્તિને લઈને દેવી આભૂષણોમાં પણ પેદા થવું પડે છે.

આ પ્રમાણે વિચાર કરતાં માનવદેહ આત્મિક સંપૂર્ણ વિકાસ સાધવાનું અદ્વિતીય સાધન હોવાથી સમ્યક્જ્ઞાની જીવો માટે ઉત્તમ ગણાય છે. માનવદેહ કેવળ આત્મવિકાસ સાધવાને માટે જ જીવને મળે છે. પણ વૈષયિક સુખ માટે અત્યંત આસક્તિભાવે ધૌર્જલિક સુખ ભોગવવાને માટે નથી. અને જોટલા માટે જ સમ્યક્ જ્ઞાની જીવોને પૂર્વજન્મના ઉચ્ચ પ્રકારના પુન્યને લઈને ગમે તેટલી ધૌર્જલિક સંપત્તિ કેમ ન મળી હોય અને ભોજાવલિના ઉચ્ચથી ભોગવવી પણ કેમ ન પડતી હોય તે સમ્યક્દષ્ટિ જીવો આસક્તિને અવદાશ આપતા જ નથી, પણ અનાસક્તિભાવે ભોગવીને અનુકૂળ સમય મળતાં સર્વ ધૌર્જલિક સંપત્તિનો ત્યાગ કરીને માનવ દેહદ્વારા પ્રવળ આત્મશુદ્ધિથી સંપૂર્ણ વિકાસ સાધે છે. ત્યારે અજ્ઞાની જીવો પુન્યના ગભાવે ધૌર્જલિક સુખનાં સાધન મળતાં હોય તો તેને મેળવવાને તનતોડ પ્રયત્ન કરે છે.

અને ધીજને લાખો તથા કરોડોની સંપત્તિવાળા તથા બાગ, બંગલા, મોટર, સુંદર લોજન, વસ્ત્રાદિ દ્વારા વૈષયિક સુખ લોભવતા લોકને જૂરે છે—અદેખાર્ધ કરે છે, અને પોતાને મળેલા માનવદેહને તથા માનવજીવનને નિષ્ફળ સમજે છે; પણ સદ્બુદ્ધિથી આત્મિક ગુણ મેળવવાના માર્ગ તરફ વળતા નથી. અને જેમને વૈષયિક સુખનાં સાધન સારી રીતે મળતાં હોય છે તેઓ તેમાં અત્યંત આસક્ત બનીને પોતાને પરમ સુખી તથા કૃતકૃત્ય માને છે. આવા પુણ્યલાનંદી એવો માટે માનવદેહ તથા માનવ જીવન કનિષ્ઠમાં કનિષ્ઠ કહી શકાય; કારણ કે સસારમાં દેવ, તિર્થંચ તથા નારકીનાં શરીર તથા જીવનમાં જીવો જીવસંજ્યા વધારવાનો માનવ દેહ નેટલો અધ્યવસાય કરી શકતા નથી. માનવી નેટલા ઉચ્ચ અને શુદ્ધ અધ્યવસાય કરી શકે છે તેટલા જ હલકા અને અશુદ્ધ અધ્યવસાય પણ કરી શકે છે. અને અનંતપ્રજ્ઞ કરીને સંસારમાં રજબ્યા કરે છે. માનવ દેહ તથા માનવ જીવન મેળવીને જો તેનો ઉપયોગ પ્રભુના માર્ગમાં રહીને શુદ્ધ શ્રદ્ધાપૂર્વક વ્રીતરાગ દશા મેળવવાને માટે ન કરવામાં આવે તો મળેલો માનવ દેહ નિષ્ફળ છે એટલું જ તહિ પણ આત્માનું અત્યંત અહિત કરનાર છે. વિષયાસક્ત જીવો માટે તો તિર્થંચનો દેહ ઉત્તમ ગણાય કે જે દેહ તથા જીવનથી જીવ જીવસંજ્યા વધારી શકતો નથી; કારણ કે તિર્થંચ ગતિમાં પરાધીનપણે સકામ નિર્જરા થઈ શકે છે.

દ્વિય મનવાળા તિર્થંચો

અધ્યવસાય તથા પ્રવૃત્તિથી પાપ-કર્મ ઉપાર્જન કરીને દુર્ગતિમા જઈ શકે છે, પણ સત્તી પચે દ્રિય મનુષ્યો જેટલા અશુભ અધ્યવસાય તથા પાપપ્રવૃત્તિ કરી શકતા નથી. અને આડ, પાણી જેવા તિર્યચો સજ્જામ નિર્જરા કરીને ઊંચે જ આવે છે, માટે પુદ્ગલાનદી જીવો માટે આત્મ અહિત વધુ ન થવાની દૃષ્ટિથી તિર્યચ ભવ ઠીક અને વિષય મુખ ભોગવવાન કેવદેહ ઠીક, ણાકી આત્માનદી જીવો માટે સર્વોત્કૃષ્ટ આત્મશુદ્ધિનુ પ્રચ્છ હોવાથી માનવ દેહ જ ઉત્તમ કહી શકાય છે.

કરવામાં આવે તો સફળતા મળી શકે છે. ધોળું કપડું મેલથી ઠાળું થઈ ગયું હોય તો દ્વાર આદિથી સાફ થઈ જવાથી ધોળું થાય છે, કારણ કે કપડામાં કાળાપણું સ્વાભાવિક નથી પણ મેલના સંસર્ગથી થયેલું છે એટલે કપડાનું સ્વાભાવિક ધોળાપણું આગંતુક મેલ દૂર થવાથી પ્રગટ થઈ શકે છે, પણ સ્વભાવથી જ કાળા કેલસાને ધોળા બનાવવા માટે ગમે તેટલા ઉપચાર કરવામાં આવે તો પણ તે ધોળા બની શકતા નથી પણ ઊલટી ઠાળાશ વધે છે તેવી જ રીતે આત્મા સ્વાભાવિક સ્વચ્છ અને પવિત્ર હોવાથી આગંતુક કર્મજન્ય મલિનતા પ્રયત્ન કરવાથી દૂર થઈ જઈને આત્મા સ્વચ્છ બની શકે છે, પણ સ્વભાવથી જ અપવિત્ર દેહ પાણી તથા સુગંધી વસ્તુઓથી સ્વચ્છ તથા પવિત્ર બની શકતો જ નથી, પણ સ્વચ્છ બનાવવામાં વપરાતી વસ્તુઓ જ દેહના સંસર્ગથી અપવિત્ર તથા અસ્વચ્છ બની જાય છે, તે નીચેના ઉદાહરણથી સ્પષ્ટ સમજાય છે.

એક ગામની ભાગોળે કેટલાક ભંગી મેલાના ઢગલા કરતા હતા. પાસેથી જ એક ધોરી માગું વહેતો હતો. કેટલાક વટેમાર્ગી ત્યાંથી પસાર થતા હતા. તેમણે તોમ દુર્ગંધને વાંચીને નાક તથા મોં કપડાંથી ણંધ કર્યા અને ધૂણાથી બગાડી વારે ઘડીએ ચૂંકતા જલદી જલદી ચાલવા માંડ્યું. વિદ્યા બોલી કે-બુઓ, આ અમારી ધૂણા ઠરે છે, ધૂં કાલે જ અમને બજારમાં કંદોઈની દુકાનમાં સારાં વાસણોમાં સ્વચ્છ કપડાંથી ઢાંકી મૂકવામાં આવી

તાનું કારણ તો માનવીઓનાં જ મળમૂત્ર હોઈ શકે છે, પણ પશુઓનું હોતું નથી. તેનો માનવી માત્રને પ્રત્યક્ષ અનુભવ થાય છે. માનવીના મળમૂત્રથી અપવિત્ર થયેલું સ્થાન ગાય, કોચ આદિ પશુઓના છાશરૂપ મળથી પવિત્ર થાય છે ગોમૂત્ર ઘણા પવિત્ર કાર્યોમાં વપરાય છે. ગોમૂત્ર છાંટવાથી અપવિત્ર સ્થળ પવિત્ર થાય છે. જ્યાં પશુ પક્ષી આદિ પ્રાણીઓનો જ વસવાટ હોય એવા નિર્જન વગડામાં અપવિત્રતા કે અસ્વચ્છતા જેવું કંઈ ખાસ હોતું નથી ત્યાં આરોગ્યતા મેળવવાના અથવા તો મોજશોખના હેતુથી શ્રીમતો તથા સ્વાધારણ માણસો ઝૂંપડાં કે જાંગલા જાંધીને હવાપાણીનો ઉપયોગ કરવા રહે છે, પણ તેમને રહેતા થોડા દિવસ થાય છે કે તરત જ તે સ્થળ માનવીઓના મળમૂત્રના સંસર્ગને લઈને અપવિત્ર તથા અસ્વચ્છ બની જાય છે. જેથી કરીને જે સ્થળ હવાપાણી સ્વચ્છ હોઈને આરોગ્ય આપવાવાળું હતું તે બગડી જવાથી રોગોત્પત્તિનું કારણ બને છે. એકેન્દ્રિય માટી, પાણી, પવન તથા અગ્નિ આદિ અસ્વચ્છ તથા અપવિત્ર સ્થળો તથા માનવદેહને પવિત્ર તથા સ્વચ્છ બનાવવા માટે વપરાય છે આ બધું જોતાં સંસારમાં અસ્વચ્છતા તથા અપવિત્રતાનું કારણભૂત માનવદેહ છે.

જગતમાં આત્મા સિવાય તાત્ત્વિક પવિત્રતા કયાંય નથી, છતાં દેહને પવિત્ર બનાવવાને માટે જે કાંઈ પ્રયાસ કરવામાં આવે છે તે ઠેકાણે ધોળો બનાવવાના પ્રયત્નની જેમ નિષ્ફળ છે. આત્માને પવિત્ર બનાવવાને માટે ઉચિત પ્રવૃત્તિ

કરવામાં આવે તો સફળતા મળી શકે છે. ધોળું કપડું મેલથી કાળું થઈ ગયું હોય તો દ્વાર આદિથી સાફ થઈ જવાથી ધોળું થાય છે, કારણ કે કપડામાં કાળાપણું સ્વાભાવિક નથી પણ મેલના સંસર્ગથી થયેલું છે એટલે કપડાનું સ્વાભાવિક ધોળાપણું આગંતુક મેલ દૂર થવાથી પ્રગટ થઈ શકે છે, પણ સ્વભાવથી જ કાળા હોલસાને ધોળા બનાવવા માટે ગમે તેટલા ઉપચાર કરવામાં આવે તો પણ તે ધોળા બની શકતા નથી પણ જિલટી કાળાશ વધે છે તેવી જ રીતે આત્મા સ્વાભાવિક સ્વચ્છ અને પવિત્ર હોવાથી આગંતુક કર્મજન્ય મલિનતા પ્રયત્ન કરવાથી દૂર થઈ જઈને આત્મા સ્વચ્છ બની શકે છે, પણ સ્વભાવથી જ અપવિત્ર દેહ પાણી તથા સુગંધી વસ્તુઓથી સ્વચ્છ તથા પવિત્ર બની શકતો જ નથી, પણ સ્વચ્છ બનાવવામાં વપરાતી વસ્તુઓ જ દેહના સંસર્ગથી અપવિત્ર તથા અસ્વચ્છ બની જાય છે, તે નીચેના ઉદાહરણથી સ્પષ્ટ સમજાય છે.

એક ગામની ભાગોળે કેટલાક ભંગી મેલાના ઢગલા કરતા હતા. પાસેથી જ એક ધીરી માર્ગ વહેતો હતો. કેટલાક વટેમાર્ગી ત્યાંથી પસાર થતા હતા. તેમણે તોત્ર દુર્ગંધને લઈને નાક તથા મોં કપડાંથી બંધ કર્યા અને ધૂણાથી મોં બગાડી વારે ઘડીએ ચૂંકતા જલદી જલદી ચાલવા માંડ્યું. એટલે વિદ્યા બોલી કે-બુઓ, આ અમારી ધૂણા કરે છે, પણ ગઈ કાલે જ અમને બજારમાં કંદોઈની દુકાનમાં સારાં ને સ્વચ્છ વાસણોમાં સ્વચ્છ કપડાંથી ઢાંકી મૂકવામાં આવી

હતી, ત્યારે આ અમારી ધૃષ્ટા કરનારાઓ બજારમાં કંદોઈની દુકાન પાસે આવીને કંદોઈના રોકવા છતાં પણ કપડાં ઊંચાં કરીને અમને ઘણી જ ઉત્કંઠાથી જોતા હતા. પછી અમને પસંદ પડવાથી કંદોઈને મેંમાંગ્યુ મૂલ્ય આપીને અમને ખરીદીને લઈ ગયા. અમે એમના દેહને એક જ દિવસ સંભળી ક્યોં બેઠો અમારી આ દશા થઈ છે નેઓ અથવા પ્રેમથી અમારો આદરસત્કાર કરતા હતા તેઓ જ અમને ધૃષ્ટાની દૃષ્ટિથી જોઈને અમારો તિરસ્કાર કરી રહ્યા છે, અને અમારા નામ પર ધૂંકી રહ્યા છે. અમે તો કહ્યું એક જ દિવસ માનવ દેહની સોગતમાં રહ્યાં છીએ એટલાથી અમારી આ દશા થઈ તો પછી એવીસે કલાક એ જ માનવની સોગતમાં રહેનાર આત્માની શી દશા થશે તે કહેવાને ખાટે અમે અશક્ત છીએ. છતાં એટલું તો કહીશું કે અમે તો ચતન્યવિહોળા જડ છીએ એટલે આટલી જ માઠી દશા સોગતીને આવતી કાલેજ સ્વાદિષ્ટ ફળાદિ આજ આદિની મધુરતાના રૂપમાં પરિણત થઈ જઈશું, પણ ચૈતન્ય હોઈને વિશ્વાસક્ષત જડ બનેલા આત્માની અમારા કરતાં પણ અત્યંત માઠી દશા થવાની છે કે જેને સુધરતાં લાંબા કાળ નીકળી જશે.

આ પ્રમાણે અપવિત્ર તથા અસ્વચ્છ દેહની કોઈ પણ જડ વસ્તુથી શુદ્ધિ શક્ય નહીં બચવારમાં પાણીથી શુદ્ધિ માનવામાં આવે છે તે કહેવા પૂરની બહુજની દાણિક શુદ્ધિ છે. ખડુ જોતાં તો જેમ સ્વભાવની જ કડવું દરિ-

યાતું મીઠું લની શકતું નથી તેમ સ્વભાવથી જ અપવિત્ર દેહ પવિત્ર બની શકે જ નહિ તોયે આત્મશુદ્ધિ યાચ તો તેના સંસર્ગને લઈને પવિત્ર બની શકે છે અર્થાત્ સ્વભાવથી જ પવિત્ર આત્મા કર્મશુદ્ધિ થઈને પોતાનું સ્વરૂપ પ્રાપ્ત કર્યા પછી પવિત્ર થાય છે, તેના સંસર્ગથી દેહની શુદ્ધિ થઈ શકે છે, આત્માની શુદ્ધિ-પવિત્રતા એટલે કર્મના ક્ષયોપશમ તથા ક્ષયથી ક્ષવાવાળો આત્માનો વિદ્યમા પવિત્ર આત્માઓના પ્રભાવથી દેહથી ઉત્પન્ન થતા મળાદિ શુદ્ધ, મુગંધીમય બનીને ઔષધરૂપે પરિણમે છે, જેનાથી માનવીઓના અનેક પ્રકારના મહાન વ્યાધિઓ મટી જાય છે. વિદ્યાસી આત્માઓનો દેહ મુગંધમય તથા સ્વચ્છ હોય છે. અપવિત્ર ગ્રેષ દેહધારીઓ કરતાં શુદ્ધાત્માઓના દેહમા આત્મિક વિશિષ્ટતા હોવાથી અતિશયવાળા કહેવાય છે. આની રીતે વિદ્યાથી આત્માના સંસર્ગ વગર દેહની શુદ્ધિ થઈ શકતી જ નથી, છતાં જેઓ આત્મશુદ્ધિની પ્રવૃત્તિ છોડીને આત્માની મલિનતા વધારનાર વર્ણિક વાગનાઓથી વાસિત થઈને અર્થાત્ નિરંતર અત્યંત આત્મકિલાવથી વિષય એવીને દેહને શુદ્ધ, સ્વચ્છ તથા મુગંધમય બનાવવાને જે કાંઈ પ્રવૃત્તિ કરી રહ્યા છે તે તેમનું અપૂર્વ સાહસ જ કહી શકાય. અધ્યવસાયની શુદ્ધિ વગર આત્મશુદ્ધિ થઈ શકતી નથી બનાદિ કાળથી રાગ-દ્વેષના ૩૧૬ સંસ્કારોને લઈને અશુદ્ધ અધ્યવસાય આત્માની પ્રકૃતિ જેવા બની ગયા છે. અર્થાત્ બનાદિ કાળથી જ આત્મા અશુદ્ધ અધ્યવસાયવાળો છે, પણ પ્રથમ શુદ્ધ હતો અને પછીથી અશુદ્ધ

ક્ષયો એવું ક્યાંપિ જન્મુ જ નથી અશુદ્ધિ અનાદિ કાળથી
 જ ચાલી આવે છે, કારણ કે તેના હેતુબૂત કર્મો અનાદિથી
 જ આત્માની આત્મોત્તર ધર્મને રહ્યા છે, માટે અશુદ્ધિને
 શુદ્ધ બતાવવાનો પ્રયત્ન કરવામા આવે છે, પણ શુદ્ધિને
 અશુદ્ધ ન થવા દેવા પ્રયામ કરતો નથી જો શુદ્ધિને અશુદ્ધ
 ન થવા દેવા માટે પણ પ્રયત્ન કરવો પડતો હોય તો
 પન્થ વિશુદ્ધિને પામેલા અનંત સિદ્ધાન્તમાએને પણ પ્રવૃત્તિ
 કરવાનો પ્રયત્ન ઉપસ્થિત થાય, પરંતુ સંપૂર્ણ શુદ્ધિ મેળવ્યા
 પછી આત્મા કૃતકૃત્ય થઈ જાય છે એટલે તેને કાંઈ પણ
 કરવાપણ રહેતું જ નથી જેમ મેલા કપડાને ધોઈને
 બિજા બનાવનાર પાણી મેલ કાઢવા કપડા ધોતા પહેલા
 કપડાની સાથે મેલનો અજથ કરાવનાર કપડાના પ્રત્યેક
 તાતણામા રહેલી ચીકામને કાઢવા માટે આરવાગી લાકડી
 ચલાવે છે, જેથી દરેક તાતણામા રહેલી ચીકાસ તાતણામાથી
 છૂટી પડી જાય છે પછી પાણીના ધોવાથી ચીકાસની માથે
 જ મેલ ધોવાઈ જાય છે એટલે તે કપડું બિજા થાય છે
 તેમ કર્મથી મેલા આત્માને બિજા (વિગ્રહી) બનાવનાર
 ચોગી પુરુષ કર્મની સાથે સજથ કરાવનાર પ્રત્યેક આત્મ
 પ્રદેશમા રહેલી રાગ-દ્વેષની ચીકાસને કાઢવાને સમજાવરૂપ
 ખાચી ચીકાસને છૂટી પાડે છે, પછી શુદ્ધ અધ્યવસાય
 ઉપ પાણીથી આત્માને ધોઈ નાખે છે એટલે આત્મા
 બિજા થાય છે તે રાગ-દ્વેષની ચીકાસ સંપૂર્ણ નીકળી
 જવાથી પાડો કર્મથી મેલો થતો નથી અર્થાત્ આત્મ-
 પ્રદેશ સાથે ચાટેલી રાગ-દ્વેષની ચીકાસ સાદુ થઈ ગયા

પદ્મી આત્માને કર્મ ચોંટતાં નથી, માટે સંપૂર્ણ વીત-
રાગ દશા પ્રાપ્ત કરનાર શુદ્ધાત્માને અશુદ્ધ ન થવા દેવા
માટે કાંઈ પણ પ્રયાસ કરવાની જરૂર રહેતી નથી, પણ
અનાદિથી રાગ-દ્વેષઅસ્ત આત્માના અશુદ્ધ અધ્યવસાયોને
શુદ્ધ બનાવવા માટે પ્રયાસ કરવામાં આવે છે. અશુદ્ધિ
ટાળવા માટે ધાર્મિક વ્યાપારોનો આદર અને અધાર્મિક
વ્યાપારોનો ત્યાગ કરવાની પવિત્ર પુરુષોએ ભક્તિભણુ કરી
છે સામાયિક (સમભાવ), પ્રતિકંભણુ (પાપોથી પશ્ચા-
ત્તાપ પૂર્વક પાછું ફરવું.) દેવપૂજન તથા દર્શન, તીર્થ-
પર્યટન, સંતસમાગમ, સતશાસ્ત્રોનું વાંચન તથા શ્રવણ
આદિ અધ્યવસાયની શુદ્ધિના નિમિત્ત બનાવ્યાં છે આ
બધા નિમિત્તોનો આશ્રય લેવા છતાં પણ જે અધ્યવસાયની
શુદ્ધિ કરી શક્યા નથી અને તેના અંગે થનારી આત્મ-
શુદ્ધિથી વચિત રહી ગયા છે તેનાં ખાસ કારણો તો વસ્તુ-
તત્વની અજ્ઞાનતા, દંખાદેખી, અનુકરણ અશ્રદ્ધા, અરુચિ
અને હુદ્દ વાસના આદિ છે કે જેને લઈને તપ, જપ, સંયમ
આદિ અનેક પ્રકારનો ધાર્મિક વ્યાપાર કરવા છતાં પણ
કપાય-વિષયની ઉત્તતાને લઈને સમ્યગ્દર્શનાદિની સાચી
સંપત્તિ મેળવી શક્યા નથી. જે માનવીને દૃઢ શ્રદ્ધા હોય
કે સમ્યગ્દર્શનાદિ મારી સાચી સંપત્તિ છે, સુખસ્વરૂપ
આત્મા છે, પરપૌદ્ગલિક વસ્તુનો ત્યાગ તે જ સાચી સ્વ-
તંત્રતા છે, ઈચ્છાઓનો અનાદર કરવામા જ શાંતિ છે,
સર્વ કર્મોથી મુક્ત થઈ જવું તે જ સાચી વિશ્રાન્તિ છે, ઇત્યાદિ
શ્રદ્ધાવાળો માનવી અધ્યવસાયોની શુદ્ધિદ્વારા આત્મશુદ્ધિ

સાધી શકે છે અને તે વિલાસોમા અનુકૂળતા મેળવી આસક્તિ વધાવવા મેકાદિની શુદ્ધિ તરફ લક્ષ આપનો નથી, ઠાણુ કે તે વિકાસી છે, વિકાસની વાટે વળેલો છે.

પવિત્રતા એક પ્રકારનો અગાધાણુ ધર્મ છે, અને તે આત્મા મિવાય ધીને કયાય પણ મૂકી શકતો નથી. જેવી રીતે પવિત્રતા ધર્મ છે તેવી જ રીતે અપવિત્રતા પણ ધર્મ છે કે જે પોદ્ગલિક જડાત્મક વસ્તુઓમાં રહે છે પવિત્રતા જ્ઞાનાદિની મહત્તાથી છે ત્યારે અપવિત્રતા વર્ણુ ગંધાદિની મહત્તાથી છે જે જ્ઞાનાદિનું આધારભૂત દ્રવ્ય છે તે પવિત્રતાનું પણ છે અને જે વર્ણુદિનું આધારભૂત દ્રવ્ય છે તે અપવિત્રતાનું પણ છે આત્મા જે અપવિત્ર કહેવાય છે તે તાત્ત્વિક નથી, કર્મની ઉપાધિને લઈને કહેવાય છે. આત્મા તો સ્વચ્છ સ્ફટિક જેવો છે સ્ફટિક વિચિત્ર વર્ણુવાળી વસ્તુઓના મુગર્ગને લઈને વિચિત્ર વર્ણુવાળો જણાય છે, છતાં તે વિચિત્રતા સ્ફટિકની નથી પણ સંબંધવાળી વસ્તુઓની છે વ્યવહારમાં જાણે સ્ફટિકને ઠાણું પીણું કહેવામાં આવે, પણ તે વર્ણુ વિચિત્ર સંબંધવાળી વસ્તુઓ ખસી જવાથી ખસી જાય છે, ત્યારે સ્ફટિકની સ્વાભાવિક સ્વચ્છતા પ્રગટ થાય છે સિદ્ધ ધર્મવાળી વસ્તુઓનો સ્ફટિકની માથે ગમે તેટલો સંબંધ થવા છતાં પણ સ્ફટિકની સ્વચ્છતામાં અંશ માત્ર પણ ફરક પડતો નથી, તેવી જ રીતે આત્માની જ્ઞાનસ્વરૂપ પવિત્રતા અનેક પ્રકારની અપવિત્ર જડાત્મક વસ્તુઓના મુગર્ગથી અંશ માત્ર પણ નહ શતી નથી આત્મામાં અપવિત્રતા, અજ્ઞાનતા દેખાય છે તે જડાત્મક

વસ્તુઓના સ્વચ્છ આત્મામાં પડતા ઝોળા છે, માટે તે આત્મસ્વરૂપ નથી. તે એ વ્યવહારથી આત્મા અજાની અપવિત્ર કહેવાય છે. તે જહસ્ત્વરૂપ અપવિત્ર કર્મપુદ્ગલો ખસી ગયા પછી જ્ઞાનસ્વરૂપ પવિત્રતા પ્રગટ થવાથી જ્ઞાની પવિત્ર કહેવાય છે મલિનતા ધર્મના અભાવવાળી સ્વચ્છ વસ્તુઓમાં અસ્વચ્છ મલિનતા ધર્મવાળી વસ્તુઓના ઝોળા પડે છે અને તે સ્વચ્છ વસ્તુઓમાં દેખાય જ છે ને દેખાય છે તે મલિન વસ્તુ છે, છતાં સ્વચ્છ વસ્તુમાં આરોપ કરીને સ્વચ્છ વસ્તુને અસ્વચ્છ તરીકે ઝોળખવામાં આવે છે નેથી તેને વ્યવહાર કહેવામાં આવે છે

આત્મા એક સ્વરૂપવાળો હોવા છતાં પણ કર્મના વિકારોને લઈને અનેક સ્વરૂપે ઝોળખાય છે અરૂપી, અભેદ, અદંદ આદિ વિકારોથી શૂન્ય હોવા છતાં રૂપ તથા ભેદન-ભેદન આદિ કર્મના કાર્યોના આત્મામાં આરોપ કરીને આત્માને અરૂપી, હંદ, ભેદ આદિ અવસ્થાવાળો માનવામાં આવે છે. જો કે વ્યવહારિક દૃષ્ટિએ એમ માનવાથી બાધ આવતો નથી; છતાં નૈશ્વર્યિક દૃષ્ટિની ઉપેક્ષા કરી ચકાવ નહિ, દારણ કે વ્યવહારિક દૃષ્ટિ અતાર્કિક છે અને નૈશ્વર્યિક દૃષ્ટિ તાર્કિક છે. જો કેવળ વ્યવહારિક દૃષ્ટિ માનીને નિશ્ચયનો નિષેધ કરવામાં આવે તો મૂળ શુદ્ધ વસ્તુનો અભાવ થઈ જાય છે જેમકે કડું, કુંડળ, કંઠી આદિ ધરણી માનવામાં આવે અને સુવર્ણનો નિષેધ કરવામાં આવે તો સુવર્ણનો અભાવ થઈ જાય છે. તેમ શુદ્ધ આત્માનો નિષેધ કરવામાં આવે તો પછી નર, નારક આદિ અવસ્થા જેવું

કશુ -હેતુ નથી અર્થાત્ પરિણામોને માનીને પરિણામનો નિષેધ થઈ શકે જ નહિ, કાગ્જ કે પરિણામ વગર પરિણામી જેવી કોઈ વસ્તુ જ નથી પરિણામ સ્વભાવ તથા વિભાવના ભેદથી બે પ્રકારના છે કર્મના મ યોગથી થવાવાળા આત્માના પરિણામ તે વિભાવ અને શુદ્ધ આત્મામાં થવા વાળા તે સ્વભાવ આ બન્ને પ્રકારના પરિણામો પરિણામીના અભાવથી હોઈ શકે નહિ, માટે નિશ્ચયિક દૃષ્ટિથી શુદ્ધ સ્વચ્છ સ્વરૂપવાળો આત્મા માન્યા વગર ચાલે નહિ. વ્યવહાર ચર્મચક્ષુથી જોનારો છે એટલે જ્યારે જ્યારે જેવું દેખાય ત્યારે તેવું માને છે, ત્યારે નિશ્ચય જ્ઞાનદૃષ્ટિથી જોનારો હોવાથી બચાવની મૂળભૂત તાત્વિક વસ્તુને માને છે, અનેક પ્રકારની અશુદ્ધ અવસ્થામાં વ્યવહારવાળાને દૃષ્ટિગોચર થતા આત્માને એક શુદ્ધ સ્વરૂપે જ જુએ છે ખાટા, ખારા, મીઠા તથા તીખા આદિ પદાર્થોના મ મર્ગને લઈને અનેક સ્વાદને કાગ્જ કળાવાળા પાણીમાં મધુરતા માને છે ત્યારે વ્યવહારવાળો સરળત, સોડા આદિ અનેક સ્વાદને જ માનવા માટે તાત્વિક દૃષ્ટિથી જોયા વગર સાચી વસ્તુ દેખાય નહિ, તેથી સાચું સમજાય પણ નહિ

આ પ્રમાણે વિચાર કરતા સ સારમાં એક આત્મા જ સાચી, શુદ્ધ, સ્વચ્છ, પવિત્ર વસ્તુ છે, બાકી આત્માની સાથે અનાદિકાગથી મળેલ ધરાવનાર કર્મ અપવિત્ર, અશુદ્ધ છે. એટલે તેના કાર્યરૂપ જડાત્મક જગત અપવિત્ર છે, કારણ કે દૃશ્ય બ્રહ્મત દેહસ્વરૂપ છે અને તે કર્મનો નિકાર

હોવાથી પવિત્ર હોઈ શકે નહિ. કર્મ અત્યંત સૂક્ષ્મ હોવાથી ક્ષાયોપશમિક અથવા તે ક્ષાયિક અતિશયી જ્ઞાન સિવાય મત્યક્ષ દેખી શકાય નહિ, પણ તેના કાર્યરૂપ સ્થૂલ દેહાથી અનુમાનથી જાણી શકાય જેટલા વિષયો છે તે બધા જીવે દેહપણે ધારણ કરેલા તથા ધારણ કરીને છોડી દીધેલા શરીરો છે જીવને ભોગોપભોગમાં વપરાતી વસ્તુ માત્ર કર્મના કાર્યરૂપ શરીરો છે, જીવને ગ્રહણ કરેલા શુદ્ધ પુદ્ગલ એક ધો કે જેને વર્ગણા કહેવામાં આવે છે તે પાંચે ઈંદ્રિયોના વિષયરૂપે વાપરી શકાતા નથી, માટે તે ઈંદ્રિયોના અવિષયરૂપ છે. કર્મો સૂક્ષ્મપણાને લઈને અદૃશ્ય હોવાથી તેની અપવિત્રતા પણ અદૃશ્ય છે, છતાં દેહાદિની અપવિત્રતાથી તેની અપવિત્રતા સમજી શકાય છે, કારણ કે દેહમાં અપવિત્રતા કારણરૂપ કર્મની છે. કારણસ્વરૂપ કર્મમાં તથા કાર્યસ્વરૂપ દેહાદિમાં જે શુભાશુભપણું તથા શુદ્ધાશુદ્ધપણું કહેવાય છે તે બ્યવહારથી છે માટે તાત્ત્વિક નથી, કારણ કે શુભ હોય કે અશુભ, પણ જે કર્મને લઈને આત્મા શુદ્ધિ મેળવી શકેતો નથી તે શુદ્ધ હોઈ શકે જ નહિ, માટે જ કર્મમાં શુદ્ધિ, પવિત્રતા કે શુભપણું અતાત્ત્વિક છે, માટે તેના કાર્યરૂપ દેહાદિમાં પણ અતાત્ત્વિક જ હોઈ શકે છે. જેટલે અંશે આત્મા કર્મથી મુક્ત થાય છે તેટલે અંશે તે શુદ્ધ થાય છે. સંપૂર્ણ મુક્ત થઈ જવાથી તે સંપૂર્ણ શુદ્ધિ મેળવી શકે છે માટે આત્માની સાચી પવિત્રતા પ્રગટ કરવાને કર્મથી સંપૂર્ણ મુક્તિ મેળવવાની આવશ્યકતા છે.

આશાતના

વિરમી માનવીએ ઉચિત આત્માનુ ઉચિત જાળવવું જોઈએ પણ મિથ્યાભિમાનતા નશામા અજ્ઞાનતાથી ઉચ્ચ ઠાટિના મહાન પુરોની અવગણના ન કરવી જોઈએ ક્ષાયિક, ક્ષાયોપશમિક કે ઔપગમિક ભાવે આત્મિ ગુણના વિકાસી આત્માઓ ઉપર પૂજ્ય બુદ્ધિ રાખીને તેમના ગુણોનું વારંવાર મ્મ પુ કરવું જોઈએ, તથા એવા પુરુષોનું નામ સાક્ષાત્તાની સાથે જ મસ્તક નમી પણ જોઈએ, તેમની અથવા તો તેમની પ્રતિમા ગમક્ષ તેમને મોઢે જાળવય તેમ વર્તવું અને તેમની મર્યાદા જાળવવી તેમનું અપમાન કે અનાદ યાય તેવી કોઈપણ પ્રકારની પ્રવૃત્તિ તેમની સમક્ષ આહરવી નહિ દુ જેમના સમક્ષ છું તે કોણ છે? કઈ ઠાટિના છે? અને હું કોણ છું? મારામા અને એમ નામા શું અતર છે? ઈત્યાદિ વિચારપૂર્વક વર્તવું

મ સારમાં ગુણને લઈને ગુણીનું બહુમાન કરવામા આવે છે તેમા મોહનીયના ક્ષય, ક્ષયોપશમ કે ઉપશમથી પ્રગટ થતા આત્મિક ગુણો જ તાત્વિક દૃષ્ટિથી ગુણ કહી શકાય છે તે સિવાય માત્ર જ્ઞાનાવસ્થાના ક્ષયોપશમથી કે અન્ય કોઈ કર્મના ક્ષયોપશમ કે પુન્ય પ્રકૃતિના ઉદયથી કહેવાતા

વિકાસ આદિ શુભો તાત્ત્વિક નથી, ધ્વજ કે મોહનીયના ઉપગમ વગરના કહેવાતા શુભોના આત્મિક વિકાસરૂપ લાભ મળી શકતો નથી, તેમજ અધ્યવસાયની શુદ્ધિ થતી નથી જ્યાં સુધી કોઈ પણ વસ્તુમાં પોતાનો શુભ પ્રગટે નહિ ત્યાં સુધી વ્યવહારમાં તે વસ્તુનું બહુમાન થતું નથી વસ્તુનો શુભ પ્રગટ થયા પછી જ તેનું બહુમાન તથા આદર થાય છે વસ્તુના પુષ્પો ખીલે છે અને ચામેર સુવાસ કલાય છે ત્યારે ભમરા, ભમરીઓ ખે ચાઈને આવે છે અને તેની મેવા કરે છે તેમજ મધુ ગ્રહણ કરે છે. માદો પાપાણ પડ્યો હોય છે ત્યારે તેની ઉપર મહુ કોઈ બેસે છે અને પગ મૂકીને ઊભા પડ્યું હોય છે, પરંતુ જ્યારે તે ઘડાઈ પૂજ્ય પુરુષની આકૃતિમાં પરિણમે છે ત્યારે તેનું બહુમાન કરવામાં આવે છે અને પૂજ્ય શુદ્ધિથી નમન તથા પૂજન કરવામાં આવે છે, તેવી જ રીતે આત્માના શુભો પ્રગટ થતા નથી ત્યાં સુધી મ મારમાં ગળાડે છે અને જ્યાં ત્યાં તેનું અપમાન અને અનાદર થાય છે પણ જ્યારે સમ્યગ્દર્શનાદિ શુભોનો વિકાસ થાય છે ત્યારે શુભરૂ-શુભ-આહી માનવીઓ આત્માની ઉપાસના કરીને શુભો મેળવવાની આહવા ગમે છે. તેથી તેનું ઘણું જ માન જાળવવામાં આવે છે જેઓ તે તરફ બેઠરકાં રહીને અજ્ઞાનતાથી અપમાન કરે છે તેઓ શુભ મેળવી શકતા નથી અને ઊલટા અપરાધી યનવાવી ઉજય લોકમાં આપત્તિ, વિપત્તિના આશ્રિત બને છે, જ્યાં જાય છે ત્યાં અપમાન, અનાદર તથા તિરસ્કાર જ મેળવે છે

સર્વોચ્ચ કોટિના આત્માઓ કે જેમણે સ પૂર્ણ વીતરાગ દશા પ્રાપ્ત કરી છે તેમનું બહુમાન બળબી તેમની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તનાર વીતરાગ બની શકે છે અને પોતાના આત્માનો વિકાસ સાધી શકે છે, પણ વીતરાગની સમક્ષ રાગ-રોષનું વર્તન કરનાર પ્રભુનો અપરાધી બને છે વીતરાગની પ્રતિમા વીતરાગ સદગ હોવાથી વીતરાગ જેટલું જ તેનું માન બળવણુ જોઈએ વીતરાગના શુભોનું બહુમાન કરવા અવશ્યવાળી પ્રવૃત્તિ ન આદરવી જોઈએ છતાં જેઓ તે તરફ દુર્લક્ષ રાખે છે અને કથાય, વિધયવાળી પ્રવૃત્તિ આદરે છે તેઓ પ્રભુની અશાંતના કરે છે, અર્થાત્ તેવી પ્રવૃત્તિથી પોતાના આત્માને અપોગતિના અધિકારી બનાવે છે એટલે તે પ્રભુની આશાતના નથી કરતો, કારણ કે પ્રભુની આશાતના મર્ધ શકતી નથી પણ પોતાના આત્માની આશાતના કરે છે જે પોતાના આત્માની આશાતના ટાળે છે તે જ પ્રભુની આજ્ઞા પાળે છે અર્થાત્ પ્રભુની સાથે ઉચિતપણે વર્તીને પ્રભુનું બહુમાન કરે છે અને તેથી આત્મા અપરાધી ન બનવાથી માઠી ગતિની યાતનાઓથી બચી બચ છે, માટે આશાતનાનો અર્થ જ એ થાય છે કે સર્વોચ્ચ કોટિના પવિત્ર પુરુષોના આગળ મન, વચન, કાયાને અપવિત્ર વ્યાપારમાં વર્તાવીને આત્માને અસદ્ધ યાતનાઓનો લોગી ન બનાવવો, માટે પવિત્ર પુરુષોનો સમક્ષ તો પવિત્ર જ વ્યાપારો જોઈએ કે જેથી આત્મા પવિત્ર બનીને સર્વ ક્ષેત્રોથી મુક્ત થઈ બચ

આશાતના અને અપમાન જન્મેમાં કાંઈક અંશે સાદૃશ્ય રહેલું છે. સર્વોચ્ચ કોટિના આત્માઓની સાથે અનુચિત વર્તન આચરવું તે આશાતના અને મધ્યમ કોટિના આત્માઓની સાથે ઉદ્વેગપણે વર્તવું તે અપમાન કહેવાય છે જે આત્માઓમાંથી માન સર્વથા ખસી જાયું છે અર્થાત્ જેમના કપાય ક્ષય થઈ ગયા છે તેમનું અપમાન થઈ શકતું જ નથી કપાયેને લઈને જ માન તથા અપમાનને અવકાશ છે, પણ જ્યાં સમગ્ર મોહનો ઉપશમ કે ક્ષય થઈ ગયો હોય ત્યાં માન કે અપમાન જેવું કશું હોતું નથી. જે આત્મા જેટલે અંશે અજ્ઞાનતા ટાળીને વિકાસ મેળવે છે તેટલે અંશે તે આત્મા માન, અપમાનથી મુકાય છે. જે છવેા અહ તાના આશ્રિત હોય છે તેમને માનની ઘણી જ ભૂખ હોવાથી જ્યાં ત્યાં માનની ભીખ માગતા ફરે છે. જે તેમની પાસે પૈસાની સારી સગવડ હોય તો હજારો ખર્ચીને તુચ્છ સ્વાર્થી હલકા માણસો પાસેથી પણ માન ખરીદીને મંત્રોષ માને છે સંસારમાં માનવી માત્રને કુદરતે વેચવાને માટે માન આપેલું છે, તે હલકી કિંમતનું તથા ભારે કિંમતનું પણ હોય છે જેઓ સારા શ્રીમત હોય છે તેઓ જહુ મૂલ્યવાળું માન ખરીદે છે અને જેઓ મઃધારણ સ્થિતિના હોય છે તે અલ્પ મૂલ્યવાળું ખરીદે છે. અને તદ્દન કંગાળ અથવા તો ધન-સંપત્તિથી વેગળા રહેનારા માન આપીને માન મેળવે છે. તાત્પર્ય કે સંસારમાં મધ્યમ તથા તેનાથી નીચી કોટિના માનવીઓમાંથી ભાગ્યે જ કોઈ એવો હશે કે જેને માનની ભૂખ નહિ હોય, માનની ભૂખ મટાડવા માટે

કેટલાકની પાસે જવેરાત જેવી જપ, તપ તથા ત્યાગ આદિ અમૂલ્ય વસ્તુઓ હોય છે કે જેની કિંમત જ આકી શકાય નહિ. તેનો વ્યય કરીને ચિંતામણી આપીને કાચ ખરીદવાની જેમ માન ખરીદીને ઘણો જ સંતોષ માને છે જે વ્યક્તિએ અજ્ઞાની જનતાની પાસેથી પુષ્કળ પ્રમાણમાં માન મેળવ્યું હોય છે તેવાઓનું જાણેલું માન ઘણું જ કિંમતી ગણાય છે, અને તેનાથી ઇતરનું માન થોડી કિંમતવાળું ગણાય છે. માનની ભખવાળાને હમેશાં જેમને કહેવાતા શ્રીમંતો તથા વિકાસો બહુ માનતા હોય તેવાઓના માનના પાનની ઘણી જ આહના રહે છે અને તેથી તેને મેળવવા માટે છૂટથી ધન સંપત્તિનો તથા સાચી આત્મિક સંપત્તિ મેળવવાને સંધરી રાખેલા જપ, તપ, ત્યાગ આદિનો વ્યય કરતાં અથકાતા નથી.

૫૧ પ્રમાણે માનના ઉપાયક માનવીઓને જો અજ્ઞાની જનતાના માન વગરની મમ્મગૂર્જનાદિની પ્રાપ્તિ થતી હોય તો તેનો અનાદર કરીને માન મેળવવા માટે જ આતુર રહે છે, કારણ કે પુણ્યભાનંદી-વિષયામૃતને લોકોત્તર માન કરતાં લૌકિક માન અત્યંત પ્રિય હોય છે. અને એટલા માટે જ તેઓ શુભ કર્મના ઉદ્યતી મળેલી લોકોત્તર માન મેળવવાની સાધન-સામગ્રીને તુચ્છ મગજને વિકાસના બાધક અજ્ઞાનીઓને આકર્ષી તેમનું માન મેળવવાના પ્રયાસો કરે છે, અને તેમની પામેલી વિષયપોષક ખાન, પાન તથા માન મેળવીને પરમ સંતોષ માને છે અને પોતે કૃતકૃત્ય ગમતે છે જો કે આવા

માનવીઓ લોકોત્તર માન મેળવવાનો બહાની ડાળ તો કરે છે છતાં તેમાં તેમની શ્રદ્ધા ન હોવાથી તેની પ્રવૃત્તિ પ્રત્યે બહુમાન હોતું નથી તેઓ જે બહારનો દેખાવ કરે છે તે કેવળ લૌકિક માન મેળવવાની ખાતર જ હોય છે લૌકિક માનને તુરંત સમજીને તેની ઉપેક્ષા કરનાર લોકોત્તર માનના ઉપાસકો ઉચ્ચ કોટિના હોવાથી તેમને અપમાન નહતું નથી, પણ તેમનું અપમાન કરનારનું જ અપમાન થાય છે, કારણ કે લોકોત્તર માનના ઉપાસક તેમને કહેવામાં આવે છે કે જેમનો દેહાધ્યાસ છૂટવાથી બહિરાત્મ દશા ટળીને અતરાત્મ દશા પ્રાપ્ત થઈ છે, અને જેઓ દેહાદિના ગૌરવને તુરંત સમજે છે, માટે તેમને દેહ તથા કૃત્રિમ નામના બહુમાનની જગાય અમર થતી નથી, એટલે અપમાનની પણ અમર થતી નથી, પરંતુ લૌકિક માનને પ્રધાનતા આપનારાઓમાં તીવ્ર દેહાધ્યાસ રહેવો હોવાથી તેમને અપમાનની ઘણી જ અમર થાય છે, કારણ કે તેમણે પોતે માની રાખેલી માન આપવાની પદ્ધતિથી વિપરીતપણે તેમની સાથે વર્તનાર ઉપર અપમાન કરવાની માન્યતા હોવાથી પોતાનું અપમાન થયું છે એમ માનીને ઘણું જ દુઃખ ઉપજાવે છે, માટે જ તેમનું અપમાન થાય છે કપાય મોહનો કેદી અને લોકોત્તર માનની અવજ્ઞા કરીને લૌકિક માનના લાલચને બીજાની પ્રવૃત્તિ અપમાનવાળી લાગવાથી ખેદ, ઉદ્વેગ તથા દ્રેષને આશ્રય આપે છે, એટલે તેનું અપમાન અવશ્ય થાય છે, અને તેથી તે અપમાન કરનારનું અપમાન કરીને બદલો વાળવાની માન્યતાથી પ્રાપ્ત સંતોષ માને છે, કારણ કે મામા

માનનાર અને જડાત્મક વસ્તુ દ્વણ્વલંગુર હોવાથી તેને
નાશ થતાં પોતાનું મોટું નુકશાન સમજીને અત્યંત દુઃખ
મનાવનાર આત્મા અજ્ઞાનતાથી પોતે જ પોતાનું અપમાન
કરે છે, કારણ કે આત્માની આવા પ્રકારની સ્થિતિ ન હોય
છતાં પણ તેના માટે આવી માન્યતા કારણ કરવી તે
આત્માની ઉપર મિથ્યા આરોપ મૂકીને તેનું અપમાન કરવા
જેવું છે જે માણસો જીજ્ઞાસુ અપમાન કરે છે તેઓ પણ
આવી જ રીતે અજ્ઞાનતાથી અછતા અવગુણોના આરોપ
કરીને જીજ્ઞાસુ હલકા ગનાવે છે, માટે તાત્ત્વિક દૃષ્ટિથી
વિચાર કરીએ તો જ્યાં સુધી આત્મા પોતે જ પોતાનું
અપમાન કરવાથી નિવૃત્ત નહિ થાય ત્યાં સુધી તેનું અપ-
માન થવાનું. જ્યારે તે પોતાનું જાહુ સન્માન કરવાની
જાતગૃતિ લાવશે ત્યારે જ તે સંસારી જીવોના અપમાનથી
મુક્ત થઈને પ્રાણી માત્રના સાચા સન્માનનું પાત્ર બનશે.

આવી રીતે પુદ્ગલાનંદી વસ્તુસ્વરૂપથી અણુતણુ જીવો
આપમમાં પરસ્પર નહીં કરી રાખેલી વર્તવાની પદ્ધતિને
માન તથા અપમાન તરીકે ઓળખે છે. માનવીઓની સમ-
જણ અનેક પ્રકારની ભિન્ન ભિન્ન હોવાથી માન તથા અપ-
માન મેળવવાની પદ્ધતિ પણ અનેક પ્રકારની ભિન્ન ભિન્ન
હોય છે. દેશકાળને અનુસારીને પણ તેમાં ભિન્નતા રહેલી
હોય છે તેમજ તેમાં કાળને અનુસારીને તો પદ્ધતિમાં પણ
પરિવર્તન થતું દૃષ્ટિગોચર થાય છે. ત્યારે વસ્તુને વસ્તુરૂપે
ઓળખનાર જ્ઞાતી પુરુષોમાં માન આપવાની પદ્ધતિ એક જ
પ્રકારની હોય છે. જો કે ગુણોની તાસ્તબ્યતાને લઈને તેમ

કાર્ષક અથે ભિન્નતા હોય છે, પણ તે ભાવોમાં હોય છે જ્ઞાની પુરુષો આત્મદૃષ્ટિ હોવાથી ત્યાં અપમાનને તો અવગણ હોતો નથી વસ્તુતત્ત્વમાં અણુબાણુ જીવો વસ્તુના ગુણોથી અનલિન હોવાથી કે ગુણી આત્માની સાથે વાણી, વિચાર તથા વર્તનની ઉચિતતા જાળવી શકતા નથી જેથી કરીને જોનાર અણુબાણુ વ્યક્તિ વ્યવહારથી તેની પ્રવૃત્તિને અપમાન તરીકે ગણે છે, છતાં તેથી ગુણીનું અપમાન થતું નથી. અર્થાત્ ગુણીના ગુણોને કોઈ પણ પ્રકારનો બાધ નડતો નથી તેમજ ગુણો નષ્ટ થતા નથી, તેથી જ અનુચિત વર્તન-આશાતના કરનાર અજ્ઞાનતાના દોષને લઈને પોતાની અનુચિત પ્રવૃત્તિનું મારું કળ મેળવે છે ઉચ્ચ કોટિના મહાપુરુષો કે જેમણે કાર્ષક અથે આત્મવિકાસ મેળવ્યો છે એવા મમજાવો શાંત અંતરાત્મ દશામાં વિચરતા પ્રભુના માર્ગના અનુયાયી આત્માઓની અવજ્ઞા કરવી તથા તિરસ્કાર કરીને તેમની મમજા રાગ-દ્વેષની સૂચક પ્રવૃત્તિઓ આદરવી તે તેમનું અપમાન કરવા જેવું છે, કારણ કે આવા વર્તનવાળાની બુદ્ધિમા અપમાન કરવાનો ભાવના હોય છે અથવા તો ઉચિતનું યોગ્ય માન જાળવવાની કાળજી વગરના હોય છે. એટલે બાહ્ય દૃષ્ટિથી અપમાન જેવું લાગે પણ મહાપુરુષોનું અપમાન થતું જ નથી, કારણ કે મહાપુરુષો કોઈ પણ જીવ પોતાની પ્રકૃતિ પ્રમાણે વર્તે તેથી પોતાનું અપમાન સમજતા જ નથી અને તેથી સમ્યક્ જ્ઞાનને લઈને તેમને કપાય કનડી શકતા નથી, પરંતુ અપમાન બુદ્ધિથી તથા ઉચિત વર્તનની બેદરકારીથી અપમાન કરનારનું ઉલ્લય લોકમા અહિંત થાય છે.

મધ્યમ કોટિના માનવીને કે જેમણે ઉચ્ચ કોટિના મહાપુરુષોના પ્રમાણમા ગુણો મેળ યા નથી, પણ ત ગુણોની સૂચક બહાનથી માત્ર પ્રવૃત્તિ આદરેલી હોય છે એવાઓ જે મહાપુરુષો તરફથી ઉચિત માન મેળવીને રાજ થાય અથવા માન મેળવવા પ્રયાસ કરે તો તેઓ મહાપુરુષોનું, અપમાન આશાતના કરીને પોને પણ અપમાનિત થય ૮ અર્થાત્ ગુણ વગર પણ ગુણીપણાનું માન મેળવી ગર્વથી પુનઃજિત થવું ન એક પ્રકારનું અપમાન છે અને અપમાનને પણ માન તરીકે માનવું તે મૂર્ખતા છે આની રીત ગર્વથી નિર્ગુણીને પણ પુરુષોચિત માન આપનાર પણ મહાપુરુષોની અવજા, આશાતના કરીને માન લેનારનું અપમાન જ કર છે માન આપનાર જે અજણ હોય તા કાંઈ એ ૧ અપગધી બને પણ જાણીન જે માન આપી ઉચ્ચ કોટિના પુરુષોનું અપમાન કરે તો તેને ભાવ તા મળી શકતો જ નથી પણ આત્મા અહિતરૂપ હાનિ તો પ્રાપ્ત થાય જ છે, માટે ઉચિતનું ઉચિત માન જાગવવાથી જ લાભ મળી શક છે સર્વોચ્ચ કોટિના વીતનગ દેવ સાક્ષાત્ હોય કે તેમની પ્રતિમા હોય તમની અમક્ષ અનુચિત વર્તન કરવાથી પ્રભુની આશાતના કરી કહેવાય છે, પણ અપમાન કહેવાતું નથી પ્રભુની આશાતના કરનાર એવ અવશ્ય નાહી ગતિ મેળવે છે કદાચ પ્રજા પુન્યના ઉદયથી આ લોકમા મીકું રૂળ પણ લોગને તેથી કાંઈ તે ભાવી ભવોના અમલ આતનાઓથી મુકાતો નથી આત્મિક ગુણોનો તિરસ્કાર કરનાર સમગ્ર આત્માઓનો તિરસ્કાર કરે છે અને વિદ્યાર્થી આત્માઓનો તિરસ્કાર કરના તે કર્મોને પોષવા જેવું છે.

કર્મો પુષ્ટ મનવાથી આત્માના શુષ્કોને ઢાકી દઈને તેને અત્યંત મલિન બતાવે છે આત્માની મલિનતા એટલે કર્મની ગાંધીનતા કે જેને લઈને આત્મા વિકાસની બાધક પ્રતિષ્ઠા આદરે છે અને પોતાને જ્ઞાની જણાવે છે. પોતે જાણે છે અને માને છે પણ તે બધુંય મિથ્યા, કાગળ કે તેમા પ્રગળ મોહની પ્રેરણા છે પુષ્કાળ નહીં, વિષયામગ્ન હોય જ ન તેનું જાણવું, માનવું તથા આદરવું બધુંય મિથ્યા, પુરુષના કષ્ટોપશમથી બચવું તે વીતગગના વચન કેમ ન બાળે-જણાવે તોયે તે પ્રભુની તો આશાતના ઠરે જ છે, કાગળ કે તે મોહની શોષવાપ્તિથી પાથે ઇદ્રિયોના વિષય પાપવા પ્રભુના પવિત્ર વચનોના ઉપયોગ કરે છે પુષ્કાળ નહીં વિષયસમ્પન્ન જીવ પ્રભુના શુદ્ધ શ્રદ્ધાપૂર્વક આદર કરી પ્રભુનું બહુમાન કરી શક્તો નથી તેથી પ્રભુની આશાતના ટાંગી શકતો નથી દેહના અશુદ્ધિથી થતી આશાતનાઓ કરતા ભાવની અશુદ્ધિથી થતી આશાતનાઓ આત્માનું અત્યંત આહત કરનારી, કષ્ટાય વિષયના બાધનમાંથી મુક્તિ વગર ભાવશુદ્ધિ ચર્ચ શકતી નથી, મારે કષ્ટાયાદિના પરિણામો બદલાય નહિ ત્યાં મુખી મન, વચન તથા કષ્ટાયાથી થતી પ્રભુની આશાતના ટાંગી શકાય નહિ કષ્ટાયાદિથી મુક્ત પવિત્ર પુરુષોની દેહાદિની શુદ્ધિ કરવી પડતી જ નથી, કારણ કે મોહની મદતને લઈને તેમની ભાવશુદ્ધિ પ્રગળ હોય છે એટલે તેઓ પ્રભુને શુદ્ધ -વરૂપે જાણે છે, જુએ છે તેથી તેઓ પ્રભુની આશા તનાથી ગર્વધ મુગ્ધ હોય છે અને અટલા મારે જ તેઓ સર્વ હુ પોથી છટીને પ્રભુવરૂપ જની શરે

સાથે શું લઈ જશો ?

ત્રિપર આકાશ અને નીચે પાણી માત્ર બધી દિશામાં દેખાઈ રહ્યું હોય એવા ભરદરિયે વહાણમાં બેઠેલો મુસાફર બધું ય સ્થિર જુએ છે, પણ જ્યારે છેટેથી દરિયાનો કિનારો દેખાય છે ત્યારે તેને બધું ય અસ્થિર દેખાય છે. વહાણ તથા કિનારા પરની વસ્તુઓ ઘણી જ ઝડપથી ચાલતી જણાય છે, તેવી જ રીતે દેહરૂપી વહાણમાં બેઠેલો મુસાફર આત્મા માનવજીવનના મધ્ય દરિયે બધું ય સ્થિર જુએ છે, પણ તેને જ્યારે મોતનો કિનારો દેખાવા માટે છે ત્યારે બધું ય અસ્થિર જણાય છે અને જ્ઞાની પુરુષોએ કહેલી એક વાત તો સાચી સમજાય છે કે સયોગી વસ્તુઓનો વિયોગ અવશ્ય થાય છે મોટે બધું ય મૂકીને જવાનું છે. ધન, સંપત્તિ, ખાગ, ખંગલા, કુટુંબપરિવાર આદિ કે જેનો જન્મ્યા પછી જીવનની શરૂઆતથી સયોગ થયો છે તેમાંનું કશું ય સાથે જવાનું નથી. સામાન્ય જુદિનો માનવી માત્ર આટલું જ સમજી શકે છે અને તે પણ છેવટની ઘડીયે, પરંતુ એમ તો કાંઈક જ માનવી જાણતો હશે કે પાછલા ભવમાંથી જે કાંઈ સાથે લઈને અવતર્યો છું તેને પણ અજ્ઞાનતાથી અડિંચા જ મૂકીને જઈ છું. માણ્યો જુદિપૂર્વક વિચાર

કરે તો સાચી રીતે સમજી શકે છે, પણ બુદ્ધિની નિર્બળતાને લઈને જાણી પુરુષોના વચનો સાંભળવા છતાં પણ તાર્કિક વસ્તુ સમજી શકતા નથી.

માનવીને મૂઢી જવાનો વસ્તુઓ બે પ્રકારની હોય છે: એક તો પાછલા જન્મમાંથી સાથે લાવેલો જેવી કે નરદેહ-માનવજીવન-અખંડ પાંચે ઇન્દ્રિયો અને લાંબું જીવન. આ બધી વસ્તુઓ સાથે લઈને આત્મા માનવસ્વરૂપે અવતરે છે અને ધન, સંપત્તિ, બાગબગલા આદિ વસ્તુઓ તેમજ સ્ત્રીપુત્રાદિ કુટુંબપરિવારના સંબંધો અવતર્યા પછી મેળવે છે. આ પ્રમાણે બંને પ્રકારની વસ્તુઓ માનવી મૂઢીને જાય છે, છતાં તે માનવ દેહે અવતર્યા પછી મેળવેલી વસ્તુઓને પ્રધાનતા આપીને તેના માટે મોતની સાથે જતી વખતે શોક કરે છે, દુઃખી થાય છે, પણ પાછલા જન્મમાંથી સાથે લાવેલી વસ્તુઓ મૂઢી જવા માટે જરાય શોક કરતો નથી. અર્થાત્ આત્માજ્ઞાતિ માટે મળેલાં માનવજીવન આદિ ઉત્તમ સાધનો મૂઢી જવા માટે કોઈપણ દુઃખી થતું નથી. અને જે માનવી માનવજીવન તથા દેહ છોડતાં દુઃખ મનાવે છે તે વિષયાસક્ત જીવ વિષયની લાલભાવાળો હોવાથી વિલાસનું સાધન માનીને જ તે દેહાદિનો વિરોગ થતી વખતે મુંઝાય છે, પણ આત્મવિકાસનું સાધન માનીને તેના અભાવે વિકાસથી વંચિત રહેવાની સમજણથી શોક કરતો નથી. આવા જીવો વિલાસ માટે જ જીવવું પસંદ કરે છે, પણ વિકાસ માટે નહિ અને તેથી કરીને જ કેટલાક માનવી

વિલાસના માધન ન મગવાથી ખુશીથી મરતા-આપઘાત કરતા દુષ્ટિગોચર થાય

અજ્ઞાની માનવી ડવનને ઘણી જ કાળજીપૂર્વક જાગવે છે તે તેમને મળેલા વપયિ-રુખો ભોગવવાની લાલચાથી અથવા તો વેપયિક મુખના માધના મેળવવાની ઠગાઈથી જ સાચવે છે અને આવતા મોતન રોકવા પોતાનાથી બનતું બધું કરી છૂટે છે તો પણ આયુષ્યકર્મ ભોગવવારૂપ માનવ ડવન સમાપ્ત થાય છે તો ૧૧૮ આવીને બિભુ રહે છે અને દ્રવ્ય તથા લાવથી મગાગ મનેલા માનવીના આત્માને અસદ્ગુણના દરિયામાં ખડન-ની મૂકે છે જાની આત્માઓ તો જન્માતરમાથી સાન દાનલા નરદેહ તથા માનવ ડવન અદિ સપત્તિથી ઉત્તમ પ્રમાણના વ્યવમાય કરીને સમ્યગ્જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, સમલાવ આદિ માગી સપત્તિની વૃદ્ધિ કરેલી દેવતા જન્મ-મરણ માટે પર્વ-પાક કરતા નથી, કાળકે સમજે છે કે હવીયુ તા ગાત્મિક સપત્તિને વધારે મૃત્યુ આવશે તો મત્તમાયા કરીને માગી સપત્તિ મેળવી છે એટલે તની લાથે જતા કાઈ પણ તેમ નથી અર્થાત આ ડવનમા દુષ્ટિયે કોઈને કોઈને કુખી કરી અપરાધી બન્યા હવનમા સમ ભોગવવા દુર્ગતિનો નહિ, માટે હવીયુ તો એ છે અને છે આવા વિચારવાળા સા પુનર્ગે મેળવવાના કદથી હોય છે

તેમને મળેા યા ન મળેા તેના માટે હર્ષ-શોક કરતા નથી. તેમને પુન્ય બળથી મળેલી પૌંડ્રલિક સંપત્તિને પ્રધાનતા આપી ઘણા રાજી થતા નથી તેમજ તેને સાચવવા કે વધારવા જન્માંતરમાથી સાથે લાવેલા માનવ જીવનને વેડફી નાખતા નથી અને છેવટે પૌંડ્રલિક સંપત્તિ મૂકીને જતાં જરાય શોક કરતા નથી.

નર હેહ તથા માનવ જીવન મેળવ્યા પછી ધન, સંપત્તિ આદિ જે કાંઈ મેળવ્યું હોય તેને આત્મચેય સાધવા છોડવાની જરૂર છે, કારણ કે તે મોહ મમતાને ઉત્તેજન આપવાવાળું હોવાથી આત્મવિકાસનું બાધક છે છતાં પોતાને (આત્માને) ન ઓળખનાર આસક્તિ લાવથી લહે તેને વળગી રહે પરંતુ ઉપટની ઘડીએ તો તે છૂટી જ જવાનું છે તેને સાથે લઈ જવાને કે રાખવાને મહેનત કરવી નકામી છે, કારણ કે તે રડી શકતું નથી તેમજ માથે પણ જઈ શકતું નથી તો પણ જડાસક્ત જીવો તેને જતું અટકાવવાને માનવ જીવનની ઝિંમતી લાણી વગરસ કોથે છૂટથી વાપરે છે અને આત્માના અગ્રેયની પણ પરવા રાખતા નથી, છતાં ધન, સંપત્તિ, બાગ, બંગલા આદિ રહેતાં નથી. પુન્ય ક્ષય થતાંની માથે જ બધી વસ્તુઓનું સ્વામીપણું છૂટી જાય છે અને તે વસ્તુઓ નાશ પામી જાય છે અથવા તો તેનો ખીજા સ્વામી થાય છે, જેથી માનવી તેની મમતાથી મુક્ત થવાથી છૂટો થાય છે છટું થવું એટલે પરાધીનતાથી મુક્ત થવું કે જે એક પ્રકારે સુખશાંતિનું કારણ છે પણ મોહ-

ઘેલો માનવી સુખ, શાંતિને ગદ્દલે દુઃખ તથા અશાંતિ મનાવે છે, દારણ કે પોતે પૌદ્ગલિક સુખ તથા વિલાસથી વિરામ પામ્યો નથી અને વિકાસી સુખથી તદ્દન અવગણ્ય છે એટલે જો કે તેને ગયેલી વસ્તુની મમતા રહેતી નથી, પણ વિલામમા મોજશોખની વસ્તુ વગર અડચણ પડવાથી પોતે ગયેલી વસ્તુનો શોક કરે છે, દુઃખ માને છે અને પાછો વિલાસના સાધન મેળવવાને શેષ જીવન વાપરી નાંખીને માનવ જીવનનો કગાળાળી બંધ છે જેથી તે માનવ જીવનનો દરિદ્રી અનંતકાળ મુઘી સુખનો પડછાયો પણ લાખી શકતો નથી.

જે વસ્તુઓ મૂકી જવાની છે તેને મેળવવાની તૃષ્ણાથી સાથે લઈ જવાની વસ્તુઓને મેળવીને વધાવવાને ગદ્દલે સાથે લાવેલો છે તેને વેડછી નાંખનારમા ડહાપણનો અશ્વ પણ હોતા નથી, છતાં માનવી પુન્યની સહાયતાથી ધન-સંપત્તિ મેળવીને પોતાને ડાહ્યો માને છે અને ગાદુ જ ડહાપણનું કામ કર્યું છે એમ ખીજના મોઢેથી પોતાની પ્રશંસા સાંભળીને ફુલાય છે તેમજ જેઓ સાથે લઈ જવાની વસ્તુને સાચવીને વધારવા માટે મૂકી જવાની વસ્તુની ઉપેક્ષા કરે છે તેમને જુદી વગરના માને છે. આવા માનવી ભવાલિનંદી-ગમે તેવો ભવ મળ્યો હોય તેમાં જ આનંદ માનનારા-હોવાથી તેમને જેટલો ધનાદિ સંપત્તિ ઉપર પ્રેમ હોય છે તેટલો પ્રભુ ઉપર હોતો નથી. અને કાઈક પ્રેમ હોય છે તે પણ ફક્ત ધનાદિ મળે છે

એવી શ્રદ્ધાથી જ હોય છે અને એટલા માટે જ તેમને પ્રભુના સાચા વચનો ઉપર શ્રદ્ધા હોતી નથી તેમજ ધનાદિ મેળવતાં નરક, તિર્યંચની માફી ગતિયોમાં લઈ જનારી પાપ પ્રવૃત્તિયોનો ઉત્સાહપૂર્વક આદર કરતો હોવાથી નરક, તિર્યંચમાં અસહ્ય દુઃખો ભોગવવાં પડે છે તેની પણ પ્રાયઃ શ્રદ્ધા હોતી નથી. આવા જીવોને પુન્યના અભાવે અથવા તો પુન્ય ક્ષય થઈ જવાથી પૌંદ્રગલિક સુખનાં સાધન ન મળ્યાં હોય કે મળીને ચાલ્યાં ગયાં હોય તો તેઓ ઘણા જ ઉદ્દેગવાળા તથા ચિંતાવાળા રહે છે અને પોતાને અત્યંત દુઃખી માને છે, તેમજ ખીખની ધન-સંપત્તિ તથા તેમને ધાર્યા પ્રમાણે વૈષયિક સુખ ભોગવતા ભ્રમને પોતે ઘણા જ ઝૂંટે છે અને માનવ જીવનને નકામું માનીને તેનાથી છૂટી જવાને ઇચ્છે છે, પણ ઉત્તમ માનવ જીવનને આત્મત્રેય માટે વાપરવાની ઇચ્છા રાખતા નથી.

માનવ જીવન માનવ દેહ તથા પુન્યાતુળ'થી પુન્ય આદિ મેળવવાને ધન-સંપત્તિની ખાસ જરૂર રહેતી નથી. તે સિવાય પણ માનવી પોતાના માનવ જીવનદ્વારા આત્મસંપત્તિ તથા કાલી જીવનમાં આત્મોપભોગી વસ્તુઓ મેળવી શકે છે જેઓ જોમ માનતા હોય કે ધન વગર ધર્મ થઈ શકતો નથી તેઓ મોટી ભૂલ કરે છે, કારણ કે પુન્ય ધર્મ-સ્વરૂપ ધર્મ કે ધર્મની નિર્જસસ્વરૂપ તાત્ત્વિક ધર્મ ધન-સંપત્તિના ત્યાગથી જોડેલા સારા અને સાચા ધર્મ શકે છે તેટલા ભોગથી ઘઈ શકતો નથી ધન ખર્ચીને ધર્મ કરનારા

ધન-સંપત્તિના ભોગી હોય છે અને જડાત્મક વસ્તુઓનો ભોગ પ્રાયઃ કર્મની નિર્જરાઈ તાત્વિક ધર્મ કરવામાં અંતરાયભૂત હોય છે એટલે તેઓ આત્મિક શુભ પ્રકટ કરવારૂપી વિકાસ સાધી શકતા નથી, પણ પુન્ય કાર્યમાં ધનાદિનો સફળ્ય કરવાથી પુન્ય ઉપાર્જન કરી શકે છે. અને ધન-સંપત્તિના ત્યાગી માનવ જીવનનો સફળ્ય કરીને આત્મવિકાસ સાધી શકે છે. અને જે તાત્વિક બોધની નિર્જળતાથી પુદ્ગલાનદીપણું હોય તે પણ ધનવ્યય કરીને પુન્ય ઉપાર્જન કરનાર કરતાં અસંખ્યગણું પુન્ય ઉપાર્જન કરી શકે છે પુન્યની નળ-જાળને લઈને કદાચ માનવીને ધન તો ન મળે, પરંતુ જીવન તો માનવી માત્રને મળેલું હોય છે એટલે માનવી માત્ર ધર્મ કરવા માટે સ્વતંત્ર જ હોય છે. તેમને જડાત્મક ધનાદિ વસ્તુઓની અપેક્ષા રાખવી પડતી નથી. મળેલી ધન-સંપત્તિ આદિ જડાત્મક વસ્તુઓનો સર્વથા ત્યાગ કરીને જ મહામાનવીઓએ સંપૂર્ણ આત્મવિકાસ સાધ્યો છે અને તેઓ પુરુષો તરીકે ઓળખાયા છે.

વિપરીત સમજણવાળા કેટલાક માનવી બધી જાળતો-માં ધનને પ્રધાનતા આપીને તેને મેળવવા પોતાનું ત્રીશ-પાંત્રીશ વર્ષ સુધીનું માનવ જીવન વાપરી નાંખે છે, છતાં જે તેમને કેવળ ચાલુ જીવનમાં જ ઉપયોગી અને મૂકી જવા જેવી તુચ્છ ધનાદિ વસ્તુ ન મળે તો પછી તેમણે પોતાનું શેષ જીવન સાથે લઈ જવાય તેવી વસ્તુ અથવા તો આત્મિક મેળવવા વાપરવું જોઈએ. નહિં

તો જાત્રે ભવોમાં ઉપયોગી સંપત્તિથી કંગાળ જ રહેવાના અને જો ભવિષ્યમાં પૈસો મળશે એવી આશાથી મૂડી જવાની વસ્તુ માટે જ જીવનનો વ્યય કરીને મૃત્યુના સ્ત્રીમાડાડપ વૃદ્ધાવસ્થાએ પહોંચીને કદાચ ધનાદિ મેળવે તો તે બધું નકામું છે, કારણ કે વયથી નિર્જાળ જાનેલો માનવી પાંચે ઇંદ્રિયોની નિર્જાળતાને લઈને મેળવેલા વૈષયિક સુખના સાધનોનો ઉપયોગ કરી શકતો નથી અને જીવન સમાપ્ત થતાં બધું અર્હિ જ મૂડીને મોતની માથે ચાલતો થાય છે.

માનવી જે ધનાદિ સંપત્તિ માથે લઈને અવતર્યો નથી તેને સાથે લઈ જઈ શકતો નથી પણ નર દેહ, માનવ જીવન તથા પુન્ય આદિ સંપત્તિ કે જેને સાથે લઈને અવતરે છે તેને માટે કાળજી રાખી પ્રયાસ કરે તો તેને પાછી મેળવી શકે છે એટલે કે પોતે તેવા પ્રકારનું પુન્ય મેળવવામાં માનવ જીવનનો ઉપયોગ કરે કે જેનાથી ભાવીમાં માનવ જીવન તથા માનવદેહ મેળવી શકે, અને તે ધનાદિ મેળવવાની તથા વધારવાની તૃષ્ણાથી વિરામ પામીને ધાર્મિક વ્યવસાયમાં જીવન વાપરે તો જ જીવી શકે છે જો માનવી માનવ જીવનની કદર કે કિંમત કરી જાણતો હોય તો ભાવી માટે અત્યારે તેની પાસે છે તેના કળ્તાય ઉચ્ચ કોટિનું માનવજીવન મેળવી શકે છે કે જેમાં આત્મિક સંપૂર્ણ વિકાસ સાધીને સદાને માટે તાત્ત્વિક સુખસંપત્તિનો સોગી જીવીને જન્મ, જરા, મરણના ભયથી મુક્ત થઈ જાય છે; પણ અજ્ઞાની જીવ જેમ જાગરકે ગળ્યું ખાવાની લાલચથી

લાડવા માટે ગળામાથી કિંમતી સોનાનું ઘરેલું કાઢી આપે છે તેમ પૌદ્ગલિક વંશયિક સુખ માટે જડાસક્ત કિંમતી માનવજીવન ખુશીથી ખરચી નાખે છે. કોઈ માણસ પોતાના અગત્યના કામે ઝડપથી જઈ રહ્યો હોય અને રસ્તામાં કોઈ ભે માણસોની માગમારી કે ગાળાગાળી જોવા માણસો દોળે વળ્યા હોય તો તેમા પોતે પેત્રી જઈને ચિત્તમા કલેશ, ઉદ્વેગ તથા કપાય ઉત્પન્ન કરનાર પ્રસંગ જોવામા કલાક કાઢી નાખે છે, અથવા તો રસ્તામા કોઈ વાતો કળાગ મળી જાય તો સ્વાર્થની કે સ્વાર્થ વગરની વાતો કરવામાં ઘટે! મમય ગાળી નાખે છે, તે વખતે પોતે જે કામે નીકળ્યો હોય તે બધું ભૂલી જાય છે અને ચિત્તની પ્રસજ્જ કલાકોનો સખ્યામા માનવજીવન વાપરી નાખે તે દરમ્યાન મોડું થવાનો કે કામ ગગડવાનો મકલ્પ મળે ન કરતો નથી તેમજ કલાક દોઢ કલાકનું માનવ જીવન વાપરીને દ્રવ્યથી તથા ભાવથી લાભ મેળવ્યો છે કે નહીં મેળવ્યું છે તેનો પણ વિચાર કરતો નથી મનુષ્ય આત્મિક સપત્તિ મેળવવાને કે પુન્યાદિ ને ને સ્વાસ્થ્ય તેવી સપત્તિ મેળવવાને ધાર્મિક વ્યવસ્થાને ને ને જીવન વાપરવાને કહેવામા આવે તો તે પ્રથમ ને ને ને ને ને પાડશે તેમ છતાં બહુ જ દળાણ કરી ને ને ને ને આવે તો બહુ જ કુલુસાધથી માનવ જીવન ને ને ને ને તે પણ અરુચિથી તથા ઉત્સાહ વગર ને ને ને ને ને પા કલાકમા જ પતાવી દેશે ને ને ને ને ને ને સમભાવમા ને ને ને ને ને ને ને ને ને ને ને ને ને

હશે તો પણ વિષમ લાવમા જ વખત ગાળશે અને અકળા-
મણુરી પોતે લીધેલી પ્રતિજ્ઞાનો મમય પૂરા કરશે

માનવીને ધનાદિ સંપત્તિની મમતા વધારે હોય છે,
ઠારણ કે તે એમ માને છે કે મેં ધણું જ પરિશ્રમથી
લક્ષ્મી મેળવી છે તેથી પોતે મેળવેલી લક્ષ્મીને બહુ જ
કરકસરથી વાપરે છે એ- રૂપિયો વાપરીને પાચની અથવા
એથી વધારે લાભની આશા રાખે છે અર્થાત્ પાચની
કિંમતની વસ્તુ એક રૂપિયામાં મેળવીને ૫ તોષ માને છે અને
જો અણબણપણે એક આનાની વસ્તુનો રૂપિયો અપાઈ ગયો
હોય તો પોતે ઠગાયો છે એમ માર્ગને ઘણું જ પશ્ચાત્તાપ
તથા ઉદ્વેગ કરે છે, ઠારણ કે તેને મકામહેનતે મેળવેલી
લક્ષ્મી વધારીને કિંમતી વસ્તુઓ સંઘરવાનો હોભ હોય
છે તેથી તે શ્રમથી મેળવેલી લક્ષ્મીને માચવીને તેને વધા
રવામાં જ ડહાપણ મમત્તે છે આવી જ રીતે પુણ્યવાન ઠી
જડાસખ માનવી અત્યંત કષ્ટ વેઠી ઉપાર્જન કરેલા પુન્યના
પ્રભાવથી મેળવેલા માનવજીવનને રૈચિક વ્યાપારમાં વાપ-
રતા લાભહાનિનો જરા પણ વિચાર કરતો નથી પાંચે ઇંદ્રિયોના
વૈયયિક્ષ આનંદની લાવમાંથી માનવજીવનના કલાનેના ક્ષણિક
વાપરીને પોતે જોયું છે કે મેળવ્યું ૬ તેનો વિચાર કરીને
જરાપણ શોક કરતો નથી આત્મહર્ષિતામાં ૧ પૂર્ણ આત્મવિકાસ
(કેવળજ્ઞાન) મેળવી શકાય છે તેવા કિંમતી માનવજીવનને
વિષયપોષક વ્યવમાયોગ વાપરતા ખૂબ જ ઉદારતા રાખવી
અને વિષયશોષક આત્મવિકાસ વ્યવસયમાં ડબ્બુસાઈ ખતા-
વવી તે તદ્દન અજ્ઞાનતા જ સૂચને

ધન—સ પત્તિ મેળવવામા તેટલુ કદ વેકવુ પડતુ નથી કે જેટલુ કદ માનવ જીવન આદિ સામગ્રી મેળવવામાં સહન કરવુ પડે છે અને તી પુન્યની રાશિ હોય તો જ માનવ જીવન—નર દેહ આદિ સામગ્રી પ્રાપ્ત થાય છે, અને તે રાશિ એકત્રિત કરવામા ઘણા જ કષ્ટાનુકૂળ કરવા પડે છે અને ધન તો સામાન્ય પુન્ય હોય તો પણ અત્ય પ્રયાસે અથવા તો પ્રયામ વગર પણ મળી શકે છે, માટે જ ધન મેળવવા કળા માનવ જીવન મેળવવામા ઘણુ જ કદ મહન કરાતુ હોવાથી ધન જરૂર જીવન ઘણુ જ કિમતી છે અને માનવ જીવનથી સંપૂર્ણ આત્મવિકાસ આધી શ્રમતો હોવાથી તે અમૃત્ય છે અને ધનથી ઘણામા ઘણુ તો ધૌર્ગલિક સુખના નાશન મેળવી આપે તેવુ પુન્ય જ ધાતુ હોવાથી તે તુરંત છે, છતાં જાતરી જીવ જ્યાં સુધી સુક્ષ્મ ન મેળવે ત્યાં સુધી પુન્યની ઘણી જ જરૂર છે કે જેથી માનવ જીવન તથા માનવ દેહ આદિ સામગ્રી પણ પાછી મેળવી શકે

જ્યારે જીવનનિર્વાહના સાધનની સગવડતા કરી આપનારનો ઉપકાર માનવી જીવે ત્યાં સુધી જીવતો નથી અને પોતાનું મર્વસ્વ અર્પણ કરવા જરા પણ નિરુત્સાહિત થતો નથી તો પછી જોણે તમને દુનિયામાં નજરે પડતા સૂક્ષ્મ જંતુઓ કીડા, મકોડા, વાઘ, વરુ, કતરાં, ખીલાડાં, ઘોડા, ગધેડા, ગાય, ભેંસ આદિ પશુ, પંખીઓનો અવતાર ન આપતાં માનવનો અવતાર આપ્યો, માનવીઓમા પણ કેટલાક એવા હોય છે કે જેમના હાથ નિરંતર લોહીથી ખરડાયેલા રહે છે અને કેટલાકને તો પાંચખાના માફ કરવા પડતાં હોવાથી તેમના હાથ વિઘટાથી ખરડાયેલા રહે છે અને તેને નહિં જેવા માફ કરીને ખાવાના કામમાં વાપરે છે તમે આવી જાતિના માણસ છે કે નહિં તેનો વિચાર કરી જુઓ. જો તમે એવી જાતિના નથી પણ ઉત્તમ જાતિના છો તો પછી તમે ઉત્તમ જાતિ તથા કુળમાં શાથી ઉત્પન્ન થયા ? માનવજાતિમાં કાંઈપણ કરક ન હોવા છતાં પણ તમે ઉત્તમ જાતિના કહેવાઓ છો તેનું શું કારણ ? તમને ઉત્તમ જાતિના માણસ કોણે જાનાવ્યા ? કેટલાક માનવીઓને રહેવાને ઝૂંપડાં, પહેરવાને ગાંભા હોય છે અને આખી ઉમર-જીવે ત્યાંસુધી ખીજનાં વૈતરાં કરીને આયુષ્ય પૂરું કરે છે, પણ તમને તો રહેવાને જાંગલા, પહેરવાને મુંદર વસ્ત્રો મળ્યા છે તેમજ એસવાને મોટર આદિ વાહનો તથા નોકર-ચાકર પણ તમારી પાસે છે અને તમે સ્વામી જાનીને ધીજાતી સેવા લો છો. આ બધું તમને કોણે આપ્યું છે તેનો કદીયે તમને વિચાર સરખો થ આગ્યો છે ? સંસારમાં જોઈએ છીએ તો કોઈ

મળ્યો છે એટલે જો તમે ધારો તો સાચા શ્રામ ત બનીને શાશ્વત સુખના ભોગી બની શકો છો તો તમને આ બધી સામગ્રીનો પ્રબળ કોભુ કરો આપ્યો છે તનો નિર્ણય કરવાને દેાઈ વખત પણ તમે તમારી બુદ્ધિનો ઉપયોગ કર્યો છે ?

તમે માનવી છો, તમારામા બુદ્ધિ છે, ડહાપણ છે અને તમે પોતાને એમ માનો છો કે હું બુદ્ધિશાળી અને ડાહ્યો છું તો પછી તમે જગતનો વિચિત્રતાનું કારણ કેમ શોધી કાઢતા નથી ? ઉપર જતાવેલી જાળનાનો માની નીતે વિચાર કેમ કરતા નવો અને સદ્બુદ્ધિથી ડરીને વગળા કેમ રહો છો, તેમજ સદ્બુદ્ધિવાળા તન્ક તિરન્કાગની લાગણી શા માટે રાખો છો ? કદાચ તમારી બુદ્ધિ કામ ન કરી શકતી હોય અને માથુ મમજવાની દંચા હોવા છતા પણ સાચી મમજણ મેળવવામા ઘણી જ અડચણ પડતી હોય તા અપૂર્ણ માચી બુદ્ધિના વિકાસી જ્ઞાની પુનઃજાના વચનો માબગીને જગતની વિચિત્રતાનો માથો જોપ દે અને માચી સમજણ મેળવીને સપૂર્ણ સાચી વસ્તુની પ્રાપ્તિ માટે પ્રયાગ કરો જો તમે સર્વજ્ઞતા વચનો ઉપર શ્રદ્ધા ાખીને જાણવા નો પ્રયાસ કર્યો તો વિશ્વરચના માચી રીતે તમને સમ જાશે અને તેથી તમે તમારી પ્રવૃત્તિમાત્રને સમ્યજ્માની બનાવી શકો જોથી તમને અણુગમતા પ્રગજો અકળાવા શકશે નહિ

અપૂર્ણ માચી સ્વતન્ત્રતા મેળવનાર મર્ષજ પુનઃજો જડ, ચેતનના મયોગસ્વરૂપ જગતની વિચિત્રતામા જડન

સ્વરૂપ દેહમા આત્માના ગુણોની પ્રશંસા માલગીને અત્યંત આનંદ અનુભવે છે અને કામી, ક્રોધી, લોભી (આદિ જે કર્મજન્ય ગુણો કે જે એકદંદ્રિયી પૌષ્ઠગતિક હોવાની જડ-સ્વરૂપ છે) ને દેહને કહેવામા આવે તો દિગ્ગીઞ થાય છે, દુઃખ મનાવે છે, અજ્ઞાનતાના ગાઢ અધકારમા રહેલા છવેા વિરાગી મહાપુરુષોના વચનો વાળીને કે માલગીને મોઢે જોડી જાય તો તેથી કાઈ તેઓ પોતાને ઓળખે છે અને પુરુષોત્તમની તથા દેહાધ્યાસી નવી એમ કહી શકાય નહિ, કારણ કે મિથ્યાભિમાન(દેહાભિમાન)ની વૃત્તિ તથા પ્રવૃત્તિ ટળે નહિ ત્યાં સુધી તેમનામા જડથી વિશ્વ ધર્મવાળી આત્મા જેવી કોઈ વસ્તુ કે એવી શ્રદ્ધા હોવાનું પણ નિર્ણય કરી શકાય નહિ. કેવળ બ્રહ્મ વૃત્તિથી તપ, જપ આદિવાથી કે નત, નિયમ આદિ પાળવાથી આત્માની માર્ગી ઓળખાણ અને પુરુષોત્તમની પછાથી નિવૃત્તિ થઈ છે તથા દેહાધ્યાસ ટળે છે એમ કહી શકાય જ નહિ, કમ્પ કે આવી પ્રવૃત્તિઓ તો અનંત સસારી મિથ્યાદંદ્રિયના અભવ્ય જેવા અજ્ઞાની છવેા પણ આ રી શકે છે, આવી શકે છે. જ્યાં સુધી પાચે ઇદ્રિયોના વિષયોમા રાગ-દ્વેષની તીવ્ર પરિણતિથી અનુકૂળતા, પ્રતિકૂળતાના અંગે હર્ષ, શોક રહેલો છે તથા મનોવૃત્તિઓમા આમંકિત ભાવ રહેલો છે ત્યાં સુધી વિકાસી આત્માનુભવી મહાપુરુષો, આત્માની ગાયો ઓળખાણ થઈ કે એમ કહેતા નથી પણ મિથ્યા ભિમાન (દેહાધ્યાસી) ને લઈને દેહને જ આત્મા માનવાનું જણાવે છે વૈષયિક મુખોને પોષવા માટે આત્મ વિજગ્ની વીતરાગ પ્રભુ પાન પણ

મન મ પનિ માગનારા અથવા તો ધન-સંપત્તિથી દેહની પ્રશંસા કરાવવા તથા વધારવા પ્રયાસ કરનારા આત્મા તથા પરમાત્માને ઓળખી શક્યા જ નથી, કારણ કે તેમ નામા દેહાભિમાન રહેવું છે.

આ પ્રમાણે સંસારમાં ચર્મચક્રુથી જોનારા ધણા છે એટલે તેમને આત્મ પ્રત્યક્ષ થવું નથી અને તેથી જ તેઓ મિથ્યાભિમાની-દેહાધ્યાત્મી છે જ્ઞાનદષ્ટિ-મર્યાદાદષ્ટિ વગર આત્મા ઓળખી શકાય નહિ, કારણ કે આત્માને જડસ્વરૂપ ઇન્દ્રિયોની જરૂર પડતી નથી. ઇન્દ્રિયો રૂપી જડ વસ્તુને શ્રદ્ધા કરી શકે છે પણ અરૂપી આત્માને શ્રદ્ધા કરી શકતી નથી, માટે જ ચર્મચક્રુથી જોનાર આત્માને ઓળખી શકે નહિ, પણ 'આત્મા પોને જ પોતાના વિશુદ્ધ જ્ઞાનદાશ ઓળખી શકે છે. કદાચ આત્મ પ્રત્યક્ષ કરવા જેટલી જ્ઞાનમાં વિશુદ્ધિ ન થઈ હોય તો આત્મસ્વરૂપ નામપદમાં શબ્દાદિ પૌંડગલિક વિષયો નિમિત્તભૂત થને છે અને તેથી જ્ઞાનદષ્ટિ આત્માને સાચી રીતે ઓળખીને જ્ઞાનદષ્ટિને વધુ નિર્મળ થાનાવી શકે છે, પણ તેઓ ભેદજ્ઞાન હોવાથી ભ્રમી શકે છે કે આત્મા વિષયાતીત છે. જ્ઞાન વગર કાર્યપણ પ્રકારના ઇન્દ્રિયોના વિષયોથી આત્મા આલ્સ નથી, માટે જ પૌંડગલિક વિષયોથી લિપ્ત સ્વરૂપવાળો મારો આત્મા છે અને તેમાં અનંત જ્ઞાનાદિ શુભો રહેલા છે તે પૌંડગલિક દેહાદિમાં નથી, કારણ કે દેહાદિ આત્માથી લિપ્ત શુભધર્મવાળા છે. આવી જ્ઞાનદષ્ટિવાળા આત્માઓ સંસારમાં અત્યંત અદ્ય

પ્રમાણુમા છે, ત્યારે જડામકતા પુદ્ગલનાંદી હૃદય ધણી
 મોટી સંખ્યામાં છે, કારણ કે તાત્ત્વિક દૃષ્ટિથી જોઈએ છીએ
 તેા ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓમા પણ વ્યયિક આમકિતને આદર
 ઘણા જણાય છે અને તેથી કરીને જ જડસ્વરૂપ કર્મને
 પ્રધાનતા આપી છે અનાદિ કાળના કર્મની યોગતથી આત્મા
 અનંતગામી હોવા છતા પણ નિર્ગળ બની રહ્યો છે અને
 જડાત્મક વસ્તુઓ ઉપર જ પોતાના અસ્તિત્વને આધાર
 રાખી રહ્યો છે જીવન, સુખ, શાંતિ, આનંદ આદિ વસ્તુઓ
 પોતાની પાસે હોવા છતા પણ જડાત્મક વસ્તુઓથી જ
 પ્રાપ્ત થાય છે, એવી દૃઢ શ્રદ્ધાવાળા જ્ઞાની પુન્યાંશો તેને
 અપ્રધાન ગણ્યો છે આ પુદ્ગલનાંદી જડાસક્તિવાળા હોવાને
 વસ્તુસ્થિતિ સમજાવીને મનમાર્ગે લાવવાને માટે તેમની
 જ ઇચ્છાઓને ઉદ્દેશીને પ્રભુ તરફથી મમજણુ આપવામાં
 આવ્યું છે કે તમારું માનેકુ પૌદ્ગલિક સુખ તમારી ઇચ્છા
 પ્રમાણે તમને મળ્યું છે અને જીજ્ઞા તમારા જેવા જ
 માનવીઓને નથી મળ્યું તેમજ બધા હોયો એક મન્યા
 હોવા છતા તમે માનવી બન્યા તેનું ખાસ કારણ પુન્ય
 કર્મ છે તમે પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે જે કાર્ય પૌદ્ગલિક
 સુખના સાધન મેળવ્યા છે, અથવા તેા મેળવી રહ્યા છો
 તેમાં કેવળ તમારો પ્રયાસ કે તમારી બુદ્ધિમત્તા કારણ નથી,
 પણ સુખપણે તેા તેમાં તમારું પ્રારબ્ધ કારણ છે. અર્થાત્
 જન્માંતરમાં અત્યંત આદરપૂર્વક ધર્મની એવા કરવાથી
 તમને પુન્ય આપવામાં આવ્યું છે કે જેને લઈને તમને
 ધારણા પ્રમાણે પૌદ્ગલિક સુખનાં સાધન મળ્યા છે. સ સાર-

૧. ૫ નિજાનંદી ધણા જીવો જુદીજુદા પ્રવર્તન કરી રહ્યા છે, જ્યાં તેમને ધારણા પ્રમાણે મુખનાં સાધન મળવાને બાંધ દુઃખનાં સાધન મળી રહ્યાં છે અને મુખપ્રાપ્તિ મારે કન્યામા આવના બધા પ્રયાસો નિષ્ફળ ગતી રહ્યા છે જેથી કરીને તેઓ આધિ, વ્યાધિ તથા ઉપાધિથી નિરંતર દુઃખ-ચેતા જ રહે છે, કારણ કે આવા જીવો પામે મુન્ય નથી, તેમણે જન્માંતરમાં ધર્મનો અનાદર તથા નિરસાર કરીને પાપને પકડે રાખવાથી આ જીવમાં નેઓ ધર્મી જન્મના દુઃખો ભોગવી રહ્યા છે, જેમણે જન્માંતરમાં અનાદરપૂર્વક વેડ તરીકે ધર્મની સેવા કરી છે તેમણે આ જીવમાં મુખનાં સાધન તો મેળવ્યા છે પણ તેનો ઉપયોગ કરીને મુખ મેળવી શકતા નથી, કારણ કે તે સાધનોનો ઉપયોગ કરવાને સાધનભૂત ઉદ્વિગ્નેતરી જ ખામી છે. અંધાપો, ગંદેશપણું, મૂંગાંપણું તથા રોગ, શોક આદિ મુખનાં સાધન વાપરવામાં આડા આવે છે. પૌદ્ગલિક મુખનાં સાધન બે પ્રકારના છેઃ એક તો અંતરંગ અને બીજું બહિરંગ અર્થાત્ એક તો જન્મથી જ ગાયે રહેવાવાળા દેહ તથા જીવન આદિ તે અંતરંગ અને જન્મથી પછી જીવનના કોઈપણ સમયમાં મંળયિત થવાવાળા ધન, સંપત્તિ આદિ બહિરંગ સાધન કહેવાય છે આ જાને પ્રકારનાં સાધનો નિર્દોષ તથા અનુકૂળ અને ચિરસ્થાયી મળે તો જ પુણ્યલાનંદી જીવ ધારણા પ્રમાણે પૌદ્ગલિક મુખ ભોગવી શકે છે. જેમથી એકની પણ ખામી હોય તો મુખ મળી શકતું નથી. જેમણે જાને પ્રકારનાં મુખનાં સાધન નિર્દોષ, અખડ, અનુકૂળ તથા

ચિરસ્થાયી મેળવ્યા તેમણે જન્માંતરમાં અત્યંત આદરપૂર્વક ધર્મની સેવા જરૂર કરેલી જ છે, જેથી કરીને ધર્મ તરફથી મળેલા પુન્ય બળથી તેમની ધારણા પ્રમાણે સુખ લોગવી રહ્યા છે, અને જેમણે બહિરંગ તથા અંતરંગ ળન્ને પ્રકારના સાધનોમાંથી એક જ પ્રકારનું સુખ મેળવ્યું છે તેમણે જન્માંતરમાં ધર્મની સેવા તો કરી છે, પણ તે અનાદરથી કરેલી હોવાથી છતે સાધને પણ સુખ મેળવી શકતા નથી અને જેમને ળન્ને પ્રકારનાં સાધનમાંથી એકે પણ મળ્યું નથી તેઓ ધર્મનો અનાદરથી તિરસ્કાર માત્ર કરેલો હોવાથી શારીરિક, માનસિક તથા આર્થિક ત્રણે પ્રકારની સંપત્તિની કંગાલિયત લોગવી રહ્યા છે.

આ પ્રમાણે પ્રભુના વચનોના શ્રદ્ધાપૂર્વક સંજુદિથી વિચાર કરતાં સ્પષ્ટ સમજાય છે કે જેમની પાસે પૌણ્ડલિક સુખનાં ળને પ્રકારનાં સાધનો છે, અર્થાત્ શારીરિક, માનસિક, આર્થિક સંપત્તિ છે અને જેઓ એમ માને છે કે અમે સર્વ પ્રકારે સુખી છીએ, ધારણા પ્રમાણે અમને ળધું મળ્યે જાય છે, જગતમાં અમારો યશોવાદ પણ સારો છે, ધન, ધાન્ય, પુત્ર, પરિવાર આદિથી અમે સમૃદ્ધ છીએ, સગાં-સંજાંથી આદિ અમારું ઘણું માન જળવે છે અને અમારા કહેવા પ્રમાણે વર્તે છે વગેરે, તો તેમણે જાણવું જોઈએ કે આ ળધું ધર્મના પ્રતાપથી જ છે અર્થાત્ ધર્મ તમને ળધું આપ્યું છે. તમારી ઈચ્છાઓ પૂર્ણ થવામાં સગવડતા કરી આપનાર ધર્મ છે, માટે સંસારમાં ધર્મ

તમારા પરમ ઉપકારી છે, જે કાંઈ તમારી પાસે છે તે
 ગણુ ધર્મનું જ આપેલું છે માનવ અવતારથી લઈને,
 ગારીજિક, આર્થિક મ મત્તિ અને ઠેક સાચું મુખ મેળવ
 વાના માયા સાધનો સુધીનું જે કાંઈ તમારી પાસે
 છે તે તમારા પ્રયાસનું કે જુદી તથા રૂકાપણનું ફળ
 નથી, પણ ધર્મની પરમ કૃપાનું ફળ છે તો પછી તમારે
 ધર્મને તમારું નર્વન્વ અર્પણ કરવું જ જોઈએ ધર્મને
 નામે તન, ધનની અશક્તિ ન જતાવવી જોઈએ, ધર્મને નામે
 હવત અર્પણ કરવું પડે તો અત્યંત ઉત્સાહપૂર્વક ધર્મનાં
 અરણોમા મૂકી દેવું જોઈએ. વામુદેવ, બવદેવ, ચક્રવર્તી આદિ
 પુરુષા ધર્મના અન્જુમા હવત અર્પણ કરીને કૃતરૂ
 બનવાથી અતતચતુષ્ઠયના સ્વામી થઈને શાશ્વત સુખના
 ભોગી બન્યા છે, તેમ તમે પણ તમારું નર્વન્વ ધર્મને
 અર્પણ કરીને કૃતજ્ઞતા બતાવી શાશ્વત સુખના ભોગી બનશો ?

શ્રી ૧૦૮ આશ્વાસન મંત્રાવલિ જીવતાં શીખો ૮૫

જીવવું જાણનારે જાણે છે પણ જીવતા શીખવું કે-
 કને જ જાણે છે દેખાદેખીથી જીવનાગ દુનિયામા ઘણું છે
 પણ સમજીને જીવનાગ તો વિરલા જ છે માનવી નથી
 પસંદ કરતા નથી પણ જીવવું પસંદ કેમ કરે છે તે
 તાત્વિક દૃષ્ટિથી તપાસીએ તો જીવને અનાદિ નથી તે
 મમતા વળગેલી હોય છે પોતાની ભિન્ન વસ્તુઓને નથી
 તો માનવી કોઈક સ્વાર્થના અંગે છે કે જે તે જ
 શરીરની મમતા છોડવી તે ઘણું જ મુશ્કેલ છે
 એટલે જીવની સાથે દેહનો મયોગ નથી એક અને
 મરણ એટલે જીવથી દેહનો વિયોગ થયો મરણ નથી
 દેહનો સયોગ જાણે છે, વિયોગ નથી માનવીને
 ધન, સપત્તિ આદિ વસ્તુઓ તો જાણે નથી અનિયમિત
 કાળે મળે છે અને નથી પણ મળતી, તેથી દેહનો જન્મથી
 જ માથે હોય છે એટલે જ બીજી વસ્તુઓ જન્મ દેહ
 ઉપર મમતા ઘણી હોય છે દેહને વિયોગ ન થવા દેવાને
 માટે બીજી બધી વસ્તુઓની જાળ છે એટલે તેને
 જતી કરે છે રસ્તામા કે ધન્ય ધન, સપત્તિ હરણ કરવા
 આવનાર માણસને ધન, સપત્તિ નથી દેહને પોતાના

૧૧ આ પ્રમાણે જીવનમય પત્તિને અમૂલ્ય માની
 ૧૨ ૨૬ જી કરનાર માનવીને પૂછવામા આવે કે-નમને
 ૧૩ ૧૧૩ જોધી વધારે કેમ ગમે છે ? તમે શા માટે જીવો
 ? તા તે મરણને દુ ખની ગીમા જનાવીને જાધા સુખોતુ
 મૂળ જીવન જતાવે છે જો કે માનવી મરવાના દુ જોધી
 અનુભવ છે પોતે મોતના દુ ખનો અનુભવ કરીને આવ્યો
 છે છતાં જન્માર તે જાધુ વિમરી ગયો છે, કાન્તુ કે પોતે
 જે દેહમા મોતનુ દુ ખ અનુભવ્યું છે તે અત્યારે વિદ્યમાન
 નથી જે દેહમા પોતે મર્યો હતો તે દેહ જો અત્યારે
 વિદ્યમાન હોત તો મરવાના દુ ખનુ માચી રીને વર્જન કરી
 શકત પણ તે દેહ તો છૂટી ગયો છે, અત્યાજનો દેહ
 પૂર્વજન્મોના દેહો કરતા તદ્દન નવો છે એટલે તે તેમ
 વિદ્યમાન દેહમા પ્રાણાન કષ્ટવાળી માફગી લોગવીને
 સાજો થયા પછી રોગપ્રમત્ત અવધામા અનુભવેવા દુ ખને
 વર્જવી શકે છે તેમ વર્તમાન દેહમા અનુભવશૂન્ય મોતના
 દુ ખનુ વર્જન કરી શકતો નથી, તો પણ સૌ કરતા મરવામા
 વધારે દુ ખ માનીને જીવવું પમદ કરે છે તેનું ખામ કારણ
 જો સૂક્ષ્મ ખુદિથી વિચારીએ તો મરવાના દુ ખથી ધીને
 માનવીને જીવવું ગમે છે એમ નથી, પણ અનાદિની લોગ
 તૃષ્ણાના સસ્કારોને લઈને માનવીને દેહ છોડવો ગમતો
 નથી વૈષયિક વાસનાઓ પોષવાને માટે જ માનવી જીવે છે
 અને તે તેમના આચારવિચાર તથા ઉચ્ચાર ઉપરથી સ્પષ્ટ
 જણાય છે માનવી માફો પટે છે ત્યારે ડોક્ટરોને તથા
 વૈદ્યોને જાહુમાનપૂર્વક નિમત્રણ આપે છે અને વહાવામા

વહાલી ધન-સંપત્તિ તેમનાં ચરણે ધરીને તેમની આજ્ઞા અખંડ પાળે છે, તેનું ખાસ કારણ તો લોગતૃષ્ણા બુઝવવા જીવવાની લાલસા હોય છે તાત્પર્ય કે માંદો માનવી ભોગથી વંચિત રહેવાના ભયથી ધનને તુચ્છ ગણીને ડાકટરોનો આશ્રય લે છે જે કોઈ નિષ્ણાત વૈદ્ય તેને તપાસીને કહી દે કે ભય જેવું નથી, માન્ય થઈ જશે તો પછી તે આધારણ દવાનો ઉપચાર કરે છે પણ ડાકટરોની પરવા રાખતો નથી અને ભોગના સાધન-ભૂત ધનને વેરી નાંખતો નથી. આ પ્રમાણે ધન-સંપત્તિ-વાળો માનવી પોતે મેળવેલા વૈષયિક સુખના સાધનો વાપરીને પોતાની વૈષયિક વાસના પોષવાને માટે જ જીવે છે જેની પાસે ધન-સંપત્તિ નથી તેવો વિષયપોષક સાધનના અભાવવાળો માનવી આજ નહિં તો દાલે ધન-સંપત્તિ મેળવીને વૈષયિક સુખના સાધન મેળવીશ એવી આશાથી મગ્નું પમંદ કરતો નથી. જો જીવવાનું ખાસ કારણ મૃત્યુની અસહ્ય વેદના જ હોય તો પછી કેટલાક માનવીઓ એમ કહેતા સંલગાય છે કે આવી દશા ભોગ-વવા કરતા તો મરી જવું સારું છે આવી રીતે કહી સંલગાવનારા જ નહિં પણ આપઘાત કરીને ખુશીથી મૃત્યુને ભેટનારાઓ પણ દૃષ્ટિગોચર થાય છે તે ન હોવું જોઈએ, માટે જો મોતના દુઃખથી બીતા હોય તો પછી ગમે તેવી દશામાં મોતને સંભારે પણ નહિં, પરંતુ આર્થિક સંપત્તિથી ઘસાઈ ગયેલા કે વંચિત રહેલા તથા ધનસમૃદ્ધ શ્રીમંતોની વૈષયિક સુખોની લીલા જોઈને પોતાને કંગાલ, દરિદ્રી તથા દુઃખી માનનારા મોતને સંભારે છે. અને કેટલાક તો ધન-

૧-૫ વૈવિધ્ય મુખનાં આપન મેઝેલા રોના ઇત્યાદિ
 ૧) ૧૬૪૧મ વર્ષ કુટુંબકેશવે કવચને આપીને કવચે
 મુખને આપવું છે તે પણ આદિ રીતે મરતુ પછી
 કવચ એ મરતુમાં અવધન અથવા પ્રમત્તમાં હોય છે
 માનવી મરે તેથી દશામાં મેળના પાછાપાને પણ પકડે
 કરના નથી અને મરે મુખે જીવે છે એમ કહેવાય
 માનવોમાંની પ્રવૃત્તિઓનું અનુકરણ કરીને પાને પણ
 તેજુ મુખી જીવન બતાવવા પ્રયાસ કરે છે.

અમાની જનતાએ આની કીર્તિનું મુખનવા નેને મિત્ર
 વચની પદનિર્ન પ્રાયઃ જાણા અનુમરી મના છે પણ તેની
 અવધાની જાગશે કવચ કોઈક જ આન આપે છે, કેમ
 પણ માનવીને જીવવામાં આવે તો તે પોતાની મરે તેજો
 પ્રવૃત્તિને મુખી થવા મટે જ જતાયે છે અને જીવનને જેનું
 પણ સુખ આગવવાનું જ જતાયે છે, પણ તે મરે જીવે છે
 કે દુઃખે જીવે છે અને તેની પ્રવૃત્તિનું રંગ સુખ છે કે દુઃખ
 છે તે તો માથી મુખજીવાળા જ જાણી શકે છે જાની
 દેખાદેખીથી પ્રવૃત્તિ કરનાર અને અવળી મુખજીવો સુખી
 જીવન માનનાર સાચું મમજી શકના નથી અને તેથી મુખ-
 જાની શકના નથી કોઈ માનુષ પાને કરાકનો મંપનિ હોય
 અને તે સંપત્તિથી જાગ-જંજલા આદિ મોજશોખનાં આપન
 વચાગ્યા હોય અને પાતાને ધતો જ મુખી માનતો હોય
 તેને કહેવામાં આવે કે તમારું સુખ તો જગ દેખાડે, તો
 તે જાગ, જંજલા આદિ જલ્પક વસ્તુઓના આધીપત્ય

સિવાય ખીલું કાંઈ પણ જતાવી શકતો નથી અર્થાત્ પોતાની જડાત્મક ઋદ્ધિનું વર્ણન કરીને કહેશે કે—મારી પાસે આ બધી વસ્તુઓ છે તેથી હું સુખી છું. બાકી અણુજાણુ જોનાર માણસ ફક્ત માણસને જોવા માત્રથી જ આ સુખી છે કે કેમ તે જાણી શકતો નથી; કારણ કે કહેવાતો શ્રીમંત તથા ગરીબ બંને જણા રસ્તામાં ચાલ્યા જતા હોય તો ખાસ કોઈ ચિહ્ન એવું હોતું નથી કે જેને લઈને તેમનાથી અણુજાણુ માણસ તેમને જોઈને શ્રીમંતાઈ તથા ગરીબાઈ અને તેના અંગે સુખી, દુઃખીનો ભેદ પાડી શકે. મોઢાની પ્રમજ્જતા, શરીરનો સુંદરતા તથા પુષ્ટતા અથવા સુંદર વસ્ત્રો તથા ઘરેણાની વિધમાનતા તો ગરીબ હોય કે શ્રીમંત હોય બન્નેમાં જોવામાં આવે છે અને મોટે ભાગે તો શરીરમા બળ, સુંદરતા, લાવણ્ય, આરોગ્ય તથા પુષ્ટતા જે કાંઈ ગરીબમા જોવામા આવે છે તે શ્રીમંતો-માં જણાતી નથી; કારણ કે પ્રાયઃ શ્રીમંતોનો આહાર વિહાર અનિયમિત હોય છે તેમજ વ્યવહાર પણ અનીતિ-મય હોય છે તેથી તેમનું સ્વાસ્થ્ય પણ ળગડેલું રહે છે એટલે તેમને ઢવાના આશ્રયે જીવવું પડે છે, જેને લઈને તેમના શરીરની સુંદરતા તથા બળ ક્ષય થઈ ગયેલાં હોય છે, માટે કહેવાતો શ્રીમંત સુખને દેખાડી શકતો નથી, પણ અજ્ઞાની જનતામાં જે માણસનો પામે સારા પ્રમાણમાં ધન-સંપત્તિ હોય અને પૌદ્ગલિક સુખનાં સાધન હોય—ભલે પછી તે રોગાથી ખીડાતો હોય કે માનસિક દુઃખથી દળાયેલો હોય તો પણ તેને સુખી માનવાની અને બહુ-

મન નવાની પદ્ધતિ પડી જઈ છે. અને તેથી કરીને જ
 ૧ પાત્રને મુખી માની મિથ્યાભિમાનથી કુટાઈ બધે છે
 અને ધન-સંપત્તિ વચનનાં કંમાન માની મનથી તેને
 નિરંકુશ કરે છે. દેવતાના શ્રીમંતનું જુદું મુખ બાજ-
 ના મવા, મોટર આદિ પૌરુષલિંગનું જોઈને આધીન છે પરંતુ
 જ્ઞાન પાત્ર સ્થાપીત નથી. જોનાર માણસ પણ આ તપ્તી
 વસ્તુ જોઈને તેના શત્રુથી પડ્યાના આશયથી જ તેને શ્રીમંત
 તથા મુખી કહે છે. જે આ તપ્તી વસ્તુને તેની પાને
 ન સીધે તો તેને શ્રીમંત કોઈ પણ કહેતું નથી, માટે જ
 માણસને આધીન શ્રીમંતાઈ કે મુખ નથી પણ ધન-સંપત્તિ
 આદિ જગત્તમક વસ્તુઓને આધીન સીધાથી એક કતાક
 પડેલા જે શ્રીમંત અને મુખી કહેવાનો હેતુ તે જ ધન-
 સંપત્તિ આદિ નાશ પામવાથી ઝરીત તથા પરમ દુઃખી
 કહેવાય છે. ધન-સંપત્તિને તીર્થ પોતાને મુખી માનવા
 વાળો શ્રીમંત નિશ્ચિંત બની શાંતિ કેમ જોમવનો નથી. ?
 તેની પાસે જુદું સોના છતાં પણ કદા મુખની ખાખી
 રહી ગઈ છે કે જે માટે તે દાદ, તડકો પેટે છે અને
 ચિંતાવાળા આપારોમાં માથું મારે છે, મુખમય જીવન
 કેમ ગાળવો નથી ?

વસ્તુસ્થિતિ એવી છે કે શ્રીમંત માનવીને તૃપ્ત તથા
 બધે જન્મે રહેલા સોવાથી તે બધે પોતાને મુખી કદી
 દેખાડે; પણ બધું જોતાં તો તે પરમ દુઃખી છે, કારણ
 કે માનવીની પામે જ્યાં મુખી મનોવૃત્તિ મલિન તથા વિકૃત
 બનાવનાર ધન નથી હોતું ત્યાં મુખી તો તેને કુદુંજપોષણ

અને જીવનનિર્વાહ જેટલાં જ ધનની જરૂર હોય છે એટલે તેને તેટલું મળી જાય તો તે મુખે જીવે છે, તેને લાખો મેળવવાની લાલસા કનડતી નથી, પણ જેની પાસે લાખોની સંપત્તિ થઈ ગઈ હોય છે તે પોતાને એમ માની લે છે કે હું જન્મથી જ લાખપતિ છું પણ જે, ચાર વરસમાં જ હું લાખપતિ થયો છું એવો તેને લાસ જ થતો નથી અને તેથી કરીને તે લાખપતિથી કરોડપતિ બનવાની તૃષ્ણાને દાસ બનવાનો અને તેથી તે તૃષ્ણા તેના મનની શાંતિનો નાશ કરવાની જ અને મેળવેલું ધન નાશ થવાનો ભય તેના મુખનો પણ નાશ કરવાનો જ એટલે કે ધન ઓછું થવાના ભયથી નિરંતર તેના મનમાં અસુખ રહે છે અને તેથી પોતાની પાસેનું ધન વ્યાપારથી કે ગીજા કેઈ કારણથી ઓછું થઈ જાય તો તેને અત્યંત દુઃખ થાય છે ધન ઓછું ન થાય એટલા માટે તો તે પુન્ય ઉપાર્જન કરવા ધર્મ-કાર્યમાં કે મુખે જીવવાને જોઈતા સાધનો મેળવવામાં તેને વાપરતો નથી અને કલ્પસાધથી દુઃખે જીવે છે જો કે પોતે વિચાર કરે તો જન્મથી જ તેની પાસે ધન-સંપત્તિ ન હતી પણ જે, પાંચ વરસમાં જ તેને મળેલી છે, તે જો કદાચ જતી રહેશે તો તેનું કાંઈ પણ ઓછું થવાનું નથી; કારણ કે તે બહારથી જેવી આવી તેવી પાછી બહાર નીકળી જાય છે માટે તેમાં કાંઈ દુઃખ મનાવવાની જરૂર નથી જો જન્મતાં જ લાખોની સંપત્તિ મળી હોય અને તે પાછળથી કદાચ જતી ગ્હે તો માનવીને ચિરપરિચિત લક્ષ્મી માટે કાંઈક દુઃખ થાય ખરું, પણ જે વસ્તુ પાસે

હતી ૪ નહિં તો જો કદાચ પરોણા તરીકે થોડા દિવસ
અથવા તો મહિના કે વરગ રહીને જાય તો તેથી કાંઈ
પણ તેણે જતું ન હોવાથી તેને હું ખ મનાવવાની કાંઈ
પણ જરૂર નથી માનવીને ળીજી રીતે પણ ધનનાથથી
હું ખ થાય છે જ્યારે માનવીને વ્યાપારમાં અણુચિત્તે
લાભ મળવાથી આધારણ સ્થિતિમાંથી લાભપતિ થતી
જાય છે ત્યારે તેને ઉન્માદ આવી જાય છે અને તેથી
પોતાની સ્થિતિ બહુ જ જલદી બદલી નાખે છે એટલે કે
તે બાગ, બગલા, મોટર આદિ વસાવીને પ્રથમની સ્થિતિ
બૂલી જઈને પોતાને બહુ જ સુખી માની લે છે અને મિથ્યા
ભિમાનના આવેશથી પહેલાની પોતાની જેવી જ સ્થિતિવાળા
માણસોને તુચ્છ ગણે છે અને પોતે મેળવેલી ધન-સપ્તિ
સદાને માટે સ્થિર રહેવાની શ્રદ્ધાથી છૂટથી વાપરે છે, કારણ
કે પૂર્વે ઉપાર્જન કરેલા પુન્યના બળથી વ્યાપારમાં ધાર્યા
કરતા અધિકતર લાભ મળતો જ રહે છે એટલે નિર્ભયપણે
વ્યાપારનું ક્ષેત્ર પણ વધારે છે, પણ જ્યારે પુન્યબળ
કાચું પડી જવાથી વ્યાપારમાં અણધાર્યું તુકસાન આવે
છે ત્યારે તેને પૂરવા જેમ જેમ પ્રયત્ન કરે છે તેમ તેમ
લક્ષ્મીના નાશ થતો જાય છે એવો જીવનનિર્વાહ
પૂરતું તેની પાસે ધન રહેવા છતાં પણ ભૂતકાળમાં લોભ
વેલા સુખો પોતાને આલસવાથી ઘણું જ હું ખ થાય છે
માનવ પ્રકૃતિનો એક એવો યજ્ઞ નિયમ છે કે-માનવી
પુષ્કળ હું ખ વેડીને સારી રીતે સુખી થયો હોય તો તે
હું ખ તેને સાલવતું નથી, પણ સુખ લોભથીને જ્યારે હું ખી

અવમ્યા ભોગવવાનો સમય આવે છે ત્યારે ભોગવેલું સુખ વાર વાર સાબરવાથી ધનનાશ તથા સુખ-સ્મૃતિથી બેવડો દુઃખી થાય છે આ પ્રમાણે શ્રીમતાઈમા સુખી ડવન માનનારને ધન વધાવવાની તૃષ્ણા તથા ધનનાશનો નય હોવાથી સુખ-શાંતિ હોતી નથી છતાં ઉપરનો ડોળ ઝરીને અમે સુખે જીવોએ છીએ એમ બીજાને બતાવવા પ્રયાસ કરે છે, પણ પરિણામે તો તેમનું આતર જીવન ગહાર આવના વગર રહેતું નથી

જન્મથી શ્રીમત હોય કે પાછળથી શ્રીમત થયે હોય તો પણ તે એટલું તો જાણે છે, જુએ કે અને અનુભવે પણ છે કે જે ધન-સંપત્તિથી હું સુખી કહેવાઉં છું, શ્રીમત જણાઉં છું તે અસ્થિર છે-અચળ છે, આજ છે અને કાલે નથી છતાં તે મળેલી લક્ષ્મીને જાળવી રાખી વધારવાને માટે મેળવેલા સુખના આધનોનો નિશ્ચિતપણે ઉપભોગ કરી શકતો નથી, પણ મારી પાને પુષ્કળ સંપત્તિ કે એમ અમજીને સતોષ માને છે જે મૂર્ખમા મૂર્ખ માણસ પણ ધ્યાન આપે તો તે મારી રીતે જાણી શકે છે કે લક્ષ્મી અસ્થિર છે, તેનું વહેણ આડું જ રહે છે એ દિવસની લક્ષ્મીનો પ્રવાહ આવે છે તે બીજી દિગામા વહેતો રહે છે, પણ એક જ સ્થળે સ્થિર રહીને મન્ય થતો નથી અને તે આવક તથા ખર્ચથી જાણી શકાય છે થોડી આવકવાળાને થોડું ખર્ચ અને ઘણી આવકવાળાને ઘણું ખર્ચ હોય છે ખર્ચદારા લક્ષ્મી પોતાનો રસ્તો કરે છે જેઓ કલ્પમાર્ગ ઝરીને આવકના પ્રનાણમા ખર્ચ રાખતા નથી અને ધર્મના

કામમા ધન વાપરવું તે નાંખી દેવા જેવું માનતા હોય, ધનના માણસોને પોષવામાં પરોપકાર સમજતા હોય તથા ખાવા-પીવામાં કે પહેરવા-ઝોઢવામાં ઘણું જ કષ્ટ વેઠતા હોય અને માનતા હોય કે લક્ષ્મી પોતાનો અસ્થિર સ્વભાવ ગદલશે પણ તેમનો આ વિચાર તેમની દૂંધી બુદ્ધિનું સૂચન કરે છે, કારણ કે લક્ષ્મીનો અસ્થિર સ્વભાવ ગદલાવવાને સંસારમા માણસોએ આવી રીતે અનેક અખતરાઓ કરી નેયા છે, પણ કર્યાતું જો પોતાનો કંડવો સ્વભાવ છોડીને મીઠું થાય તો જ લક્ષ્મી પોતાનો અસ્થિર સ્વભાવ છોડીને સ્થિર થઈ શકે. લક્ષ્મીને તીજેરીમાં પૂરી રાખો કે વાપરવાને ગમે તેટલી કંબુસાઈ કરો પણ નિર્માણ થયેલા સંબંધનો સમય પૂરો થતાં જ ચાલી જાય છે અને તે વેપારમાં ખોટ જવી, ઊભારી આવવી, લડાઈ થવી, ઘરમાં આગ લાગવી, જલપ્રલય થવો ઇત્યાદિ નિમિત્તોદ્વારા બહુ જલદીથી નાશ પામી જાય છે કે જેનો ખ્યાલ માનવીને સ્વપ્નમાં પણ હોતો નથી; છતાં માણસોને પોતે સુખી છે, શ્રીમંત છે એમ કહેવડાવવાને માટે ધનની તૃષ્ણા વધારે હોય છે અને તેથી તે અજ્ઞાની માણસો દેખાદેખી, અધર્મ તથા અનીતિ આદરીને મેળવેલા ધનથી પૌણ્ડલિક સુખનાં માધનો બનાવે છે. તેને જોઈને અજ્ઞાની જનતા તેમને વખાણે છે અને કહે છે કે-તમે શ્રીમંત છો-સુખી છો આ પ્રમાણે સાંભળીને તેઓ પોતાને સુખી માને છે અને રાજી થાય છે. પણ તાત્ત્વિક દૃષ્ટિથી જોતાં તો તે સુખી જ નથી એટલે આવી રીતે મોનવશવન ઇવનાગઓ સાચું જીવી જણતાં જ નથી.

માનવીને જીવન તથા ધન એ વસ્તુઓ મળે છે ધન માટે મગવાનો નિયમ નથી, મળે પણ છે અને કેટલાકને નથી પણ મળતું, પરંતુ જીવન તો જાણ માનવીને મળે છે, પરંતુ જાનને વસ્તુઓનો ઉપયોગ કરવાને બુદ્ધિ તથા હકાપણ જ્યાં સુધી ન મળે ત્યાં સુધી જાનને નડામા છે જેઓ જીવતા તથા ધન વાપરતા શીખ્યા છે તેઓ જ સાચી રીતે જીવી જાણે છે અને સાચા શ્રીમત્ જહેવાય છે જાણી તો મૂર્ખાઈભરેલા જીવનમાં જો ધન મળ્યું હોય તો તે તેનો દુરુપયોગ કરીને સ્વ-પરંતુ અકલ્યાણ જ કરે છે જેમના જીવન બીજા જીવોને ત્રાસ, ભય તથા પ્રાણાત કષ્ટ આપનારા હોય છે તેઓ સાચું માનવજીવન જીવતા નથી, પણ હિંસક પશુઓનું જીવન જીવે છે તેવી જ રીતે મૂર્ખ શ્રીમંતો પણ સ્વ-પરંતો ગતિ હોય છે, કારણ કે જે કૃત્યોથી પોતાનો આત્મા હલકી ગતિઓમાં અનેક પ્રકારના શરીરો ધારણ કરે છે, જન્મ, જરા મરણ રોગ, શોક આદિની અસહ્ય વેદના ભોગવતો આવે છે, તેમાંથી તેને ઇલાવવાને માટે મત્કૃત્યો ન કરતા પાથે ઇદ્રિયોના વિષય પોષવાને માટે ધનદારા અનેક જીવોનો સહાર થાય તેવી પ્રવૃત્તિ આદરે છે, કાનણ કે એક ઇદ્રિયથી લઈને પાંચ ઇદ્રિય સુધીના સૂક્ષ્મ તથા મ્થલ જીવોનો સહાર કર્યા વગર પાથે ઇદ્રિયોના વિષયપોષક વસ્તુઓ જાની શક્તિ નથી માનવી ખોટા જનાવટી મુખ માટે 'જેમ મને જીવવું ગમે છે તેમ જીવનારને જીવવું ગમે છે' એ અનાદિસિદ્ધ નિયમને ભૂની જાય છે અને બીજા જીવોના પ્રાણ જાચાવ વાની ધરવા મર્યા વગર અજ્ઞાની જીવોએ માંગી લીધેલા

આગદ તથા શુદ્ધ અને જનાવટી મુખ ભોમનું દોષ છે તેના કરતા મનનમણું અશુદ્ધિ દુઃખ ભોમવવાને ભાગી બનેલામાં અધમ જનિઓનો આશિય જને છે. મૂર્ખ શ્રીમંતો પરનું અકરવાળુ દરવામાં જોવી રીતે પણ દાણ જને છે કે પોતે મેળવેલી સંપત્તિનો સદુપયોગ ન કરતાં જોડે છે કે આત્મસંય મારે ધાર્મિક કાર્યમાં અથવા તો જીવનનિર્વાહનાં સાધનના અભાવ દુઃખ ભોમવવા જીવોને સાધનમંથન જનાવવામાં ન વાપરતા અનેક શુદ્ધ જીવોનાં પ્રાણનો નાશ કરીને બાગ-જંગલો આદિ વસ્તુઓ જનતાને ગમે તેવો વેપાર કરે છે, જેને જોઈને જડમુદ્રા-અજ્ઞાની જીવો તેનાં વખાણ કરે છે, તેથી તેઓ પાપના જાગી જને છે, કારણ કે અનેક જીવોના નાશથી ઉત્પન્ન થયેલી બાગ-જંગલો આદિ વસ્તુઓને વખાણી તેની જનાવટનું અનુમોદન કરવાથી તે વસ્તુ વગર ભોમવે પણ તેઓને પાપનો ફિરમો મળે છે. જેમકે નિસારંલી ધાર્મિક કાર્યોને વખાણી ધર્મી પુરુષોનું અનુમોદન કરવાથી પુન્યબંધ થાય છે, તેમજ સારંલી પાપથી પેદા થયેલી વસ્તુને વખાણી અનુમોદન કરવાથી પાપ પણ બંધાય છે. અને ગીલું દરેવાના બાગ-જંગલોવાળા શ્રીમંતાની અજ્ઞાની જનતામાં માન મોટાઈ તથા આદર સન્કાર જોઈને સાધારણ સ્થિતિવાળા માણસો પણ ધન-સંપત્તિ મેળવીને માન-મોટાઈ મેળવવા અને હું પણ શ્રીમંત અને સુખી છું જોવું જડાસક જીવોને દેખાડવા અસત્ય, માયા તથા અનીતિ આદરીને પણ ધન મેળવે છે અને ધૌરગણિક સુખનાં સાધન મેળવી પોતાને કૃતકૃત્ય માને છે અને જો પુન્યની જાગીથી ધન-સંપત્તિ ન મળવાથી જનતા ખુશી થઈને પ્રથમ કરે

તેવું કાંઈ પણ જનાવી શકે નહિં તો પોતાની પાસે જીવન-
નિર્વાહનું સાધન હોવા છતાં પણ શ્રીમતોના બાગ, બાંગલા,
મોટર આદિ જોઈને અદેખાઈ કરે છે, મનમાં બળે છે
અને દુઃખે જીવીને દુર્ગતિમાં આવ્યા જાય છે. આ બધાનું
મૂળ કારણ તો મૂળ શ્રીમતોની પ્રવૃત્તિ બને છે અને
તેથી જ તેઓ પરતુ અકલ્યાણ કરવાવાળા હોય છે

સંસારમાં સુખે જીવીને સફળતિ મેળવવાની ઇચ્છાવાળા
સમજી માણસોએ અજ્ઞાની તથા જડાસક્ત શ્રીમતોનું
જીવન જીવવાની ઇચ્છા રાખવી ન જોઈએ, પણ જ્ઞાની
મહાપુરુષોના જીવનનો અભ્યાસ કરીને પોતાના જીવનને
તેમના જીવવાના માર્ગે વાળવું જોઈએ; તો જ સાચી
રીતે સુખથી જીવી શકાય છે, કારણ કે મહાપુરુષોએ
જ સાચી રીતે જીવી બહુવું છે તેથી તેમનું જીવન
જીવનારાઃઆત્માઓ પરમપદ મેળવીને શાશ્વત સુખના ભોગી
બન્યા છે. દુઃખોનો નાશ કરવા જીવનાર જ સુખે માયું
જીવે છે, પણ સુખ ભોગવવાની ઇચ્છાથી જીવનાર સુખે જીવી
શકતો જ નથી, માટે જ જેઓ પોતાને એમ માને છે કે
અમે પરમ સુખ ભોગવીએ છીએ તે જ મંસારમા પરમ
દુઃખી છે વિભાવ દશામાં વિકૃત થયેલો આત્મા જ પોતાને
સુખી માનવા-મનાવવા પ્રયાસ કરે છે. જે સ્વભાવ દશા-
વાળા આત્મા છે તેમને સુખી માનવા-મનાવવાનો સંકલ્પ
સરખો હોતો નથી; કારણ કે તેઓ પોતે સુખસ્વરૂપ છે,
તેથી તેમા અસુખનો અંશ સરખો હોતો નથી. જીવન
તથા સુખમાં કાંઈ પણ અતર નથી. જે જીવન છે તે સુખ
છે અને જે સુખ છે તે જ જીવન છે. બન્નેમાં ફક્ત નામનું

અને એ જીવન તથા મુખ જન્મે આનંદપૂર્ણ છે અને જેની કલ્પના કરવામાં આવે છે અધ્યાત્મ મંદિરમાં કરવામાં આવે છે તે દુઃખ છે પણ મુખ નથી અને તરીકે તે કોઈ પણ વસ્તુનો ધર્મ નથી પણ આનંદપરિવૃત્ત દેહની શામે પોષ્યભક્તિ દ્વંદ્વોના મયોગથી ઉપર ધરેલી અજ્ઞાની જીવની કલ્પના માત્ર છે કે જેને જડમય જીવો મુખ કરે છે. જ્યારે દેહ પોષ્યભક્તિ દ્વંદ્વોના મયોગનો વિયોગ થાય છે ત્યારે દુઃખની કલ્પના કરવામાં આવે છે, મારે કાલ્પનિક મુખ તથા દુઃખ તાત્ત્વિક નથી આ જન્મે મુખ તથા દુઃખ દ્રવ્ય નથી તેમજ શુભ પણ નથી, પરંતુ દ્વંદ્વોનો સંયોગ; વિયોગ માત્ર છે, તેને અગાદિ કાળથી તીવ્ર મગ, દેવ તથા મોહને આધીન થયેલો આત્મા મુખ, દુઃખ તરીકે માને છે અને મોહ મનાવેલા અનુકૂળ સંયોગો મળવાથી પોતાને મુખે જીવવાનું માને છે અજ્ઞાનીઓએ માનેલું સારું જીવનાર તો ધણા છે, પણ જ્ઞાનીઓએ માનેલું મારું જીવનાર તો ધણું મોઘવા છતાં પણ મળતા નથી કપાય, વિપયની ઉપશાંતતા વગર અને અનામદિ પ્રમથા વગર તો કોઈ પણ- 'હું સાચું કદું છું' એમ કહેવાનો પણ અધિ કારી નથી, કારણ કે જીવોને જીવાડવાની જાવના વગર જીવન સાચું જની શકેલું નથી અને કપાય, વિપય તથા આમક્ષિભાવ જીવોને જીવાડવાના વિરોધો છે જીવોનું પ્રાણધન લૂટ્યા વગર વિપયાસક્તિમાં સંતોષ મળી શકે નહિ' કપાય, વિપય તથા આસક્તિમા સરભોગ થયેલા જીવનવાળાનો દાહજવર અનેક જીવોના જીવનના ભોગે પણ શમતો જ નથી.

વિચારશ્રેણી

અહિંચા કાંઈપણ ન કરી શકે. અથવા તો ન મેળવી શકે. તો કાંઈ ચિંતા નહિં પણ અણબણ તો રહેશે જ નહિં સાચું અને સારું જાણીને જ જશે, કારણ કે સાચું જાણેલું હશે તો સસારનો શેરીયોમા ભૂવા પડશે નહિં અને સમય આવ્યે સાચી મિદિ મેળવી શકશે.

સર્વથા અણબણ અને અકર્મણ્યને જણાવવા સ્વ-પરની યોગ્યતાના પ્રમાણમા કાંઈક જોડવું અને લખવું તે તો કાંઈક ઠીક કહેવાય, પણ જાણ અને કર્તવ્યપરાયણની સખલતાને ઉદેશીને જોડવામાં અને લખવામાં દુનિયાને ડહાપણ બતાવવું તે એક પ્રકારની મૂર્ખાઈ છે, કારણ કે કર્તવ્યપરાયણ બધું જાણે જ છે અને તેને કાર્યસિદ્ધિમા અનેક પ્રકારના વિઘ્નો આવીને સખલતા પહોંચાડે છે તેમજ અનેક મુશ્કેલીઓનો મામનો પણ કરવો પડે છે; પણ કર્તવ્યહીન લખનાર કે જોડનારને તો માત્ર જીભ હલાવવી કે કાગળ ફાળા કરવા તે સિવાય કાંઈપણ વિદ્ય કે મુશ્કેલી જેવું હોતું નથી; માટે જ આવા કર્તવ્યહીન જીવો કર્તવ્યપરાયણની જનતાના મોઢથી પ્રશંસા સાંભળીને ઈર્ષ્યાથી તેમની સખલતા અને દોષોને દુનિયા આગળ ઉઘાડા કરીને મોટાઈ તથા જાણપણાનું માન મેળવવાની

રાખતા હોય તો તેઓની અજ્ઞાનતા જ છે.

આત્મભળ મેળવ્યા સિવાય બુદ્ધિમત્તાની ખ્યાતિ માટે જનતામાં ડહાપણ ડાળનાર ડાહી જનતામાં તો હાંસીનું પાત્ર જ બને છે.

વિદ્વેષ, વિરોધ, ઈર્ષ્યા તથા અણુગમના આશ્રયમાં રહીને બીજાને જનતામાં હલકો બતાવી તેની નિંદા સાબળવાના આશયથી બોલનાર કે લખનાર અધમ કેટીનું પાત્ર હોય છે. તેના બોલવાની કે લખવાની મત્તજન પુરુષોને કાંઈપણ અસર થતી નથી અને પોતે જ તેમના તરફથી તિરસ્કારની લાગણીને લાભ મેળવે છે.

જો આત્મકલ્યાણ મેળવવાની ઇચ્છા રાખતા હો તો તેની સાચી રીતે સમજીને તે જ રસ્તે ચાલવા માંડજો, પણ અનાદિ કાળથી સમજી રાખેલા અકલ્યાણના માર્ગે તો જશે જ નહિ.

જેઓ એમ કહે છે કે અમારે તો કેાઈની પણ સાથે વૈર-વિરોધ નથી તો પછી તેમને કેાઈના ઉપર રાગ પણ ન હોવો જોઈએ અને જે તેમનામાં રાગ છે તો પછી વૈર-વિરોધની ના પાડે છે તે જૂઠું બોલે છે, કારણ કે જ્યાં રાગ હોય છે ત્યાં દ્વેષ અવશ્ય હોય જ છે અને એટલા માટે જ રાગક્ષય યમા સિવાય વીતરાગ બની શકતું નથી.

બીજાનું હિત કરવાની ઇચ્છા માત્ર તો બલે કરો. ઉત્તમ કાર્ય છે પણ સ્વાર્થાધ બની અંતરમાં અહિતની બુદ્ધિ રાખી પરનું હિત કરવાનો ડાળ દેખાડશે મહિં,

કારણ કે તેથી આ લોકમાં અપ્રમાણિક જનથો અને પર-લોકમાં અધોગતિની યાતનાઓ લોગવથો.

જનતાને પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક પોતાની જીવનપ્રવૃત્તિનો પરિચય આપીને અવળો પ્રવૃત્તિ આદરનાર વિશ્વાસઘાતી છે માટે તે ગમે તેવી પ્રવૃત્તિથી પણ સ્વ-પરનુ શ્રેય કરી શકતો નથી, છતાં તે પરશ્રેયનો દાવો કરતો હોય તો માત્ર ક્ષુદ્ર વાસના પોષવાના આશયથી જનતાને કળે છે.

અમે જાણીએ છીએ તે બધું સાચું જ છે એમ માની લેવાની ભૂલ કરશે નહિ, કારણ કે જ્યાંમુખી તમને જાણવાને ખીજાના લખાણ તથા કથનની અપેક્ષા રાખવી પડે છે પણ સ્વતંત્રપણે જાણતા નથી ત્યાંમુખી જાણવામાં તથા સમજવામાં તમે ભૂલવાના જ

માનવી માત્ર મળેલા જીવનનું રક્ષણ કરવાને નિરંતર કાળજીપૂર્વક પ્રયત્ન કરે છે પણ સાચા જીવનને સમજવાની કોષ્ટક જ કાળજી રાખે છે.

ક્યાં જવાશે તેનાથી તો તમે અણજાણ છો પણ મુખી સ્થળે જવાના માર્ગને તો અવશ્ય જાણો જ

જે કાર્ય કરવાથી અપકીર્તિનો આશંકા રહેતી હોય તેવા કાર્યનો સંકલ્પ મરજો કરશે નહિ.

નિ.સ્વાર્થી તથા નિર્લોભી માણસમાં સ્વાભાવિક સભ્યતા તથા નમ્રતા હોય છે, ત્યારે સ્વાર્થી તથા લોભી માણસમાં દેખાવ પૂરતી જ હોય છે

માનવ પ્રકૃતિમાં પ્રાયઃ એક એવો અવગુણ ઘર કરી બેઠો છે કે માનવી પોતાની પાસે સારી અને સુદંર વસ્તુ

કેમ ન હોય તોય બીજાની વસ્તુ તેને પ્રિય લાગે છે અને તેને વાપરવાની ઈચ્છા રાજે છે.

એક જ જાતની બે વસ્તુ બે માણસ કેમ ન વાપરતા હોય છતાં તેમને એક બીજાની વસ્તુમાં નવીનતા દેખાય છે અને તેને વાપરવાને ચ્હાય છે, એ જ મનુષ્ય પ્રકૃતિની વિલક્ષણતા બતાવી આપે છે.

પરાધીન મુખ-સ પત્તિમાં નિરાશાને અવકાશ રહે છે, પણ સ્વાધીન મુખ-સ પત્તિમાં તો નિરાશાનો ઓળો ગરબો હોતો નથી; છતાં માનવી પરાધીન મુખ મેળવવા મથી રહ્યા છે, એ જ તેમની અજ્ઞાનતા સૂચવે છે.

સ્વાર્થી તથા અણુબાણુ માણુસોની સ્લાધાથી ફૂલાણું તે મૂર્ખતા છે.

મૂર્ખ શ્રીમંત તથા સ્વાર્થી પઠિત મૂર્ખની સહાનુ-ભૂતિથી જ્યાંતિ મેળવી ખુશ થવું તે અજ્ઞાનતા છે.

અવળાં કૃત્યોથી સત્કાર પામેલો આત્મા બીજાના આદરસત્કારથી સન્માનિત થઈ શકતો જ નથી.

અસત્ય, માયા, દંભ, દુરાચાર આદિ અવગુણોથી પોતે જ પોતાના આત્માનું અપમાન કરનાર અજ્ઞાનીઓના સન્માનથી ફૂલાતો હોય તો તેનામાં ડહાપણનો અંશ પણ હોતો નથી.

મદાચારી હોય કે દુરાચારી પણ પૈસાથી તથા કહેવાતી વિદ્વત્તાથી અણુબાણુ અથવા તો સ્વાર્થી દુનિયામાં ચોડુ ઘણું ચણુ માન મેળવનારના આવકારને ચાહનાર ઘણા હોય છે.

ખોટું પણ બીજાને મનગમતું કહીને પોતાની વાસના

પોષવાનાં સાધન મેળવવાના સિદ્ધાંતવાદી સંદેહ પાડે
વનારે સાવચેત રહેવાની જરૂર છે.

ડાહી-ડાહી મુધરેલી ભાષામાં વાતો કરનારમાં અ-
સરવ, સ્વસ્થતા તથા સરળતા કેટલી છે તેને આપી રીતે
ભણ્યા સિવાય તેની વાગ્જન્યમાં ક્યાઈને શ્રવણપત્તિ કે
ધનસ પત્તિનો નાશ કરવો નહિં.

નમતાને નમતું આપવું પણ ગમતું આપવું નહિં.
શુદ્ધિપૂર્વક સારી રીતે વિચાર કર્યા પછી જ ઉચિત જણાય તેમ
વર્તવું; નહિ તો શ્રવણ પર્યંત શક્યની જેમ ખુલ્લા કબજે
વાચાળતા, અસત્ય તથા માયાની આશ્રિત છે, માટે
જ તે વિવેકનો વિરોધ કરનારી છે.

મુખે શ્રવણમાં ઘણા મતભેદ છે પણ દુઃખે મરવામાં
કોઈનો પણ મતભેદ નથી.

શ્રવણમાં નિરુપયોગી જણાય તેવા કાર્યક્ષેત્રમાં ડાહ્યા
માણસો પગ સરખો મૂકતા નથી. કોઈપણ કાર્યમાં માન-
સિક અનુકૂળતા જળવાતી હોય તો જ પોતાના શ્રવણ તથા
ધનનો ફાળો આપવાને માનવી ચડાય છે.

માનવીને પોતાની મોટાઈ જેટલી ગમે છે તેક કાર્ય
કરવું ગમતું નથી.

માનવી શારીરિક આરોગ્યતા માટે જોઈ જાણી રાખે
છે તેનાથી લાખમે ભાગે પણ જોઈ જાણી આરોગ્ય
મેળવવાને કાળજી રાખતો નથી.

જો ઈચ્છાએને અંશમાત્ર મળે તો
પછી સુખના પ્રયાસ કરતો
છે.

જેઓ પોતે પોતાના આત્માનું અપમાન કરતા નથી તેમને જગતના અપમાનનો ભય હોતો નથી.

કથાય-વિષયના આશ્રિત જનીને કોઈપણ પ્રકારનું કાર્ય કરવાથી આત્માનું અપમાન થાય છે

તુલ્ય સ્વાર્થ માટે માનવી મરણ્યાત જેટલું કष्ट સહન કરે છે તેટલું પરમાર્થ માટે ફરણ્યાત સહન કરે તો ય આત્માનું કલ્યાણ કરી શકે છે.

મનથી નિરપરાધી રહેનારને જગતને કમવા અવશુભોનો આઠર કરવો પડતો નથી.

સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાનાદિ મેળવી વીતરાગ દયા પ્રાપ્ત કરવી તે શુભાનુરાગ કહી શકાય

જાજીનું દેખાતું બધું દૂધ હોતું નથી માટે પરીક્ષા કરી માયું દૂધ પીશે તો જ પુષ્ટિ મેળવી શકશે.

જે પોતાના આત્માના શુભોનો રાગી નથી તે પ્રભુના શુભોનો રાગી જની શકતો નથી

છૂટવા નીકળ્યા હો તો છૂટી જાયોને: પણ ખૂડવાની જ્ઞાન્તિથી પાણીમાંથી નીકળી ગારામાં ન ફસાઈ જશે

સમતા, સમભાવ, શાંતિ, સંતોષ, ક્ષમા, વિષયવિરક્તિ આદિ આત્મધર્મરૂપ આત્મિક શુભો કહેવાય છે, તે મિવાય તો કર્મજન્ય કળાઓને શુભ માની તેનો અનુરાગ કરવાથી આત્મવિકાસ થતો નથી.

શુભોનો સંગ્રહ કરનાર ભય, કલેશ તથા શોક સંતાપથી મુક્ત હોય છે

પાંચે ઇન્દ્રિયોના વિષયોમાં કોઈ વિષયની શાંતિ માટે ખીજ ઉપર રાગ કરીને શુષ્ણાનુરાગ કહેવો તે અજ્ઞાનતા છે.

જે રાગમાં આસક્તિ હોય તે અપવિત્ર અને જેમાં અનાસક્તિ તે પવિત્ર રાગ કહેવાય છે. અને તેને જ શુષ્ણાનુરાગ કહેવામાં આવે છે. તે સિવાય તો આસક્તિગર્ભિત અવશુષ્ણાનુરાગ કહેવાય; કારણ કે જ્યાં આસક્તિ હોય છે ત્યાં વિષયોને અવકાશ હોય છે.

જે રાગથી આત્માને અહિતકારી દોષો-અવશુષ્ણોની પ્રાપ્તિ થાય તે શુષ્ણાનુરાગ કહેવાય જ નહિ.

કોઈ પણ પ્રકારના વિષયને પોષવાના સ્વાર્થ માટે જ સચેતન દેહ અથવા તો અચેતન જડાત્મક વસ્તુઓ ઉપર સ્નેહ કે રાગ કરવામાં આવે છે; પણ પરમાર્થ માટે આત્મા ઉપર રાગ થઈ શકતો નથી.

પરમાત્મસ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરવા પ્રયાસ કરવો તે પરમાત્મનો રાગ કહી શકાય.

તમને જે કાળે જે મળે તે લઈને તેનાથી નિર્વાહ કરી દો પણ સારા-નરસાના વિકલ્પથી મળતું જતું કરીને સારાની આશામાં બેસી રહેશો નહિ, નહિં તો હાથ આવેલું ખોઈ બેસશો અને ધારેલું મળશે નહિં એટલે નિર્વાહની મુશ્કેલીથી જીવણું ભારે થઈ પડશે.

આજ નહિ તો આવતી કાલે અજવાળાનું અંધારું થવાનું છે માટે આજસ તથા આશાઓને છોડી દઈને અજવાળામાં ભેળંને જે કાંઈ લેવું હોય, છોડવું હોય તે લઈને

અને ઉંડી હાંમે નંધારી ફરી વાપેડ નદિ તો પછી ખાલી
અપરામા કંઈ પણ મુદિ કે ઉર્ધ નદી ચકો અને ખાલી
દામે ગામના જગો.

દુષ્ટિ અને મુખન-મ પત્તિના પ્રથમ ફાલે દુષ્ટિગતિને
ગોળગી, નદિ તો દુષ્ટિગતિ તમને આરે નંધારી ફરી
તુર્ધને તમના જગને અગાંતિ અને ફેર, માલ જગાવે.

મુખાંધી માનેલી કે પત્તિની મોજ માટે અનન્ય તમા
માપાનો આશય તુર્ધને ગોળગી મગરી પછી તે વિષયમ
કરના-કનાવવા જેવું છે, કાવળ કે તે પતિષ્ઠા ઉભવ લેકમાં
મેળને મેળવે છે

કોઈને દુષ્ટિ હાંમે વાજી થયું તે માવસાદ નથી પણ
મુખાંધ છે તે પાતાની જાન માટે વિચાર કરેલા તો જાણે
આ-માની શુદ્ધ દયા માનો રીતે જાણવા વગર અને અશુદ્ધ
દરનાર વસ્તુને માની રીતે આગળવા વગર આત્મા દોષ-
વાનો પ્રગટ નિષ્ફળ જાય છે

શુદ્ધાત્માજ્ઞાના વચનોના મંત્રદરૂપ શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ
કર્તા વગર આત્મા મુખારી ચકાય નહિ.

સાનું મુખ શાંતિ અને આનંદ-અનુભવ મિલાય દેતાનથી
ચકાય નહિ, માટે જ મેળવી ચકાય નહિ.

ખીલના ઉચિત, અનુચિત દાર્ધની માન દીકા કળાથી
મારો લાભ નહિ મળે પણ અનુચિતનો ત્યાગ અને
ઉચિતનો આદર કરવાથી ઉચિત લાભ મેળવી ચકાયો.

કોઈ પણ જાળતમા કેવળ આખ કે કાનથી નિર્ણય કરવા કરતા મનથી અને બુદ્ધિથી નિર્ણય કરવો ઉચિત છે, કારણ કે કેવળ આખ તથા કાનનો નિર્ણય ખોટો કરશે પણ બુદ્ધિપૂર્વક નથી કરેલો નિર્ણય ભાગ્યે જ ફરશે.

સંસારમા અનેક કાર્યક્ષેત્ર પડ્યા છે તેમાંથી ઉપયોગી જણાય અને પસંદ પડે તે ક્ષેત્રમા આત્મા તથા જીવનને હિતકારી વસ્તુના બી વાવવા શરૂ કરી દો, પણ કાનપનિક ધોળો ઘડ્યા કરશો નહિ.

ઈર્ષ્યાની ગીખવણીથી જનતામા બીજાને અપરાધી બનાવવાને બુદ્ધિ તથા જીવનનો જેટલો ઉપયોગ કરો છો તેટલો જ ઉપયોગ પોતે નિરપરાધી રહેવામા કરશો તો સ્વ-પરનું કલ્યાણ કરી શકશો.

તમારા વાણી તથા વિચારની અવગણના કરનાર ઉપર મિથ્યાભિમાનના આવેશથી મહાપુરુષોના વાણી તથા વિચારની અવગણના આજ ચઢાવીને જનતામા વખોડશો તો પ્રભુદ્રોહી બનશો.

નિ સ્વાર્થ વૃત્તિથી જગતના કલ્યાણની માત્ર કામના જ રાખશે તો પણ સ્વાર્થગર્ભિત કરેલી મેવા પ્રતા લાખ-ગણી ચઢિયાતી છે.

તમે પોતાના સ્વાર્થ માટે બીજાના વાણી, વિચાર તથા વર્તન ઉપર જેટલી શ્રદ્ધા અને વિશ્વાસ રાખો છો, તેટલી શ્રદ્ધા અને વિશ્વાસ પરમાર્થ માટે પ્રભુની વાણી, વિચાર તથા વર્તન ઉપર રાખો તો આત્મશ્રેય સાધી શકાશે.

૧. ૧૨૧-મનુષ્યને તોને કે.૩ માવડિયા જમન
જગ્યા મેનાને પોતપ્ર માળી છે ડી રો ને જમદી દં. ૧
પણ નાનના પાડોનો કે. ૪ ઘડાવેલા સોડોનો આદર કમળ
વિચાર મળે, નહિ નો પોતપ્ર ને દેવો સામ મે. ૫ થી ચક્રો નહિ
અને કે. ૬ નુમ્મળ મે. ૭ થી પાને દે. ૮ તે પણ એ. ૯ સમો.

અનુષ્ઠા કાળથી મમારના અલ્પરી નજુ. ૧૦ આપવા
છે. ૧૧ અનુષ્ઠા મુખીમાં અંકનુ. ૧૨ નુમાપ્યું છે, પણ
કાર્ધ પણ મે. ૧૩ નથી, માટે દે. ૧૪ નો મમારમાં અલ્પરી
જમરના થવામાં જ નાર છે.

મરુતું તો છે જ તો પછી મમારથી કે. ૧૫ ન મરુતું
મમારથી મરુતું કમળ મમારથી મરુતું કમળ અનુષ્ઠા
દોષથી જ ને. ૧૬ માં મુખ, મ નિ તમા અનુ કનો. ૧૭ થી જ ને.

પોતાના આત્માને મે. ૧૮ થી ને તો માટે કાર્ધ. ૧૯ દિન
ન કમળું નો પછી ફુલિવાને દે. ૨૦ થી કમળું દે. ૨૧
તો પણ તે દે. ૨૨ કાડનાથી આવે જ બમું અદમ્ય મર્ધ. ૨૩.

આરિ. ૨૪ જમરના કમળાન, મનવાન, વિદ્વાન કે. ૨૫ માન
લોકલિન કરી અકળા જ નથી; મરુતું કે. ૨૬ આરિ. ૨૭ ની
કાર્ધના પર અંતરમાં ગ્રી. ૨૮ થી પછી ચક્રી નથી મમે
તેના માનથીને પણ અનુષ્ઠા આરિ. ૨૯ નાની ખમર પછે
કે. ૩૦ જ તેની મનોવૃત્તિમાં દે. ૩૧ થી નુમ્મળ માટે
દે. ૩૨ નિચાદે આવવાથી નિચાર જ દે. ૩૩ થો.

કર્તવ્યોના કમા. ૩૪ કર્તવ્યપરાયણની બુદ્ધિ કરી ઉપદેશ
આપવા પોતાનું દે. ૩૫ થી જતાવે છે, પણ પોને સાચું અને

સારું કરી જતાવી માર્ગદર્શક બની શકતા નથી એ જ તેમની તુચ્છતા તથા અપ્રમાણિકતા જતાવી આપે છે.

મનોવૃત્તિ મળ્યા સિવાયની માયાવી મૈત્રીથી માનવી સુખ, શાંતિ મેળવી શકતો નથી

બીજાનું અહિત કરીને પોતાની ક્ષુદ્ર વાસના પોષવાની ઇચ્છા રાખવી જ નહિં.

જાણવા માત્રથી સારા માણસને પણ તિરસ્કાર ઉત્પન્ન થાય તેવી પોતાના મોભાને હલકો બનાવનાર ઇચ્છાઓનો કઠી પણ આદર કરવો નહિં.

માનવી વધુ પડતી ન પૂરાય તેવી નકામી ઇચ્છાઓ ન રાખે તો પણ શાંતિથી જીવી શકે છે.

પરની પ્રાણસંપત્તિ તથા ધનસંપત્તિ ઉપર તેના સ્વામી સિવાય કોઈનો પણ હક્ક નથી છતાં જે તેને બાળા-સ્કારથી પડાવી લે છે તે પ્રભુનો ગુન્હેગાર છે

નીતિ તથા ધર્મના આશ્રિતને બીજાની પાસે ન્યાય ચુકાવવા જવું પડતું નથી, કારણ કે તે અપરાધોથી મુક્ત હોય છે. કુટિલતા ટાળીને જનકલ્યાણ માટે કરવામાં આવતો પ્રયાસ સફળ બની શકે છે.

જે વાસનાઓથી આત્માનું અહિત થતું હોય તેને કાઢી નાખવા પ્રયાસ કરવો તે એક પ્રકારનો ધર્મ છે.

તુચ્છ સ્વાર્થ સાધવા જનતા ગમક્ષ પ્રતિજ્ઞાઓ દેવામાં મહાપાપ છે; કારણ કે સ્વાર્થના અંગે પ્રતિજ્ઞાઓનો રોજ કરવાથી જનતાને ઠગીને વિશ્વાસઘાતી બનાય છે.

પાંડુના નિમાર્તી નામ તે જોઈ પણ જાણ મળે નહીં
 બે વારે શકિત દેવા ત્યજી દેઈ પણ પ્રકરની પ્રતિષ્ઠા
 ઉત્પાદક ગ્રાહક કરી. જાણ કે આગળના આવી પ્રતિષ્ઠા
 પણ તમને આપ્યું છે, પણ આગળ ગમી અથવા પછી, જેને
 ખજાનામાં મળેજી મુશ્કેલી-પણ નીચે થઈ જુઓ પ્રતિષ્ઠા
 માનવી રીતે તેમજ અજુગ દેઈ નામે પ્રતિષ્ઠા
 નહીં દેવાને દરિદ્ર મનુષ્ય ગમીને જે નામે મુશ્કેલી

અવસ્થામાં પ્રવાસ કરી નહીં રાખે જીવન-સંજીવ
 ઉપાગી નાખે નહીં તે અવસ્થામાં મળે નહીં રાખે નહીં

આથી આપણે જાણતા અહીં કે જે પણ નિરજાતી
 તે તેથી ઉપાગી કરે છે

લાભની અવસ્થા નો અનેક પ્રકાર નામ રાખે કે
 અનાદ્યની કાલપણી પણ તે જ નહીં પરંતુ દેવતા
 આવી કે અવસ્થામાં માન જાણવામાં આદર તમા અનાદ્યને
 ખાતર કરીને પ્રમાણમાં આપવામાં આવી છે

અનેક પ્રકારે આપણે જાણવામાં આવી વધારે દિશાની
 છે ત્યારે તિન્ન-કાલમાં આપણને આદરમાં આપણે
 પણ દેવતા છે

જાણતી નેવા દેરી દુનિયા પણ નિષ્ઠા જીવીતની આમે
 નેવા કાલપણીમાં રાખતી નહીં

જીવનમાં દુર્ગુણો ભેગે તે તો કદાચ અવસ્થામાં થયે પણ
 જીવનમાં રોષને અવસ્થામાં થયે તે અવસ્થાની જિન્દગી છે

કોઈપણ માનવી પોતાની એક જીવનની આગળ ઉઘાડી કરવા ઈચ્છતા નથી છતાં દુનિયાના દુઃખ પ્રાણીઓ પોતાની તુરંત પ્રકૃતિને પોષવા જીવનની અજાણ જનતા સમક્ષ ઉઘાડીને રાજી થાય છે તે દુર્જનતાનું ચિન્હ છે.

પ્રગટપણે તો દુર્ગુણોનો જાણવા વિરોધ કરે છે, છતાં વિજ્ઞાસીને તો આદ્ય-પૂર્વક તેનો આશ્રય લેવો જ પડે છે.

કામ, ક્રોધ, મદ, મોહ, તિરસ્કાર, કટુ ભાવણ આદિથી કંગાળ બનવું મારું છે, પણ મમતા, સત્તાપ, દયા, ક્ષમા, સદાચાર આદિથી તો શ્રીમત બનવા પ્રયાગ કરવો જોઈએ તુરંત દિવસો રહેવું મારું નથી.

જડના દામપણામાંથી છૂટ્યા મિવાય તુરંત માનવીના દામપણામાંથી છૂટી શકાતું નથી.

પૌદ્ગલિક-મનાવટી ધણું પણ મુખ્ય અગતિ ટાળી શકતું નથી, પરંતુ થોડુંક પણ આત્મિક માયા મુખ્યથી માનવી શાંતિ મેળવી શકે છે માનવી પોતાના મોટે પોતાની ગમે તેટલી પ્રશંસા કરે પણ જ્યાંમુખી લોકમાન્ય માણસોની સંમતિ ન મળે ત્યાં મુખી અપ્રમાણિક જ ગણાય છે. માનવીને પોતાની મમત્વ પ્રમાણે જોની પામેથી મનગમતું મળી જાય તો તે અવગુણી હોય તો પણ તેના ગુણ ગાય છે.

કોઈ પણ વસ્તુ અથવા તો વ્યક્તિનો સ્વીકાર કે તિન્નકાર કરતા પહેલાં માનવીએ જીવનની પમંદગી ઉપર આધાર રાખતાં પોતે મદ્યુદ્ધિપૂર્વક તપાસી લેવું, નહિં તો પરિણામે ચિત્તમાં પશ્ચાત્તાપ તથા કલેશ થવાનો મજબૂર રહે છે.

આત્મવિકાસ કરીને પોતાની મહત્ત્વના બીજને બતાવવી તે જ ઉત્તમતા છે, પણ આત્મવિનાશ કરીને બતાવવી તે મૂર્ખતા છે. પોતાની મમજલ પ્રમાણે મમજાય તે સાચું જ હોતુ નથી પણ સાચું મમજાય તે જ સાચું છે.

માન-અપમાનની માન્યતા માનવીનો સમજણ ઉપર આધાર રાખે છે, કારણ કે કેટલાક અપમાનને માન સમજી રાજી થાય છે ત્યારે કેટલાક માનને અપમાન માની ક્રોધિત થાય છે.

કાંઈ પણ જાણના પછી માનવીને ‘મારા જેવું કોઈ પણ જાણતું નથી’ એવું અભિમાન આવી જાય તો તે અણબણ જ કહેવાય છે. માનવી કોઈ પણ પ્રવૃત્તિમાં વખ-જાઈ ગયા પછી જો તે અભિમાનનો આગ્રહિત બને તો ચારી અને સાથી રીતે કાર્ય કરી શકતો નથી અને અનેક ભૂલોનો ભોગ બને છે.

કેટલીક વખત તો કાદ્યા અને જુદિયાળી માણસો પણ બીજાથી કરાચલો પોતાની જોડી પ્રશસા માલગીને રાજી થવાની ભૂવ કરી બેસે છે, છતાં તરત ભૂલ સુધારીને અલા-ભના ભાગી બનતા નથી.

શુભો કોઈના આપેલા મળતા નથી પણ શુભવાન-ઉત્તમ પુરુષોનું અનુકરણ કરવાથી પ્રગટ થાય છે.

માનવો પોતે અવશુદ્ધિ હોવા છતાં બીજાને પેસા આપીને પણ તેની પાસેથી શુભો ખરીદીને રાજી થાય છે.

પોતાની પ્રશંસા માંલજવાના લોભથી માનવી અવગુણી
આગળ પણ તેના ગુણી તરીકે વખાણ કરે છે

કોઈ પણ વસ્તુમા પોતાના અપ્રગટ ગુણો પ્રગટ થવા
તે વિકાસ કહેવાય છે અને ગુણોનું ઢકાઈ જવું તે વિનાશ
કહેવાય છે

હૃદયની પવિત્રતા, સરળતા, સજ્જનતા, સુશીલતા,
સદાચાર અને નિર્વિકારતા આદિ ગુણોને લઈને જ માનવી
ગુણી કહેવાય છે, પણ એનાથી વિપરોત અપવિત્રતા, ક્રુટિલતા,
દુર્જનતા, દુરાચાર અને કુદ્ર વાસના આદિ દુર્ગુણોના
વાસમાં સંગીત, સાહિત્ય, વિદ્યા, વાચાળતા આદિ કળાઓ
હોવા છતાં પણ તે ગુણી કહેવાય નહિ પરંતુ તે હલકી
કોટીનો કુદ્રાત્મા જ કહેવાય છે

પૈસાવાળાનો કદર કરનાર કરતાં ગુણુવાનની કદર કર-
નારમાં સારું ઢકાપણ હોય છે.

સરળ હૃદયથી વિશ્વાસ રાખી સાચું કહેનાર તથા
વર્તનારને તુચ્છ સ્વાર્થ માટે કાવાદાવા કરી જનતામાં હલકો
ચિતરનારમા હે શિયારો નથી પણ મૂર્ખતા તથા દુર્જનતા
જ હોય છે

પોતાની પ્રિય વસ્તુને વખોડી હલકી પાડનાર ઉપર
અણગમો આવીને મન દુખાતું હોય તો ળીજની પ્રિય વસ્તુને
વખોડતાં પહેલાં વિચાર કરી લેવો; કારણ કે સહુ કોઈને
પોતાની પ્રિય માનેલી વસ્તુની પ્રશંસા જ ગમે છે

આત્મવિકાસ કરીને પોતાની મહત્ત્વતા બીજાને બતાવવી તે જ ઉત્તમતા છે, પણ આત્મવિનાશ કરીને બતાવવી તે મૂર્ખતા છે પોતાની મનજીભુ પ્રમાણે સમજાય તે સાચું જ હોતુ નથી પણ માત્ર સમજાય તે જ સાચું છે

માન-અપમાનની માન્યતા માનવીનો સમજણ ઉપર આધાર રાખે છે, કારણ કે કેટલાક અપમાનને માન સમજી રાજી થાય છે ત્યારે કેટલાક માનને અપમાન માની ક્રોધિત થાય છે.

કાંઈ પણ જાણ્યા પછી માનવોને ‘મારા જેવું કોઈ પણ જાણતું નથી’ એવું અભિમાન આવી જાય તો તે અણુજણુ જ કહેવાય છે માનવી કોઈ પણ પ્રવૃત્તિમાં લખ-જાઈ ગયા પછી જો તે અભિમાનનો આધિત બને તો મારી અને સાચી રીતે કાર્ય કરી શકતો નથી અને અનેક ભૂલોનો ભોગ બને છે

કેટલીક વખત તો ડહા અને છુદ્દિયાળી માણસો પણ બીજાથી કરાયેલી પોતાની ખોટી પ્રશંસા સાંભળીને રાજી થવાની ભૂલ કરી બેસે છે, છતાં તરત ભૂલ સુધારીને અલ્પ જ્ઞાતા ભાગી જનતા નથી

શુભો કોઈના આપેલા મજાત નથી પણ શુભવાન-ઉત્તમ પુરુષોનું અનુકરણ કરવાથી પ્રગટ થાય છે

માનવો પોતે અવગુણી હોવા છતાં બીજાને પેમા આપીને પણ તેની પાસેથી શુભો ખરીદીને રાજી થાય છે.

પોતાની પ્રશ્ન સા માલજવાના લોભથી માનવી અવગુણી
આગળ પણ તેના ગુણી તરીકે વખાણ કરે છે

કોઈ પણ વસ્તુમાં પોતાના અપ્રગટ ગુણો પ્રગટ થવા
તે વિકાસ કહેવાય છે અને ગુણોત્તુ ઢ કાઈ જવું ત વિનાશ
કહેવાય છે

હૃદયની પવિત્રતા, સરળતા, સજ્જનતા, સુશીલતા,
મદાચાર અને નિર્વિકારતા આદિ ગુણોને લઈને જ માનવી
ગુણી કહેવાય છે, પણ એનાથી વિપરીત અપવિત્રતા, દુર્શીલતા,
દુર્જનતા, દુરાચાર અને ક્ષુદ્ર વાસના આદિ દુર્ગુણોના
વાસમાં મગીત, સાહિત્ય, વિદ્યા, વાચાળતા આદિ કળાઓ
હોવા છતાં પણ તે ગુણી કહેવાય નહિ પરંતુ તે હલકી
કોળીને ક્ષુદ્રાત્મા જ કહેવાય છે

પૈમાવાળાનો કદગ કરનાર કદતા ગુણુવાનની કદર કર
નારમાં સારું ટકાપણ હોય છે.

મરણ હૃદયની વિશ્વાસ રાખી માત્ર કહેનાર તથા
વર્તનારને તુચ્છ ન્વાર્થ માટે ગવાઢવા કરી જનતામાં હલકો
ચિતરનારમાં હે સિયાગે નથી પણ મૂર્ખતા તથા દુર્જનતા
જ હોય છે

પોતાની પ્રિય વસ્તુને વખોડી હલકી પાડનાર ઉપર
અણગમો આવીને મન દુખાતુ હોય તો ણીબની પ્રિય વસ્તુને
વખોડતા પહેલા વિચાર કરી લેવો, કારણ કે સહુ કોઈને
પોતાની પ્રિય માનેલી વસ્તુની પ્રશંસા જ ગમે છે

૨૬૪ થઈ માધવ શ્રીજીની આજ્ઞાએ કુંજથી ૬૩૦-
૧૦૦૦ માસજનનથી સાધા આજ્ઞા દોરે નહોતો.

ઉપાસ પુણ્યોના જાણી, વિચાર નહોતો જનનના અંકુર.
ભરના માનવીએ મહાકર્તૃત્વે, પાછો ઉપાસ જનન ભરતો.
જાણે નહોતો કાલ નહોતો વિષયનાં વિદ્યુત્ત મહેલી અંતઃકર્મ
અપવિત્ર કહેવાય છે.

નિઃશય થઈ એકાદમાં જ પરિણામ મોટી રીતે, કાંઈ કે
અર્થ મળે તો એક માનવિક પરિણામે જ રૂંધે નામકરો.

નિઃશય પુરું મિત્ર, જનનના રીતે જ નિઃશય
શરીરે સખ્યાનિ મરતી માનવ નહોતો.

જનની અણ પૂર્વે નહોતો જનનની રાખીએ જનનિવાસો
સ્વામીનપણે પૂરી પડતી નથી પડતી જનન પડે છે મરતો.
જ માનવીએ જોઈએ જાણે એકાદમાં જ જનનનાં
મરતો છે.

કુનિયામાં મનુષ્ય નો પડા નહોતો પડે છે, પણ એની
આકૃતિની અનાવૃત્તિમાં ઘણું પડે છે એની જ એકાદમાં
પડે છે.

મનમગની નમ્ર નહોતો જનનમાં મનુષ્યો ઉપાસ કરવા.
કોઈ જુદા પ્રકૃતિવાદો કુર્તુદિનો ઉપયોગ કરે નો જાણ
માણમે તેનો આદર કરવો નહોતો પણ જનન કરવો, નો
કુર્તુદિનો ઉપયોગ મનુષ્યો અટકી પડ્યો.

ઉપનમાં મૂળ, માંત્ર નહોતો જનનને આપવા આપવા
પૂરી જ જાણવા રાખી ઉચિત છે, પણ આપવા-વિપતિ

તથા અશાંતિપ્રવેશને મરણ ઝનાવી આપવા માટે તો સરળતાનો કિચિત્ માત્ર પણ આદર કરવાની જરૂરત નથી

પોતાની પ્રકૃતિને પાલવતું હોય તેવાનો જ સહવાસ કરવો, નહિ તો જીવન કુખ તથા કલેશમય બનશે

જીવવાનું ધ્યેય નક્કી કરીને બહુ જ ડહાપણપૂર્વક જીવનવ્યવસ્થા ઘડી નાંખો, નહિ તો અવ્યવસ્થિત જીવનમાં મુખ, શાંતિ કે સતોષ નહિં મેળવી શકો તેમજ આત્મહિત પણ નહિં કરી શકો.

બીજાના અભિપ્રાયમાં ભળવા પોતાનો અભિપ્રાય બદલાતા પહેલાં સફળુદ્ધિ વાપરી સારી રીતે વિચારી લેવાની જરૂરત છે. વૈષયિક વૃત્તિઓ યોજવાના હેતુથી પવિત્ર ધર્મ-શાસ્ત્રોનો ઉપયોગ કરનાર પવિત્ર પુરુષોને કલકિત કરી પોતાના આત્માને અધોગતિમાં હડસેલી મૂકવાનું સાહસ કરે છે.

જ્ઞાનામૃતના પિપાસુને વિષય-વિષમિશ્રિત જ્ઞાનામૃત પાવું તે આત્મઘાતી, ભાવહિંસકનું કામ છે

જલોદર, ભગંદર, ક્ષય જેવા મહાન વ્યાધિઓથી પણ કપાય તથા વિપયનો વ્યાધિ ઘણો જ લયકર તથા હાનિકારક છે, કારણ કે જલોદર આદિ વ્યાધિઓથી તો કેવળ ક્ષણવિનશ્વર દેહનો નાશ થાય છે પણ કપાય-વિપયના વ્યાધિથી આત્માના જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર આદિ ગુણોનો નાશ થાય છે

ચૈતન્ય હોય કે જડ હોય, કેાઈ પણ વસ્તુની આહતા કરતાં પહેલાં ખાચી રીતે બાણી લેવું જોઈએ કે તે આત્મ-

૨૧.૫ કનુ ઉપયોગી છે તે નેનાયે આત્મા અગુદ
નરિવર જના દોષનાં તેથી વસ્તુની સ્થિતિમાં જ અત્યંત છે

સમસ્તમા કેવળ આત્મવિકાસનું જ કાર્ય એવું છે કે
જ્યાં પરાધીનતાને અગમ્ય પણ અવગમ્ય નથી તે નિવ-
રણ માર્ગ માત્રમાં તે જ ન પરાધીનતાની ભેદિમાં
જરૂર છે.

અમલને કે સમસ્તમા તરફ પડે પાતાનો અર્થ મરતો
જ્યાં તે જ માનવી બીજના કહેવા પ્રમાણે માનવાને
બને કહેવાને તમામ મર્થ જાય છે-અદે પછી કહેનાર કુદ
વાચના પોતાના અર્થ જ કેમ ન પામરતો હોય

કેાઈ અનુભવી ભેમિયો તમને અવગી દિશામાં જતાં
ભેમિને પૂછે કે-કયા જગુ છે? બને તમે તમામ મર્યે
જ્યાંયા પછી તમને અવગી દિશાનું જાન કરાવે તો-આ
વધાય જનારા મૂર્ખ છે-અવગી દિશામાં પ્રવાણ કરનામરિ
તરફ આગળી ચીંધોને તેના અનાદર કન્યો નદિ, પણ
પ્રવાણની દિશા બદલો.

નામકામનો નિર્ભય કયાં જગર એક કનુ પલ્લુ કરયો
નદિ, દારણ કે અનિર્મિત પ્રવાણથી બૂવા પડયો તો ભેમિયો
પલ્લુ માર્ગ નદિ જતાવી શકે.

અવગુણી આદંબરમિય અજાની જનતાથી જ માન
મેગવી શકે છે કે જેમાં અવગુણો ઉપાદ મગ તિરસ્કારનો
ભય રહેતો હોય છે, પણ સાચી ગુણવાન પોતાના આત્મા
તથા ઉત્તમોત્તમ પવિત્ર જ્ઞાની પુરુષના તરફથી આદર-

સત્કાર મેળવે છે. અને તેમાં કેઈ પણ કાળે તિરસ્કારની છાયા સરખી પણ હોતી નથી.

અવગુણી માયાવીપણે જનતામાં ગુણીપણાને બ્રમ ઉત્પન્ન કરીને ગમે તેટલો આદરસત્કાર તથા માન-મોટાઈ મેળવી ખુશી મનાવે તો પણ તેના હૃદયમાં તો તેટલો આનંદ, શાંતિ કે સંતોષ હોતો નથી કે જેટલો આનંદ અને શાંતિ, સંતોષ જનતાના આદરસત્કારની પરવા ન રાખનાર આત્માર્થી સાચા ગુણવાનમાં હોય છે.

સાચા ગુણવાનનો આત્મા બળવાન હોવાથી તેના ઉપર અવગુણીનો પ્રભાવ પડી શકતો નથી તેમજ સદ્ગુણીને અપકીર્તિ પણ લયલીત કરી શકતી નથી.

અવગુણી ગુણવાનની કદર કરતો નથી તો પણ ગુણનો તો તિરસ્કાર કરી શકતો જ નથી, અને તેનાથી નિરતર દળાયલો જ રહે છે.

સાચા ગુણવાનનું જીવન સુખ-શાંતિમય હોય છે ત્યારે (ગુણાભાસ) કહેવાતા ગુણવાનના જીવનમાં અશાંતિ, ચિંતા તથા ઉદ્વેગનું મિશ્રણ હોય છે.

ગુણીનો સત્રાહ કરનાર લય-કલેશ તથા શોક-સંતાપથી મુક્ત હોય છે

અવગુણીના પક્ષપાતી અવગુણીને જ ગુણ તરીકે મનાવવા પ્રયાસ કરે છે; કારણ કે જગત ગુણીનો જ આદર કરે છે

૧૯૦૩ માં નવી ગુણે ને સ્વદેશી ને મળે ને ઉમળે
 ૧૯૦૪ માં ને ઉમળે ૧૯૦૫ માં સ્વદેશી ને ઉમળે ૧૯૦૬ માં
 ૧૯૦૭ માં સ્વદેશી ને ઉમળે ૧૯૦૮ માં સ્વદેશી ને ઉમળે

જાણી જનતાને આશ્રય દીધા હતા અને આશ્રય કરી
તથા કૃપા-વપ-દયાના પનમંપનિષાગ્રાંતિ અને મંદિરોને
જનતાને દેખાડવાને માનવી જેટલા ઉદ્યમો અને ઉત્સાહો
હો છે તેટલો જ વપ, તપ તથા મહેમ આશ્રયો પશિષ
જાનેતા પ્રુષ્ણનો સમી જની તેમનો આચરણ આશ્રીને
જનતાને દેખાડવાને નિરુત્સાહી તથા નિરુદ્યમો જન છે
એ જ તેની મુદત મુદતે છે મંદિર એક પ્રાણનું
અગ્રીયમ છે. તેમાંનો વેપારિક વનુચ્છના તમે દદા તે
પણ બોણા નથી, કારણ કે તે તમારી વનુ તથા તમા
મમતા કરીને બોણા ચલાવું આદમ કર્યો તો તમે કદ-
શના અપરાધો જનતાની મમતા પાત્ર લવડો

રામવાળી વસ્તુઓનાં નિશાન મુરોમ જાન્યો રહેતો.
નધો તોયે મનોવૃત્તિમાં આલેખાવણી તેની અપૂર્વિતો ઉપ-
યોગમાં ઉઠાને માનવી મતોષ ધાને છે.

ઈપ્થ્યાના રાગથી હુદયમાં યતો હોય, જોજાની નિંદા
તામાં માઠા ચિંતનથી માથું ચડી જતું હોય, કામવામનાથી
તાણ આવતી હોય, કપાયથી મૃગિવામુનો પ્રકોપ યતો હોય
તો પીનરાગ પ્રજુના વચનરૂપ ઓપધનું સેવન દરેકો તો
જલદી આરામ થાઈ જશે અને જાણ દોષોથી મુક્ત થઈને
શાન્તી આપેલ્યા મેળવશે.

અશુભ વિચારોની આંકડી આવે ત્યારે જ્ઞાની પુરુષોના વચનની ફાટી લેશે. એટલે ચુંક આવતી તરત અટકી જશે. ઉત્તમ પુરુષોના વાણી, વિચાર તથા વર્તનરૂપ ઔષધને વાપરીને નીરોગી બનવા તરફ લક્ષ આપશે; કારણ કે જીવન નીરોગી બતાવ્યા સિવાય આત્માનો ભાવરોગ મટશે નહિં.

સાદાઈ અને મત્સ્યતા જીવનમાંથી શોક, સંતાપ, ભય તથા કલેશનો કચરો કાઢી નાંખીને તેને સ્વચ્છ બનાવે છે.

અવળે માર્ગે ચઢી જઈને અધડાતા અણબધુને સન્માર્ગ બતાવી મુખી કરવાની મહાબુદ્ધિ હોય તો નિઃસ્વાર્થ વૃત્તિથી અનુભવગમ્ય સાચું અને સાદું બોલીને સ્વ-પરતુ હિત સાધે, પણ માત્ર બોલેલું સાંભળીને કે લખેલું વાંચીને મિથ્યાભિમાન પોષવાને ન સમજાય તેવી શબ્દાડખરવાળી ભાષા બોલીને કે લખીને કુદાશે તો અમત્ પુરુષોના માર્ગને આવકારીને શ્રેયનો માર્ગ ચૂકી જશે.

વર્તન સિવાયના અનુભવ વાણીવિલાસથી કોઈની પણ આત્મશુદ્ધિ થઈ શકતી નથી, પણ ક્ષુદ્ર સ્વાર્થસિદ્ધિ થઈ શકે છે.

પોતે આદરીને અનુભવ મેળવ્યા સિવાય બુદ્ધિથી વસ્તુને પહોંચી શકે પણ સાચા તત્ત્વરૂપ માખણને કાઢી શકતા નથી, પરંતુ દૂધ ઉપર વળેલા શીણના જેવા તત્ત્વાભાસને જ માખણ કહીને અણુસમજીને સંતોષે છે.

આત્મવિકાસની ઇચ્છાવાળો કોઈની પણ વાગ્બળમાં રસાતો નથી, પણ સદાચારી સરળ આત્માનો દાસ બને છે. વિદ્વાસી પોતાના વિચારોને મમજીને કરનારના અસહવર્તનની

દેહલાભ માનવી શુદ્ધિને ઓળખે છે અને તે તેમને
પ્રદાન કરે છે તે પશુ અવશ્યકને ઇંદ્રીને શુદ્ધિને
અદ્વૈત દર્શવે નમતા નથી

અજ્ઞાની જનતાને આકર્ષક દેહલાભ દરી આકર્ષણ દરે
તવા રૂપ-વય-કાળ તથા ધનસંપત્તિવાગ્દાને દેહ ભાગીને
જનતાને દેખાડવાને માનવી જેવો ઉદ્યમી અને દેહની
રહે છે તેવો જ જપ, તપ તથા નયમ આદિથી પવિત્ર
વનેલા પુત્રનો રાગી બની તેમની આચરણ આદરીને
જનતાને દેખાડવાને નિરુત્તરી તથા નિમ્મલો બને છે
એ જ તેની મૂલતા મૂલ્યે છે સચાર એક પ્રકારનું
મુક્તિપ્રદ છે તેમાની વૈશિષ્ઠ્ય વસ્તુઓના તમે દ્રશ્ય છે
પશુ ભોજના નથી, દારણ કે તે તમારી વસ્તુ નથી છતાં
મમતા કરીને ભોજના થવાનું આદેશ કરશે તે તમે કુદ
રતના અપરાધી બનવાની સજાનું પાત્ર બનશો

રાગવાગી વસ્તુઓનો નિરતર મયોન બન્યો રહેતો
નથી તેમને મનોવૃત્તિમા આલેખાયતી તેની આપૃતિનો ઉપ-
યોગમા લઇને માનવી મતોષ માને છે

હૃદયના રાગથી દુઃખદાહ થનો હોય, બીજાની નિંદા
તથા માહા ચિતવનથી માથુ થતી જતું હોય, મમવામનારી
તાણ આવતી હોય, કપાયથી મુજિવાયુનો પ્રકોપ થનો હોય
તો વીતરાગ પ્રભુના વચનરૂપ ઔપધનું તેવન કરશે તે
જલદી આરામ થઈ જશે અને જાપ રાગથી મુક્ત થઈને
શાન્તી આરોગ્યતા મેળવશે

અશુભ વિચારોની આંકડી આવે ત્યારે જ્ઞાની પુરુષોના વચનની કાંઈ લેશે. એટલે ચૂંક આવતી તરત અટકી જશે. ઉત્તમ પુરુષોના વાણી, વિચાર તથા વર્તનરૂપ ઔપધને વાપરીને નીરોગી બનવા તરફ લક્ષ આપશે, કારણ કે જીવન નીરોગી બનાવ્યા સિવાય આત્માનો ભાવરોગ મટશે નહિં.

સાદાઈ અને મત્યતા જીવનમાથો શોક, સંતાપ, ભય તથા કલેશનો કચરો કાઢી નાખીને તેને સ્વચ્છ બનાવે છે.

અવળે માર્ગે ચઢી જઈને અથડાતા અણબજારને સન્માર્ગ અતાવી મુખી કરવાની સફળુદ્ધિ હોય તો નિઃસ્વાર્થ વૃત્તિથી અનુભવગમ્ય સાચું અને સાદું બોલીને સ્વ-પરતુ હિત સાધે, પણ માત્ર બોલેલું સાંભળીને કે લખેલું વાંચીને મિથ્યાભિમાન પોપવાને ન સમજાય તેવી શબ્દાડંબરવાળી ભાષા બોલીને કે લખીને કુલ્પાશે તો અમત્ પુરુષોના માર્ગને આવકારીને શ્રેયનો માર્ગ ચૂકી જશે.

વર્તન સિવાયના અનુભવ વાણીવિલાસથી કોઈની પણ આત્મશુદ્ધિ થઈ શકતી નથી, પણ દુદ્ર સ્વાર્થસિદ્ધિ થઈ શકે છે.

પોતે આદરીને અનુભવ મેળવ્યા સિવાય શુદ્ધિથી વસ્તુને વલોવી શકે પણ સાચા તત્ત્વરૂપ માખણને કાઢી શકતા નથી, પરંતુ દૂધ ઉપર વળેલા શીણના જેવા તત્ત્વાભાસને જ માખણ કહીને અણુસમજીને સંતોષે છે.

આત્મવિકાસની ઇચ્છાવાળો કોઈની પણ વાગ્જ્ઞાનમાં દસાતો નથી, પણ સદાચારી સરળ આત્માનો દાસ બને છે. વિલાસી પોતાના વિચારોને સમજીને કરનારના અસહવર્તનની

ઉપમા પડીને કેવળ તેના વચનેના અનાદર કરી તેનું
જાન નાન લગવે છે અને તેની વાચનાઓને પાપે છે.

વિવામના તાત્પર્યથી વણાવતું જીવન-દોરડું આત્માને
ભવના ફવામાંથી બહાર દારી મુકતું નથી.

વણાવતા માનવીને પોતે અદૈવી અવગી પ્રવૃત્તિને
પણ વધારાપણાનું પ્રોત્સાહન મેળવતા પોતે માનેલા પ્રવીણ
ગાણેસ પાનેથી મગ્ધાને મેળવોને અતોષ માને છે.

આર્થના અંગે માનવીને અદિતકારી પણ ગમતું
કહેવામાં મનુના મથવાય છે અને નિઃસ્વાર્થપણે દિતકારી
પણ અભુગમતું કહેવાથી મિત્રતા અંગે છે.

અજ્ઞાનતાથી માનવી બીજના કમ્પાં વધારે ગાવાની જાન
શ્રુતિને મિથ્યાભિમાની કુલાય છે, તેમા જરાય હતાપણ
પણ હોતું નથી છતાં પોતાને ઘણે જ બુદ્ધિશાળી માને છે.

મોનથી બધી જાણનાર જ બીજને મોનથી બચાવી શકે
છે, તે સિવાય તો મોનની જાળમા ફસવી શકે છે.

આત્માની સમાર્થ રાખનાર પ્રભુને જરૂરી મેળવી શકે છે
માથી રીતે વિચાર કર્યો તે મસારમાં ગયા જરૂર
સ્વરૂપ દેહ તથા ધનસંપત્તિના મમા છે પણ આત્માનું
મનુ કોઈ નથી એટલે જ રૂપ તથા વધારીન ધન કોઈપણ
સામું જોતું નથી.

જન્મવુ કે મરવું તો ઘણું જ સહેતું મમ છે કે જે
અંતરવાગી દરેક કરી શકે છે, પણ અમર જનવું ઘણું જ
કઠણ છે જે કોઈક જ ઉત્તમ આત્મા પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

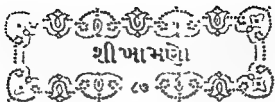
નિ સ્વાર્થ વૃત્તિથી ડોઈ નમીન ચાલે । તેને હલકો સમજી તનો તિગ્ધકાર કરવાની ભૂલ કરશે નહિ, કારણ કે નમ્રતા ધારણ કરનાર ગુણી છે માટે તેનું અપમાન કરવાથી તમે જ હલકા માણસોની પદ્ધિમાં લગવા લાયક બનશો.

કોઈપણ પ્રમારના સ્વાર્થ સિવાય કોઈ ડોઈનું કહેવું માનતું નથી માટે ‘મારું કહેવું જધા માને છે તેથી હું કોઈ છું’ એમ ધારીને કૂવાશો તો મૂર્ખા બનશો.

તમારી આજ્ઞા બીજા ન માને તો તેમના ઉપર ગુસ્સે થઈને અપશબ્દોથી તેમનું અપમાન કરશો નહિ, કારણ કે તમારું પુન્ય કાચું છે એટલે તમારું કહેવું કોઈપણ માનશે નહિ.

પૌદ્ગલિક મુખ લોગવવાની લાવચથી મમારમાં પડી રહેવાની ઈચ્છાવાળાએ પુન્યનો મારી રીતે મુશ્કેલ કંઠવાની જરૂર છે, કારણ કે પુન્ય વગર મમારમાં પડી રહેવું નકામું છે.

૧ પ્રામણિકતા માનવીની ગરવી નંખતિ છે માટે
બધું જતું કરીને પ્રામણિકતા લાપ્ય ગણવી એકથે.

૨ હુ ખ ગણન કરી લેવું; પરંતુ મુદ્દ સ્વાર્થ માટે કોઈને
પણ દેખા દેવા નહિં.

૩ સ્વાધીન બન્યા સિવાય મુખ્યત્વે મળી શકના નથી.

૪ જરૂરિયાનો ઓછી કર્યા વિના સ્વાધીન બની
શકાય નહિં.

૫ હવાય તેટલું હલે; પણ માન્યું હોય અને મોતનો
ભય ગણ્યો નહિં.

૬ જે મોતથી ધણા જ ખરીએ છે તેમને આત્માના
અમરપણાની દૃઢ શ્રદ્ધા હોવી નથી.

૭ ખાઈને હવાય છે તે વાત મંચી છે, તો પણ ખાવામાં
ફેર નથી પણ હવવામાં છે. અજ્ઞાન ખાઈને હલે છે.

૮ માન્યું ઓછાં શીખ્યા હોય તે જ બોલેલા કહેવાય
છે; જાણી તો જાણા અબણ છે.

૯ જ્યાંનો ઉપાસક પ્રભુને જાદુ જ ગમે છે, માટે જ
તે પ્રભુની અમળી અંખતિનો દૃષ્ટાર છે.

૧૦ માનવ જીવનની મહત્તા તથા ઉપયોગિતા માણી રીને ઓળખનાથી કલેશ, ક ગાળિયત તથા આપત્તિવિપત્તિ દર રહે છે અને તે જ માણી સુખ-ગ પત્તિને મેળવી શકે છે

૧૧ જે પોતાને ઓળખે છે તે પ્રભુને ઓળખે છે અને જે પ્રભુને ઓળખે છે તે પોતાને ઓળખે છે અને જ સાચી ઓળખાણ કહેવામા આવે છે. બાકી બધી ઓળખાણ જૂઠી છે.

૧૨ પ્રભુને તથા પોતાને ઓળખનાર જ જગતને ઓળખી શકે છે. તે મિવાય તો જગત માણી રીતે ઓળખી શકાતું નથી, છતાં જે ઓળખવાનો દાવો કરે છે તે એક પ્રકારની ભ્રમણા જ છે.

૧૩ મોજશોખમાં સુખ ઘણું જ વપરાય છે, માટે મોજશોખ છોડી દઇને સુખને માચવીને વાપરવાથી જીવનમાં દુઃખ વાપરવાનો અમય આવતો નથી.

૧૪ ભોગવતાં આવડે તો બધાયની પાસે સુખ તથા આનંદ છે, છતાં વિવેકશૂન્ય આવડત વગરના માનવી દુઃખ તથા દિલગીરી ભોગવી રહ્યા છે.

૧૫ બીજાને દુઃખ, કલેશ, ત્રાસ તથા બય ઉત્પન્ન કરનારી પ્રકૃતિને પોષીને માનવી માને કે હું જીવું છું તો તે ભ્રમણા જ છે.

૧૬ ધનના મોહમાં પેટ પૂરતું ધાન્ય પણ ન ખાઈને સંત્રાહ કરનાર છે તે પાસે કેંગાળ છે

૧૭ મોતને ન ઓળખતા હો તો ઊંઘથી અનુમાન કરી લેજો

૧૮ ઊંઘી ઊઠ્યા પછી પ્રભુને મભારી તેમનો પાડ માનજો, કારણ તમે નથી દુનિયા નિહામવાથી જાણી ગયા છો અને માનવ જીવનનો પવરો થયો નથી

૧૯ ઓછાવત્તા પ્રમાણમાં પ્રાપ્ત જધાયને હોય છે, પણ જ્ઞાન તો વિશ્વાને જ હોય છે

૨૦ કુદરત તમને માનવ જીવનમાંથી ધક્કા મારી જહાર કાઢી મૂકે તે પહેલા તમારા જીવન તથા ધનની સાચી વ્યવસ્થા કરી લેજો, નહિ તો રેડ છોડ્યા પછી ધન તથા જીવનમાંથી તમારું કાંઈ પણ નથી

૨૧ જીવનમાં ઉપયોગી વસ્તુઓ તમારી પાસે વધી ગઈ હોય તો તેને મધરી ન રાખતા વસ્તુ વગરના જીવવાની જરૂરતવાગાને આપજો, પણ બીજાની જરૂરતને ગણી રીતે ઓળખી લેજો

૨૨ સ્તુતિ સાંભળીને નમ્રતા જતાવવી તે એક પ્રકારનો ગર્વ છે, પરંતુ નિહા સાંભળીને નમ્રતા જતાવવી તે જ સાચી નમ્રતા છે અને નિરભિમાનપણાનું ચિહ્ન છે

૨૩ શુભ વગરની પ્રશ્નમાના આહુક જનાવટી પ્રશ્ન સા જરીદીને ઠગાય છે

૨૪ જેના પ્રતિ તિગ્મકાર હોય તેના મોઢેથી પોતાની પ્રશ્ન સા સાંભળી તેના શુભ ગાવા દલકા માણુમની પદ્ધતિમાં

ભગવાં લાયક છે; કારણ કે હૃદયમાં તિસ્કાર અને માટેથી
ગુણ ગાવા તે દંભ કહેવાય છે.

૨૫ હૃદયમાં અને વાણીમાં લેદ સખીને ખીખાંની સાથે
વર્તવું તે વિશ્વાસઘાત કહેવાય છે.

૨૬ દંભ વગર વિશ્વાસઘાત થઈ શકતો નથી, અને
અમત્ય જોડ્યા સિવાય દંભ થઈ શકે નહીં; માટે જ બુદ્ધ
ભોલનાર દંભી હોવાથી વિશ્વાસઘાતી છે.

૨૭ ઉત્તમ વાણી, વિચાર અને વર્તન સિવાય હવન
ઉત્તમ બની શકતું જ નથી.

૨૮ અધમ માનવીઓના આનંદની ખાતર પોતાનું
હવન અધમ બતાવનાર પોતાની ખાતરો શુ છે માટે જ
તેનું હવન દોષના પણ હિતના માટે ઉપયોગી બની
શકતું નથી.

૨૯ કેવળ પોતાની, કુદ વાસનાઓ-પોતાની ખાતર જ
મળેલી વિદ્યા આદિ કુદરતી બક્ષીઓને કારણે કરનાર
પામર પ્રાણી છે, માટે તે જગતનું ભરૂં થઈ શકતો નથી.

૩૦ હવવાને પણ ઉપયોગી કેઈકે પ્રકારનો દંભ
ન મળતો હોય તોયે મનની ભૂખને કારણે પ્રમાણે
માન મેળવતો સાધનના અભાવે કુદરતના છતાં પણ
પોતાને પરમ સુખી માને છે એ જ દંભી બનેલો છે.

૩૧ ખાધા વગર હવી શકતું નથી પોતી પ્રસન્ન
ગુણી બની શકાય છે.

૩૨ ગુણ વગરની પ્રશંસાથી કુલાઈ જઈ ગર્વિષ્ઠ બનનારમાં બુદ્ધિમત્તા હોતી નથી.

૩૩ મિથ્યાભિમાનીની મનોદૃશ્યા અત્યંત દંગાળ હોય છે, કારણ કે તેને પ્રશંસા મેળવી મિથ્યાભિમાન પોષવા હક્કમાં હક્ક માણુસની પણ ખુશામત કરવી પડે છે.

૩૪ પ્રભાવશાળી બનવા કેટલાક બાકી બુદ્ધિના વિષયાશ્રય, પામર ધનવાનોનો આશ્રાને તાબે રહેનાર બુદ્ધિ વગરના અજ્ઞાનીયોની પાસેથી જ પ્રશંસા મેળવી શકે છે.

૩૫ પ્રભુના વચનો ઉપર પૂર્ણ વિશ્વાસ રાખીને સમગ્ર જીવન પ્રભુચરણમાં અર્પણ કરનાર જ પ્રભાવશાળી બનવાનો સંપૂર્ણ અધિકારી છે, અને તે જ પોતાના પ્રભાવથી જગતને દુઃખમાંથી છોડાવીને પરમ કલ્યાણ કરી શકે છે.

૩૬ જીવનદોરી નોકર ચાકરોના હાથમાં મૂકી દેવી તે મૂર્ખાઈ છે, પણ શ્રીમંતાઈ નથી.

૩૭ સંસારમાં દરેક પ્રકારની અનુકૂળતા સિવાય સુખ એવી કોઈ વસ્તુ જ નથી.

૩૮ સ્વ-પરના હિતાહિતનો વિચાર કર્યા મિથ્યા કોઈને પણ પોતાની ઇચ્છાનુસાર વર્તીવવા કદાચક કરવો નહિ.

૩૯ તુચ્છ સ્વાર્થ ખાતર બીજાની સેવા કરવી તે ગુણમય છે, પણ સેવા નથી.

૪૦ માન મેળવવા બીજાને ઘેર જવા કરતાં ઘેર-બેઠાં માન મેળવવું તે શ્રેષ્ઠતર છે.

૪૧ તમને જીવનમાં વાપરવા સંસારમાંથી ઘણીએ વસ્તુઓ મળી હોય તો પણ તમે નિરુપયોગી વસ્તુઓને

મંત્રક કરશે। નહિ ત વસ્તુઓના ઉપયોગવાળા માટે તેનો ત્યાગ કરશે।

૪૨ સુખને ઓળખી તેની કદર તો સતપુરુષો જ કરી શકે છે, બાકી જડામજ્જા જગત તો દુ ખની ઉપાસનામાં લીન બનીને સુખનો અનાદર કરી રહ્યું છે

૪૩ વિદ્વાઓ વસ્તુઓ માટે ગમે તેટલા વધણા મારે। પણ પુન્યના અપાઘ્યા વિવાય મળવાની નથી

૪૪ માનવીને મનગમતા સયોગ જોઈએ છે, પછી તે સારા હોય કે નરમા હોય તેની કાંઈ તેને પરવા નથી

૪૫ તુચ્છ સ્વર્થના ખાતર માનવી અણગમતું પણ ખીજાનું આભળવાને ઉત્સુક રહે છે, પરંતુ પરમાર્થના માટે ગમતું પણ ખીજાનું આભળવામાં માનહાનિ સમજે છે, એ જ તેની મોટી બૂલ છે.

૪૬ જીવવાની ઈચ્છા હોય તો જીવે। પણ નિષ્કારણ ખીજાના શત્રુ તો બનશે જ નહિ

૪૭ પોતાના માનેવા મોટા આગળ પોતાની મોટાઈ કરવી તે તેમનું અપમાન કરવા બરોબર છે

૪૮ કોઈનું પણ કથન સાભળતી વખતે કહેનારની બુદ્ધિથી સમજવા પ્રયાસ કરવો, પણ પોતાની બુદ્ધિનો ઉપયોગ કરવો નહિ, કારણ કે તેમ કરવાથી સાચું સમજશે અને કલેશ નહિ થાય

૪૯ પોતાની નિર્જળ બુદ્ધિથી વસ્તુને વિપરીતપણે વર્ણન કરી આક્રંદ કરવાથી તે વસ્તુ બદલાતી નથી, પણ છેવટે કહેનાર ખોટો બદલાય છે

૬૦ જેને દુર્ગુણીના દુર્ગુણો દુર્જન બનાવી શકતા નથી તે જ સંખ્યા-માં આંશો અજ્ઞાન અથવા તો મત કહેવાય છે.

૬૧ જેમ બીજાની કુટેવો આપણે ગમતી નથી તેમ આપણી પણ કુટેવો બીજાને ગમતી નથી, માટે દોષની પણ કુટેવોની બીજા આગળ ટીકા કરવી નહિં.

૬૨ માયા કન્વી નહિ, પણ માયાવીનો જાણને તો સારી રીતે સમજી લેવી જોઈએ.

૬૩ સુજ્ઞ બનો, પણ તેવા સરજન જનને કે અધમ માણસોના પ્રપંચમાં ફસાઈ જઈને અધમ માર્ગનાં દોરવાઈ જવાય, દારૂ કે તે સરજતા નથી પણ મૂર્ખતા છે.

૬૪ મૂર્ખાઓને ઠગી મોજ માણવામાં જ માનવ જીવનની ગૃહજાતા માનનાર પ્રભુના સિદ્ધાંતનો વિરોધી છે.

૬૫ હ્રુદ સ્વાધીયોના જીવનમાં સત્યનો ઉપયોગ ભાગ્યે જ હોય છે.

૬૬ જેનાથી અવશુષ્કની આસિ થાય તે શુષ્કાનુરાગ કહેવાય જ નહિં.

૬૭ વિષયાસક્ત એવા મંગીત, સાહિત્ય, વિદ્યતા, વક્તૃત્વ આદિ ધણાવાનનો સુગ તે વિષયાનુરાગ છે, પણ શુષ્કાનુરાગ નથી. આપ્રાણોના અનુરાગથી જીવન અધમ બને છે અને આત્માનો અધઃપાત થાય છે.

૬૮ વિકારના વિનાશ સિવાય પવિત્ર હૃદય બની શકતું નથી અને તે સિવાય તો શુભો પણ વાસ કરી શકતા નથી.

૬૯ કામ સ્થિતિ દર્શાવે છે તદ્દયવાથી હૃદય અને આત્મા બંને પવિત્ર બની શકે છે.

૧૦ નાપાસીયાના પોતા અર્થગતી કુલિયા અર્થગતી
જાહેર થતા તમા જીવન ગતિને બેઠી નહીં છે

૭૧ ગત્ય તમા મંથનના મેવરને જ મ્થન તમા મથન
વાંત. નિમગ્ન દાહ શકે છે.

૭૨ આપણ તમા જુદી વચનના માન્યતાને જ હંકી
માણ્યો છેતરીને પાતાની કુદ્ર વામના પાંચ છે

૭૩ મહાચારી અને મન્યમિય જુદીગતી જગત
વિચારમજાની દાખા કુલિયા છેતરાનું નથી.

૭૪ કેવલ વાલી માત્રથી માન્યતા અરિયા નિર્જા
અર્થ શકનો નથી

૭૫ જે પાતાના અધિકારથી જાદ છે તેમ આપણ-
જાણના સંધવ છે.

૭૬ છે દોષ મહારમાં એવો માંધા મંત્ર કે પાતાની
સ્તુતિકે નિહા સામગવા છાં જેના હૃદય પર દર્શ કે શોકનો
પડાણો મળે પળ ન પડે ?

૭૭ ધન-અંધતિવાગની વિચારમજાનો વિકાસ થાય
તો જ હંકી માણ્યો ફાલી શકે નહિં.

૭૮ કુદ્ર વામનાની તુલિ માટે જ આડંબર કરવામાં
આવે છે અને તે ધન-અંધતિવાગ પામેથી પોલી શકાય
માટે જ.

૭૯ હંકી માણ્યો ગરીબોને તુલ્ય સમજી તેમને
અનાદર કરે છે.

૮૦ વિપયોના સુદરતા નિહાળનાર જરૂરબુદ્ધ છે

૮૧ આત્મહિત ધ્યાનમાં રાખ્યા મિવાય પરહિત કે પરોપકાર થઈ શકે નથી.

૮૨ સત્યનો ઉપાસક નિરસિમની માયાવીઓની જાળમાં ફસાતો નથી.

૮૩ સત્યને સાથે ગળ્યા સિવાય સંયમી જની શકાય નહીં.

૮૪ કાવાદાવા કંવામાં કુશળ કહેવાતા વિદ્વાન ઓછી બુદ્ધિવાળી જનતાને છેતરીને પોતાની કુદ્ર વાસના પોષે છે

૮૫ અસંયમીનું જીવન પરાશ્રયી હોય છે, સયમીનું જીવન સ્વાશ્રયી હોય છે

૮૬ દુનિયાના આવકારની ઇચ્છાથી ધનવાનને ૪ ડાહ્યા માનીને તેમનો સહકાર મેળવવા કહેવાતા વિદ્વાન પણ તેમની પ્રશંસા અને ખુશામતને પ્રધાનતા આપીને સત્ય તથા સયમની અવગણના કરે છે.

૮૭ ત્યાગી હોય કે ભોગી હોય, પણ જેને શાંતિ તથા આનંદ માટે વૈષયિક વસ્તુઓ વાપરવાની જરૂરત રહેતી હોય તેની મનોદશા અત્યંત કંગાજ હોય છે.

૮૮ કૌઈની પણ કુદ્ર વાસના પોષવી તે અધર્મ તથા અનીતિને ઉત્તેજન આપવા જેવું છે.

૮૯ ખોટી પ્રશંસાથી કુલાશે તો ધૂતારા ઠગી જશે.

૯૦ તમારી પાસે ધન સંપત્તિ હોય તો જીવન-નિર્વાહમાં જરૂરિયાતવાળાને આપશો, પણ દંભીયોની વાસના પોષવામાં દુરુપયોગ કરશો નહિં.

૧૦૦ અર્થાદિત નઅના વિનય મનુષ્ય જતિનુ ભૂણુ છે

૧૦૧ અમર્થાદિત નઅના અને વિનય ધૂર્તનુ લક્ષણ છે

૧૦૨ માનવીને અપમાન ગમતુ નહીં પણ અપમાન મળે તેવી રીતે બીજાની સાથે વર્તવું છે

૧૦૩ માયાની મહાયતાથી માન મેળવી ગણ ધના઼ મૂર્ખ છે

૧૦૪ જેમ અત્યંત ક્રુધાતુર બીજારીને સૂને શેઠલો મળી જાય તો મિથાન્ન મળ્યા જેટલો આનંદ માને છે તેમ માનની અત્યંત ક્રુધાવાળા બીજારીને હલમમા હલડે માણુમ પણ માન આપે તો તે ગર્વથી કૃલાઈ ધણો જ રાજ થાય છે

૧૦૫ જીવનની ઉત્તમતા, પવિત્રતા, નિખાવસતા મેળવવાને બીજા કેઈપણ માનવીની જરૂરત પડતી નથી, સ્વતંત્રપણે મેળવી શકાય છે, છતાં માનવીને મેળવવી ગમતી નથી અને બીજાની આપેલી મેળવીને પોતાને કૃતકૃત્ય માને છે

૧૦૬ કુદ્ર વાસના પોષવાના આશયથી જ બીજાના ઉપર દેખીતો ઉપકાર કરવો તે અધમના છે, કારણ કે પરિણામે બીજાની અનિચ્છાએ પણ તેની કિમતી વસ્તુથી પોતાની વામના તૃપ્ત કરાય છે

૧૦૭ પાપબુદ્ધિવાળો ગુણી જનવાનો અધિકારી નથી

૧૦૮ પોતાના તુચ્છ ન્વાર્થ માટે અવગુણીને ગુણી તરીકે પ્રસિદ્ધ છે

૧૬ નીચેના આગનાર અવગુણોના અવગુણને કંઈ
 ચુકા નાનાર અવગુણી કંઈ દુષ્ટ કે તેમજ અન્ય અવગુણ
 અવગુણ દુષ્ટ વાગનાર એ જ જાણે છે.

૧૧૦ અધિક આનંદગુણી પેતાના જાનમાનું અધિક
 જ્ઞાન મદાગી દેખાતી મારી પ્રવૃત્તિથી પણ જ્ઞાનનું
 દુષ્ટા કંઈ જાણે નથી, પણ જ્ઞાનને અધિક કરીને
 પેતાના ગુણ અર્થ આપી શકે છે.

૧૧૧ જનહિનની તથા પામરી મઠમારી અન્ય અવગુણ-
 ઓને દુષ્ટાને દુષ્ટાની પામવાનાર દુષ્ટાને રામ છે.

૧૧૨ નિર્મલ પાણી જેવા પવિત્ર પુષ્પો પરનો પાપમલ
 ધાઈ નાખીને પવિત્ર બનાવે છે.

૧૧૩ પરમ પવિત્ર પ્રભુના આશિષોને પાપને યેક
 નેટનો નથી.

૧૧૪ મત્યથી મયમત્તી પ્રાપ્તિ થાય છે અને દુષ્ટ
 પવિત્ર બની પરમ શાંતિ યેકવે છે.

૧૧૫ નિર્દોષ આનંદથી નિરાતી પ્રગટતા વિજામ
 પામે છે.

૧૧૬ શરીરની મુંઢરતા વિવધાગ્રાસને ગમે છે ત્યારે
 આત્માની મુંઢતા વિવધાવિગ્રહને ગમે છે.

૧૧૭ એટી પ્રથમથી કૃષ્ણો નહિ પણ પ્રથમનું
 પાત્ર બનવા પ્રયાસ કર્યો.

૧૧૮ વાળી વાવરી જાલુનાર દુનિયામા દેવ તરીકે
 પૂજાય છે.

૧૧૯ માનવી નેટતો ધનવાનને ચકાય છે તેટલો શુભ-
 વાનને ચાકતો નથી તે જ તેની અમાયુષ્ય સૂચવે છે.

૧૨૦ દુનિયાની પાનેથી દુરાચારની માગણી કરનાર
દુર્જનો અનણી છે

૧૨૧ આત્મચેય માટે ધન તથા જીવન વાપરતા કંજુ
માથ કંઘી નહિ

૧૨૨ માન ગણવાની ઈચ્છા હોય તો ભલે રાખો,
પણ અપમાન કરાવતાં માનને તો રાખશો જ નહિ

૧૨૩ જંજીર બધું માગતા શરમ રાખવી પણ ગુણી
ગનવા સત્પુરુષો પાસેથી ગુણો માગતા જરા ગરમાયુ નહિ

૧૨૪ ભોળપણ અને સરળતાની પણ મર્યાદા હોવી
ભેદથી તેવું ભોળપણ અને સરળતા શા કામની કે જેનો
દુર્જનો દુનિયોગ કરીને આપણી જીવનની અને આપત્તિના
ખરક માથે અથડાવીને વિપત્તિના મમુદ્રમાં ડૂબી વાળે

૧૨૫ આખું જગત મમજશે નહિ માટે મમજાય
તેટલું સમજો, પણ જીવનમાં ઉપયોગી અને જીવને
હિતારી મમજાવો, બાકી ન મમજાય તેવું અને જીવનમાં
નિરુપયોગી મમજાવો બુદ્ધિ તથા સમયને બગાડશે નહિ

૧૨૬ માનવાની ઈચ્છા થાય તો ભલે માનજો પણ
આત્મા ઉત્તતિ અને પવિત્ર બને તેવું માનવા ઉત્સુક ગ્રંથેશે

‘વર્તમાન વિશ્વની દશા’

લે. આ શ્રી નિજયકરતુરસૂરિજી મહારાજ.

(કંવાવી)

ખરખર વિશ્વ અત્યારે, -વિપત્તિથી વીટાયુ છે,

થશે શુ ભાવીમાં અહુનું, વિચારોમ્મ-મુંઆયુ છે ૧

પાના પચ દે પ્રીત અપમ તા' વા' મુ ૧,
 દ૦૪ તૃજા વાંધી લાંબી, કૃત્ય યામુ મુ ૧ મુ ૨
 નામી કાઈ વિચારા મુ ૧૧૫, યે પ્રમા જ મુ ૧૬,
 અત્યારે તે મહુ કોની, નજર આગ મુ ૧૧ ૭ ૩
 દના લયા મ'વ નેગીયા મુ ૧૧૬ ન્યા વનામુ ૧૩,
 યયા ત્યા ગાગને મમવા રીંગલો લય જવામુ ૧૩ ૪
 પા' જ પુન્ય ધન પાને, તપુમે ન ખામુ ૧૩,
 ગમી વાને હુમી મપની કન' જમી પામુ ૧૩ ૫
 બંદે દરડી જાંધે તરની અન તો મેખનામુ ૧૩
 વિચારે હરમી લોઈ લોઈને પેટ કોનુ બનમુ ૧૩ ૬
 ધની ને ધન વમરનાને, ધન્ય અવન મજ ૭ ૧૩,
 પડ્યો ગેગે મગે તેનો, કયાક ધન તો જગમુ ૧૩ ૭
 ધની કરતા મગા નિર્ધન અત્યારે તો યવમુ ૧૩
 અમય લીને ખગર પડ્યો કોણ કવુ ધનમુ ૧૩ ૮
 અત્યારે પુન્ય ગજવાનુ, કામ આનુ મવામુ ૧૩,
 ગૂંખ્યાને અત આપે તે, ધન્યમી જે ધરામુ ૧૩ ૯
 અતિશય પુન્યતા જગમી, પાપ લેનુ કમામુ ૧૩
 મુખી છે ને મુખી રહેયે, પાપાળી લ્યા ખમામુ ૧૩ ૧૦
 યેમુ જાદુ પાપ તેથી આ વિપત્તિ બ્દાલુ વામુ ૧૩,
 મપત્તિ સૂરે જોયે તે, પુન્ય નાલુ કમામુ ૧૩ ૧૧

જ્ઞાન-પ્રદીપ ભાગ ૨ લે
 સમાપ્ત

